© Budurina-Goreacii, Carolina, 2019

CUPRINS

ADNOTARE (în română, engleză, rusă)..... **5**
LISTA ABREVIERILOR..... **8**
INTRODUCERE **10**

1. ISTORIOGRAFIA ȘI BAZELE TEORETICO-METODOLOGICE ALE STUDIERII INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE ȘI DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII LOCALE..... **18**
1.1 Repere istoriografice ale cercetării instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale..... 18
1.2 Instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale: aspecte teoretico-metodologice..... 33
1.3 Dimensiunile corelative dintre „instituțiile societății civile” și „dezvoltarea comunității locale”..... 54
1.4 Concluzii la capitolul 1..... 63

2. EVOLUȚIA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI ȘI A PROCESULUI DE DEZVOLTARE A COMUNITĂȚII LOCALE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE..... **65**
2.1 Afirmarea instituțiilor societăţii civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice..... 65
2.2 Cadrul legislativ de reglementare a activităţii instituțiilor societății civile în Moldova..... 80
2.3 Dinamica dezvoltării comunității locale în condițiile modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile……..... 91
2.3.1. Numărul organizaţiilor necomerciale…… 91
2.3.2. Tipologia instituţiilor societăţii civile……... 93
2.3.3. Domenii de activitate ale instituţiilor societăţii civile..... 94
2.3.4. Funcţiile instituţiilor societăţii civile……. 97
2.4 Concluzii la capitolul 2..... 101

3. EVALUAREA DEZVOLTĂRII COMUNITĂȚILOR LOCALE DIN PERSPECTIVA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE..... **103**

3.1 Formalizarea parteneriatului de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile APL în dezvoltarea comunității locale..... 104
3.2 Funcțiile specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice și culturale la nivel local..... 121
3.3 Practici de succes ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul..... 132
3.3.1. Raionul Şoldăneşti (zona de nord)..... 133
3.3.2. Raionul Orhei (zona de centru)..... 138
3.3.3. Raionul Cahul (zona de sud)..... 142
3.4 Concluzii la capitolul 3..... 148

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI..... 150

BIBLIOGRAFIE 156

ANEXE..... 171
Anexa 1. Distribuția geografică a organizațiilor necomerciale 171
Anexa 2. Etapele privind participarea publicului în procesul decizional..... 172
Anexa 3. Avantaje ale participării cetăţenilor la adoptarea deciziilor de politică publică... 173
Anexa 4. Funcțiile specifice ale unor instituții ale societății civile în dezvoltarea socioeconomică și culturală la nivel local..... 174
Boxa 1. Promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice și consolidării relațiilor cu diaspora..... 175
Boxa 2. Dezvoltarea economică..... 177
Boxa 3. Asigurarea egalităţii de gen..... 178
Boxa 4. Dezvoltarea personală a tinerilor..... 179
Boxa 5. Protecția socială a cetăţenilor..... 181

DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII..... 183

CV-UL AUTORULUI..... 184

ADNOTARE

la teza de doctor în ştiinţe politice ***Rolul instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale. Cazul Republicii Moldova***, autor **Carolina BUDURINA-GOREACII,** specialitatea 561.01 – Teoria, metodologia şi istoria politologiei; instituţii şi procese politice, Chişinău, 2019

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 345 surse, 155 de pagini text de bază, 4 anexe şi 5 boxe. Rezultatele cercetării au fost publicate în 31 lucrări ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: instituţii ale societăţii civile, comunitate locală, autorităţile publice locale, dezvoltare, participare, politici publice, activitate decizională, bunăstare generală.

Domeniul de studiu: Ştiinţe politice.

Scopul şi obiectivele lucrării. *Scopul* tezei constă în analiza gradului de implicare şi rezultatele obţinute de către instituțiile societății civile în dezvoltarea comunității locale, având drept studiu de caz Republica Moldova.

În vederea realizării scopului propus au fost formulate următoarele **obiective**: analiza istoriografiei cercetării fenomenului instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale; examinarea abordărilor teoretico-metodologice ale conceptelor de „instituții ale societății civile” şi „dezvoltarea comunității locale”; investigarea dimensiunilor corelative dintre „instituțiile societății civile” şi „dezvoltarea comunităţii locale”; analiza dezvoltării instituțiilor societății civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice, având ca reper perioada anilor 1988 – prezent; examinarea dinamicii dezvoltării comunității locale din perspectiva modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile; cercetarea parteneriatului de colaborare dintre instituțiile societății civile şi autorităţile APL în dezvoltarea comunităţii locale; evaluarea funcțiilor specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice şi culturale la nivel local; prezentarea unor practici de succes ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică se referă la introducerea în ştiinţa şi practica naţională a conceptelor de ,,instituţii ale societăţii civile” şi de ,,dezvoltare a comunităţii locale” ca elemente esenţiale ale asigurării bunăstării generale şi în abordarea analitico-aplicativă a rolului instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţii locale.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în determinarea rolului instituţiilor societăţii civile în contextul dezvoltării comunităţii locale în Republica Moldova, odată cu desprinderea ţării noastre de la imperiul sovietic, fapt ce a condus la identificarea pentru reprezentanţii din mediul academic şi cel neguvernamental a principalelor probleme şi provocări cu care se confruntă sectorul asociativ şi au permis prezentarea unor recomandări privind dezvoltarea comunităţii (comunităţilor) locale sub aspect economic, social şi cultural.

Semnificaţia teoretică a lucrării derivă din rezultatele și concluziile obținute pe parcursul cercetării rolului instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale și prezintă o serie de recomandări cu valoare teoretică și practică.

Valoarea aplicativă. Rezultatele cercetării, concluziile şi recomandările formulate pot servi drept puncte de reper pentru factorii de decizie guvernamentali şi neguvernamentali, precum şi pentru comunitatea internaţională în vederea dezvoltării comunităţii locale la nivel socioeconomic şi cultural. Unele teze abordate în lucrare pot fi utilizate în cadrul cursurilor universitare predate în domeniile ştiinţelor politice şi relaţiilor internaţionale.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice obţinute este reflectată în tezele celor 14 conferinţe ştiinţifico-practice din ţară şi de peste hotare; în 31 articole ştiinţifice naţionale și internaționale publicate de către autor. De asemenea, unele aspecte practice privind implicarea instituțiilor societății civile au fost abordate și discutate cu reprezentanții societăţii civile din Republica Moldova.

ANNOTATION

to Ph.D thesis in Political Sciences ***The role of civil society institutions on local community development. Case of the Republic of Moldova***, author **Carolina BUDURINA-GOREACII**, specialization: 561.01 – Theory, methodology and history of political science; political institutions and processes, Chisinau, 2019

Thesis's structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography includes 345 references, 155 pages of basic text, 4 appendices and 5 boxes. Results of the research were published in 31 scientific articles.

Key words: civil society institutions, local community, local public authorities, development, participation, public policies, decision-making activity, general welfare.

Areas of research. Political Sciences.

The purpose and the objectives of the work. The purpose is to analyse the degree of involvement and the results obtained by the civil society institutions in the development of the local community, having as a case study the Republic of Moldova.

The research goal implied the following **objectives**: analysing the historiography of civil society institutions phenomenon in the context of local community development; examining the theoretical and methodological approaches of the concepts "civil society institutions" and "local community development"; investigating the correlative dimensions of "civil society institutions" and "local community development"; analysing the Moldovan civil society institutions development in the context of democratic changes in the period of 1988 – till present; examining the dynamics of local community development from the point of view of the structural changes of the civil society institutions; researching the collaboration partnership between civil society institutions and local public authorities in the local community development; assessing the specific functions of civil society institutions in the context of socio-economic and cultural changes at local level; presenting successful practices of civil society institutions in the development of communities in Soldanesti, Orhei and Cahul districts.

The important scientific problem solved is to determine the role of the civil society institutions on local community development in the Republic of Moldova, with the detachment of our country from the Soviet empire, which led to the identification for the academic and non-governmental representatives of the main problems and challenges faced by the associative sector and allowed us make some recommendations for local community(ies) development in terms of economic, social and cultural aspects.

Scientific novelty and originality refers to placing into national science and practice of the concepts of "civil society institutions" and "local community development" as essential elements of ensuring general well-being and in the presentation of analytical - applicative approach of the role of civil society institutions in local community development.

The theoretical significance derives from results and conclusions which were obtained during the research of the problem concerning the role of civil society institutions on local community development and presents a series of recommendations of theoretical and practical value.

Applicative value of the research. Research results, conclusions and synthesized recommendations can serve as landmarks for the governmental and non-governmental decision makers as well as for the international community to develop the local community at socioeconomic and cultural level. Some aspects tackled in thesis can be taught at university courses in the fields of political science and international relations.

Implementation of scientific results. The research results are reflected in academic papers that were presented at 14 scientific-practical conferences in the country and abroad; in 31 national and international scientific articles that were published by the author. Also, some practical aspects regarding the involvement of civil society institutions were addressed and discussed with representatives of civil society in the Republic of Moldova.

АННОТАЦИЯ

к диссертации на соискание ученой степени доктора политологии ***Роль институтов гражданского общества в развитии местного сообщества. На примере Республики Молдова***, автор **Каролина БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ**, специальность 561.01 – Теория, методология и история политологии; политические институты и процессы, Кишинев, 2019

Структура работы: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 345 источников, 4 приложения и 5 таблиц, 155 страницы основного текста. Результаты диссертации были изложены в 31 научных статьях.

Ключевые слова: институты гражданского общества, местное сообщество, местные органы власти, развитие, участие, государственная политика, принятие решений, общее благосостояние.

Область исследования: политические науки.

Цель и задачи работы: Целью работы является анализ степени участия и полученные результаты институтов гражданского общества в развитие местного сообщества на примере Республики Молдова.

Задачи исследования – осуществление историографического анализа исследуемого феномена институтов гражданского общества в контексте развития местного сообщества; изучение теоретических и методологических подходов к концепциям «институтов гражданского общества» и «развитие местного сообщества»; исследование корреляционных аспектов «институтов гражданского общества» и «развитие местного сообщества»; анализ развития институтов гражданского общества Молдовы в контексте демократических изменений в период 1988 – по настоящее время; изучение динамики развития местного сообщества с точки зрения структурных изменений институтов гражданского общества; исследование партнерских отношений сотрудничества между институтами гражданского общества и органами местного публичного управления в области развития местного сообщества; оценка конкретных функций институтов гражданского общества в контексте социально-экономических и культурных изменений на местном уровне; презентация успешных практик институтов гражданского общества в развитии общин в районах Шолдэнешть, Орхей и Кагул.

Научная новизна и оригинальность исследования состоят в внедрении в национальную науку и практику концепции «институтов гражданского общества» и «развитие местного сообщества» как важнейших элементов обеспечения всеобщего благосостояния и в аналитико-прикладном подходе в исследовании роли институтов гражданского общества в развитие местного сообщества

Важная решенная научная проблема исследования состоит в определении роли институтов гражданского общества в развитии местного сообщества в Республике Молдова с отрывом нашей страны от советской империи, что способствовало выявлению представителями академической и неправительственной среды основных проблем и вызовов, с которыми сталкивается ассоциативный сектор, и позволило представить рекомендации по развитию местного сообщества с точки зрения экономических, социальных и культурных аспектов.

Теоретическое значение работы определяется результатами и выводами, полученными в ходе исследования проблем и роли институтов гражданского общества в развитии местного сообщества, и представляет собой серию рекомендаций, обладающих теоретической и практической ценностью.

Практическая значимость исследования. Результаты исследований, выводы и рекомендации могут служить ориентиром для правительственных и неправительственных лиц, принимающих решения, а также для международного сообщества для развития местного сообщества на социально-экономическом и культурном уровне. Некоторые аспекты, рассмотренные в диссертации, могут быть использованы в университетских курсах, преподаваемых в области политологии и международных отношений.

Внедрение научных результатов представлено в тезисах 14 научно-практических конференций в стране и за рубежом; в 31 опубликованных научных статьях. Некоторые практические аспекты, касающиеся участия институтов гражданского общества, были обсуждены с представителями гражданского общества Республики Молдова.

LISTA ABREVIERILOR

AAPC	-	Autorităţile Administraţiei Publice Centrale
ADEPT	-	Asociația pentru Democrație Participativă
ADR	-	Agenţia de Dezvoltare Rurală
AO	-	Asociaţie obştească
APC	-	Administraţia Publică Centrală
APL	-	Administraţia Publică Locală
APP	-	Asociația Părinților și Pedagogilor
ASEM	-	Academia de Studii Economice a Moldovei
ASUSM	-	Autoguvernarea studenţilor Universităţii de Stat din Moldova
CALC	-	Coaliţia Civică pentru Alegeri Libere şi Corecte
CEDO	-	Curtea Europeană pentru Drepturile Omului
CEPO	-	Centrul Programelor de Contribuţie Civică
CEC	-	Comisia Electorală Centrală
CLT	-	Consiliul Local de Tineret
CNE	-	Consiliul Naţional al Elevilor de pe lângă Ministerul Educaţiei
CNP	-	Consiliul Național pentru Participare
CNTM	-	Consiliul Național al Tineretului din Moldova
CPD	-	Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare
CReDO	-	Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului
CŞE	-	Consiliul Şcolar al Elevilor
FRIȘPA	-	Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative
GȚ	-	Gospodărie ţărănească
HIV/SIDA	-	Virusul Imunodeficienței Umane / Sindromul Imunodeficienței Umane Dobândite
IDOM	-	Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova
IPP	-	Institutul pentru Politici Publice
ISC	-	Instituţie a societăţii civile
ÎI	-	Întreprindere individual
JCI	-	Junior Chamber International în Moldova
MAEIE	-	Ministerul Afacerilor Interne și Integrării Europene
NATO	-	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
ONG	-	Organizație neguvernamentală
ODIMM	-	Organizaţia pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici şi Mijlocii
ODM	-	Obiective de Dezvoltare ale Mileniului
OMS	-	Organizația Mondială a Sănătății
ONU	-	Organizația Națiunilor Unite
OSC	-	Organizaţie a societăţii civile

OSCE	-	Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa
PBN	-	Pro Business Nord
PCUS	-	Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PCM	-	Partidul Comunist al Moldovei
PNUD	-	Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare
RSSM	-	Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
SDSC	-	Strategia de Dezvoltare a Societăţii Civile
SIS	-	Serviciul de Informaţii şi Securitate
SRL	-	Societate cu răspundere limitată
SUA	-	Statele Unite ale Americii
UNICEF	-	Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite
UNFPA	-	Fondul Naţiunilor Unite pentru Populaţie
URSS	-	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
TDV	-	Tinerii pentru Dreptul la Viață
USAID	-	Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională
USM	-	Universitatea de Stat din Moldova
UTA	-	Unitate teritorială autonomă
art.	-	articol
com.	-	comună
ex.	-	exemplu
mun.	-	municipiu
or.	-	oraș
r-n	-	raion
s.	-	sat
sec.	-	secol
sfr.	-	sfârșit

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. În contextul procesului de globalizare, tot mai mult se discută despre importanța dezvoltării instituțiilor societății civile şi relaţia acestora cu sectorul guvernamental și de afaceri, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare. La începutul sec. XXI, instituțiile societății civile au devenit actori importanți în raport cu statul, participând activ la dezvoltarea comunității, unde cetăţeanul este plasat în centrul inițiativelor civice locale.

Pentru Republica Moldova, fenomenul a început să fie analizat de către cercetători în special în ultimele două decenii, odată cu desprinderea ţării noastre de la imperiul sovietic. Totuşi, există puţine studii şi lucrări în care a fost abordat nemijlocit rolul instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţii locale, aceasta datorându-se contextului istoric în care statul-partid a avut un control total asupra societății, iar cetățeanul a fost limitat în realizarea acțiunilor individuale la nivel local. Iniţial, la începutul anilor ’90, reformele democratice adoptate nu prevedeau anumite mecanisme orientate spre dezvoltarea instituțiilor societății civile, așa cum acestea necesitau timp, resurse și schimbări în mentalitate.

Pornind de la acest fapt, constatăm că subiectul investigat cu privire la rolul instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţii locale este mai puţin studiat de către mediul academic. Mai multe investigaţii, rapoarte şi studii sociologice au fost elaborate de către reprezentanţii sectorului neguvernamental, aceştia fiind direct implicaţi în desfăşurarea activităţilor la nivel local, regional și național. De asemenea, eforturile lor au fost valorificate prin adoptarea cadrului legislativ de reglementare a activităţii instituţiilor societăţii civile moldoveneşti, precum şi în mobilizarea cetăţenilor pentru a se implica la anumite evenimente care să contribuie la dezvoltarea locală etc. Cu toate acestea, în pofida rezultatelor obținute, s-au atestat analize modeste privind abordarea integrală a rolului implicării instituțiilor societății civile în dezvoltarea economică și socioculturală a comunităților locale, această constatare fiind dedusă indirect din activitățile desfășurate, dar și din studiille elaborate de către mediul asociativ.

Prin urmare, în această lucrare autorul cercetează actorii instituţiilor societăţii civile şi rolul lor în dezvoltarea comunităţii locale, elucidând, în acest sens, nu doar principalele probleme cu care se confruntă cetăţenii la nivel local, dar şi arătând gradul de implicare al instituţiilor societăţii civile în soluţionarea acestora. Se demonstrează, de asemenea, în ce măsură parteneriatul de colaborare dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile contribuie la dezvoltarea comunităţii locale.

Descrierea situaţiei în domeniul de cercetare şi identificarea problemei de cercetare. Dimensiunile corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității

locale au fost investigate de către: D. Osborne, T. Gaebler [292], V. Stănică [201], L. Diamond [254], R. Putnam, R. Leonardi, R. Nanetti [298] ș.a. Iar analiza studiilor lor ne-a permis să determinăm rolul (pozitiv, negativ şi pasiv) al instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităților. Totodată, abordarea nemijlocită a rolului instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale se regăsește tangențial în unele lucrări ale cercetătorilor străini: T. Paffenholz [294], T.D. Borstel, T. Simon, K. Ludger [245], J M. Swint, L. Franzini, C. Honda [311], A. Krishna [280], A. Alexanyan [231], A.V. Begichev, V.V. Grebennikov, V.N. Domanov [240], D. Dinu, C. Ghinea [88] ș.a.

În Republica Moldova, problematica dată este mai larg examinată din punct de vedere teoretic de către mediul academic (P. Fruntaşu, P. Varzari [102], C. Marin [129], V. Anikin [44], I. Chistruga [73], B. Ţîrdea [217], E. Ţugui [219], V. Juc [117], V. Mihailov, V. Moşneaga, Gh. Rusnac [135], V. Teosa [212], I. Sandu şi A. Colaţchi [192] ş.a.). Cercetătorii au analizat apariția și dinamica societății civile moldovenești și relația sa cu statul. Din punct de vedere practic, structura și evoluția sectorului neguvernamental din Republica Moldova au fost examinate de către reprezentanții mediului asociativ din cadrul: PNUD, USAID (FHI360), Centrul CONTACT, CReDO, IDOM, Promo-LEX, BIOTICA etc. Totodată, au fost analizate un şir de acte normative adoptate la nivel național, care asigură funcționarea sectorului asociativ și stabilesc participarea instituțiilor societății civile la treburile publice.

Problemele principale de cercetare înaintate cu titlu de ipoteză sunt:

1. Factorii interni (cum ar fi situația economică și politică, activismul civic) determină dezvoltarea economică și socioculturală în comunitățile locale.
2. Parteneriatul de succes dintre autorităţile APC/APL şi instituţiile societăţii civile în contextul dezvoltării comunităţii locale depinde de participarea publicului la toate etapele procesului decizional: informarea şi consultarea opiniei publice; implicarea în procesul decizional; influenţă şi control.
3. Rolul instituţiilor societăţii civile este marcat de capacitatea lor financiară, profesională și organizațională de a contribui la dezvoltarea comunităţii locale şi de a asigura bunăstarea generală.

Scopul şi obiectivele lucrării. În țara noastră, tema abordată este importantă prin faptul că instituţiile societăţii civile tot mai mult prezintă interes de a participa la procesul decizional. Totodată, acestea desfăşoară activităţi economice şi socioculturale la nivel local. Astfel, teza de doctor își propune drept *scop* să analizeze gradul de implicare şi rezultatele obţinute de către instituțiile societății civile în dezvoltarea comunității locale, având drept studiu de caz Republica Moldova.

Obiectivele tezei:

- Analiza istoriografiei cercetării fenomenului instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale;
- Examinarea abordărilor teoretico-metodologice ale conceptelor de „instituții ale societății civile” şi „dezvoltarea comunității locale”;
- Investigarea dimensiunilor corelative dintre „instituțiile societății civile” şi „dezvoltarea comunității locale”;
- Analiza dezvoltării instituțiilor societății civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice, având ca reper perioada anilor 1988 – prezent;
- Examinarea dinamicii dezvoltării comunității locale din perspectiva modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile;
- Cercetarea parteneriatului de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile APL în dezvoltarea comunităţii locale;
- Evaluarea funcțiilor specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice și culturale la nivel local;
- Prezentarea unor practici de succes ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul.

Ipoteza tezei de doctor susține că instituțiile societății civile trebuie să aibă un rol pozitiv în dezvoltarea comunității locale, prin implicarea comună a tuturor actorilor comunității și prin menținerea unui dialog constructiv cu autoritățile APL/APC.

Metodologia cercetării științifice. În procesul elaborării tezei au fost aplicate un șir de metode generale: metoda fenomenologică, metoda istorică, metoda comparativă și metoda analizei de conținut a documentelor. Printre metodele specifice de cercetare se disting: metoda sistemică, metoda structural-funcţională, metoda behavioristă, analiza dimensională, metoda instituţională şi cercetarea statistică. Autorul a aplicat și unele procedee logice, precum: analiză-sinteză, inducție și deducție. Drept rezultat, a fost realizat un studiu complex, cu valențe interdisciplinare din punct de vedere metodologic, care contribuie la crearea unui tablou mai clar privind analiza gradului de implicare şi rezultatele obţinute de către instituțiile societății civile în dezvoltarea comunității locale.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată rezidă în *determinarea rolului instituţiilor societăţii civile* în contextul dezvoltării comunităţii locale în Republica Moldova, odată cu desprinderea ţării noastre de la imperiul sovietic, *fapt ce a condus la identificarea* pentru reprezentanţii din mediul academic şi cel neguvernamental a principalelor probleme şi

provocări cu care se confruntă sectorul asociativ şi *a permis prezentarea* unor recomandări privind dezvoltarea comunităţii (comunităţilor) locale sub aspect economic, social şi cultural.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Caracterul inovator al investigaţiei este determinat de: 1) introducerea în ştiinţa şi practica naţională a conceptelor de ,,instituţii ale societăţii civile" şi de ,,dezvoltare a comunităţii locale" ca elemente esenţiale ale asigurării bunăstării generale; 2) investigarea dimensiunilor corelative dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale în contextul determinării rolului pe care îl au instituțiile societății civile în dezvoltarea locală; 3) identificarea etapelor de dezvoltare a instituţiilor societăţii civile şi a dinamicii avansării comunității locale din perspectiva modificărilor structurale ale ISC-urilor; 4) examinarea cadrului legislativ moldovenesc care reglementează activitatea sectorului asociativ şi stabileşte parteneriatul de colaborare cu autorităţile APL cu privire la dezvoltarea comunităţii locale; 5) cercetarea gradului de implicare a sectorului asociativ la procesul decizional; 6) evaluarea celor 5 funcții specifice ale instituțiilor societății civile în direcţia dezvoltării comunităţii locale din perspectiva activităţilor desfăşurate; 7) investigarea şi prezentarea unor practici de succes ale instituțiilor societății civile în soluţionarea celor mai stringente probleme de nivel local din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul.

Importanța teoretică a lucrării rezidă în elaborarea şi prezentarea cadrului teoretico-metodologic, fundamentat şi argumentat ştiinţific, cu caracter interdisciplinar din punct de vedere metodologic. În particular, importanța teoretică a cercetării se exprimă prin elaborarea definiţiilor ale conceptelor „instituţii ale societăţii civile" şi „dezvoltarea a comunităţii locale", fiind argumentate ştiinţific dimensiunile corelative dintre aceste concepte.

Valoarea aplicativă. Materialele tezei ar putea fi utilizate în elaborarea unei politici naționale cu privire la măsurile de mobilizare a cetățenilor privind angajarea civică în comunitate, precum şi la identificarea formelor de implicare a instituțiilor societății civile la nivel local. Recomandările finale trasate în lucrare ar trebui să fie aplicate de către autoritățile APL/APC, dar şi de către comunitatea internaţională, în scopul acordării unei atenții mai mari problemelor cu care se confruntă instituțiile societății civile şi al întreprinderii unor pași concreți în vederea soluționării acestora. Totodată, practicile de succes demonstrate de instituţiile societăţii civile cu privire la dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul pot fi exemple de urmat şi pentru alte localităţi din ţară.

Unele teze abordate în lucrare privind prezentarea situației actuale a instituțiilor societății civile şi rolul lor la nivel local pot fi utilizate cu succes în cadrul cursurilor universitare predate (ex. Politologie, Societate civilă, Pluripartidism politic, Teoria şi practica democraţiei

etc.) la instituţiile de învăţământ superior atât în Republica Moldova, cât şi peste hotarele acesteia.

Rezultatele ştiinţifice principale, înaintate spre susţinere.

1. Indiferent de termenii utilizaţi în definirea sectorului asociativ din ţara noastră – asociaţii obşteşti, organizaţii neguvernamentale, organizaţii ale societăţii civile, societate civilă, organizaţii necomerciale, organizaţii nonprofit, sector asociativ sau instituţii ale societăţii civile –, toate contribuie la dezvoltarea comunităţii locale.

2. La dezvoltarea comunităților locale se implică un șir de organizații formale și informale, care includ asociațiile obștești, instituţiile publice/private, agenţii economici de nivel local, grupurile religioase sau cetăţenii simpli. Toate fac parte din instituțiile societății civile. Elementul de bază al instituţiilor societăţii civile îl reprezintă personalitatea umană, care participă la acţiuni de soluţionare a necesităţilor personale şi ale comunităţii.

3. Conceptul de dezvoltare a comunității locale presupune procesul şi rezultatul implicării membrilor comunității în realizarea schimbărilor de ordin economic, social și cultural obţinute la nivel local. Iar pentru eficientizarea dezvoltării comunității locale este nevoie ca să fie depuse eforturi pe termen lung, să fie bine planificate, incluzive (pentru toți membrii comunității) și echitabile în beneficiul comunității.

4. Deocamdată nu se poate vorbi despre un dialog constructiv dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile, despre un management eficient al informării, consultării şi participării publicului la treburile obşteşti. Iar acest fenomen poate fi îmbunătățit prin adoptarea unor măsuri de ordin legislativ şi organizatorico-practice, privind participarea instituțiilor societății civile la procesul decizional în contextul dezvoltării comunităţii locale.

5. Dezvoltarea comunității locale în condițiile modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile a cunoscut o evoluţie continuă, odată cu desprinderea ţării noastre de la imperiul sovietic. Iar la acest moment instituţiile societăţii civile au un rol pasiv în dezvoltarea comunității locale. În îmbunătățirea situației și asigurarea bunăstării generale, atât autoritățile APC/APL, cât și comunitatea internațională trebuie să susţină mai mult sectorul asociativ, pentru a le permite desfăşurarea în continuare a activităților economice și socioculturale.

Aprobarea rezultatelor ştiinţifice. Concepțiile de bază ale tezei de doctor au fost expuse în cadrul a 14 conferințe științifico-practice naționale și internaționale (Elveția, Lituania, Bulgaria și România). Printre acestea putem evidenția: Trainingul de instruire „Drepturile omului şi HIV-SIDA, nediscriminarea şi mecanisme de protecţie a drepturilor persoanelor care trăiesc cu HIV-SIDA”, Chişinău, 2011; Conferința științifică „Black Baltic – Sea Intermarum:

Paradigms of Regional Development and Transformation of Law", Vilnius (Lituania), 2012; A V-a sesiune a Forumului ONU cu privire la minoritățile etnice, religioase și lingvistice, Geneva (Elveția), 2012; Conferința internațională „IVth/Vth International Scientific Conference „E-Governance", Sozopol (Bulgaria), 2012, 2013; Conferința internațională „International Conference Proceedings", ediția a VIII-a, a IX-a, a X-a, Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu (România), 2014, 2015, 2016; Conferința științifică internațională anuală a tinerilor cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători", Chișinău, 2012, 2013; Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", Chișinău, 2014; Conferința științifică internațională anuală a tinerilor cercetători „Perspective de dezvoltare a științei în viziunea tinerilor cercetători", Chișinău, 2014; Conferința științifică internațională „Știința politică și societatea în schimbare", Chișinău, 2015; Conferința științifică internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației", Cahul, 2015.

Publicații la tema tezei: Autorul tezei de doctor a reflectat situația problemei de cercetare în 31 articole științifice, publicate în reviste de specialitate din țară: MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică), Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe sociale), Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, cât și de peste hotare: Sozopol (Bulgaria), Sibiu (România), Viena (Austria), Cracovia (**Polonia**).

Cuvinte-cheie: instituții ale societății civile, comunitate locală, autoritățile publice locale, dezvoltare, participare, politici publice, activitate decizională, bunăstare generală.

Volumul și structura tezei: Teza de doctor constă din *adnotări* (în limbile română, rusă și engleză), *lista abrevierilor, introducere,* trei *capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie* din 345 surse, 155 de *pagini text de bază*, precum și 4 *anexe* și 5 *boxe*.

În **INTRODUCERE** se argumentează actualitatea și importanța temei studiate, sunt formulate scopul și obiectivele tezei, metodologia cercetării științifice, problema științifică soluționată de autor, noutatea științifică a rezultatelor obținute, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, rezultatele științifice principale înaintate spre susținere.

Capitolul 1, intitulat **ISTORIOGRAFIA ȘI BAZELE TEORETICO-METODOLOGICE A STUDIERII INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE ȘI DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII LOCALE**, este dedicat analizei istoriografiei, examinării conceptelor supuse cercetării, precum și investigării dimensiunilor corelative dintre „instituțiile societății civile" și „dezvoltarea comunității locale". Demersul istoriografic, expus în ***primul subcapitol***, purtând titlul ***Repere istoriografice ale cercetării instituțiilor societății civile în***

contextul dezvoltării comunității locale, elucidează principalele lucrări realizate de către autori din SUA, Occident, din spațiul postsovietic, România și Republica Moldova cu privire la descrierea situației în problemele supuse investigațiilor. În subcapitolul ***1.2. Instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale: aspecte teoretico-metodologice*** sunt examinate abordările teoretice și metodologice ale conceptelor de „instituții ale societății civile" și „dezvoltarea comunităţii locale". În ***1.3. Dimensiunile corelative dintre „instituțiile societății civile" și „dezvoltarea comunității locale"*** se face referință la forma și gradul de interacțiune dintre ISC-uri și dezvoltarea comunității locale. De asemenea, este argumentat rolul (pozitiv, negativ sau pasiv) al instituţiilor societăţii civile în soluţionarea problemelor sociale, economice şi/sau culturale din cadrul comunităţii. Subcapitolul ***1.4.*** înglobează concluzii preliminare la tema aspectelor abordate.

În **capitolul 2,** intitulat **EVOLUŢIA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI ȘI A PROCESULUI DE DEZVOLTARE A COMUNITĂȚII LOCALE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE,** sunt investigate aspectele privind afirmarea instituţiilor societăţii civile, cadrul legislativ al acestora, precum şi dinamica dezvoltării comunității locale în condițiile modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile. Astfel, în ***2.1. Afirmarea instituțiilor societății civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice,*** autorul face referinţă la procesul de reconstituire și rolul societății civile poloneze, ungare şi cehoslovace în descoperirea democratică. Pentru Republica Moldova au fost stabilite patru etape de dezvoltare a instituțiilor societății civile: etapele renaşterii, constituirii, consolidării şi etapa transformării, reflectându-se, totodată, rolul lor în contextul schimbărilor democratice. În ***2.2. Cadrul legislativ de reglementare a activității instituțiilor societății civile în Moldova*** sunt analizate actele normative care reglementează activitatea sectorului asociativ la nivel naţional. În ***2.3. Dinamica dezvoltării comunității locale în condițiile modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile*** sunt evidenţiate aspectele teoretico-practice privind evoluţia dezvoltării comunităţii locale şi rolul instituțiilor societății civile moldovenești din perspectiva modificărilor sale structurale. În particular, sunt reflectate aspecte precum: numărul, tipologia, domeniile de activitate şi funcţiile instituţiilor societăţii civile în procesul dezvoltării comunității locale. Subcapitolul ***2.4*** conține o totalizare preliminară a materialului elucidat.

Capitolul 3, EVALUAREA DEZVOLTĂRII COMUNITĂȚILOR LOCALE DIN PERSPECTIVA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE, examinează parteneriatul de colaborare dintre instituţiile societăţii civile şi autorităţile APL prin prisma actelor normative internaţionale şi naţionale care prevăd posibilităţile de implicare a cetăţenilor în treburile publice. De asemenea, sunt evaluate cele 5 funcţii specifice ale instituțiilor societății

civile în contextul schimbărilor socioeconomice şi culturale la nivel local. Au fost prezentate şi unele practici de succes ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul. În ***3.1. Formalizarea parteneriatului de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile APL în dezvoltarea comunității locale,*** autorul cercetează prin intermediul principalelor acte normative naționale și internaționale contextul şi gradul de participare al instituţiilor societăţii civile la dialogul social şi politic. În ***3.2. Funcțiile specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice și culturale la nivel local*** sunt expuse principalele activităţi ale unor instituţii ale societăţii civile în dezvoltarea comunităţilor locale prin prisma celor cinci funcţii specifice: promovarea drepturilor omului, a coexistenţei pașnice a minorităţilor etnice și a consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească; dezvoltarea economică; asigurarea egalităţii de gen; dezvoltarea personală a tinerilor, precum şi protecţia socială a cetăţenilor. Au fost analizate şi problemele instituţiilor societăţii civile în procesul exercitării funcţiilor respective.

În ***3.3. Practici de succes ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul*** sunt analizate eforturile instituțiilor societății civile de a contribui la soluţionarea celor mai stringente probleme din raioanele Șoldănești, Orhei şi Cahul. Totodată, a fost examinat rolul parteneriatelor de cooperare și asistență cu alte instituții publice și private în mobilizarea comunității. Subcapitolul ***3.4.*** relevă unele concluzii preliminare.

În partea finală a tezei sunt prezentate concluziile generale şi recomandările ce ar contribui, în opinia noastră, la sensibilizarea autorităţilor asupra problemelor cetăţenilor, dar şi a rolului asumat de instituțiile societăţii civile în dezvoltarea comunității locale. Credem că aceste aspecte se vor regăsi pe agenda de lucru a autorităților APL/APC, dar şi a organizaţiilor finanţatoare, pentru a contribui la asigurarea bunăstării generale a cetăţenilor.

1. ISTORIOGRAFIA ŞI BAZELE TEORETICO-METODOLOGICE ALE STUDIERII INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE ȘI DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII LOCALE

Acest capitol conține prin definiție trei blocuri mari de probleme – studiul istoriografic, repere teoretico-metodologice și dimensiunile corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale, exercițiul fiind oportun pentru a contribui la realizarea scopului și obiectivelor determinate. Astfel, în *primul subcapitol* se face referinţă la principalele lucrări realizate de către autori din SUA, Occident, din spațiul postsovietic, România şi Republica Moldova cu privire la abordarea fenomenului instituţiilor societăţii civile în contextul dezvoltării comunității locale. În cel de-*al doilea subcapitol* sunt reliefate în calitate de suport conceptual şi teoretico-metodologic, fiind puse în lumină, cercetările, metodele şi principiile care au contribuit la valorificarea obiectului de studiu propus. Cel de-al *treilea subcapitol* evidenţiază forma și gradul de interacțiune dintre ISC-uri şi dezvoltarea comunității locale. De asemenea, este argumentat rolul (pozitiv, negativ sau pasiv) al instituţiilor societăţii civile în soluţionarea problemelor sociale, economice şi/sau culturale din cadrul comunităţii. *Subcapitolul 1.4.* înglobează concluzii preliminare la tema aspectelor abordate.

1.1. Repere istoriografice ale cercetării instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale

În demersul privind cercetarea fenomenului instituţiilor societăţii civile în contextul dezvoltării comunității locale, autorul s-a bazat pe un șir de monografii, publicații științifice și studii sociologice din domeniu care au fost publicate în SUA, Occident, din spațiu postsovietic, român, precum și din țară.

Chiar dacă în cercetarea noastră ne-am propus să cercetăm rolul implicării instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale, totuși menționăm că conceptele de *instituții ale societății civile* și *dezvoltarea comunității locale* au început să fie folosite recent în literatura de speciatate străină și din țară, având în același timp o analiză modestă și creând totodată anumite confuzii pentru obiectul nostru de studiu. Pentru noi însă este esențial să examinăm acest aspect, mai ales că Republica Moldova tinde să aspire la valorile democratice, în contextul în care anume prin intermediul mobilizării cetățenilor în cadrul inițiativelor civice, a organizațiilor (in)formale s-ar contribui la dezvoltarea comunităților locale, care, la rândul lor, ar facilita procesul de democratizare a țării.

În literatura străină, fenomenul supus investigației noastre s-a axat pe analiza lucrărilor care au studiat demersul istoric al instituțiilor societății civile și al dezvoltării comunității locale ca concept. Totodată, am încercat să evidențiem autorii care au cercetat aserţiunile şi rolul actorilor societății civile în procesul de democratizare a statelor, în general, și a comunității locale, în particular.

Astfel, abordarea conceptului de „societate civilă" din perspectiva contextului istoric a fost fundamentată în lucrările gânditorilor politici Aristotel [47] și M.T. Cicero [276] *(epoca antică),* T. Hobbes [272] și J. Locke [283] (*epoca Renașterii),* Ch. Montesquieu [287], I. Kant [277], J.J. Rousseau [301], G.W.F. Hegel [271] (*epoca Iluminismului*), A. Smith [293], A. de Tocqueville, K. Marx [284] (*epoca modernă (industrială),* precum și A. Gramsci [264] (*sfr. sec. al XIX-lea*). Utilizarea actuală a termenului de societate civilă, precum și a entităților care fac parte din aceasta a fost analizată de către A. Etzioni [259], B. O'Connell și J. Gardner [291], M. Glassius şi D. Lewis [261] ş.a.

În *epoca contemporană,* fenomenul instituțiilor societății a fost abordat prin prisma utilizării unui șir de alți termeni care ar face parte din cadrul societății civile, cum ar fi: sector nonprofit/al treilea sector (definiția americană – L.M. Salamon, H. Anheier [304], R. Halloway [273], R. Dahl [251], G. Baker [238], A. Aramson [233], H.K. Anheier [232], A. Arato [234], A. van Rooy [299], L. Diamond, J. Linz și M.S. Lipset [255], A. Stepan [282], D. Armstrong, V. Bello, J. Gilson [235], J. Keane [278], L.M. Salamon [302], A. Göran [262]; definiția europeană – A. Ben-Ner, B. Gui [242], S. Khilnani [279] ş.a.); organizații ale societății civile și instituții ale societății civile (R. Falk [260], B.D. Mc Kenzie [285], S. Hall, T.J. Foxon, R. Bolton [268] ş.a.). La definirea conceptului de instituții ale societății civile ne-au ajutat și unele site-uri ale organizațiilor internaționale (http://www.undp.org, http://www.oecd.org, http://www.osce.org/ etc.), precum și instituții de cercetare (http://www.zeepedia.com, https://liberalarts.utexas.edu/ etc.).

Dacă ne referim la abordarea dezvoltării comunității locale ca concept, atunci remarcăm că în literatura științifică străină acesta a fost examinat separat la nivel de comunitate rurală (locală), dezvoltare (comunitară) și dezvoltare a comunității locale.

Astfel, o lucrare universală care examinează în mod evolutiv conceptualizarea, dimensiunile, teoriile comunității și ale societății civile se referă la „Community and Civil Society", scrisă de F. Tönnies [314]. Un aport deosebit în analiza demersului istoric al conceptului de comunitate locală la începutul sec. XX l-au adus cercetătorii EH. Harper, A. Dunham [270, p. 59-63], R. Park, E.W. Burgess [295], G. Suttles [310] și J. Gusfield [266]. De asemenea, elementele constitutive ale comunității locale sunt reflectate în lucrările lui R.

Putnam [297] și M. Weil [321], făcându-se trimitere la dezvoltarea durabilă, consolidarea capitalului social, angajarea în câmpul muncii și asigurarea sănătății locale ca indicatori pozitivi în contextul dezvoltării comunității.

La examinarea conceptului supus investigației noastre ne-au fost utile lucrările care au analizat teoriile și modelele de dezvoltare comunitară. Astfel, dacă cercetătorul american A. Tamas [312] face referință în special la importanța examinării teoriei sistemice în dezvoltarea comunitară, atunci în publicația coordonată de M. Weil [320] sunt analizate aspectele comune și diferențele privind felul în care cele opt modele de practică comunitară au fost conceptualizate. Totodată, demersul istoric privind apariția și evoluția conceptului de dezvoltare comunitară se regăsește în lucrarea experților E. Wordu și M.E. Hanachor [322], iar analiza dezvoltării comunității locale ca proces și rezultat sunt reflectate de către L. Ploch [296] și J.II. Vincent [318].

Aspecte practice cu privire la rolul societății civile în dezvoltarea democratică a statelor au fost examinate în special în a doua jumătate a sec. XX. Astfel, în scopul determinării atitudinii cetățenilor în participarea la treburile publice și implicarea lor la acțiuni sociale ne-a fost utilă lucrarea „Cultura civică" [43]. Savanții G. Almond şi S. Verba au analizat componentele culturii civice și politice prin intermediul căreia cetăţenii îşi asumă conştient rolul de actori sociali, implicându-se activ în viaţa politică. În lucrarea „Political Order in Changing Societies" scrisă de savantul american S. Huntington au fost dezvoltate generalizări despre relațiile dintre puterea politică și profesionalismul militar, participarea și instituționalizarea politică, idealul și comportamentul politic [274]. Aceste generalizări sunt limitate la tranziția regimurilor politice și evenimentele care s-au produs în anii 1970 și 1980.

În același timp, formarea, dezvoltarea, precum şi influenţa ONG-urilor în procesul democrarizării statelor pe parcursul sec. XX au fost reflectate și de cercetătoarea americană A. M. Clark. În articolul său [249, p. 507-508] ea analizează în ce măsură unele organizații, precum: Amnesty International, Comitetul Internațional al Crucii Roșii (International Committee of the Red Cross), Comisia Internațională a Juriștilor (International Commission of Jurists) etc., prin intermediul studiilor, cercetărilor și rapoartelor, au putut să atragă atenția ONU asupra cazurilor de încălcare a drepturilor omului, influențând guvernele naționale să aplice principiile drepturilor omului în contexte particulare.

Totodată, situația social-politică de la sfr. anilor '80 a creat spațiul de reflecție pentru mai mulți cercetători străini. Astfel, importanța afirmării și dezvoltării ONG-urilor din Europa Centrală și de Est în contextul tranziției democratice a fost elucidată de L. M. Salamon [303] și D. Armstrong, V. Bello, J. Gilson, D. Spini [235]. În lucrările lor sunt analizate anumite entități

ale societății civile, cum acestea pot contribui la prăbușirea regimului comunist. De asemenea, în articolul „Civil Society and International Governance (The Role of Non-state Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks)" [300], cercetătorii au investigat cele mai relevante modele aplicate în Europa Centrală – de exemplu, presiunea externă, instituțiile de supraveghere guvernamentală și democrația la nivel local, care au contribuit la prăbușirea regimului comunist, eliberarea spațiului public și a societății civile. Exemplele expuse au oferit lecții pentru țările din Europa de Est, ele fiind mai sărace și mai puțin democratice.

O altă lucrare importantă a fost elaborată de către cercetătorul ceh E. Gellner – „Condiţiile libertăţii. Societatea civilă şi rivalii ei" [104]. Autorul face referire cu precădere la societăţile est-europene pentru care societatea civilă, prin inermediul organizaţiilor neguvrnamentale, a devenit în timp o condiţie pentru dezvoltarea armonioasă a societăţii, o valoare pe care cetăţenii acestor societăţi o preţuiesc, în timp ce pentru vest-europeni reprezintă o condiţie umană normală. Drept exemplu, Gellner vorbeşte despre societatea din Atlantida, care s-a bucurat de tot ceea ce poate oferi societatea civilă cetăţenilor. În această comunitate, societatea civilă era atribuită unor indivizi lipsiţi de constrângeri sociale, alegându-şi singuri ţelurile şi ajungând la un consens cu ceilalţi concetăţeni în ceea ce priveşte ordinea socială.

O importanță deosebită în evidențierea rolului instituţiilor societății civile în tranzițiile democratice din estul Europei Centrale este marcată și în articolele elaborate de către M. Bernhard „Civil Society after the First Transition. Communist and Post-Communist Studies" [244] și „Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe" [243, p. 314-325]. Autorul trece în revistă experienţa fostei Republici Democratice Germane, Poloniei, Ungariei şi Cehoslovaciei, ţări în care societatea civilă a fost forța motrice a democratizării în regiune. Un interes aparte prezintă şi articolul cercetătorului britanic R. Sakwa [340, p. 61-82], care a analizat rolul regimurilor politice în construcţia democratică a Federaţiei Ruse. Autorul a investigat, totodată, în ce măsură puterea politică a fost capabilă să contureze dinamica dezvoltării societăţii civile în stat după anii '90.

La investigarea obiectului nostru de studiu ne-a ajutat și abordarea mai multor teorii: teoria dezvoltării comunitare, teoria sistemelor în dezvoltarea comunitară, abordarea holistică a comunităţii, teoria funcţionalistă asupra dezvoltării comunitare. Examinarea teoriei rolurilor [309] ne-a fost utilă la determinarea interacțiunii dintre organizațiile (in)formale în comunitate şi a rolului lor la nivel local. În aceeași ordine de idei, aspecte practice cu privire la nivelul de cooperare, interesele și rolul (pozitiv, negativ sau pasiv) al instituţiilor societăţii civile în soluţionarea problemelor sociale, economice şi/sau culturale din cadrul comunității (comunităţilor) locale s-au regăsit în studiile elaborate de către cercetătorii R. Putnam, R.

Leonardi, R. Nanetti [298], S. Gottschalk, G. Hillery [263], T. Greider, R. Krannich, H. Berry [265]. Rolul activ și negativ al instituțiilor societății civile a fost examinat în lucrările autorilor T. Paffenholz [294] și T.D. Borstel, T. Simon, K. Ludger [245, p. 3]. Remarcăm, totodată, că orientări spre atribuirea rolului activ în dezvoltarea locală depășește pe cel negativ. Ipoteza noastră este justificată de studiile efectuate de experții J.M. Swint, L. Franzini, C. Honda [311, p. 28-30], A. Krishna [280], ei demonstrând impactul pozitiv al instituțiilor societății civile în dezvoltarea țărilor sărace. Coninuând în aceeași ordine de idei, la nivel practic, politologul englez P. Norris în „Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance" [290, p. 14-19] se referă la rolul actorilor societății civile în consolidarea democrației, pe când sociologul din Bangladesh, M. S. Siddiqi, în „Who will bear the Torch Tomorrow? Charismatic Leadership and Second-line Leaders in Development NGOs" [308], argumentează asupra capacității ONG-urilor de a forma noi lideri pe arena politică a unei țări. Cercetătorul englez J. Clark [250, p. 83-85] elucidează avantajele pe care le oferă actorii societății civile în dezvoltarea unui spirit unitar şi de solidaritate al cetățenilor care luptă pentru apărarea drepturilor omului, libertatea presei şi consolidarea democrației. Merită a fi menționată și lucrarea „Education for Rural Development: Towards New Policy Responses" [237], în care este analizată importanța educației în dezvoltarea rurală. Astfel, sunt prezentate analize privind rolul educației (non)formale dobândite de tineri și aplicate la locul de muncă, reflectându-se și asupra implicațiilor transformării pieței muncii din mediul rural pentru dezvoltarea competențelor. O atenție deosebită se focalizează totodată pe necesitatea creșterii ocupării forțelor de muncă în mediul rural, precum și pe nevoia de a extinde orientarea politicii de la educația și formarea agricolă la educația tehnică și profesională pentru dezvoltarea rurală.

Analize cu privire la rolul activ al actorilor societății civile în dezvoltarea comunitară au fost efectuate și de către cercetătorii F. Aref, S.S. Gill, F. Aref [236], dânșii abordând aspectele conceptului de comunități locale, precum şi dimensiunile dezvoltării comunitare (social, politic, cultural, economic, mediu). Totodată, autorii au analizat legătura cauză-efect dintre implicarea ONG-urilor la dezvoltarea acestor dimensiuni şi atragerea turismului în comunitățile locale. În același timp, D. Osborne, T. Gaebler, în articolul „Community-owned Government: Empowering Rather than Serving" [292, p. 475-496], scot în evidență avantajele transferului serviciilor sociale de la administrație către comunități, întrucât instituțiile societății civile ar fi mult mai eficiente la soluționarea problemelor sociale.

Rolul *negativ* pe care l-ar avea ISC-urile atât în țările bogate, cât şi în cele sărace este reflectat de către L. Diamond [254] și L. Mercer [286], D. Narayan, R. Patel, K. Schafft, A. Rademacher [288], fiind prezentate argumente și exemple concrete care ar confirma acest fapt.

În **spațiul postsovietic,** investigații cu privire la fenomenul instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale au fost efectuate în special la începutul anilor ’90. Astfel, cecetătorii au fundamentat societatea civilă ca concept, dezvoltarea și structura acesteia, interacțiunea sa cu statul, precum și rolul instituțiilor societății civile în procesul de democratizare a noilor state democratice.

Remarcăm că în literatura rusească conceptul de societate civilă a fost examinat mai întâi de toate din perspectiva demersului istoric, fiind analizate originea, formarea și evoluția societății civile în lucrările gânditorilor politici din epoca antică, medievală, modernă și contemporană. Printre cercetătorii care au reflectat aspectele respective se numără: I. Mersianova [337], K. Gadjiev [328], V. Kapustin [332], V. Vitiuk [326], V. Samsonov [341], A.P. Kocetkov [334], Iu.A. Vasiliciuk [325], L.M. Romanenko [339, p. 1001-1005] ș.a. Totodată, conceptul de instituții ale societății civile a fost investigat în unele articole scrise de Iu.M. Reznik [338], I.A. Halii [343] ș.a. Remarcăm și eforturile lui V.V. Kolbanovskii [333] şi V.V. Volkov [327], care au scos în evidență cele mai importante funcții ale societății civile. Autorii fac referință în special la partea socială pe care o reflectă societatea civilă în comunități, astfel încât consolidarea comunicării dintre oameni, organizarea și implicarea nemijlocită în procesul de luare a deciziilor, mobilizarea cetățenilor în acțiuni locale ar constitui cele mai relevante funcții exercitate de societatea civilă.

Afirmarea, dezvoltarea și structura societății civile în Federația Rusă a fost investigată de către unii savanți ruși – K.G. Holodkovskii [344, 345], I.B. Levin [335], V.V. Volkov [327]. Abordarea acestor aspecte a fost importantă pentru lucrarea noastră, dat fiind faptul că procesul de constituire și dezvoltare a societății civile a cunoscut aceleași etape ca și în țara noastră, din cauza contextului istoric. Totodată, unele forme, domenii și funcții au reprezentat subiecte de referință și pentru dezvoltarea societății civile moldovenești.

Analize profunde privind examinarea relației dintre societatea civilă și stat s-au regăsit într-un șir de teze de doctorat elaborate de ruși. Astfel, un interes deosebit pentru obiectul nostru de studiu îl reprezintă teza de doctorat scrisă de către K.S. Serdobințev [342], în care a fost efectuată o analiză socio-filosofică privind cauzele, modelele, tendințele ce au stat la baza statului și a dezvoltării societății civile, oferindu-se, pe această bază, strategii reale de interacțiune cu statul și agențiile sale de aplicare a legii în consolidarea securității, legii și ordinii în societate. În același context, în articolul elaborat de experții ruși E.I. Belousov, R.V. Gornev, T.N. Mikheeva [241] „Problems of Interaction between Civil Society Institutions and Local Authorities” sunt investigate problemele de interacțiune dintre instituțiile societății civile și autoritățile locale în exercitarea controlului public la nivel municipal.

Dacă e să ne referim la aspectul de rol reliefat de către cercetători pe segmentul dezvoltării societății, în general, și al comunității, în particular, atunci remarcăm că, în majoritatea lucrărilor, acesta este considerat a fi unul pozitiv și că anume instituțiile societății civile ar trebui să se implice pe diferite domenii în dezvoltarea comunității. De această părere este și savantul Iu. Reznic [338, p. 27], care a analizat dimensiunile, principiile, precum și rolul ingineriei sociale în serviciul societății civile din Federația Rusă. În același timp, autorii A.V. Begichev, V.V. Grebennikov și V.N. Domanov, în articolul „Human Rights Functions of Lawyers and Notaries as Civil Society Institutions in Russian Federation" [240, p. 79-80], evidențiază rolul pozitiv al noilor actori în categoria sectorului nonprofit, și anume: notarii și avocații care contribuie la apărarea drepturilor omului.

Analize privind rolul instituțiilor societății civile în democratizarea instituțiilor publice a statelor din zona bazinului Mării Negre au fost efectuate de către savantul armean A. Alexanyan [231, p. 5-8]. Lucrarea sa este importantă prin faptul că s-au oferit argumente și exemple ale ISC-urilor în promovarea diviziunii și redistribuirii căilor de autoritate regională, realizarea mobilizării politice a cetățenilor și în implicarea în procesul de luare a deciziilor.

Iar dacă ne referim la perspectivele de dezvoltare ale instituțiilor societății civile în contextul actual al Federației Ruse, atunci vom elucida că aceste aspecte au fost reflectate în lucrările lui M.R. Demetradze [329], R.R. Abezghildin [323]. De asemenea, unele idei privind rolul și funcțiile ISC-urilor în contextul dezvoltării socioeconomice și culturale ale comunității s-au regăsit în capitolul 3 al lucrării noastre, dar și în compartimentul concluzii generale și recomandări din teză. Totodată, remarcăm că principalele tendințe în dezvoltarea instituțiilor societății civile din Republica Kazahstan în perioada 2008-2015 au fost reflectate în articolul „Analysis of the Main Trends in the Development of Civil Society Institutions in the Republic of Kazakhstan" [306]. Accentul a fost pus pe analiza dinamicii și a problemelor legate de funcționarea mass-mediei, a organizațiilor publice și a organismelor guvernamentale locale (ca parte a instituțiilor societății civile) ce cad sub dominația factorilor autoritari în sistemul politic.

Cercetătorii români fac referință la rolul proceselor democratice în formarea societății civile, al impactului structurilor internaționale asupra mobilizării factorilor de decizie la nivel local, regional și național. Aceste procese s-au produs în România în special după căderea regimului comunist. Astfel, definirea conceptelor de societate civilă, comunitate sau comunitar se regăsește în „Dicționarul explicativ al limbii române" [87] și „Dicționarul politic" [211], în cea de-a doua lucrare fiind descrise mai detaliat formarea și dezvoltarea societății civile și a comunității ca concepte.

Abordări cu privire la evoluția și dezvoltarea conceptelor de comunitate, dezvoltare și dezvoltarea comunitară ca proces și rezultat se regăsesc în operele scrise de experții V. Deac [83], V. Stănică [201] și A. Hatos [110]. Pentru obiectul nostru de studiu, elemente esențiale au constituit definițiile, teoriile, modelele examinate de autori, fiecare în parte axându-se pe: prezentarea reperelor teoretice ale dezvoltării comunitare în România, agenții dezvoltării comunitare (V. Stănică), dimensiunile dezvoltării comunitare care au fost adaptate la comunitățile rurale din România (V. Deac), dar care au constituit puncte de reper și pentru țara noastră, precum și pe programele de dezvoltare comunitară care mobilizează cetățenii și reprezentanții societății civile în asigurarea bunăstării generale (A. Hatos).

Contribuții semnificative privind cercetarea conceptului de dezvoltare comunitară cu precădere în spațiul românesc a adus sociologul D. Sandu în lucrările „Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie" [194], „Practica dezvoltării comunitare" [193], „Sociabilitatea în spaţiul dezvoltării" [195]. Astfel, autorul a abordat aspecte teoretice cu privire la dezvoltarea comunitară (ca concept, ideologie sau cercetări contemporane în domeniu) și a analizat implicațiile practice privind dezvoltarea satelor din România.

Precizări ale diferențierii conceptelor dintre dezvoltarea comunitară și dezvoltarea comunității locale au fost realizate de sociologul A. Neagu [148], dânsul făcând referință la definiţia, rolul şi formele de implicare a reprezentanților societății civile la nivel local.

Totodată, evenimentele care se produceau în lume cu privire la afirmarea și rolul entităților societății civile în democratizarea statelor nu au putut lăsa indiferenți reprezentanții mediului științific românesc. De examinarea acestor aspecte s-au preocupat savanții S. Cace, V. Nicolăescu, A. Anton şi S. Rotaru [63, p. 44-46], care, în lucrarea „Organizaţiile neguvernamentale şi economia socială", au abordat factorii interni și externi ce au condiționat apariția și dezvoltarea organizațiilor neguvernamentale din SUA, America Latină și Asia.

Pentru lucrarea noastră, este relevantă şi cartea „Societate civilă, democraţie şi construcţie instituţională" [149], în care se face referinţă la reglementările legale ale implicarii organizaţiilor neguvernamentale în procesul de consultare publică, în promovarea bunei guvernări şi a calităţii democratice. Totodată, au fost expuse problemele legate de finanţarea sectorului neguvernamental, dar şi efectele educaţiei şi încrederii asupra angajamentului civic.

Investigații cu privire la raporturile dintre societatea civilă cu organizaţiile şi instituţiile statului, societatea politică, organizaţii regionale şi mondiale s-au regăsit în monografia „Societatea civilă – actor nonstatal major" [146]. Astfel, cercetătorii au analizat evoluția organizațiilor societăţii civile la nivel naţional și caracterul lor de manifestare în context

regional, ele fiind marcate de fenomenul integrării politico-economice, militare, culturale ale țării.

Semnificații importante a avut și examinarea de către cercetători a rolului instituțiilor societății civile în dezvoltarea statelor democratice. Astfel, latura pozitivă a rolului ONG-urilor în țările dezvoltate este remarcată de juristul C. Jura, care, în lucrarea „Rolul organizaţiilor nonguvernamentale pe plan internaţional" [118], prezintă și unele practici de succes ale ONG-urilor, ce ar putea fi aplicate în statele în curs de dezvoltare.

Cu referire la spațiul românesc, cercetătorul I. Istrate [114, p. 16-17] a menționat rolul pozitiv pe care ar trebui să-l joace ONG-urile în calitatea lor de coordonator sau promotor al dezvoltării comunității. Autorul a examinat, de asemenea, în ce măsură România dispune de instituții pe deplin funcționale pentru absorbția fondurilor comunitare și dezvoltarea socioeconomică, iar aceste aspecte variază în funcție de localizarea geografică, în perspectiva nivelului dezvoltării economice și sociale diferențiat pe zone bogate sau sărace, cu potențial sau fără, din mediul urban sau rural etc. Informații relevante cu privire la rolul pozitiv al instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale se regăsesc și în publicația „Europeni, de exemplu. Experiența în voluntariat" [94], demonstrându-se astfel atitudinea și eforturile organizațiilor comunitare de a soluționa anumite probleme sociale și economice la nivel local. Pe de altă parte, ghidul „Participarea societăţii civile la procesul decizional" [88] are și el tangențe în determinarea rolului instituțiilor societății civile în dezvoltarea locală. Având un caracter practic, documentul tinde să ofere reprezentanților societății civile informații utile privind cadrul de luare a deciziilor, precum și o serie de sugestii cu referire la modul de participare și influențare a politicilor publice inițiate de autorități utilizând expertiza din sectorul nonguvernamental.

În **Republica Moldova,** cercetătorii din mediul academic și nonprofit au analizat, în special, dezvoltarea și dinamica structurală a instituțiilor societății civile moldovenești odată cu renașterea naţională şi emanciparea socială care s-a produs la sfr. anilor '80 în ţară. Sectorul asociativ a început să fie dezvoltat concomitent cu apariția noului stat independent pe arena internațională, iar acest proces a presupus „tranziția de la societatea totalitară la societatea democratică, de la sistemul politic unipartidist la sistemul pluripartidist, de la republică sovietică unională la un stat independent și suveran" [144, p. 9].

În același timp, ca și în literatura străină, cercetătorii autohtoni din mediul academic și nonprofit au utilizat diferiți termeni cu privire la sectorul asociativ: societate civilă, asociație obștească, organizaţie neguvernamentală, organizație necomercială, organizaţie (sector) nonprofit, organizații ale societății civile și instituții ale societății civile. De altfel, indiferent de

termenii folosiți în definirea sectorului neguvernamental, observăm că toate au rolul de a dezvolta unele practici de succes la nivel local, regional şi naţional. Totuşi, la soluţionarea problemelor economice şi socioculturale ale comunităţii nu se implică doar organizaţiile menţionate, ci şi instituţiile publice/private, agenţii economici de nivel local, grupurile religioase, grupurile neformale de cetăţeni, dar şi cetăţenii simpli. Toți acești actori sociali și formează în fapt instituțiile societății civile care contribuie la dezvoltarea comunităţii locale.

Investigații cu privire la renașterea, constituirea, consolidarea și transformarea instituțiilor societății civile au început să fie efectuate în special odată cu obținerea independenței țării, iar studiile cu privire la dezvoltarea sectorului asociativ moldovenesc continuă până în prezent. Printre cei mai remarcabili cercetători din mediul academic, care s-au preocupat de analiza acestor procese în perioada post – totalitaristă, pot fi menționați: P. Fruntaşu, P. Varzari, C. Marin, V. Anikin, V. Teosa, V. Juc, V. Mihailov, V. Moşneaga, Gh. Rusnac, B. Ţîrdea, T. Socolov, N. Ţveatcov ş.a.

Astfel, contextul social-politic la începutul anilor ’90 a fost analizat în articolele savanţilor V. Mihailov, V. Moşneaga, Gh. Rusnac şi V. Rusnac [135], C. Solomon [200] și V. Juc [117]. Autorii au făcut referință la importanța creării partidelor și a organizațiilor social-politice, precum și la situația, problemele întâmpinate în procesul de afirmare în noul stat democratic. Totodată, politologul I. Bucătaru [54] a evidențiat și unele aspecte juridico-politice ale procesului de instituționalizare a partidelor politice din Republica Moldova de la obținerea idependenței țării. În articolul „Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă”, experţii V. Anikin şi C. Solomon au relatat succint despre cele 8 scrutine parlamentare care au avut loc în Republica Moldova [45]. Iar în funcţie de rezultatele obținute la alegeri, a fost posibilă analiza ulterioară a evoluției dezvoltării sectorului neguvernamental, precum și a relației acestuia cu statul.

Unul dintre reprezentanții academici care a contribuit la abordarea conceptului de societate civilă este cercetătorul D. Strah. În articolul „Conceptul „societate civilă” în istoria gândirii politice” [203], dânsul relatează despre principalii gânditori politici din istoria omenirii care au reflectat asupra ideii societății civile. Totodată, cercetătorul N. Ţveatcov, în articolul „Principiul individualismului ca instrument de dezvoltare a democraţiei participative”, prezintă formele societăţii civile – comunitatea civilă antică, medievală şi societatea civilă modernă. Astfel, autorul a examinat dezvoltarea societăţii civile din momentul apariţiei cetăţeanului ca inivid şi parte autonomă a societăţii. Remarcăm şi importanţa implicării cetăţenilor în relaţii şi acorduri publice în momentul când ei îşi doresc acest lucru [221, p. 74-75]. Iar a face

voluntariat cu participarea benvolă în acţiuni de dezvoltare locală constituie un element de bază care determină funcţionalitatea instituţiilor socităţii civile.

Un aport colosal în analiza formării şi dezvoltării societăţii civile (moldoveneşti) ca concept l-a adus savantul C. Marin în cadrul articolelor „Descoperirea societăţii civile (Cazul Repulicii Moldova)" [128], „Valorizarea societăţii civile – deziderat al integrării europene" [131], „Societatea civilă – substanţă a modernităţii" [130]. O lucrare universală a cercetătorului care abordează particularităţile procesului constituirii societăţii civile în ţările ex-sovietice şi în Republica Moldova este monografia „Societatea civilă. Între mit politic şi pledoarie socială" [129]. Cartea oferă un model de dimensionare hexagonală a societăţii civile pentru ţările aflate în tranziţie spre democraţie. Geneza societăţii civile în Republica Moldova a fost examinată și de politologul B. Ţîrdea, care a prezentat o periodizare succintă a fenomenului: etapa defensivă (1953-1985), embrionară (1985-1989), mobilizaţională (1989-1991), instituţională (1991-1997) şi cea de consolidare a societăţii civile (fără date) [217].

Pe de altă parte, procesul devenirii societăţii civile în Republica Moldova în perioada postsovietică a fost analizat de către savantul V. Anikin [44]. Autorul a făcut referință în special la factorii de ordin economic și social care au dus la edificarea societății civile moldovenești după obținerea independenței țării. În același timp, problemele întâmpinate în formarea societăţii civile au fost examinate și de către V. Mîndru [138], G. Costachi și M. Diaconu [77], I. Malai [336]. Cercetătorii I. Sandu și A. Colațchi [192] au reflectat nu doar asupra imperfecţiunilor societății civile la începutul anilor '90, dar și asupra necesităţii luării unor măsuri de ordin organizatoric, reglementărilor şi actelor normative, juridice pentru perfecţionarea lor.

Un alt aspect care a fost elucidat de către reprezentanţii mediului academic se referă la analiza relației dintre societatea civilă și stat, iar aport și-au adus I. Chistruga [73, p. 105], P. Fruntaşu și P. Varzari [102], B. Ţîrdea [218, p. 103], I. Fruntaşu [101, p. 450] ș.a. Astfel, dacă savantul I. Chistruga vorbește despre mecanimsul interacţiunii dintre societatea civilă şi stat, atunci cercetătorii P. Fruntaşu și P. Varzari au menționat primatul în societate – al statului sau al societății civile, precum și al relațiilor dintre ele sub aspect „cantitativ" și „calitativ". În același context, problema raporturilor dintre stat și societatea civilă a fost analizată și de expertul B. Ţîrdea, reflectându-se astfel asupra factorilor individuali sau socioculturali, politicile/procesele politice ce influențează nivelul general de dezvoltare al societății. Totodată, cercetătorul I. Fruntașu evidențiază elementele de autonomie și independență care se atribuie societății civile în raport cu statul. Iar politologii G. Zeleniko şi V. Anikin, în articolul „Государство и процессы институционализации гражданского общества в посткоммунистических

странах", au explorat rolul statului în procesul de instituționalizare a societății civile din țările postcomuniste. O atenție deosebită a fost acordată analizei comparative a modelelor societății civile din țările Europei de Vest, Centrale și de Est, inclusiv Ucraina și Moldova. Autorii au subliniat importanța utilizării experienței avansate în instituționalizarea societății civile, în funcție de aspectele specifice și socioculturale naționale ale statelor postcomuniste [331].

Pentru obiectul nostru de studiu, un interes deosebit l-a avut și examinarea lucrărilor care au analizat locul, rolul, precum și nivelul de implicare al tinerilor în viața civică a societății. Astfel, eforturi în dezvoltarea spiritului civic activ al tinerilor și mobilizarea acestora de a participa la transformările sociale au fost reflectate în articolele elaborate de către reprezentanții mediului academic: V. Teosa [212, 213], V. Moşneaga, V. Anikin, G. Rusnac [143]. Cercetătorii au evidențiat necesitatea sectorului asociativ de se a implica în calitate de partener constructiv în educația (non)formală, formarea continuă și dezvoltarea programelor de educaţie civică a tinerilor. Totodată, a fost evidențiat și rolul senatelor studenţeşti care ar contribui, de asemenea, la promovarea educaţiei civice a tinerilor.

În aceeaşi ordine de idei, remarcăm şi importanţa lucrării „Mass – media şi fenomenul dezvoltării comunitare", care a fost elaborată de către T. Socolov. Astfel, lucrarea are o valoare colosală pentru obiectul nostru de studiu, dat fiind faptul că alături de instituţiile societăţii civile, mass-media reprezintă un instrument important pentru dezvoltarea locală. Totodată, prin conjugarea eforturilor comune ale actorilor comunitari, mass-media contribuie la creşterea transparenţei şi a vizibilităţii acţiunilor desfăşurate la nivel local, astfel obţinându-se o credibilitate mai mare din partea cetăţenilor, dar şi un impact social mai mare asupra comunităţilor [199].

În contextul dezvoltării sectorului neguvernamental, menționăm că contribuții semnificative și-au adus în special reprezentanții instituțiilor societății civile, care, fiind implicați direct în domeniu, au putut să sistematizeze concluziile și obervațiile obținute în mai multe studii, ghiduri și rapoarte. Printre cele mai semnificative ISC-uri în cadrul cărora a fost posibilă elaborarea cercetărilor, pot fi remarcate: PNUD, USAID (FHI360), Centrul CONTACT, CReDO, IDOM, Promo-LEX, BIOTICA etc. De menționat că în lucrările lor se regăsesc mai mulți termeni, precum: sector neguvernamental, organizații neguvernamentale, organizații necomerciale, asociații obștești etc.

Unul dintre primele studii în care a fost reflectată evoluția sectorului asociativ din Moldova, pentru perioada de timp de la declararea și conturarea statalității țării până în 1997, se referă la „Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova" [151]. În lucrare sunt analizate șapte domenii de activitate (civic, drepturile omului, economic, ecologic,

tineret, cultură și mass-media), care, prin acțiunile și realizările lor, au demonstrat că pot să contribuie la dezvoltarea comunității locale.

Mai târziu, experţii N. Sali și M. Lașcu au prezentat rezultatele investigaţiei privind situația ONG-urilor (2002) în studiul național „Sectorul neguvernamental din Republica Moldova" [191]. Într-un alt studiu sociologic – „Studiu asupra dezvoltării organizațiilor neguvernamentale din Repulica Moldova" [140] (2002), elaborat de către experţii V. Mîndru, A. Niculiță și M. Godea, au fost examinate diferite aspecte ale dezvoltării ONG-urilor din perspectiva evoluției numerice, a distribuției geografice, domeniilor de activitate etc. De asemenea, a fost analizată relaţia de colaborare dintre ONG-uri cu autorităţile statale, sectorul privat, sindicate, partide politice, biserică și mass-media. În anul 2005, experţii A. Brighidin și V. Didencu au elaborat „Catalogul organizaţiilor neguvernamentale active în domeniul drepturilor omului din Republica Moldova" [52, p.114], prezentând astfel lista și coordonatele celor mai active ONG-uri din toată țara care sunt preocupate de domeniul drepturilor omului. În anul 2007, autorii A. Brighidin și M. Godea publică un nou studiu [53], cu date actualizate referitor la starea sectorului neguvernamental din Republica Moldova. În lucrare sunt remarcate unele principii care trebuie respectate de către ONG-urile din țară pentru a depăși problemele de ordin financiar, social sau politic existente în acea perioadă, și anume: respectarea obiectivelor statutare; îmbunătățirea capacității manageriale prin asigurarea instruirii personalului în domeniul managementului ONG-ului; intensificarea dialogului și cooperarea cu structurile statale și mass-media; efectuarea unei analize a necesităților din regiuni geografice pentru a identifica serviciile sociale pentru care există o cerere sporită [53, p. 94-95] .

O abordare actualizată și sistematizată privind evoluţia, principalele activităţi și perspective de dezvoltare a organizaţiilor neguvernamentale din Republica Moldova este regăsită în lucrarea cercetătorului E. Țugui [219]. Astfel, se face referinţă la cadrul legal, structura şi sustenabilitatea ONG-urilor moldoveneşti. Remarcăm şi efortul autorului în prezentarea unei sinteze a activităților organizaţiilor neguvernamentale în Republica Moldova, orientată spre patru grupe tematice, şi anume: democratizarea şi relaţiile cu statul, drepturile omului şi incluziunea socială, creşterea economică şi dezvoltarea durabilă, integrarea europeană şi integritatea teritorială, evidențiindu-se în acest sens și unele perspective de dezvoltare a sectorului neguvernamental moldovenesc.

Prezintă interes și studiul expertului D. Cenușa „Consolidarea societăţii civile din Republica Moldova", în care sunt expuse principalele probleme şi obstacole cu care se confruntă sectorul neguvernamental din punct de vedere instituţional, financiar şi legislativ. S-a recurs la o prezentare succintă a legislaţiei relevante cu privire la organizaţiile

neguvernamentale şi modul în care imperfecţiunea acesteia poate să influenţeze dezvoltarea societăţii civile. În acest context, au fost formulate un şir de recomandări care să contribuie la dezvoltarea şi consolidarea societăţii civile: respectarea hotărârii cu privire la concepţia privind cooperarea dintre Parlament şi societatea civilă, promovarea imaginii societăţii civile în rândul populaţiei, transferul de experienţă şi practici pozitive între organizaţii şi la nivel intrasectorial etc. [70].

Deoarece în capitolul 3 ne-am axat pe evaluarea activităților unor instituții ale societății civile moldoveneşti în dezvoltarea comunității (comunităților) locale, una din funcțiile specifice expuse s-a axat pe dezvoltarea personală a tinerilor, iar pentru lucrarea noastră relevanță a avut în special studiul „Participarea tinerilor în Republica Moldova" [154]. Fiind orientat spre determinarea nevoilor, gradului de participare şi implicare al tinerilor în viaţa politică, socială, economică şi culturală a statului, studiul a fost util prin faptul că ne-a ajutat să scoatem în evidență cele mai importante probleme cu care se confruntă tinerii și să oferim astfel unele soluții de îmbunătățire a situației.

În studiile expertelor D. Terzi-Barbăroşie [214] și L. Malcoci [126] a fost analizat un alt aspect privind contribuția instituțiilor societății civile la asigurarea egalității de gen. Lucrările s-au axat pe analiza implicării sectorului asociativ în promovarea egalităţii genurilor şi abilitarea femeilor, precum și pe promovarea valorilor și a practicilor privind lupta împotriva discriminării în Republica Moldova. Aspecte privind evoluția participării femeii în viația socială, economică și politică s-au regăsit și în publicația „Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea Programului de acțiune de la Cairo" [152, p. 47]. În acest context, autoarele lucrărilor au prezentat un șir de recomandări privind optimizarea şi eficientizarea activităţii ONG-urilor în vederea diminuării efectelor discriminării și asigurării egalității de gen.

Pentru lucrarea noastră a fost importantă și analiza mai multor acte legislative care au reflectat asupra priorităților şi direcţiilor de dezvoltare ale instituțiilor societății civile. Printre cele mai semnificative menționăm: Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, adoptată în 1996, cu unele modificări operate în 2007, 2010 şi 2014; Legea cu privire la fundații; Codul civil al Republicii Moldova; Legea cu privire la filantropie şi sponsorizare; Legea privind achizițiile publice; Legea cu privire la acreditarea prestatorilor de servicii sociale și Legea sindicatelor. Un aport deosebit în dezvoltarea sectorului asociativ moldovenesc l-au adus Strategiile de dezvoltare a societății civile pentru perioada (2009-2011, 2012–2015). Totodată, au fost adoptate un șir de hotărâri ale Parlamentului și Guvernului care au stabilit mecanisme și acțiuni concrete de punere în aplicare a legilor. Astfel, analiza cadrului legislativ al sectorului asociativ

moldovenesc a fost necesară în lucrarea noastră cu scopul de a examina prevederile stabilite de stat în implicarea acestora la acțiuni locale, precum și să determinăm cât de eficiente sunt în dezvoltarea comunității.

Totodată, au fost investigate principiile fundamentale ale participării publice, care sunt prevăzute într-un şir de legi sau acte normative internaţionale/naţionale şi care reglementează în fapt formalizarea parteneriatului de colaborare dintre autorităţile APL şi cetăţeni. Aceste aspecte includ accesul la informaţii; dreptul şi cadrul de participare la administrarea afacerilor publice şi dreptul de petiţie și au fost reflectate în special de către experții: V. Bulat, V. Guțuțui V și I. Spinei [60]. Principalele teze privind participarea actorilor societății civile la dialogul social şi politic cu autorităţile centrale şi locale au fost evidențiate într-un studiu elaborat de experții L. Chiriac L și E. Țugui [72]. Astfel, autorii trec în revistă cele mai importante concluzii şi recomandări privind angajamentul societăţii civile în formularea şi monitorizarea politicilor în Republica Moldova. Analiza privind dezvoltarea dialogului social la nivel de raion şi municipiu a fost efectuată de către expertul I. Moldovanu [142], precum și de unele documente elaborate de Confederaţia Naţională a Patronatului din Republica Moldova, care au trasat propuneri de politici pentru un dialog social mai bun [173].

Menționăm, de asemenea, contribuția unor reprezentanți academici și neguvernamentali care au sistematizat informația privind evoluția cadrului legislativ moldovenesc al societății civile. Printre aceste lucrări menționăm studiile efectuate de către experții A. Țurcan [220], R. Gorincioi [106], P. Gorbunenko, N. Izdebski [105], I. Trombiţki, T. Siniaeva [215], N. Izdebschi, T. Siniaeva [115], N. Roşca, L. Gribincea, O. Efrim, S. Ceauş [190] ș.a.

La cercetarea rolului instituțiilor societății civile moldovenești în dezvoltarea comunității locale ne-a ajutat „Barometrul Opiniei Publice” (elaborat de Institutul de Politici Publice). Astel, prin intermediul categoriei privind evoluția gradului de încredere al cetăţenilor în ONG-uri (2001 – prezent), autorul a putut să determine cât de eficiente sunt activităţile desfășurate de către unele instituţii ale societăţii civile în rezolvarea problemelor comunității. Totodată, autorul a utilizat datele expuse în studiul „Indexul sustenabilităţii organizaţiilor societăţii civile – Republica Moldova”, care este elaborat anual în țara noastră începând cu 2012. Astfel, categoriile expuse în lucrare (cu privire la cadrul legislativ, capacitatea organizaţională, viabilitatea financiară, advocacy, prestarea de servicii, infrastructura şi imaginea publică a OSC-urilor) ne-au ajutat să examinăm situația OSC-urilor, rezultatele, precum și problemele cu care se confruntă în activitatea acestora.

O importanță semnificativă în transformarea instituţiilor societăţii civile în contextul dezvoltării societății moldovenești a prezentat-o crearea Consiliului Naţional al ONG-lor din

Republica Moldova (2009) și a Consiliului Național pentru Participare (2010). Pentru lucrarea noastră, examinarea acțiunilor acestora (care poate fi accesată pe site-urile http://www.consiliulong.md și, respectiv, http://cnp.md/) a fost esențială, pentru a determina cât de bine consiliile reușesc să monitorizeze adoptarea şi implementarea proiectelor de lege cu impact în domeniul ONG-urilor; să faciliteze colaborarea dintre societatea civilă şi autorităţile publice; să sporească gradul de transparenţă şi vizibilitate a sectorului neguvernamental.

De altfel, informație cu privire la procedura de înregistrare a partidelor, organizaţiilor social-politice, asociaţiilor obşteşti şi fundaţiilor, publicaţiilor periodice şi agenţiilor de presă poate fi găsită pe site-ul Ministerului Justiției al Republicii Moldova, în cadrul căruia activează *Direcția organizații necomerciale*. În același timp, pentru o actualizare a datelor cu privire la numărul organizațiilor necomerciale, ne-a fost utilă Lista organizațiilor, care este expusă în Registrul de stat al organizațiilor necomerciale [187].

Totuși, în pofida interesului semnificativ manifestat pentru analiza rolului instituţiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale, în literatura de specialitate din ţară şi de peste hotare practic nu există nici o lucrare care să examineze integral fenomenul ca proces istoric şi analitico-practic. Este important însă să menţionăm faptul că multitudinea de lucrări care au examinat tangenţial aspectele ce ţin de evoluţia instituţiilor societății civile și a dezvoltării comunității locale ca concept, rolul şi funcţiile ONG-urilor în procesul democrarizării statelor, examinarea relației dintre societatea civilă și stat etc. au adus contribuţii valoroase la crearea unui tablou mai clar cu privire la fenomenul instituţiilor societăţii civile în contextul dezvoltării comunităţii locale. Pentru ţara noastră, un aport colosal în cercetare l-au adus lucrările ştiinţifice, studiile, rapoartele etc., dar şi actele normative naţionale adoptate în vederea bunei funcţionări a instituţiilor societăţii civile moldoveneşti. În acest sens, anume ele au constituit principalele surse ce au contribuit la analiza gradului de implicare şi rezultatele obţinute de către instituțiile societății civile în dezvoltarea comunității locale.

1.2. Instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale: aspecte teoretico-metodologice

Dat fiind că obiectul de studiu al investigației noastre îl reprezintă fenomenul instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării comunității locale, vom preciza că acest concept este unul relativ nou și se regăsește mai puțin în literatura străină și cea moldovenească. Totuși, noutatea sa nu trebuie să fie absolutizată, deoarece prin formele și caractersiticile sale existenţa ISC-urilor a fost cunoscută de cel puţin patru secole, sub formă de biserici, instituţii filantropice, asociaţii de ajutor reciproc, şcoli private etc., iar termenii utilizați în literatura de

specialitate cu privire la abordarea conceptului au putut fi ușor echivalați cu ONG-urile, organizațiile necomerciale, sectorul nonprofit, grupurile neformale etc., bineînțeles în funcție de domeniul de interes, orientare și membri. Mai mult decât atât, cadrul legislativ, mediul academic și asociativ operează la fel cu termeni diferiți în definirea societății civile. Totodată, ISC-urile ca concept tind să clarifice cine face parte din societatea civilă și cât de eficienți sunt actorii săi în dezvoltarea comunității locale.

În ordinea reflectată de idei, conceptul de dezvoltare a comunității locale a apărut și el recent, în timp ce mediul academic sau cel neguvernamental au dat preferință utilizării termenului de dezvoltare comunitară. Totodată, la examinarea conceptului supus cercetării a fost necesară analiza mai multor termeni: comunitate rurală (locală), dezvoltare (comunitară), fiecare dintre ei contribuind la definirea conceptului în uzanța sa actuală.

În acest context, vom remarca că reperele conceptuale și metodologice ale investigației fenomenului instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale vor fi reliefate prin apelarea la lucrările unor cercetători sau acte normative, acestea servind în calitate de suport pentru fundamentarea cercetărilor noastre, care sunt elaborate în conformitate cu obiectivele trasate. Iar deoarece conceptele de instituții ale societății civile și dezvoltarea comunității locale diferă prin evoluție, structură și caracteristici, în continuare ne vom axa pe o analiză separată a acestora din punctde vedere al investigației teoretico-metodologice.

Astfel, de-a lungul timpului au fost utilizați mai mulți termeni cu referire la sectorul asociativ – societate civilă (perioada antică, medievală, modernă și contemporană); organizații neguvernamentale (perioada modernă și contemporană); organizații necomerciale, sector nonprofit, organizații ale societății civile și instituții ale societății civile (perioada contemporană). Totodată, remarcăm că unele interpretări au fost preluate din lexicologia occidentală (ex. organizație neguvernamentală), altele din cea americană (ex. sector nonprofit, organizații/instituții ale societății civile), în timp ce cadrul legislativ moldovenesc utilizează termenii de asociații obștești, organizații necomerciale, iar în rapoartele și studiile sociologice se regăsește mai des termenul de ONG-uri sau OSC-uri, pentru a reprezenta sectorul asociativ. Toate aceste interpretări au creat anumite confuzii pentru autor, deoarece conceptul de instituții ale societății civile utilizat în lucrare face referință la ansamblul de organizații (in)formale ce au rolul de a dezvolta comunitățile locale, a cărui scop este altul decât obținerea profitului.

Pentru a clarifica situația, în continuare vom analiza principalii termeni, care credem că au tangență cu instituțiile societății civile și oferă anumite precizări ce țin de activitățile, domeniile și funcțiile sectorului neguvernamental, indiferent de opțiunile noastre.

Dacă ne referim la termenul de **societate civilă**, vom menționa că acesta s-a conturat grație filosofiei politice, termenul având geneză teoretică încă din *Antichitate*. În Roma Antică e atestată expresia „societas civilis", prin care sintagma „civil/civilis" reprezenta antiteza pentru „natural/naturalis", dreptul civil (jus civilis) opunându-se dreptului natural (jus naturalis) [203, p. 241-243]. Totodată, societatea civilă în acea perioadă a fost identică cu statul, iar renumitele lucrări ale lui Aristotel „Politica" [47] și M. T. Cicero „De republica" [276] au confirmat acest fapt. În *epoca Renașterii,* societatea civilă a fost înțeleasă ca o societate organizată din punct de vedere politic, aflată la polul opus al stării naturale (T. Hobbes [272, p. 18] și J. Locke [283, p. 94-99]), iar în *epoca Iluminismului* aceasta a apărut ca o critică a absolutismului sau monarhiei, filosofii analizând termenul ca fiind „un spațiu de negociere a puterii absolute a monarhului" [287, p. 381-390] (Ch. Montesquieu), „o arenă de imobilizare a puterii absolute a suveranului" [277, p. 94-96] (I. Kant) sau „un câmp intermediar între familie și stat" [271, p. 93] (G. W. F. Hegel). Gânditorul francez J. J. Rousseau susținea că anume „libertatea, ca esență a omului, se poate realiza într-o societate civilă constituită pe baza contractului social, el fiind încheiat între fiecare individ și comunitate" [301, p. 62-71]. În *epoca modernă (industrială)* a fost promovat caracterul pur economic al societății civile, aceste aspecte fiind reflectate de către gânditorii politici A. Smith [293, p. 58-59] și K. Marx [284, p. 237-265], în timp ce A. de Tocqueville a abordat societatea civilă americană prin prisma asociațiilor voluntare constituite în SUA [313, p. 94-111]. *La sfr. sec. al XIX-lea,* revoluționarul italian A. Gramsci, considera societatea civilă a fi „un domeniu de asociații voluntare opuse statului" [264, p. 193-195]. Autorul a inclus bisericile, școlile, sindicatele și mass-media, care formau rețeaua societății civile și acționau pentru protejarea drepturilor civile" [248, p. 18-19]. Accentele în cauză ale lui Gramsci și au fost estimate de către unii cercetători drept un criteriu esențial în definirea societății civile moderne [129, p. 55].

Epoca contemporană se caracterizează prin diverse schimbări, manifestate prin formarea conștiinței și a culturii politice, precum și prin participarea cetățenilor în treburile publice [259, p. 18-20]. Totodată, interpretarea termenului de societate civilă devenise destul de ambiguă. În timp ce cercetătorii americani B. O'Connell și J. Gardner consideră că aceasta ar fi o „comunitate de cetățeni legați prin interese comune și activități colective" [291, p. 17-19], experții englezi M. Glassius și D. Lewis o definesc ca „un set de instituții și organizații situate între stat, afaceri și familie" [261, p. 3-13].

Conform opiniei lui E. Gellner, principalul atribut al societății civile (prin instituțiile neguvernamentale care-i stau la bază) este să contrabalanseze „puterea statului" [104, p. 20] fără însă a-l împiedica ca să și îndeplinească funcțiile sale în interiorul și afara țării.

Savantul român A. Mureșan consideră că societatea civilă ar descrie „un sistem de structuri, care implică cetățeanul în calitate de membru într-un ONG, într-un sindicat sau într-o organizație patronală” [146, p. 10], în timp ce cercetătorul S. Tămaş a adăugat că societatea civilă s-ar fi format ca „rezultat al unor mişcări spontane şi creatoare a cetăţenilor, instituind astfel diverse forme de asociere politică, economică şi culturală” [211, p. 258]. Societatea moldovenească percepe „societatea civilă” ca fiind totalitatea ONG-urilor. Totuşi, în practică termenul respectiv este mult mai complex, fapt confimat și de cercetătoarea I. Malai, care include în această categorie ,,toate organizațiile și asociațiile, grupurile de interese, camerele de comerț și sindicatele ce activează în afara statului, inclusiv partidele politice și piața” [336, p. 60]. Totodată, Legea nr. 98/2004 privind aprobarea Strategiei de creştere economică şi reducere a sărăciei definește societatea civilă ca o ,,totalitate de organizaţii necomerciale ce activează pe teritoriul statului” [204, p. 134-136].

În ordinea reflectată de idei, termenul de societate civilă este foarte dispersat, neexistând o definiție unanim acceptată atât de către cercetătorii străini, cât și de cei autohtoni. Având o abordare complexă şi exhaustivă, acesta face trimitere în special la sectorul asociativ. În accepția noastră, societatea civilă presupune existența unui sector independent de stat și piață, prin care cetățenii se implică voluntar la diverse acţiuni desfăşurate de instituțiile acesteia.

Pentru a reliefa mai amplu entitățile care formează societatea civilă, vom analiza un alt termen, regăsit foarte des în literatura de specialitate și a sectorului asociativ, și anume – cel de **organizaţie neguvernamentală (ONG)**. Problematica ONG-lor este abordată sub termenul de economie social, care include asociaţiile, fundaţiile, cooperativele şi sindicatele. Chiar dacă ONG-urile nu sunt conduse nici de guvern și nici determinate de profit, există unele organizaţii care primesc fonduri guvernamentale şi altele, care generează profituri pentru a fi reinvestite în activitatea lor. Printre trăsăturile distincte ale ONG-urilor se numără: existența unui act de înregistrare; independență în raport cu autorităţile publice şi organizaţiile comerciale; excluderea intereselor și valorilor proprii [70, p. 14-16]. Cercetătorii I. Sandu și A. Colațchi au completat că „ONG-urile sunt concepute să îmbogăţească activitatea administraţiei centrale şi constituie o sursă de inspiraţie pentru noi decizii sau proiecte legislative” [192, p. 97].

Pentru prima dată termenul de ONG este atestat în literatura de specialitate în 1839. În 1914 activau deja circa 1000 de organizaţii ce au avut un rol mare în mişcarea împotriva sclaviei şi pentru promovarea drepturilor femeilor, contribuind astfel la demararea construcţiei europene postbelice. Deoarece statul devenise intervenţionist în sec. XX, termenul de ONG a fost folosit abia după 1945, fiind regăsit în art. 71 al Cartei ONU, care afirma că „Consiliul Economic şi Social va putea lua orice măsuri potrivite pentru consultarea organizațiilor neguvernamentale

care se ocupă cu probleme de competenţa sa" [2]. Totodată, potrivit ONU, noţiunea de organizaţie neguvernamentală reprezintă „un grup de cetăţeni voluntari nonprofit, care este organizat la nivel local, naţional sau internaţional pentru a soluţiona subiecte ce vin să sprijine interesul public" [316]. De atunci, dezvoltarea ONG-urilor a fost stimulată continuu prin intermediul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului (1948), a Convenţiei Europeane a Drepturilor Omului (1953) [6] etc. Astfel, începând cu a doua jumătate a sec. XX, s-a produs revoluţia globală a asociativităţii. L. M. Salamon a legat acest fenomen de patru crize: criza statului bunăstării, criza dezvoltării începând cu stagflaţia din anii '70, criza stării mediului înconjurător şi criza socialismului reprezentat de către regimurile comuniste în estul continentului european [219, p. 9-10]. Acestea au dus la dezvoltarea şi consolidarea ONG-urilor cu implicaţii mari în organizarea socială şi în proiectarea unor noi strategii de guvernare [77, p. 58]. Savanții G. Almond şi S. Verba au completat fenomenul revoluţiei globale a asociativităţii cu un atribut cultural, considerând că manifestarea culturii civice din partea cetățenilor ar fi o condiție obligatorie pentru menținerea ordinii sociale. Prin urmare, autoriii s-au referit la cele trei componente ale culturii civice: *dimensiunea afectivă, cognitivă* și cea *evaluativă,* precum și la ierarhizarea culturii politice: cea *parohială*, *dependentă* şi *participativă*, ultima fiind bazată pe implicarea activă a cetățenilor în viaţa politică. Conform asumpției doctrinarilor, cultura civică ideală ar fi cultura politică mixtă, prin care să fie folosite caracteristici din toate cele trei tipuri de bază [43, p. 50-55]. Deci, toate împreună au făcut ca explozia asocierii să se extindă începând cu anii '80 ai sec. XX, mai ales după ce destrămarea lagărului socialist a permis difuziunea culturală euroatlantică în Europa Centrală şi de Est [219, p. 10].

Termenul de ONG-uri a început să fie folosit în țara noastră după anii '90, cu scopul de a prezenta elementele care formează societatea civilă. Astfel, potrivit experților A. Brighidin, M. Godea şi S. Ostaf, acestea includ „totalitatea organizațiilor formale și neformale, care se afirmă în afacerile publice de nivel local şi naţional" [53, p. 7]. Totodată, N. Izdebschi și T. Siniaeva menționează că există două forme de ONG-uri: asociaţii şi fundaţii, deoarece ambele se ocupă de soluționarea problemelor din sfera socială, medicală, ecologică, pedagogică, pe care nu reuşeşte să le rezolve statul [115, p. 4]. Printre actele legislative în care se regăseşte acest termen remarcăm: Legea nr. 26/2005 cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului şi Legea nr. 5/2006 cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi.

Considerăm totuşi că termenul de organizație neguvernamentală utilizat amplu pe parcursul sec. XIX-XX nu poate include întreg sectorul asociativ și nicidecum nu se interferează cu conceptul de instituţii ale societăţii civile, ultimul fiind mult mai complex. Conform estimării noastre, ONG-urile reprezintă acele organizații nonprofit, care sunt formate de un grup de

cetățeni voluntari ce activează la nivel local, național sau internațional și care oferă o varietate de servicii şi funcții umanitare ce contribuie la dezvoltarea comunităţii locale.

În a doua jumătate a sec. XX, o utilizare amplă capătă termenul de **organizaţie (sector) nonprofit** (engl. *Third/Nonprofit Sector*), iar lucrarea „Third system: a european definition" diferențiază abordarea termenului prin prezentarea definiției americane și europene a sectorului trei. Diferența lor constă în nivelul de cercetare, dar și de caracteristicile atribuite fiecăruia.

Astfel, în contextul definiției americane, accentul este pus pe abordarea sintetică și este centrat pe interpretarea statistică a importanței sectorului care cuprinde întreaga comunitate de organizații nonprofit. Se face referință la criteriul de nedistribuire a profitului, iar cooperativele şi societățile de ajutor reciproc sunt excluse din cadrul acestui sector. Prin urmare, experții L. M. Salamon şi H. K. Anheier au considerat că organizațiile nonprofit trebuie: să fie formale, să se autoguverneze și să fie flexibile. Definiția are o bază juridică clară, iar funcția sa majoră este de a separa organizațiile sectorului nonprofit de cele publice sau private [281, p. 11-13]. Totuși, definiția dată, precum și unele condiții precizate de autori, nu au coincis cu abordările altor cercetători americani. Prin urmare, evidențiem câteva caracteristici atribuite sectorului nonprofit pentru a stabili elementele constitutive și structura acestora în societățile democratice.

a) Prima caracteristică se referă la separarea câmpului sectorului nonprofit de societatea economică și cea politică. Cercetătorul american R. Halloway consideră că „grupurile de cetățeni care nu sunt asociate nici de putere, nici pentru profit formează cel de-al treilea sector al societății, completând astfel guvernul și mediul de afaceri" [273, p. 21]. Alți experți au relevat că „sectorul nonprofit se bucură de un anumit grad de independență față de companiile de afaceri sau de aparatul de stat birocratic" (G. Baker) [238, p. 48-50] sau că acesta „este întotdeauna conectat la public pentru a influența deciziile politice și comportamentul societății" (A. Aramson) [233, p. 39]. În lucrarea „Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts", organizațiile sectorului nonprofit sunt definite ca structuri separate și independente de sistemele instituționale majore: guvern și administrație, educație și sănătate, afaceri şi industrie [267, p. 28]. Profesorul american H. K. Anheier face distincție între câmpul sectorului nonprofit, societatea economică și cea politică. Dacă societatea politică acoperă partidele și organizațiile politice, atunci societatea economică este compusă din organizațiile de producție și distribuție (firme sau cooperative etc.). Totodată, societatea economică și cea politică apare din interiorul sectorului nonprofit, contribuind astfel la legalizarea drepturilor politice și de proprietate [232, p. 110-115]. Cercetătorul A. Arato susține că rolul politic al mișcărilor sociale și al inițiativelor civice nu este de a controla sau de a obține puterea, ci de a

mobiliza și încuraja cetățenii să participe la discuții fără restricții, acest fapt fiind facilitat prin intermediul vieții asociative [234, p. 18]. Importanța economică a sectorului nonprofit însă constă în consolidarea unor abilităţi ale cetăţenilor, precum şi în asistenţa oferită în dezvoltarea afacerilor, ele fiind realizate prin participare şi implicare comună.

b) Cea de-a doua caracteristică se referă la includerea organizaţiilor formale şi informale în cel de-al treilea sector. Cercetătorii definesc și includ diverse entități în această categorie, precum: „grupurile formate în scopuri colective în afara statului și pieței" [299, p. 15] (A. van Rooy); „grupurile de interese, organizațiile culturale și religioase, mass-media, instituții de cercetare și învățământ" [255, p. 27] (L. Diamond, J. Linz și M. S. Lipset); „mișcările sociale sau asociațiile civice din toate straturile sociale" [282, p. 3-4] (J. Linz și A. Stepan); „asociațiile și rețelele economice, instituțiile educaționale, precum și grupurile de interese" [253, p. 7-8] (L. Diamond); „ONG-urile, organizațiile comunitare, grupurile de interese, sindicatele, mișcările sociale, organizațiile religioase şi asociațiile de tineret" [235, p. 149-159] (D. Armstrong, V. Bello, J. Gilson), precum și „întreprinderile, mișcările sociale, turiștii, cadrele universitare, artiștii, interpreții, grupurile etnice și lingvistice" [278, p. 2] (J. Keane). Cercetătoarea E. Dunn consideră că „cluburile de discuții, partidele politice și organizațiile civile sunt cele mai preocupate de problemele de guvernare". De aceea, acestea nu sunt create de stat, ci servesc pentru a-l critica, activând atâta timp cât statul le tolerează existența [258, p. 27-28].

La începutul sec. XXI, termenul de sector nonprofit a început să fie analizat prin prisma proceselor de globalizare, ca rezultat al dezvoltării tehnologice şi economice la nivel mondial. În acest sens, L. M. Salamon a continuat ideea includerii organizațiilor (in)formale în cadrul sectorului nonprofit [304, p. 16-19], completându-le cu noi caracteristici: capacitatea organizațiilor de a activa în afara statului, nedistribuirea profitului, libertatea cetățenilor de a împărtăși sau nu scopurile organizației [302, p. 23]. Autorul consideră ca anume grupurile comunitare, clinicile medicale, şcolile, organizațiile de mediu, cluburile sociale, instituțiile culturale şi asociațiile profesionale sunt parte a sectorului nonprofit.

Continuăm cu definiţia europeană, care, spre deosebire de cea americană, ar include o abordare analitică privind dezvoltarea tipologiilor asociațiilor, iar accentul cade pe dezvoltarea dimensiunii economice a asociațiilor. Criteriul de limitare privind achiziționarea privată a câştigurilor include cooperativele şi societățile de ajutor reciproc [281, p. 4].

1) Prima caracteristică a sectorului trei în contextul definiţiei europene se referă la furnizarea bunurilor şi serviciilor de către organizații, neavând ca scop principiul maximizării profitului. Cercetătorii A. Ben-Ner și B. Gui menționează că distribuirea profiturilor ar fi întotdeauna limitată, deoarece cooperativele și societățile de ajutor reciproc sunt un produs al

sectorului asociativității, ele nefiind create pentru maximizarea rentabilității, ci pentru satisfacerea interesului general sau reciproc, care contribuie la bunăstarea generală [242, p. 39-40]. Astfel, termenul de sector nonprofit este mai complex în Europa, iar organizațiile implicate sunt considerate ca făcând parte mai mult din „economia socială", decât din sectorul nonprofit.

2) Pluralismul bunăstării presupune existenţa elementelor de deschidere şi pluralitate ale sectorului nonprofit şi o respingere concomitentă a noțiunii de sectoare, astfel încât să se evite crearea unei linii de demarcație clară între piață, arena politică și sectorul trei. Toate acestea contribuie la: a) promovarea prestării de servicii de către cetățeni și utilizarea forței de muncă locale; b) generarea capitalului social și c) reconcilierea economică și socială. În acest fel se combate cultura clientelară și dependența față de stat.

Vom nota că utilizarea termenului de organizaţie (sector) nonprofit în Republica Moldova se regăsește ocazional în textul Legii nr. 26/2005 cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului, Legea nr. 1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistenţă medicală şi Legea nr. 87/1996 cu privire la asociaţiile obşteşti. Însă actele normative nu oferă explicații teoretice privind definirea termenului, ci îl utilizează pentru a face referință la sectorul asociativ în raport cu subiectele tematice prevăzute în legi.

Luând ca bază aceste idei, vom menționa că dacă în literatura străină termenul de organizație (sector) nonprofit este bine definit, atunci cercetătorii moldoveni nu oferă explicaţii precise ale termenului, înțelegând că acesta reprezintă totalitatea organizațiilor care aparțin sectorului asociativ. Remarcăm totuși că, în pofida interferării termenului de sector nonprofit cu conceptul de ISC-uri în ce privește caractersticile atribuite conform definiției americane sau europene, un alt termen care creează confuzii pentru obiectul nostru de studiu este cel de **organizaţie necomercială.** În SUA termenul face parte din categoria entităților de afaceri, care include, la rândul său, organizațiile comerciale și necomerciale. Astfel, o organizație necomercială ar fi entitatea care nu lucrează pentru distribuirea profitului între proprietari, ci acesta este utilizat pentru obiectivele organizației. Organizațiile respective includ: instituții cooperatiste, ONG-uri și trusturi [256]. În statele ex-sovietice, termenul de organizație necomercială este folosit pentru reglementarea activității ONG-urilor (regăsite mai ales în legislația națională). Astfel, în Azerbaidjan organizația necomercială este echivalată cu organizația nonprofit (Codul civil/1999), ea fiind creată sub forme de asociații profesionale, fundații și entități juridice, școli, universități și cluburi. În Armenia se folosește termenul de organizații statale necomerciale (Legea cu privire la organizații statale necomerciale/2001 și Codul civil/1998). Iar din această categorie fac parte: organizațiile publice, fundațiile, camerele de comerț, organizațiile religioase etc. Legislația rusească operează cu acest termen atunci când

face referință la activitatea ONG-urilor pe teritoriul statului său. Astfel, vom menționa Legea federală cu privire la amendarea Legii privind organizațiile necomerciale intrată în vigoare la 1 ianuarie 2017. Legea stabilește atribuirea statutului de prestator de servicii publice unor organizații cu orientare socială, care sunt susținute de stat în desfășurarea activităților.

În țara noastră, termenul de organizație necomercială se regăsește în Codul fiscal și Codul civil al Republicii Moldova. Astfel, potrivit art. 5 din Codul fiscal, „organizația necomercială reprezintă persoana juridică a cărei activitate nu are scopul să obțină venit și nu folosește vreo parte din proprietate sau din venit în interesele vreunui membru al organizației, ale unui fondador sau ale unei persoane particulare". În Codul civil (art.180) se specifică că organizațiile necomerciale cunosc trei forme distincte de organizare, și anume: asociaţia, fundaţia şi instituţia. În contextul modificărilor legislative privind activitatea asociațiilor obștești (2007), expertul A. Ţurcan consideră că organizaţiile necomerciale reprezintă AO care contribuie la realizarea dreptului la asociere şi libera exprimare, stimularea pluralismului şi toleranţei în societate, precum și la asigurarea respectării legilor şi menţinerea stabilităţii sociale [220]. Menționăm că și Ministerul Justiției al Republicii Moldova utilizează termenul de organizații necomerciale, în cadrul căruia activează *Direcția organizații necomerciale [89]*, iar în lista organizațiilor necomerciale care este afișată pe site-ul ministerului sunt incluse organizațiile înregistrate sub formă de instituții publice/private, asociații obștești, sindicate, culte religioase, fundații, asociații patronale, uniuni de persoane juridice etc. Majoritatea organizațiilor sunt înregistrare însă ca asociații obștești.

În această ordine de idei, susținem că termenul de organizație necomercială este utilizat în special în actele normative, acestea reprezentând totalitatea asociațiilor, instituțiilor (private și publice) și fundațiilor care au statut de persoană juridică și nu au ca scop obținerea profitului. Pentru noi însă e important să examinăm termenii care abordează nu doar rolul organizațiilor formale, dar și al celor informale în dezvoltarea comunității locale.

Cel mai des întâlnit termen în activizarea societății civile moldovenești este cel de **asociație obștească.** Cu el operează mediul academic și cadrul legislativ. Remarcăm astfel că acesta reprezintă „nişte formaţiuni benevole, de sine stătătoare, formate prin libera manifestare a voinţei cetăţenilor asociaţi pe baza comunităţii de interese profesionale şi/sau de altă natură" [49, p. 105] (A. Bantuș); „o asociaţie benevolă de sine stătătoare a cetăţenilor, creată în baza intereselor profesionale, culturale etc." [73, p. 107] (I. Chistruga); „acel instrument de bază care asigură participarea cetățenilor în viața publică și în edificarea unei democrații adevărate" [138, p. 26] (V. Mîndru). Cadrul legislativ moldovenesc folosește, de asemenea, termenul de asociaţii obşteşti, iar în Codul civil nr. 82-86/2002 acesta include: mişcările obşteşti; organizaţiile

pacifiste şi de apărare a drepturilor omului; organizaţiile de femei, de veterani, de invalizi, de tineret şi de copii; societăţile ştiinţifice, ecologiste, cultural-educative, sportive; uniunile de creaţie; comunităţile naţional-culturale; precum și instituţiile obşteşti. [191, p. 12]. Acest termen este utilizat și în textul Legii nr. 87/1996 cu privire la asociaţiile obşteşti, care distinge trei forme de organizare a asociaţiilor obşteşti, şi anume: mişcarea, organizaţia şi instituţia [105, p. 21]. Cea mai răspândită formă de constituire pentru majoritatea asociațiilor înregistrare la nivel național și local rămâne a fi organizaţia obştească [140, p. 8]. Iar cercetătoarea V. Teosa consideră că aceasta ar include ONG-urile, sindicatele, cluburile de interese, asociaţiile şi fundaţiile, care au rolul de a consolida mişcările civice transcendente în teritorii [213, p. 91].

Rezumăm că asociațiile obștești reprezintă acele entități cu caracter formal și neformal prin care cetățenii se implică în activităţi sociale, economice și culturale pentru a le fi asigurată o viață mai bună, dar care nu urmăresc să obțină profit de pe urma acțiunilor desfăşurate.

La începutul sec. XXI au început să fie folosiţi simultan termenii de **organizații și instituții ale societății civile.** În ordinea reflectată de idei, termenul de organizații ale societății civile (OSC-uri) include totalitatea organizațiilor nonprofit și non-statale în afara familiei, în care oamenii se organizează pentru a-și desfășura interesele comune în domeniul public [280]. Cercetătorii americani includ în categoria OSC-urilor: organizațiile comunitare și asociații ale satelor, grupurile de mediu, grupurile pentru femei, sindicatele, cooperativele, asociațiile profesionale, instituțiile de cercetare independente și nonprofit [289, p. 1]. În cadrul adunării „Parteneriatului global pentru cooperare pentru dezvoltare durabilă” (2011), OSC-urile au fost definite ca „actori independenți de dezvoltare care joacă un rol vital în a permite oamenilor să-și apere drepturile, să modeleze politicile și parteneriatele de dezvoltare și să supravegheze implementarea lor” [247, p. 6].

În țara noastră, termenul de OSC-uri a început să fie folosit recent, iar printre caracteristicile-cheie ale OSC-urilor se numără: excluderea profiturilor personale, independența, autonomia în raport cu statul, precum și existența unui anumit grad de formalitate, activând în baza scopurilor stipulate în statut. Experţii L. Chiriac şi E. Ţugui menționează că OSC-urile cunosc trei forme distincte de organizare: asociaţiile publice, fundaţiile şi instituţiile private, majoritatea din ele fiind însă înregistrate în calitate de asociaţii publice [72, p. 2]. În SDSC pentru anii 2009-2011, 2012-2015, 2017-2020 se operează la fel cu noțiunea de OSC-uri. În aceste documente lipsește definiția acestuia, fiind prezentate valorile şi principiile cooperării dintre stat şi societatea civilă în contextul strategiilor, precum și prioritățile de dezvoltare a societății civile. Totodată, instrumentul analitic „Indexul sustenabilităţii organizaţiilor societăţii civile” utilizează noțiunea de OSC-uri în contextul dezvoltării sectorului asociativ. Chiar dacă

publicația nu definește expres acest termen, totuși din conținutul său observăm că se face referință la organizațiile formale (necomerciale) care sunt înregistrate la Ministerul Justiției.

Din cele remarcate mai sus observăm că, dacă în literatura străină termenul de OSC-uri include organizațiile formale și informale în această categorie, atunci în țara noastră acesta cuprinde ansamblul organizațiilor formale, ceea ce considerăm că nu ar fi destul de corect. De aceea, în continuare ne vom referi la ultimul concept supus analizei noastre, cel de **instituții ale societății civile (ISC),** care abia începe să fie examinat, atât în literatura străină, cât și în cea moldovenească. Totuși, acesta nu este un termen nou în istoria omenirii, gânditorii politici considerându-le a fi elemente ale instituțiilor democrației participative (directe). Drept exemple pot fi prezentate adunarea poporului, consiliul etc., care ofereau cetățenilor posibilitatea de a se pronunța asupra unor probleme de inters comun, formând astfel o cultură civică activă și opinie publică bine orientată [47, p. 175-180].

La etapa actuală, majoritatea cercetătorilor străini includ în această categorie organizațiile formale și informale care, interacționând cu diverse sectoare dintr-o anumită comunitate, contribuie, per general, la dezvoltarea societății. Continuând pe aceeași ordine de idei, vom constata că ISC-urile reprezintă „mișcările sociale, inițiativele și asociațiile de voluntariat, care au rolul de a fortifica legea umanității" [260, p. 167-169] (R. Falk). Totodată, acestea includ „asociațiile unor comunități etnice care susțin interesele lor de grup și încurajează membrii săi să se implice în activități civice și politice" [285, p. 30-35] (B. D. Mc Kenzie). În acelaşi context, experții S. Hall, T. J. Foxon, R. Bolton consideră că ISC-urile sunt formate din „cetățenii, cooperativele și municipalitățile care contribuie la dezvoltarea infrastructurii în comunități" [268, p. 5-6], iar J. M. Swint, L. Franzini, C. Honda ș.a. opiniază că acest termen cuprinde: ONG-urile, organizațiile comunitare, cartierele și rețelele de rudenie care ar contribui la îmbunătățirea vieții celor nevoiași [311, p. 28-30]. Pentru cercetătorii ruși T. N. Mikheeva, E. I Belousov, R. V. Gornev, asociațiile obștești și mass-media sunt principalele ISC-uri care activează la nivel local. Asociațiile obștești acționează în domeniul social și rezolvă probleme care sunt legate de activitățile organelor locale. Mass-media, pe de altă parte, reunește autoritățile locale, ISC-urile și oamenii. În acest fel, ele stabilesc interacțiunea dintre oameni și autoritățile locale pentru a fi auzite de autorități [241, p. 1]. Cercetătorii kazahi Z. Sharivkan, B.S. Rakhmetulina, E.A. Naurysbaev consideră că ISC-urile includ: organizațiile publice, mass-media și administrația locală [306, p. 2205], iar afirmarea lor s-a datorat contextului politic și social de la sfr. anilor '80, care a creat condiții pentru dezvoltarea sectorului asociativ. Pe de altă parte, savantul armean A. Alexanyan consideră că din categoria ISC-urilor fac parte: ONG-urile, sindicatele, mass-media, organizațiile religioase

și diverse organizații civile. Potrivit autorului, anume ele oferă mecanisme de funcționare a controlului democratic [231, p. 7-8].

Pe site-ul *Fundației Naționale pentru Dezvoltare Comunitară* se menționează că exemple de ISC-uri ar constitui: ONG-urile; organizaţiile comunitare; asociaţiile profesionale; organizaţiile politice; instituţiile culturale; organizaţiile religioase; mişcările ecologiste; media etc. [198]. Totodată, în *Raportul de activitate* elaborat de către Centrul CONTACT (2011), termenul de ISC-uri este utilizat deopotrivă cu cel de lideri ai comunității [181, p. 2] şi constituie acele organizații formale care activează în sate sau oraşe.

În opinia noastră, ISC-urile includ totalitatea organizațiilor (in)formale ale sectorului asociativ, care au rolul de a dezvolta unele practici de succes la nivel local, regional și național. Iar în particular acestea sunt reprezentate de:

- Asociaţiile obşteşti, prin care este asigurat echilibrul de forţe dintre sectorul de afaceri şi cel administrativ;
- Instituţiile publice/private care contribuie la dezvoltarea sectorului cultural şi social (casa de cultură, grădiniţa, spitalul, şcoala);
- Agenţi economici. Aceştia oferă locuri de muncă, venituri angajaţilor şi plăţi la buget, contribuind astfel la asigurarea bunăstării comunității. Tot ei contribuie la sponsorizarea/finanţarea edificiilor culturale, locurilor publice pentru dezvoltarea locală;
- Grupurile religioase prin intermediul cărora pot fi exercitate anumite presiuni în comunităţi prin biserici;
- Grupurile neformale de cetăţeni care utilizează diverse mijloace de exprimare a revendicărilor şi de influenţare a deciziilor: greve, manifestaţii de stradă, proteste etc. [60, p. 14];
- Cetăţenii simpli care se implică local la soluţionarea necesităţilor personale şi ale comunității.

Luând ca suport de referință asumpțiile științifice ale termenilor elucidați, am identificat unele trăsături caracteristice definitorii ce vizează coordonatele instituțiilor societății civile, după cum urmează: 1) Conceptul supus analizei noastre a evoluat treptat de-a lungul timpului, pornind de la termenul de societate civilă, ONG, organizaţie (sector) nonprofit, organizație necomercială, asociație obștească, până la cel de organizație a societății civile și, respectiv, instituție a societății civile. 2) Indiferent de termenii utilizați în definirea sectorului asociativ, toate sunt axate pe îmbunătățirea vieții celor nevoiași [294, p. 279-281], promovarea valorilor democratice [245, p. 3], dar și pe consolidarea dialogului între reprezentanţii politici și economici, care fortifică discursul social [338, p. 27]. 3) La dezvoltarea comunităţii locale se implică asociațiile obștești,

instituţiile publice/private (casa de cultură, grădiniţa, spitalul, şcoala); agenţii economici de nivel local; grupurile religioase; grupurile neformale, precum şi cetăţenii simpli, care în ansamblu constituie instituțiile societății civile.

Pentru că dezvoltarea comunității locale, după cum am menționat mai sus, reprezintă un concept relativ nou care tinde să se afirme tot mai mult ca disciplină separată în domeniul științelor socioumane, în continuare ne propunem să identificăm componentele-cheie care au contribuit la definirea conceptului în uzanța sa actuală. Astfel, în literatura de specialitate cercetătorii străini și cei moldoveni au utilizat mai puțin sintagma *dezvoltare a comunității locale*, dând preferință celei de *dezvoltare comunitară*. Or, cuvântul *comunitar* ar face referință la „comunitate" sau „ceva ce ar aparține comunității" [87]. Pe de altă parte, conceptul *dezvoltare comunitară* nu exclude unele caracterstici, modele și teorii ale dezvoltării comunității locale. Mai mult, deseori acestea se interferează, ambele fiind axate pe o schimbare pozitivă, dar şi pe îmbunătăţirea nivelului de trai al oamenilor în comunitate. Deoarece cetățeanul este individul participant la treburile obşteşti, este important ca nimeni să nu fie exclus din acest proces, fiecăruia asigurându-i-se sentimentul de apartenenţă şi constituţia libertăţii [252, p. 677-678].

Dat fiind faptul că în literatura străină au fost formulate unele teorii și modele cu privire la dezvoltarea comunitară, iar cele referitoare la dezvoltarea comunității locale lipsesc, considerăm că primele ar fi sugestive și pentru obiectul nostru de studiu. În acest context, au relevanță cele opt modele de dezvoltare comunitară prezentate de către cercetătoarea M. Weil, și anume: organizarea vecinătăţii, organizarea de comunităţi funcţionale, dezvoltare economică şi socială a comunităţii, planificare socială, dezvoltare de programe şi reţele comunitare, coaliţii, politici şi acţiuni sociale şi mişcări sociale. Aceste modele nu sunt foarte diferite, având şi unele suprapuneri între caracteristicile lor. În plus, există similarităţi în ceea ce priveşte rolurile pe care şi le asumă reprezentanţii societăţii civile în cadrul comunităţii sub diferitele ei aspecte [320].

Totodată, în literatura de specialitate au fost formulate unele teorii privind dezvoltarea comunitară, fiind abordate esenţa, caracteristicile şi rolul acestora în societăţile democratice. Prima din ele se referă la teoria dezvoltării comunitare. Fiind un domeniu specific al sociologiei, această teorie este în dezvoltare şi împrumută din teoriile disciplinelor de bază (sociologie și asistența socială, psihologie, politologie, economie etc.), dezvoltându-se ca o necesitate de intervenţie practică. Spre exemplu, dacă teoreticienii sociologiei și asistenței sociale au ajuns la niveluri avansate privind cercetarea intervenției în comunitate, atunci cei din domeniul dezvoltării comunitare împrumută toate metodele și tehnicile acestora. Teoria sistemelor în dezvoltarea comunitară face referință la utilizarea termenilor de: sisteme și subsisteme, sisteme închise și deschise, limitele sistemelor, feedbackul și echilibrul sistemic care pot fi folosite

pentru a clarifica abordarea conceptului de dezvoltare comunitară [312, p. 1]. Această teorie este utilă pentru a înțelege dinamica relațiilor inter-grup și a lua în considerare schimbările implicate în planificarea activităților de dezvoltare. Abordarea holistică a comunităţii presupune că fiecare element al comunităţii şi al evoluţiei acesteia este văzut permanent în contextul totalităţii [83, p. 22-23]. Teoria funcţionalistă asupra dezvoltării comunitare. Conform teoriei funcţionaliste a sociologului american R. L. Warren, se consideră că comunitatea este o formaţiune socială ce îndeplineşte cinci funcţii, şi anume: cea de socializare, participare socială, de control social, sprijin reciproc, precum și funcția de asigurare a prosperității economice. După Warren, aceste cinci funcţii se regăsesc la orice comunitate – de la sate până la oraşe mai mari, în mod formal sau informal, în timp ce fiecare comunitate are nevoie de intervenţie, de tip proces de dezvoltare comunitară pentru a asigura bunăstarea generală a cetățenilor. Aplicarea acestor teorii în lucrare în domeniul dezvoltării comunitare ne-a ajutat să înţelegem mai bine contextul evolutiv al conceptului supus investigației noastre și să determinăm rolul și locul acestora la etapa actuală.

Prin urmare, din punct de vedere cronologic, conceptul de „dezvoltare comunitară" apare în mișcările de reformă din SUA din anii 1840. Prima definire a dezvoltării comunitare este atribuită în cadrul Conferinței din 1948 de la Cambridge, prin care se menționează că aceasta ar fi „o mișcare axată pe promovarea unei vieți mai bune pentru întreaga comunitate, cu participare activă și la inițiativa comunității" [322, p. 1]. Ulterior, în SUA au avut loc diverse mişcări sociale pentru promovarea drepturilor civile (anii '50), care au condus la recunoaşterea dezvoltării comunitare ca practică. În anul 1955, documentele ONU au definit „dezvoltarea comunitară" ca „proces a cărui finalitate constituie crearea condițiilor de progres economic și social". Astfel, „dezvoltarea comunitară este focalizată pe o participare sporită și mai bună a oamenilor în treburile comunității, pe revitalizarea formelor existente de administrație locală, precum și pe tranziția spre o administrație locală eficientă, în cazul în care ea nu este încă funcțională" [317, p. 9]. Reacțiile la modelul de dezvoltare economico-socială, adoptat de UNICEF și OMS prin Declarația de la Alma Ata din 1978, au dus la conturarea înțelesului actual al termenului, și anume a ideii de implicare a oamenilor în proiectele propriei dezvoltări [84]. Economistul englez E. F. Schumacher a completat ideea dezvoltării comunitare cu trei factori – „educaţia, organizarea şi disciplina oamenilor" [305, p. 138], iar această nouă abordare şi „apropiere" de factorul uman a dus la schimbarea accentului pe care cade conceptul de dezvoltare, avându-se în vedere dezvoltarea schimbărilor pozitive şi a progreselor continue înregistrate la nivelul comunităţii. În anii '70, conceptul de dezvoltare comunitară a fost introdus în domenii precum administrația publică, urbanismul sau ordinea publică. Acest fapt se datorează apariţiei celor două publicații – „Community Development" (Marea Britanie) și

„Community Development: Journal of the Community Development Society” (SUA), precum şi introducerii unor programe universitare în domeniul dezvoltării comunitare în aceste țări [201, p. 17].

În acelaşi timp, în statele din Europa Centrală şi de Est, conceptul de dezvoltare comunitară a început să fie abordat cu aproximativ 25 de ani în urmă, odată cu trecerea de la comunitarismul socialist la cel modern – bazat pe modernizare şi participare la nivel local. De altfel, şi sociologul C. Zamfir remarca: „în ţările aflate în tranziţie, dezvoltarea comunitară a început să preocupe actorii sociali şi statali atunci când sistemul economic a creat un deficit de oportunităţi cetăţenilor din comunităţi de a se integra într-un proces global de dezvoltare”. În acest context, programele de dezvoltare comunitară erau cele care ofereau avantaje de a activa localitățile marginalizate și de a reduce costurile pentru mobilizarea resurselor locale [110, p. 154-156]. În Republica Moldova, conceptul de „dezvoltare comunitară” a fost preluat din programele Uniunii Europene și ale Băncii Mondiale, fiind regăsit astăzi în activităţile ISC-urilor, dar și în planurile strategice de dezvoltare locală elaborate de către autoritățile APL.

Din cele expuse mai sus, observăm că cercetătorii străini au analizat pe parcursul sec. XIX-XX în special conceptul de dezvoltare comunitară, iar cel de dezvoltare a comunităţii locale practic lipsește ori se regăsește tangențial. Totuşi, unul dintre cercetători care a examinat ambele concepte este sociologul român A. Negru, considerând că prin definiţie, rol şi implicare ele sunt diferite. Autorul menționează că „dacă în cadrul dezvoltării comunitare, orice comunitate are un rol activ de a elabora și aplica politici de dezvoltare, atunci dezvoltarea comunității locale s-ar produce fără participarea conștientă și voluntară a membrilor săi, iar schimbările petrecute în cadrul ei sunt rezultatul acțiunii unor factori exogeni” [148, p. 2]. Cu această ipoteză am fi parțial de acord, dat fiind faptul că la procesul de dezvoltare se implică mai mulți actori statali din interiorul și din afara comunității, însă credem că inițiativele de implicare diferă de la o comunitate la alta în funcţie de gradul de dezvoltare locală, de voința cetățenilor, a reprezentanților ISC-urilor şi autorităţilor APL de a dori o schimbare. De aceea, vom insista pe utilizarea conceptului de dezvoltare a comunității locale, pe care o considerăm a fi un demers de activare și interacțiune a tuturor actorilor locali, regionali și naționli care valorifică resursele umane și materiale pe un anumit teritoriu (comunitate locală) în a asigura bunăstarea generală.

În continuare vom efectua o scurtă analiză a principalilor componente ale conceptului dezvoltării comunității locale, și anume: cel de „comunitate locală” şi de „dezvoltare” în contextul „comunității locale”. Astfel, referindu-ne la evoluția comunității locale, vom observa că inițial aceasta se numea *comunitate rurală*, fiind reprezentată sub forma diferitor comunități umane (clanuri și triburi formate din structuri familiale largi). La sfr. sec. al XIX-lea, sociologul

german F. Tönnies, în lucrarea „Gemeinschaft und Gesellschaft”, pornind de la cele trei tipuri de relații de rudenie – maternă, conjugală și fraternă, a conturat trei tipuri de comunități umane: rudenie, localitate și minte sau comunitatea spirituală [236, p. 2], care se află înt-o relaţie strânsă [314, p. 26]. La începutul sec. XX, conceptul de comunitate rurală a fost interpretat în limita spaţiilor comerciale și de servicii construite în jurul unui centru al satului [270, p. 59-63]. Mai târziu însă, cercetătorii americani R. Park și E. Burgess au pus bazele pentru sociologia urbană, iar potrivit lor, comunitățile reprezentau nişte ,,arii naturale care se dezvoltă ca urmare a concurenței dintre întreprinderi pentru utilizarea terenurilor și între grupurile de populație pentru locuințe la prețuri accesibile” [295, p. 26-28]. Respectiv, un cartier era o subsecțiune a unei comunități mai largi, având o colecție de persoane și instituții care ocupă o arie definită spațial, în timp ce oraşele cuprindeau mai multe comunităţi-cartiere. Autorii au făcut distincţie şi între comunităţile rurale (locale), pe care le considerau mai mici ca dimensiune în comparaţie cu oraşele. Altfel spus, comunităţile rurale (locale) erau tradiționale și conservatoare şi mai puţin divizate, pe când oraşele (zonele urbane) erau considerate mai moderne, mai ,,civilizate” și mai complexe. Deci, observăm că treptat conceptul de comunitate rurală a fost înlocuit cu cel de *comunitate locală,* ultimul obținând trăsături și elemente geografice prin care au loc diferite activități economice, sociale și culturale pentru dezvoltarea comunității. Sociologul G. Suttles a îmbunătățit acest punct de vedere, evidenţiind că comunitatea locală este cel mai bine gândită nu ca o singură entitate, ci mai degrabă ca o ierarhie a grupurilor rezidențiale mai incluzive. Autorul utilizează deci termenul de comunitate locală în sensul diferitor entități sociale care locuiesc într-un anumit teritoriu în baza intereselor și ocupațiilor commune [310, p. 234].

Savantul american J. Gusfield a distins două dimensiuni ale comunității – teritorială și relațională. Dimensiunea relațională a comunității are legătură cu natura și calitatea relațiilor din acea comunitate, în timp ce alte comunități pot fi definite în funcție de teritoriu, ca în cazul cartierelor [266, p. 78-80]. Cercetătorul a menționat că cele două dimensiuni nu se exclud reciproc, deşi sociologul francez É. Durkheim a contrazis această idee, remarcând că ,,societatea modernă dezvoltă comunitatea în jurul intereselor și abilităților mai mult decât în jurul localității” [239, p. 15]. Credem că savantul se referea mai degrabă la *dimensiunea socială* a comunităților locale, care sunt reprezentate de un grup ce este organizat în jurul valorilor comune și este atribuit unei coeziuni sociale mai mari decât unei gospodării individuale.

Pentru noi însă este importantă *dimensiunea juridică* a conceptului, prin care se afirmă că ,,comunitățile locale ar reprezenta membrii organizaţi în colectivităţi locale, precum şi în alte instituţii şi servicii publice ori private de interes local” [27], care sunt delimitați de un spațiu geografic. Atfel spus, o comunitate locală este alcătuită dintr-un grup de persoane care are un

loc comun de reședință, precum și de un set de instituții care ordonă toate aspectele vieții sociale [193, p. 14-15]. În cadrul celor trei niveluri „locale" de acțiune prezentate în tabelul de mai jos, oamenii se cunosc sau au șansa să se cunoască unul pe altul.

Ierarhia nivelurilor locale de acțiune

r.	Niveluri	Descriere
	Nivel internațional	
	Nivel național / de stat	
	Nivel regional/județean	
	Nivel raional	LOCAL – Set de comunități care au conexiuni economice și sociale
	Nivel comunitar (oraș, sat)	LOCAL – Persoane / gospodării care au un loc comun de reședință
	Nivel de grup	LOCAL – Membri asociați pe baza unor caracteristici sau interese commune
	Nivel de gospodărie	
	Nivel individual	

Sursa*:* Elaborat de autor. © Budurina-Goreacii Carolina, 2012.

Astfel, observăm că comunitățile locale de nivel raional, comunitar și de grup sunt mult mai dispuse să coopereze din cauza prezenței anumitor interese comune. Am defini termenul de „local", prin exprimarea sensului *comun* al cuvântului, dacă ne referim la faptul că există o relație dintre oamenii care doresc și sunt capabili să se angajeze în acțiuni colective în baza existenței unor interese comune. Spre deosebire de nivelurile internaționale, regionale sau naționale în care oamenii pot participa în calitate de cetățeni, în zonele locale aceștia au o relație de identitate reciprocă și sentimentul de apartenență. *Gospodăria* nu se identifică cu nivelul de comunitate, deoarece aspectele privind luarea deciziilor și organizarea acțiunilor colective în gospodării nu sunt la fel de complexe ca și în cazul grupurilor, orașelor/satelor sau raioanelor. În cazul *nivelului individual,* persoanele fizice decid și acționează numai pentru ele însele.

În Republica Moldova, conceptul de comunitate locală este limitat mai degrabă la un spaţiu geografic. Deşi se vorbeşte mult despre dezvoltarea comunității locale ca soluţie la rezolvarea problemelor existente, totuși activismul civic şi legăturile interumane bazate pe susţinere reciprocă se află la etapa incipientă de formare şi consolidare.

În continuare ne vom referi la pilonul de „dezvoltare" în contextul conceptului de „comunitate locală". Astfel, semnificațiile termenului de „dezvoltare" pot fi văzute sub două aspecte. Primul este cantitativ, atunci când dezvoltarea înseamnă mai mult, mai mare în sensul creșterii numărului. Cel de-al doilea aspect se referă la schimbarea calitativă a procesului și a

rezultatelor. Vom aprecia că dezvoltarea comunității locale este rezultatul unei implicări active și responsabile a membrilor comunității, care, prin atitudinea și comportamentul lor, reușesc să genereze o calitate mai bună a vieții.

În sens restrâns, dezvoltarea comunității locale este atât un *proces* - prin faptul că se dezvoltă și se consolidează anumite capacități de a acționa colectiv, cât și un *rezultat*, deoarece are loc adoptarea colectivă de măsuri pentru dezvoltarea comunității [318].

În sens larg, în cadrul dezvoltării comunității locale *ca proces* are loc implicarea planificată de intervenție asupra comunității, la care se urmărește rezolvarea problemelor colective. Profesorul american L. Ploch a adăugat că dezvoltarea comunității locale ar fi „un proces de implicare voluntară a cetățenilor pentru a îmbunătăți unele aspecte ale vieții comunității, care iar ar duce la consolidarea unor relații umane și instituționale la nivel comunitar" [296, p. 6]. Pe de altă parte, dezvoltarea comunității locale ca *rezultat* presupune îmbunătățirea locului de viață și de muncă al cetățenilor prin implementarea programelor de dezvoltare și participare la procesul de luare a deciziilor la nivelul comunității.

Prin urmare, dezvoltarea comunităţii locale reprezintă un proces planificat, derulat pe termen lung, proces care propune introducerea de schimbări pozitive la nivelul comunităţii. Deseori însă schimbarea este privită cu reţinere sau ostilitate atât din partea autorităţilor APL, cât şi a cetăţenilor. Pentru comunităţile locale moldoveneşti, schimbarea este similară cu tranziţia sau cu un proces de nesiguranţă din partea tuturor actorilor implicați. Totodată, orice încercare de diversificare a activităţilor este primită cu indiferenţă sau chiar respingere. Considerăm că procesul de dezvoltare a comunităţii locale trebuie să pornească din interiorul comunităţii, deoarece membrii comunităţii îşi cunosc cel mai bine problemele şi ar putea să identifice mai uşor soluţiile pentru îmbunătăţirea situaţiei. Însă atunci când este necesară participarea cetăţenilor în acţiuni concrete, deseori se invocă diverse motive de neimplicare: lipsă de timp, bani etc. Mobilizarea resurselor comunităţii necesită profesionalism şi răbdare, iar în prima fază rezultatul va constitui elaborarea unui plan sau a unei strategii care se va axa pe formarea capitalului social, planificarea și desfășurarea acțiunilor, precum și evaluarea rezultatelor.

Procesele de dezvoltare a comunății locale ar trebui să fie adaptate la particularitățile locale, din cauza diferențelor mari între comunități la nivel cultural, economic și social, precum și mentalitate, structură etnică etc. În acelaşi timp, ele trebuie să se axeze pe cetățeni, instituții, organizaţii, familii, grupuri de prieteni, agenţi economici, socioculturali şi politici, ținându-se cont de aspectele culturale și tradițiile comunității.

În societăţile democratice, dezvoltarea comunității locale se produce în cazul desfăşurării mai multor acţiuni ce sunt axate pe rezolvarea unor probleme comune ale oamenilor

care împart acelaşi spaţiu geografic, au importante relaţii economice, sociale sau culturale. De altfel, abordarea sectorială cu privire la dezvoltarea comunității locale confirmă această ipoteză:

a) *dezvoltarea tehnico-economică* a comunităţii, care presupune introducerea de noi tehnologii, maşini şi utilaje care, în ultimă instanţă, servesc şi unor scopuri economice. Astfel, prin alocarea banilor publici din bugetul local și prin procurarea utilajului tehnic de pe urma granturilor obţinute, reprezentanții autorităţilor APL și ai sectorului asociativ contribuie la îmbunătățirea sectorului agroindustrial al comunității locale.

b) *dezvoltarea structurii şi utilizării forţei de muncă*, care se referă la creşterea nivelului de educaţie al populaţiei și al promovării noilor profesii. Ambele aspecte trebuie să se dezvolte și actualizeze simultan, conform necesităților și realităților existente într-o comunitate. Totodată, diversificarea profesiilor ar contribui la recalificarea populaţiei active din localităţi, introducând astfel mai multe oportunităţi de angajare şi asigurând o viaţă mai bună.

c) *dezvoltarea politică* a comunităţii locale, prin descentralizarea puterii și creșterea nivelului de responsabilizare a actorilor politici în fața cetățenilor pentru acțiunile întreprinse. Implicarea cetățenilor în procesul decizional trebuie să devină o practică răspândită la nivel local, deoarece anume ei își cunosc cel mai bine problemele, iar autoritățile pot interveni la rezolvarea lor prin soluții concrete.

d) *dezvoltarea demografică*, care presupune creşterea populaţiei într-o comunitate, pe o anumită perioadă de timp. Dacă acest indicator este unul pozitiv, atunci are loc o investiție mai mare din partea autorităților APL prin oferirea resurselor umane în desfăşurarea activităţilor locale. Totodată, sectorul asociativ se va implica mai eficient, prin intensificarea eforturilor de a spori angajamentul civic în comunităţi. Observăm deci că dezvoltarea comunităţii locale acoperă practic toate dimensiunile dezvoltării: economică, socială, politică şi demografică, la care se poate adăuga și dimensiunea culturală, adică respectul față de tradiţiile şi valorile comune împărtășite de membrii comunităţii.

Luând ca suport de referință asumpțiile științifice ale conceptelor de dezvoltare (comunitară), comunitate rurală (locală), am identificat unele trăsături caracteristice definitorii ce vizează coordonatele dezvoltării comunității locale, după cum urmează: 1) Conceptul de dezvoltare a comunității locale este unul relativ nou în ştiinţa şi practica contemporană, motiv pentru care un şir de caracteristici, modele şi teorii ale dezvoltării comunitare au fost examinate în contextul abordării conceptului dezvoltării comunităţii locale. 2) Conceptul de dezvoltare a comunității locale presupune un proces în care membrii comunității se reunesc pentru a întreprinde măsuri colective și pentru a genera soluții la problemele comune. Iar pentru aceasta este nevoie ca să se realizeze: conştientizarea identităţii comune; implicarea tuturor membrilor

comunităţii la treburile publice; utilizarea şi dezvoltarea resurselor proprii; promovarea sentimentului de solidaritate între membrii comunității etc. [189, p. 10]. 3) Dezvoltarea comunității locale variază de la inițiative mici din cadrul unui grup mic de persoane la inițiative mari care implică mai mulţi cetăţeni. Totodată, pentru eficientizarea dezvoltării comunității locale sunt necesare eforturi pe termen lung, care să fie planificate, incluzive (pentru toți membrii comunității) și echitabile, adică corecte – în beneficiul comunității.

Prin urmare, pentru a prezenta o abordare complexă a conceptelor supuse analizei noastre și a evidenția aspectele care vizează rolul instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale moldovenești, investigațiile au fost realizate în baza metodelor general-specifice de cercetare, precum și a unor procedee logice care constituie suportul metodologic multidimensional adecvat științei politice contemporane. Referindu-ne la unele metode de investigație științifică aplicate în procesul de perfectare a lucrării, menționăm următoarele:

Metoda fenomenologică, ca metodă de cercetare în filosofie, a permis examinarea condiţiilor fundamentale şi evenimentelor („fenomenelor”) care au contribuit la definirea conceptelor de instituţii ale societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale. Această metodă a fost aplicată în special în subcapitolele 1.1 şi 1.2 ale lucrării.

Metoda istorică a asigurat efectuarea unei analize privind evoluția instituţiilor societății civile, având ca reper perioada anilor 1988 – prezent. Pentru o abordare mai structurată și comprehensivă a fenomenului au fost stabilite următoarele etape de dezvoltare: etapa renaşterii (1988 – 1990); etapa constituirii (1991 – 1996); etapa consolidării (1997 – 2008) şi etapa transformării (2009 – prezent). Această metodă a fost utilizată în subcapitolul 2.1 al lucrării.

Metoda comparativă a constat în compararea procesului de reconstituire a societății civile și rolului pe care l-a jucat în democratizarea Poloniei, Ungariei și Cehoslovaciei (subcapitolul 2.1). Metoda comparativă a fost utilă şi la evidențierea asemănărilor și deosebirilor dintre asociaţiile ce urmăresc beneficiul reciproc şi cele axate pe beneficiul public. La fel, au fost comparate datele cu privire la evoluția numerică a organizaţiilor necomerciale, de la obținerea independenței țării, amplasarea lor geografică, precum și domeniile principale de activitate. Aspectele respective se regăsesc în subcapitolul 2.3.

Metoda analizei de conţinut a documentelor (utilizată în toate capitolele tezei) a oferit posibilitatea să cercetăm rolul implicării instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţii locale la nivel teoretic şi practic. Astfel, prin intermediul convenţiilor, declaraţiilor adoptate etc., a lucrărilor originale elaborate de către cercetătorii din SUA, Occident, spațiul postsovietic, România şi Republica Moldova, a fost posibilă înţelegerea limitelor conceptuale dintre sectorul asociativ, stat şi piaţă, a funcţiilor pe care le exercită în societate, dar şi să vedem cum acestea

contribuie la dezvoltarea comunităţii locale. Pe de altă parte, analiza rapoartelor, studiilor şi articolelor publicate de către mediul academic şi cel neguvernamental din ţară ne-a permis să urmărim evoluţia instituţiilor societăţii civile moldoveneşti, pornind de la adoptarea cadrului legislativ, problemele cu care se confruntă, realizările acestora şi finalizând cu obiectivele pentru viitor asumate de către autorităţi şi sectorul asociativ în procesul de dezvoltare locală.

Printre metodele specifice de cercetare au fost distinse: *metoda sistemică, metoda structural-funcţională, metoda behavioristă, analiza dimensională, metoda instituţională* şi *cercetarea statistică.*

Astfel, utilizată în subcapitolul 1.3, *metoda sistemică* a constat în descrierea dimensiunilor corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale. În acest context, au fost analizate sistemele de tip închis (orientate spre propriul grup/propria organizație) şi sistemele de tip deschis (orientate spre ceilalţi); sisteme simetrice (promovarea aceloraşi valori şi principii; implicarea comună în soluţionarea unor probleme locale) și asimetrice (ignorarea intereselor şi necesităţilor cetăţenilor locali şi satisfacerea priorităţilor donatorilor); sisteme statice (caractersitice pentru instituțiile societății civile care au scopuri specifice şi definitorii) şi dinamice (În cazul dezvoltării comunității locale, specializarea rolurilor este mult mai largă).

Metoda structural-funcţională (aplicată în subcapitolele 2.3, 3.2 şi 3.3) a constat în stabilirea importanţei instituţiilor societăţii în dezvoltarea comunităţii locale. Astfel, pornind de la scopul, misiunea şi domeniile de activitate ale unor instituţii ale sociăţii civile, în lucrare se arată în ce măsură acestea contribuie la procesul schimbării la nivel economic şi sociocultural din comunităţile locale.

Metoda behavioristă (folosită în subcapitolul 1.3) rezidă în analiza nivelului de încredere al cetăţenilor faţă de societatea civilă în procesul de democratizare a ţării. *Analiza dimensională* (subcapitolul 3.1) a permis să fie studiată dimensiunea privind parteneriatul de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile APL în dezvoltarea comunităţii locale. *Metoda instituţională* (subcapitolul 3.2) a fost aplicată pentru a examina principalele activităţi desfășurate de către unele instituţii ale societăţii civile în contextul schimbărilor socioeconomice şi culturale la nivel local.

Iar pentru satisfacerea nevoii de informaţii privind obiectul investigaţiei, a fost necesară organizarea *cercetării statistice.* Astfel, prin intermediul observaţiei indirecte, au fost culese date din sondaje, studii, rapoarte şi barometre de opinie. Aceste date au contribuit în final la obţinerea, într-o formă statistică, a informaţiei privind dezvoltarea instituţiilor societăţii civile, odată cu desprinderea ţării noastre de la imperiul sovietic şi până la etapa actuală.

Autorul a aplicat şi unele procedee logice, precum: *analiză-sinteză, inducţie* şi *deducţie. Analiză-sinteză* – în baza analizei activităţilor, ale rapoartelor anuale afişate pe site-urile unor ISC-uri din Republica Moldova, precum şi a documentelor strategice elaborate de autorităţile APL în contextual dezvoltării socioeconomice la nivel local, în subcapitolul 3.3 au fost prezentate unele practici de succes ale instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul. *Metoda inductivă* a fost aplicată în subcapitolul 2.2 pentru a analiza principalele acte normative naţionale care asigură funcţionarea ISC-urilor în societate. Această metodă ne-a permis să identificăm şi unele imperfecţiuni privind aplicarea legilor şi să prezentăm câteva soluţii care ar putea fi luate în considerare de către organele competente în îmbunătăţirea cadrului legislativ. *Metoda deductivă,* folosită în subcapitolul 3.2, ne-a permis să evaluăm funcţiile specifice ale instituţiilor societăţii civile în contextul schimbărilor socioeconomice şi culturale la nivel local; identificând, totodată, unele probleme care persistă atât pentru cetăţeni, cât şi pentru instituţiile socităţii civile în asigurarea bunăstării generale.

În acest context, utilizarea metodelor de cercetare axate pe analiza gradului de implicare şi rezultatele obţinute de către instituțiile societății civile în dezvoltarea comunității locale ne-a permis să realizăm scopul și obiectivele trasate în lucrare.

1.3. Dimensiunile corelative dintre „instituțiile societății civile” și „dezvoltarea comunității locale”

Relația dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale este examinată astăzi mai întâi de toate din perspectiva implicării reprezentanţilor sectorului asociativ în acţiuni de dezvoltare locală. Această relaţie este bazată pe anumite norme şi valori ce reies din obiectivele organizaţiilor (in)formale ale societăţii civile, dar şi de cultura, tradiţiile existente în comunitate, care nu pot fi trecute cu vederea, ci, din contra, dezvoltate pentru binele societăţii.

În contextul analizei dimensiunilor corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale ne-am propus să identificăm care sunt instituţiile societăţii civile ce formează comunitatea civică (teoria lui R. Putnam); să examinăm atribuţiile cetăţenilor membri ai unor structuri din sectorul asociativ şi celor care sunt independenţi atunci când interacţionează în societate; să evidenţiem cât de deschise şi cooperante sunt instituţiile societăţii civile în procesul dezvoltării comunităţii locale şi să argumentăm ce rol (pozitiv, negativ sau pasiv) au instituţiile societăţii civile în soluţionarea problemelor socioeconomice şi culturale din cadrul comunităţii.

În literatura ştiinţifică există mai multe abordări cu privire la dimensiunile corelative dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale. Una dintre ele se referă la teoria lui R. Putnam, care face distincție dintre societatea civilă (ca sector asociativ) și așa-zisa „comunitate civică”. Conform opiniei sale, construirea unei comunități civice se bazează pe existența și funcționarea organizațiilor ce au obiective civice (publice) și mai puțin politice sau private. Societăţile de ajutor reciproc (de exemplu, asociațiile rotative de credit), organizaţiile comunitare, cooperativele, cluburile sportive și partidele politice pot fi elemente constitutive ale unei comunități civice. Astfel, viața asociativă este structurată pe orizontală pentru a genera încredere, cooperare, fluxuri libere de comunicare, norme generalizate și robuste de reciprocitate. Privită în acest fel, comunitatea civică este un concept atât extins, cât și restrâns faţă de societatea civilă: mai cuprinzătoare – în sensul că include toate asociațiile şi restrâns – prin faptul că acoperă doar asociațiile structurate orizontal în jurul unor legături mai mult sau mai puțin reciproce, simetrice şi de încredere. De asemenea, există multe organizații active în societățile civile democratice – chiar și organizațiile civice al căror scop este de a reforma politica sau de a susține drepturile omului – care nu sunt civice în sensul lui R. Putnam. Aceste organizații tind să reproducă în sine tendințele culturale ierarhice ale societății mai largi: structura verticală a autorității și fluxurile de informații, modelele asimetrice de schimb între patron și clienți, relații orizontale slabe între membrii generali și niveluri scăzute de încredere. În acest context, dacă ierarhia și suspiciunea guvernează organizarea, atunci cooperarea devine dificilă, atât între membrii organizației, cât și între ei și alte organizații. Organizația devine apoi dependentă de lider sau de guvern. Ca urmare, organizația nu se poate extinde sau își pierde susținerea și credibilitatea în societate. În cele mai extreme cazuri, sectorul asociativ poate deveni dependent, coercitiv și exploatator al comunității necivice [253, p. 12-13]. Astfel, modelul lui R. Putnam cu privire la conexiunea dintre societatea civilă şi comunitatea civică are implicații profunde pentru dezvoltarea economică, angajarea civică locală, prin care cooperarea voluntară este esențială. Cooperarea voluntară este facilitată în mare măsură de încrederea interpersonală și de normele de reciprocitate, iar aceste orientări culturale, la rândul lor, sunt încurajate de rețelele de implicare civică, în care cetățenii sunt atrași în egală măsură în interacțiune [298, p. 167-173].

Încercând să facă diferenţa între dezvoltarea comunităţii locale (utilizând termenul de comunitate) şi instituţii ale societăţii civile (în special organizaţiile formale), cercetătorii G. Hillery şi S. Gottschalk au introdus anumite precizări în demersul nostru de studiu. Ei consideră că organizaţiile formale, reprezentate de întreprinderi, armată, şcoli, partide sau asociaţii profesionale, prin caracterul său de orientare au scopuri specifice şi definitorii, în timp ce dezvoltarea comunităţii locale reprezintă un proces la care sunt implicate diferite organizaţii

(in)formale cu scopuri sau obiective mult mai complexe într-un anumit spaţiu delimitat geografic [263, p. 35-39]. Complementar, organizaţiile formale definesc roluri specifice membrilor săi, care raportează unul la celălalt în această calitate de reprezentanţi ai unor roluri, iar în cazul dezvoltării comunităţii locale această specializare a rolurilor este mult mai largă [265, p. 271-277], cetăţenii având conexiuni cu grupul, satul/oraşul sau raionul din care fac parte.

Pe de altă parte, evidenţiem două orientări corelaţionale, complementare, dar distincte ale instituţiilor societăţii civile: o orientare spre sine, închisă spre propriul grup/organizaţie, şi o orientare spre ceilalţi, din afara grupului/organizaţiei percepute de apartenenţă, deschisă spre dezvoltarea comunităţii locale. Dacă ne referim la orientarea spre sine (de tip închis) drept caracteristică a unor instituţii ale societăţi civile, atunci vom constata că majoritatea dintre activităţile desfăşurate se limitează doar la dezvoltarea organizaţională internă, precum şi la consolidarea de competenţe şi abilităţi ale membrilor săi. Drept exemple pot servi participarea la instruiri cu tematici privind planificarea strategică, dezvoltarea personală etc. De regulă, aceste organizaţii fie că s-au creat recent şi nu se implică în acţiuni locale, deoarece nu ştiu cum s-o facă, sau este cazul când organizaţiile activează de ceva timp, însă interesul membrilor săi nu tinde spre anumite scopuri caritabile. În practică, aceste structuri nu activează pentru o perioadă lungă de timp. Credem însă că este necesar ca instituţiile societăţii civile să fie orientate spre atingerea unor scopuri nobile şi spre folosul societăţii (de tip deschis), pentru că anume principiile respective le fac distincte de celelalte două sectoare: statul (care este preocupat în special de obţinerea şi menţinerea puterii) şi piaţa (axată pe obţinerea profitului). Pe de altă parte, dinamica închidere-deschidere va trebui să existe pretutindeni şi permanent, deoarece anume aceste tipuri de organizaţii oferă diversitate şi competitivitate pentru o anumită comunitate, ridicând astfel gradul de interes şi angajament în a face schimbări pozitive la nivel local.

Un alt aspect privind corelaţia dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale ţine de faptul că oricât de diverse ar fi instituţiile societăţii civile prin misiunea, structura şi domeniile sale de activitate, ele nu pot exista în izolare, iar activitatea acestora este orientată mai mult sau mai puţin spre dezvoltarea comunităţii locale. Aceste relaţii cu comunitatea locală au forme simetrice (dacă ne referim la promovarea aceloraşi valori şi principii; implicare comună în soluţionarea unor probleme locale etc.) şi asimetrice (ex: ignorarea intereselor şi necesităţilor cetăţenilor locali şi satisfacerea priorităţilor donatorilor).

Corelaţia dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale este demonstrată şi de motivaţia de a rezolva anumite probleme socioeconomice şi culturale cu care se confruntă membrii unei comunităţi locale. Asocierea membrilor în cadrul sectorului asociativ se realizează, de obicei, în organizaţii (in)formale şi sunt definite prin a contribui la realizarea

misiunii organizaţiei. Contextul local îşi pune amprenta asupra oricărui demers de acest fel, iar variabile ca nivelul capitalului social şi uman, infrastructura sau suportul din partea instituţiilor sunt definitorii pentru succesul sau eşecul unor astfel de iniţiative. Instituţiile societăţii civile reprezintă de fapt acele entităţi nonprofit care utilizează activităţile sociale, economice şi/sau culturale pentru a-şi realiza misiunea. Anume ele ar putea constitui o soluţie pentru rezolvarea problemelor cetăţenilor şi ale persoanelor dezavantajate la nivel local, deoarece: contribuie la creşterea gradului lor de calificare şi de educaţie; ajută la identificarea necesităţilor în comunitate; stimulează solidaritatea şi duc la îmbunătăţirea relaţiilor dintre membrii comunităţii. Acţiunile ISC-urilor implică nu doar angajarea persoanelor dezavantajate, ci şi dezvoltarea abilităţilor acestora de a se integra social şi a acţiona local [114, p. 16-17].

În acelaşi context, instituțiile societății civile pot oferi o contribuție utilă cu privire la aspectele de politică economică, facilitând astfel dezvoltarea întreprinderilor private. În practică însă, legătura dintre creșterea economică și societatea civilă nu este atât de simplă. Spre exemplu, miracolul economic din Coreea de Sud a fost realizat datorită implicării active în anii ’80 a sindicatelor, grupurilor de studenți și organizațiilor religioase în procesul de democratizare a statului [307, p. 73-82]. În schimb, Bangladesh, care este un stat cu câteva mii de ONG-uri, grupuri de advocacy și organizații de servicii sociale ce activează la nivel național și local [269, p. 415-416], nu a îmbunătățit nivelul de trai al populației. Or, cetățenii sunt mai motivați să participe la viața asociativă atunci când ating un nivel de trai confortabil (piramida trebuinţelor lui A. Maslow). Pentru ţara noastră, experienţa implicării instituţiilor societăţii civile la nivel local se află la etapa de afirmare şi dezvoltare. Prea puţin este cunoscută activitatea sectorului asociativ în comunităţile locale, iar dezvoltarea economică nu a satisfăcut deocamdată aşteptările cetăţenilor.

Totuşi, o societate civilă bine dezvoltată poate fi un partener pentru o economie de piață de succes. Multe ISC-uri pot consolida dezvoltarea economică locală prin participarea la procesul decizional și prin creșterea fluxului de cunoștințe și informații oferite. Cu toate acestea, calea către succesul economic nu este neapărat pavată de societatea civilă, iar o societate civilă puternică poate coexista cu o economie relativ slabă (și invers). Mai mult, prea multe instituţii ale societăţii civile sau diversele sale orientări (care pot fi greşite) ar putea aduce daune pentru dezvoltarea economică locală. Unii economiști consideră, de exemplu, că forțele de muncă din America Latină, care erau un sprijin al societății civile din regiune, au fost unul dintre cele mai mari obstacole în calea creșterii și stabilității economice din America Latină [248, p. 24]. De asemenea, în Armenia unii analişti consideră că unele ONG-uri, prin intermediul programelor de ajutor, au direcționat greşit banii atunci când au distribuit produse alimentare în scopuri

umanitare în unele localităţi, aceştia putând fi utilizaţi mai bine pentru crearea locurilor de muncă. Există, de asemenea, o lipsă evidentă de informații privind finanțarea și sursele de ajutor [288, p. 61-64].

O altă ipoteză ar fi că comunitățile locale trebuie să se autoorganizeze pentru a întreprinde planificarea și gestionarea dezvoltării și sunt așteptate să preia conducerea prestării anumitor servicii și organizarea diverselor activități. Modelul birocratic al administrației publice reușește cu greu să iasă din imobilismul său, iar serviciile publice continuă să-l privească pe cetățean ca pe un „administrat” [231]. În acest context, în ţările democratice serviciile comunitare oferite de către actorii sociali şi mai puţin de cei ai statului s-au dovedit deja mai eficiente şi cu un grad mai ridicat de transparență. Cercetătorii D. Gaebler și T. Osborne prezintă avantajele transferului serviciilor sociale de la administrație către comunități [292, p. 475-496], întrucât, potrivit lor, ONG-urile, grupurile de inițiativă, familia, biserica etc. sunt mai devotate membrilor săi; înțeleg mai bine problemele locale și contribuie la rezolvarea acestora; sunt mai flexibile și mai creative; sunt mai ieftine (atragere de alte fonduri, implicare voluntară); creează modele de comportament și se focalizează pe capacități proprii” [201, p. 22].

Totodată, pentru a realiza o dezvoltare durabilă, provocarea constă în facilitarea și instituționalizarea unui proces prin care înseşi comunitățile locale ar mobiliza instituțiile societății civile la nivel local pentru a-și satisface propriile nevoi. Utilizarea eficientă a capitalului social poate fi considerată drept cel mai important rol al comunităților locale [338, p. 27]. Ca o condiție prealabilă pentru acumularea și mobilizarea eficientă a capitalului social în vederea dezvoltării comunității, îmbunătățirea sau modernizarea capitalului uman este imperativă. Dezvoltarea abilităților indivizilor într-o societate va spori calitatea și cantitatea producției capitalului social. Însă pentru realizarea acestor obiective este necesară o intervenție planificată în comunitate, care să genereze dinamismul intern în comunitate. Iar instituțiile societății civile active și cu experienţă ar putea juca un rol colosal [236, p. 2].

În continuare vom analiza rolul instituțiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţii locale, care, de altfel, poate fi pozitiv, negativ sau pasiv în societăţile democratice. Teoria rolurilor ne va ajuta să determinăm interacțiunea dintre organizațiile (in)formale în comunitate şi rolurile pe care îl joacă în contexte şi situaţii diferite la nivel local [309, p. 505]. Manifestarea rolului este influențată, pe de o parte, de experienţa, obiectivele şi interesele instituţiilor societăţii civile de a acţiona local, dar şi de aşteptările comunităţii, pe de alta [240]. Nu întotdeauna, după cum am văzut deja, acţiunile organizaţiilor şi aşteptările comunităţii se intersectează. De aceea şi manifestarea rolului ca element ce contribuie la crearea anumitor schimbări este percepută deseori în mod eronat.

Ţinând cont de faptul că rolul instituţiilor societăţii civile în orice stat democratic tinde să fie unul **pozitiv** în dezvoltarea comunităţii locale, credem, totuşi, că este necesar să fie promovate şi susţinute acele acţiuni de iniţiere, inovare şi experimentare pe care multe ţări dezvoltate le-au aplicat deja, iar astăzi utilizează diverse instrumente pentru a asigura bunăstarea generală a cetăţenilor. Rolul pozitiv al instituţiilor societăţii civile reiese din funcţiile pe care le îndeplinesc la nivel local. Astfel, în primul rând, acestea pot contribui la creşterea nivelului de notorietate a problemelor locale, colectând date, informaţii, mobilizând resursele necesare, propunând soluţii de rezolvare a acestor probleme şi influenţând autorităţile publice în formularea politicilor publice şi identificarea soluţiilor adecvate. Rolul lor este de iniţiere, inovare sau experimentare, astfel încât unele idei să poată fi preluate de APL la nivel local [118, p. 21]. În al doilea rând, instituţiile societăţii civile au dreptul şi obligaţia de a influenţa deciziile politice, economice sau de interes public. Iar reacţiile lor la politicile adoptate care vin în contradicţie cu interesele cetăţenilor sunt prezentate sub diverse forme: demonstraţii, mitinguri, conferinţe de presă, mesaje de protest etc. Astfel, instituţiile societăţii civile, specializate pe anumite domenii (ex: cooperative, sindicate, patronate etc.), monitorizează acţiunile statului şi modul de rezolvare a problemelor. Totodată, ele colaborează cu structurile implicate în gestionarea afacerilor publice cu scopul de a identifica soluţii comune pentru a îmbunătăţi condiţiile de viaţă ale cetăţenilor.

Din aceste considerente, pe bună dreptate, în studiile de specialitate se accentuează necesitatea schimbării de paragidmă şi părăsirea conceptului de stat-dădacă, ceea ce înseamnă opţiunea pentru concentrarea acestuia pe guvernare, adică pe definirea politicilor majore, direcţiilor fundamentale de constituire şi dezvoltare a unei comunităţi naţionale, integrate în multiple interdependenţe transnaţionale. Într-un asemenea cadru al guvernării, unde se dezvoltă toate cele trei sectoare concomitent, dar separat, instituțiile societății civile își pot exercita activitatea în conformitate cu interesele, domeniile şi obiectivele asumate în faţa cetăţenilor. Astfel, criza statului sau criza participării cetăţenilor la treburile publice poate fi depăşită prin implicarea organizațiilor (in)formale ale sectorului asociativ, care oferă multiple posibilităţi de identificare a noilor direcţii de dezvoltare locală, bazate pe participarea eficientă şi autonomă a cetăţenilor, pe de o parte, şi pe distribuţia publică a unor servicii, prin oferirea noilor abordări/reguli instituţionale sau forme alternative de organizare socială, pe de alta.

Există diverse motive pentru care instituțiile societății civile au jucat şi **roluri negative** în dezvoltarea comunităţii locale atât în ţările bogate, cât şi în cele sărace. Aceste fenomene s-au produs din cauza existenţei conflictelor interne, a lipsei de educație a cetăţenilor, a experienței și

abilităţilor reduse din partea reprezentanţilor sectorului asociativ, a dominației anumitor grupuri locale, a mediului politic nefavorabil, precum şi a centralizării guvernării etc. [254, p. 93].

În aceeaşi ordine de idei, cercetătoarea britanică C. Mercer consideră că „instituţiile societăţii civile au roluri negative, deoarece, colaborând cu guvernele de peste hotare şi primind fonduri de la ele sau obţinând subvenţii din partea fundațiilor private care mențin relații strânse cu statul, aceste organizaţii deseori nu sunt responsabile față de cetățenii locali, ci față de actorii de mai sus, care „revizuiesc" și „supraveghează" performanța instituţiilor societăţii civile în funcție de propriile criterii și interese" [286, p. 14].

Majoritatea instituţiilor societăţii civile (chiar şi în Republica Moldova) sunt susținătoare ale valorilor occidentale: promovarea drepturilor minorităţilor sexuale; garantarea libertăţii presei şi a mass-mediei; asigurarea egalităţii de gen etc. Nu fiecare societate şi, în particular, nu toţi cetăţenii împărtăşesc opinii similare vizavi de aceste valori. De asemenea, donatorii străini care finanţează activităţile instituţiilor societăţii civile deseori impun promovarea acestor valori (regăsite în propunerile de proiecte), fapt care ar putea duce la anumite provocări ce ţin de polarizarea socială și ciocnirile culturale. Totodată, foarte mulţi bani sunt investiţi în astfel de domenii ca: educaţie, drepturile omului, incluziune socială, în special în ţările aflate în tranziţie şi cele din lumea a treia. Totuşi, problemele abordate nu sunt rezolvate în totalitate, fie din cauza gestionării incorecte a banilor, fie a salarizării (uneori) prea mari a angajaţilor.

Un alt aspect ar fi că, la fel ca și statul, instituţiile societăţii civile au deseori tendința de a-i ignora pe săraci sau cei care într-adevăr au nevoie de ajutor. Există organizaţii care sunt înființate cu scopul de a desfăşura activităţi pentru un anumit segment de populaţie, astfel domeniile de interes încadrându-se în prioritățile unor donatori ce activează în acelaşi domeniu. Se întâmplă şi situaţii când, la desfăşurarea unor programe de instruire, vizite de studiu etc., unele ISC-uri să implice mai întâi membrii sau cunoscuţii săi şi ulterior tinerii sau adulţii care au acces la informaţie sau au mai participat anterior la astfel de evenimente. De accea, activităţile desfăşurate de aceste organizaţii deseori tind să ignore (in)conştient acele pături social vulnerabile care, într-adevăr, au nevoie să participe la acţiuni sociale, economice sau culturale care ar contribui la formarea lor personală şi profesională.

Alteori se organizează diverse campanii de informare/socializare, se editează cărţi/pliante etc., care credem că nu au un impact şi importanţă atât de mare pentru dezvoltarea comunităţii locale. Înţelegem că aceste activităţi ar putea constitui unul dintre obiectivele organizaţiilor finanţatoare, prin care se urmăreşte sensibilizarea cetăţenilor asupra anumitor probleme existente în comunitate. În aceeaşi ordine de idei, îl citǎm pe cercetătorul autohton C.

Marin, care, de asemenea, consideră că „multe dintre instituţiile societăţii civile la nivel local sunt create în jurul unor persoane sau sunt asertive acestora cu scopul de a obţine dividente politice, suport financiar şi autoritate" [130, p. 331]. Totuşi, pentru oamenii de la sate sau de la oraşe este mult mai important ca să vadă anumite schimbări concrete, care ar avea un impact mai mare la nivel economic, social sau cultural. Mulţi ar fi de părerea că autorităţile APL sunt responsabile de dezvoltarea comunităţii locale. Totuşi, prin consolidarea eforturilor comune ale APL, instituţiilor societăţii civile şi a sectorului de afaceri, credem că aceste schimbări s-ar produce mult mai repede, ar fi mai vizibile şi eficiente pentru comunitate.

O altă problemă ar fi că o bună parte din instituţiile societăţii civile sunt înregistrate în oraşele mari, acolo unde cetăţenii au mai mult acces la informaţii, trăiesc mai bine şi se bucură de mai multe drepturi în comparaţie cu cetăţenii din comunităţile locale. Problema constă în faptul că cei de la sate sunt mai ignoraţi, iar dezvoltarea comunităţii locale întârzie să se producă, din cauza lipsei de oameni entuziasmaţi şi activi, a insuficienţei de bani oferiţi din partea autorităţilor publice locale şi a surselor financiare şi tehnice reduse care sunt alocate de către donatori. În ţara noastră, majoritatea asociaţiilor obşteşti active îşi au sediul în or. Chişinău, însă pot activa la nivel republican. Acest fapt le permite să manevreze desfăşurarea activităţilor acolo unde donatorii prezintă ca prioritate anumite localităţi (de ex., regiunea transnistreană şi zonele de securitate). Credem că aceste teritorii sunt strategice pentru țara noastră, deoarece fiecare ne dorim să avem un stat integru și suveran. Totuşi, nu toate organizaţiile dispun de experienţă şi personal calificat pentru a se angaja în astfel de proiecte şi nu sunt pe deplin capabile să contribuie la anumite schimbări esenţiale în soluționarea conflictului transnistrean, în menținerea și asigurarea securității teritoriale a țării.

Pentru Republica Moldova, ambele roluri – cel pozitiv şi cel negativ – şi-au adus amprenta în dezvoltarea comunităţii locale. Dacă până în 1996 insituţiile societăţii civile se aflau în faza de creare şi instituţionalizare, iar informaţii cu privire la nivelul de încredere a cetăţenilor în ONG-uri lipsesc, atunci datele prezentate în cadrul Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (1997) [151] arată că circa 16% din populaţie considera că instituţiile societăţii civile nu joacă nici un rol în societate. Acest fapt putea fi explicat de situaţia economică dificilă, precum şi de rolul nesemnificativ al organizaţiilor donatoare, care a dus la micşorarea eficacităţii activităţii instituţiilor societăţii civile în rezolvarea problemelor sociale acute [105, p. 8]. În anul 2001, deja 40% din cetăţenii de la sate considerau că instituţiile societăţii civile nu joacă un rol esenţial sau nu joacă niciun rol în cadrul societăţii. Făcând o comparaţie cu situaţia din 1997, observăm că pe parcursul a patru ani a avut loc o schimbare a opiniei publice privitor la rolul sectorului asociativ în societate, care, de altfel, este în defavoarea

sa. La fel şi gradul de încredere al cetăţenilor în instituţiile societăţii civile este foarte mic, evoluând respectiv cu: 22% în 2001; 26% - 2002; 29% - 2003; 36% - 2004, 35% - 2005; 32% - 2006; 39% - 2007; 20% - 2008; 34% - 2009; 30% - 2010; 23,8% - 2011; 22,5% - 2012; noiembrie 2013 circa 22% - 2013; 26% - 2014; 24,2% - 2015, 15% - 2016. Totodată, rezultatele Barometrului Opiniei Publice din aprilie 2017 au arătat că circa 30% [50] din populaţie au încredere în ONG-uri.

Analizând datele prezentate mai sus, putem conchide că instituţiile societăţii civile moldoveneşti în dezvoltarea comunităţii locale au un rol **pasiv** (ipoteză susținută pe întreg parcursul tezei), cu eforturi simbolice şi rezultate mai puțin semnificative pentu cetăţeni. Acest fapt poate fi explicat prin următoarele:

- Unele studii efectuate nu acoperă un număr mare de persoane şi în mai multe localităţi ale ţării. De asemenea, merită de atras atenția la orientările politice, economice sau socioculturale la care sunt predispuși autorii studiilor, atunci când prezintă rezultatele sondajelor etc. Acest fapt ar putea duce la afișarea unor informații mai mult sau mai puțin obiective.
- Cetăţenii nu sunt destul de bine informaţi cu privire activităţile instituţiilor societăţii civile, din cauza lipsei mijloacelor de informare (acces limitat la internet), iar TV, radio-ul nu difuzează întotdeauna informaţii corecte despre ele. De asemenea, populaţia rurală ignoră ziarele, iar procesul de comunicare are loc în special la piaţă, vecini, de la om la om, informându-se deseori despre activităţile APL din panourile informaționale afişate în faţa sediului acestora.
- Unele instituţii ale societăţii civile desfăşoară activităţi ocazional, acoperind un segment limitat de persoane din comunitate sau se implică modest în acţiuni din cauza lipsei banilor, a dotării tehnice şi a personalului calificat/permanent în aceste instituţii.

Totuşi, nu poate fi neglijat faptul că înființarea a tot mai multe instituţii ale societăţii civile lasă de crezut tendinţa şi dorinţa cetăţenilor de a face schimbări pozitive la nivel local şi de a contribui la soluţionarea problemelor identificate. Dezvoltarea comunităţii locale, după cum am menţionat anterior, este un proces care nu poate avea rezultate imediate, iar schimbările de ordin economic, social şi cultural vor interveni odată cu depunerea eforturilor comune din partea statului, sectorului de afaceri, dar şi a sectorului asociativ. Totodată, pentru a asigura dezvoltarea comunităţilor locale, este necesară mobilizarea reprezentanţilor autorităților APL şi ai instituţiilor societăţii civile și, implicit, formarea unui parteneriat solid între acestea. Rolul parteneriatului ține de expunerea principalelor provocări de nivel local, stabilirea priorităților, identificarea soluțiilor de dezvoltare și aplicarea de măsuri și strategii integrate. Acestea trebuie concepute în sensul valorificării punctelor forte sau „atuurilor” sociale, de mediu și economice

ale comunității. Comunitățile locale diferă în privința nivelului capacităților, experiențelor de cooperare și/sau de conflict, precum și a culturii instituționale. Este, deci, foarte important ca parteneriatul să fie proiectat în funcție de realitățile contextului local.

În concluzie, vom menţiona că dimensiunile corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale se axează pe următoarele caracteristici: 1) Dacă instituţiile societăţii civile, prin orientarea lor, au scopuri specifice şi definitorii, atunci dezvoltarea comunităţii locale reprezintă un proces la care sunt implicate diferite organizaţii (in)formale cu scopuri sau obiective mult mai complexe într-un anumit spaţiu delimitat geografic. 2) Membrii instituţiilor societăţii civile definesc roluri specifice conform obiectivelor trasate la nivel formal sau neformal, iar în cazul dezvoltării comunităţii locale această specializare a rolurilor este mult mai largă, cetăţenii având conexiuni cu grupul, satul/oraşul sau raionul din care fac parte. 3) Există instituţii ale societăţii civile care au o orientare spre sine, închise spre propriul grup/organizație şi o orientare spre ceilalţi, din afara grupului/organizației percepute de apartenenţă, deschise spre dezvoltarea comunităţii locale. 4) Oricât de diverse ar fi instituţiile societăţii civile prin misiunea, structura şi domeniile sale de activitate, ele nu pot exista în izolare, iar activitatea lor este orientată, mai mult sau mai puţin, spre dezvoltarea comunităţii locale. Aceste relaţii cu comunitatea locală au forme simetrice şi asimetrice. 5) Corelaţia dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale este demonstrată şi de motivaţia de a rezolva anumite probleme sociale, economice şi/sau culturale cu care se confruntă membrii unei comunităţi locale. Iar rolul acestora în atingerea obiectivelor la nivel local poate fi de ordin pozitiv, negativ şi pasiv în dezvoltarea comunităţilor.

1.4. Concluzii la capitolul 1

Ca rezultat al cercetării, au fost conturate următoarele concluzii.

Analiza fundamentală a gradului de investigare a problemei de cercetare demonstrează că nu au fost realizate cercetări care să reflecte nemijlocit tema examinată. Există studii, atât străine, cât și autohtone, care abordează anumite aspecte ale evoluției conceptelor, relația societății civile cu statul, precum și afirmarea/rolul instituțiilor societății civile în democratizarea societății. Totodată, constatăm că acestea elucidează doar tangențial diferite aspecte ale dezvoltării locale, fără a analiza integral rolul instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale.

Examinarea conceptului de instituții ale societății civile în literatura străină și cea autohtonă ne-a ajutat să înțelegem mai bine rolul pe care îl au acestea în societățile democratice moderne. În același context, evoluția termenilor a decurs, respectiv, de la cel de societate civilă,

apoi organizaţii neguvernamentale, organizaţie (sector) nonprofit, organizaţii necomerciale, organizaţii ale societăţii civile şi instituţii ale societăţii civile. Ultimul concept presupune totalitatea organizaţiilor (in)formale, iar în particular acestea se referă la asociațiile obștești, instituţiile publice/private; agenţii economici de nivel local; grupurile religioase; grupurile neformale de cetăţeni, dar şi cetăţenii simpli care sunt axate pe asigurarea bunăstării generale şi excluderea profitului de pe urma activităţilor desfăşurate.

Dezvoltarea comunității locale este atât un *proces,* prin faptul că au loc intervenții conștiente și planificate ce sunt axate pe prosperarea comunităţii și asigurarea bunăstării generale a indivizilor, cât și un *rezultat*, deoarece are loc adoptarea colectivă de măsuri economice, sociale sau culturale pentru dezvoltarea comunității locale.

Dimensiunile corelative dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale au fost examinate din perspectiva implicării reprezentanţilor sectorului asociativ în acţiuni de dezvoltare locală, iar aceste relaţii se bazează pe anumite norme şi valori ce reies din misiunea organizaţiilor (in)formale ale societăţii civile, dar şi de cultură, tradiţiile existente în comunitate, care nu pot fi trecute cu vederea, ci, din contra, dezvoltate pentru binele societăţii.

2. EVOLUŢIA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI ŞI A PROCESULUI DE DEZVOLTARE A COMUNITĂȚII LOCALE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

În Republica Moldova, problema constituirii instituţiilor societăţii civile a început să fie discutată în special odată cu deşteptarea conştiinţei naţionale, în 1988, dar şi a emancipării sociale, fapt datorat apariţiei unor noi grupuri cu revendicări sociale radicale. De atunci, atât situaţia externă, cât şi cea internă (problemele de ordin economc, social, politic şi/sau cultural) au determinat dezvoltarea continuă a sectorului asociativ moldovenesc.

Astfel, *primul subcapitol* începe cu o analiză succintă a procesului de reconstituire a societății civile poloneze, ungare şi cehoslovace şi rolului societății civile poloneze, ungare şi cehoslovace în descoperirea democratică. De asemenea, sunt examinate principalele etape de dezvoltare a instituțiilor societății civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice, şi anume: etapa renaşterii (1988 – 1990); etapa constituirii (1991 – 1996); etapa consolidării (1997 – 2008) şi etapa transformării (2009 – prezent). *Subcapitolul doi* pune în lumină actele normative care reglementează activitatea sectorului asociativ la nivel naţional, iar în cel de-*al treilea subcapitol* sunt evidenţiate aspectele teoretico-practice privind evoluţia dezvoltării comunităţii locale şi rolul instituțiilor societății civile moldovenești din perspectiva modificărilor sale structurale. În particular, sunt reflectate aspecte precum: numărul, tipologia, domeniile de activitate şi funcţiile instituţiilor societăţii civile în procesul dezvoltării comunității locale. *Subcapitolul 2.4* conține o totalizare preliminară a materialului elucidat.

2.1. Afirmarea instituțiilor societăţii civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice

În perioada de tranziție postcomunistă, constituirea și consolidarea instituţiilor societății civile a fost o clauză primordială pentru trecerea la democrație. În funcție de condițiile specifice de dezvoltare, de cultura civică a populației și de gradul de toleranță al puterii stabilite, instituţiile societăţii civile s-au manifestat ca un partener important la conducerea colectivă. Iar acest proces a fost lung și dificil, fiind influenţat în special de trei factori care au descurajat potenţialul sectorului asociativ: clivajele ce existau între societatea civilă, sectorul privat și stat; lipsa unei moralități a vieții publice, care să facă posibil și eficient controlul civic al puterii politice, dar și puterea exagerată a sectorului public în raport cu sectorul privat și sectorul asociativ [244, p. 310-314].

Pentru a înțelege rolul instituţiilor societății civile în tranzițiile democratice din estul Europei Centrale, care au fost, de asemenea, influenţate de conducerea comuniştilor, vom trece în revistă experienţa Poloniei, Ungariei și Cehoslovaciei, ţări în care societatea civilă a fost forța motrice a democratizării în regiune. Astfel, activizarea societăţii civile s-a produs în anii ’70 și ’80 împotriva puterilor de stat represive şi a fost definită în primul rând drept antiteza concepției totalitare a statului, ca instituție unică care deținea autoritate legitimă. Cu alte cuvinte, a fost definită în termeni a ceea ce nu a fost central, ci dispersat; nu organizată ierarhic, ci structurată pe orizontală; nu oficial, ci privat și voluntar. Au fost mai degrabă create niște grupuri mici, organizații, asociații, agenții și rețele care menținеau ordinea socială și care consolidau clasa muncitoare la nivel local [235, p. 4-5]. Momentul final al renaşterii societăţii civile a fost marcat de apariţia unor mişcări de masă de tipul: *Mişcarea KOR* sau *Solidaritatea* (Polonia); *Cercul Dunării, Dialogul* sau *Forumul Democrat* (Ungaria); *Carta 77* sau *Forumul Civi*c (Cehoslovacia), care, chiar şi pe o perioadă scurtă de timp, au elaborat o identitate colectivă unică cu idei inovative privind dezvoltarea politică, economică şi socială a ţării.

În **Polonia,** procesul reconstituirii societăţii civile a luat naştere la mijlocul anilor ’70, odată cu dezvoltarea opoziției în spațiul public, iar *Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR)* a fost cel mai important actor social în crearea acestei opoziții. Mişcarea KOR a inspirat pe alți polonezi să formeze organizații și să conteste politicile statului. Până la sfârșitul anilor ’70, proliferarea diverselor organizații și mișcări, dispersia lor geografică, participarea crescândă a societății la activitățile lor și difuzarea largă a presei subterane au eliberat spațiul public din Polonia. Opoziția a dezvoltat, de asemenea, capacități de exercitare a presiunii asupra statului-partid pentru a-l obliga să schimbe anumite politici inacceptabile. Această evoluție a marcat începutul procesului de reducere a autonomiei statului față de interesele societății. Deși aceste evoluții au reprezentat repere importante pentru eliberarea societății civile în țară, statul-partid polonez încă nu recunoscuse de jure opoziția și dreptul acestora de a exista sau limitele spațiului public.

La începutul anilor ’80 a avut loc o dezvoltare nouă fără precedent. Opoziția poloneză a eliberat spațiul public, iar acest lucru a rămas singurul caz neechivoc până în prezent în estul Europei Centrale, unde o opoziție a creat un spațiu public extins la scară națională. Tot atunci apare Mișcarea *Solidaritate*, care a fost capabilă să forțeze regimul statului-partid să recunoască principiul organizării autonome și limitele spațiului public. De altfel, *Solidaritatea* și alte mișcări independente au reușit să conteste alegerile libere organizate în mod parțial, iar acest fapt a relansat societatea civilă. Mai mult, prin faptul că a permis neașteptat forțelor din cadrul societății civile să conteste o serie de locuri în parlament, statul-partid a instituit mecanisme

instituționale pentru ca societatea civilă să-și articuleze interesele și chiar să conteste puterea statului. Prin victoria decisivă a alegerilor și forțarea formării unui guvern de coaliție condus de *Solidaritate*, au fost adoptate reforme privind reconstituirea societății civile și restabilirea democrației parlamentare.

Astfel, în Polonia observăm o relație unică între reconstituirea societății civile și democratizare. Creșterea mișcării de opoziție din anii ’70, perioada de existență juridică a *Solidarității* în anii 1980-1981 nu doar a reușit să creeze spațiul public, dar și a oferit garanțiile juridice necesare unei societăți civile. Actorii societății civile au diminuat radical autonomia statului față de societate printr-un program de democratizare care a făcut ca exercitarea puterii de stat să depindă direct de sprijinul forțelor sociale din cadrul societății civile.

În **Ungaria**, opoziția nu s-a dezvoltat în aceeași măsură ca în Polonia și a rămas incapabilă să instituționalizeze în mod oficial principiul organizării autonome sau limitele spațiului public. Reconstituirea societății civile maghiare a demarat numai după ce autoritățile partidului au întreprins acțiuni profilactice pentru a evita evenimentele care au avut loc în Polonia. Statul-partid din Ungaria nu s-a prăbușit, pe măsură ce societatea civilă s-a eliberat. Apariţia la începutul anilor ’70 a unor mișcări ecologice independente, cum ar fi *Cercul Dunării* și mișcările de pace precum *Dialogul*, care au organizat mai multe proteste şi demonstraţii publice privind pacea şi drepturile omului, au constituit începutul schimbării.

Totuşi, Ungaria se diferă considerabil de Polonia prin faptul că aripa de reformă a partidului a jucat un rol esențial în promovarea reconstituirii societății civile. Comuniștii polonezi au fost forțați să se conformeze cerințelor mișcărilor bine organizate într-un spațiu public deja eliberat, în timp ce comuniștii maghiari au intervenit pentru a preveni o astfel de dezvoltare.

În acelaşi timp, economia Ungariei stagnase, iar nivelul de trai se deteriorase. Reforma politică a apărut astfel ca o condiție prealabilă pentru soluționarea dificultăților economice. Având în vedere deteriorarea economiei, a fost creat *Forumul Democrat* din Ungaria în septembrie 1987, reprezentat de un nou tip de opoziție, care cuprindea populiști și naționaliști maghiari tradiționali din afara Budapestei. Forumul a pus accent pe autonomia locală și economică, astfel pledând pentru crearea cooperativelor, firmelor mici, consiliilor muncitorești etc. În acest moment, reformatorii partidelor din Ungaria au folosit, de asemenea, politica gorbaciovistă în scopul de a promova mai multe reforme radicale, inclusiv restabilirea democrației parlamentare. De vreme ce opoziția maghiară era încă foarte limitată, reformatorii au început să încurajeze dezvoltarea acesteia, astfel încât să aibă un partener credibil în procesul de reformare. Partidul a acționat astfel ca un catalizator în reconstrucția societății civile.

La sfârșitul anului 1987, regimul politic a început discuții informale cu organizațiile oficiale de masă, cu opoziția stabilită, cu privire la procesele reformelor. Curând, după aceea, grupurile independente au format partide şi alte asociații pentru a deveni partenerul statului în procesul de democratizare a țării. În toamna anului 1988, partidele istorice, cum ar fi cel social-democrat, s-au reconstituit. Această secvență de evenimente a inițiat un proces în care statul-partid s-a retras tactic de pe pozițiile sale de control, fără a limita dezvoltarea concurenților politici.

În **Cehoslovacia,** societatea a pornit pe calea sa indigenă de dezvoltare organizațională privind reconstituirea societății civile. La sfârșitul anilor ’70 au fost create *Carta 77* și *Comitetul pentru apărarea celor judecați pe nedrept,* care au organizat rezistență în fața statului–partid. *Carta 77* însă a fost supusă unei represiuni excepțional de puternice, ceea ce a izolat-o efectiv de populație în general. Astfel, extinderea unui spațiu public neoficial şi a unei dezvoltări instituționale alternative în Cehoslovacia au rămas în urmă față de Ungaria și Polonia. *Comitetul pentru apărare a celor judecați pe nedrept* a fost instituit pentru a apăra *cartiștii* arestați și hărțuiți de aparatul de securitate.

La sfârșitul anilor ’80, simțul fricii și represiunile din Cehoslovacia au început să scadă. Astfel, demonstrațiile publice au început să fie mai dese și au cuprins un număr mai mare de participanți. În cadrul demonstrației din 17 noiembrie 1989, mai mulți studenți au fost răniți de către poliție, iar populația din or. Praga și alte localități au început să se manifeste împotriva regimului. În acest sens, un grup extremist de opoziționiști ideologici s-au organizat, respectiv, într-un *Forum Civic*. Discuțiile inițiate cu premierul L. Adamec nu s-au încheiat cu concesii acceptabile pentru *Forum,* acesta fiind obligat să demisioneze în cadrul unei greve generale. Opoziția a reuşit să-l convingă pe succesorul lui L. Adamec, M. Calfa, să includă politicieni de opoziție, pregătind calea pentru alegeri libere. Slăbiciunea relativă a opoziției cehoslovace și spațiul public limitat au însemnat că schimbarea democratică a fost afectată numai când opoziția a organizat demonstrații de masă spontane, neorganizate, dar și concesii din partea statului-partid. Astfel, societatea civilă din Cehoslovacia a fost reconstituită numai după ce spațiile publice au fost sculptate de o insurgență populară spontană pe care opoziția a reuşit să o mobilizeze împotriva statului-partid [243, p. 314-325].

Din cele remarcate mai sus, observăm că fiecare dintre aceste exemple reprezintă un model național unic al reconstituirii societății civile. Totuşi, experiența Poloniei, Ungariei şi Cehoslovaciei din estul Europei Centrale nu indică o concluzie universală cu privire la rolul jucat de societatea civilă în procesul de democratizare. Cazul polonez arată că aceasta poate fi forța motrice a democratizării, pe când exemplele din Ungaria şi Cehoslovacia arată contrariul.

Singura concluzie definitivă care poate fi trasă este că democratizarea cu succes a regimurilor de tip sovietic a inclus reconstituirea unei societăți civile ca mijloc de limitare a autonomiei statale și ca bază pentru un nou sistem de reprezentare a intereselor.

Ceea ce a fost diferit în RSSM este că, dacă în cele trei state a existat o rezistenţă instituţionalizată faţă de regimurile comuniste, atunci în RSSM se resimţea trăirea naţionalismului romantic specific sec. XIX. De asemenea, dacă în Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia mişcările independente au organizat structuri paralele la toate nivelurile sociale, au creat embrionul puterii alternative, înlocuind regimul comunist, şi au contribuit într-o oarecare măsură la apariţia viitorilor germeni ai societăţii civile [102, p. 81], atunci în RSSM putem vorbi doar de acţiuni limitate şi individuale, cu un caracter efemer, or gradul de monopolizare a vieţii sociale era mai mare în URSS. Această situaţie a fost cauzată parţial de faptul că în perioada sovietică sectorul asociativ era reprezentat în mare parte doar de sindicate, asociaţii profesionale şi ecologice, iar apariţia şi activitatea lor era strict controlată de către stat.

Referindu-ne la constituirea societății civile în Republica Moldova, este necesar să amintim că, la fel ca şi alte state în tranziţie, Moldova a moştenit o societate cu un sector asociativ completamente distrus, o societate fără mecanisme sociale neguvernamentale, fără experienţă în autodezvoltare şi autoorganizare [77, p. 63]. Totodată, în timp ce în ţările dezvoltate se producea redescoperirea societăţii civile, în Republica Moldova se impunea abia descoperirea ei. Deosebirea acestora consta în modalităţile particulare de conştientizare şi de valorizare a societăţii civile [128, p. 100], de trecutul totalitar, dar şi de drumul parcurs de ţările est-europene [129, p. 9]. Edificarea societății civile moldovenești a fost determinată și de contextul istoric, precum și de ambianța internațională înconjurătoare, care a contribuit la promovarea și consolidarea principiilor democratice în toate sferele societății. Prezentând modelul hexagonal de constituire a societății civile pe filierele: politică, economică, juridică, instituțională, etică (culturală) și cea comunicațională, cercetătorul C. Marin a încercat să demonstreze modificarea substanței moștenite de la vechiul regim, adică substituirea dominației totalitare a statului-partid prin organizarea democratică a vieții sociale [131, p. 114] și implementarea valorilor proprii democrației liberale orientate asupra omului-cetățean.

Savantul V. Anikin consideră că construirea cu succes a statului democratic moldovenesc a depins în mare măsură de nivelul de afirmare, dezvoltare şi consolidare a societăţii civile, care fusese mai puţin analizat de către cercetătorii autohtoni [324, p. 23-40]. În acest context, autorul relevă că la edificarea societății civile moldovenești au stat la bază în special factorii de ordin social și economic. Cu privire la *factorul social*, dumnealui susţine că au avut loc următoarele stadii în etapa distructivă a societăţii în transformare: starea premergătoare

a structurii sociale, dezintegrarea socială, disocierea socială, entropia socială, formarea clasei de mijloc şi transformarea structurii sociale. Iar *la nivel economic* au început să fie create întreprinderi şi alte organizaţii economice, care au fost dirijate de asociaţiile obşteşti. Atribute ale acestei sfere au costituit dezvoltarea relaţiilor de proprietate şi a relaţiilor libere de piaţă [44, p. 24-25].

Pe de altă parte, referindu-se la geneza societăţii civile, cercetătorul B. Ţîrdea prezintă o periodizare succintă, luând ca reper etapele defensivă (1953 – 1985), embrionară (1985 – 1989), mobilizaţională (1989 – 1991), instituţională (1991 – 1997) şi cea de consolidare a societăţii civile (fără date) [217, p. 119]. De altfel, o parte din aspectele reflectate de către autor se regăsesc succint şi în lucrarea noastră, dat fiind faptul că constituirea instituţiilor societăţii civile moldoveneşti începe odată cu apariţia unor mişcări de eliberare naţională, iar dezvoltarea şi consolidarea sectorului asociativ a cunoscut un progres continuu de atunci. Vom avea ca reper perioada anilor 1988-prezent, deoarece credem că anume această evoluţie caracterizează formarea sectorului asociativ, ca fiind unul independent, autonom şi liber în desfăşurarea acţiunilor de dezvoltare a țării la nivel local, regional și național:

- Etapa renaşterii (1988-1990)
- Etapa constituirii (1991-1996)
- Etapa consolidării (1997-2008)
- Etapa transformării (2009-prezent)

Etapa renaşterii (1988-1990). Spre deosebire de ţările baltice, evenimentele democratice în RSSM se produceau într-un ritm mult mai lent. Această etapă se caracterizează printr-un şir de confruntări directe dintre societatea civilă şi statul autoritar, amplificarea grevelor şi a protestelor, precum şi formarea pluripartidismului. Astfel, mobilizarea societăţii civile a fost cel mai important mijloc care să scoată la iveală abuzurile conducerii statului. Fenomenul respectiv s-a realizat prin deşteptarea conştiinţei naţionale şi a emancipării sociale, fapt datorat apariţiei unor noi grupuri cu cerinţe sociale radicale.

O importanţă deosebită în trezirea conştiinţei naţionale a moldovenilor a avut-o crearea la 15 ianuarie 1988 a Cenaclului literar şi social-politic „Alexei Mateevici”, care a avut scopul de a reafirma valorile spirituale româneşti [216, p. 217]. Importanţa organizaţiei a constat în faptul că a deschis filiale raionale, făcând posibilă alăturarea maselor populare la activităţile sale. Astfel, au fost organizate întâlniri şi mitinguri prin care se ţineau discursuri aprinse şi se cerea demisia unor demnitari din nomenclatura de stat şi de partid.

La 3 iunie 1988 a fost format grupul de iniţiativă „Mişcarea Democratică pentru Susţinerea Restructurării”, ale cărui obiective de bază au fost renaşterea naţional-culturală a tuturor etniilor din RSSM şi folosirea limbii materne ca limbă de stat. Cristalizarea curentului conservator în PCM a contribuit rapid la radicalizarea Mişcării Democratice. Ca rezultat, apariţia Mişcării Democratice a generat o împărţire a societăţii în două tabere: una care susţinea transformările democratice şi alta care se pronunţa pentru păstrarea statu-quoului (PCM). De fapt, atât adunările *Cenaclului*, cât şi cele ale *Mişcării* se organizau în fiecare duminică şi au devenit treptat mari adunări populare, cu participarea a zeci de mii de oameni. De asemenea, în perioada anilor 1988-1989, la Palatul Naţional, la Casa Scriitoriilor, la Teatrul de Vară, în casele de cultură se desfăşurau diverse întâlniri ale scriitorilor cu cititorii, care se transformau, deseori, în mitinguri şi demonstraţii de protest. În cadrul *Adunării Generale* din 27 mai 1988, scriitorii basarabeni au adresat un apel către Conferinţa a XIX-a unională de partid, care a generat o hărţuială directă din partea PCM şi a constituit primul act de un asemenea nivel pe tot spaţiul URSS. Totuşi, aceste acţiuni nu erau orientate contra sistemului sovietic în general, ci împotriva unor persoane dezgustătoare din cadrul PCM, căci nucleul sistemului politic era PCUS, nu PCM [117, p. 26].

Prezenţa pluripartidismului este, de asemenea, percepută ca un criteriu esenţial al maturităţii societăţii civile. În RSSM, procesul de formare a partidelor a decurs foarte dificil. El a început odată cu *Congresul de instituire a Frontului Popular* de la 20 mai 1989, la care au participat delegaţi din mai multe localităţi ale ţării. Apariţia Frontului Popular a fost condiţionată şi de refuzul PCM de a accepta solicitările intelectualităţii moldoveneşti. La *Frontul Popular* au aderat *Mişcarea Democratică pentru Susţinerea Restructurării*, Cenaclul „Alexei Mateevici”, Societatea Istoricilor, Mişcarea Ecologistă „Acţiunea Verde”, săptămânalul „Literatura şi Arta”, publicaţia „Glasul” etc. Ulterior, *Frontul Popular* a devenit cea mai importantă putere politică din Moldova, prin programul său şi numărul de aderenţi, care constituia aproape un milion la număr la mijlocul anului 1989 [74, p. 145].

Sub presiunea acţiunilor întreprinse de către Frontul Popular, dar şi a evenimentelor politice ce aveau loc în Europa Centrală și de Est, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a semnat la 25 august 1989 Decretul cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formaţiunilor obşteşti ale cetăţenilor în RSSM. În baza acestui document, la 26 octombrie 1989 a fost adoptată o hotărâre a Guvernului, în urma căreia au fost înregistrate primele patru formaţiuni de alternativă ale PCM: *Frontul Popular din Moldova*, Mişcarea Populară „Gagauz Halcî”, „Interfrontul” şi Asociaţia Social-Cultural Bulgară „Vozrojdenie”.

Chiar dacă *Interfrontul* şi *Gagauz Halcî* reprezentau componente importante ale societăţii civile la începutul anilor ’90, totuși politologul B. Ţîrdea consideră că ele reflectau un singur element al acesteia – pluralismul. De asemenea, structurile respective păreau a fi antireformiste, prosovietice, deci, prototalitare. În acest sens, autorul opinia că aceste formaţiuni politice nu puteau fi atestate ca actori ai societăţii civile [217, p. 130]. Pe de altă parte, apariţia *Frontului Popular* a fost interpretată ca o expresie instituţionalizată de mişcare antitotalitară, acţiune colectivă autonomă, independentă de stat şi orientată chiar contra acestuia. Iar păstrarea retoricii naţionaliste, pledarea pentru adoptarea legilor cu privire la alfabetul latin şi declararea limbii române ca limbă de stat au constituit principalele obiective ale fracţiunii. În atingerea acestor deziderate, la 27 august 1989 a avut loc *Marea Adunare Naţională*, la care au participat circa un milion de cetățeni şi în cadrul căreia a fost citită Declaraţia „Despre suveranitatea statală şi dreptul nostru la viitor”. În acest document a fost stipulată şi posibilitatea ieşirii RSSM din cadrul URSS.

Crearea la 8 iulie 1989 a Mişcării „Interfront”, care a decis să apere „limba moldovenească”, „conştiinţa naţională moldovenească” şi „importanța limbii ruse”, a însemnat polarizarea societăţii, dar şi divizarea acesteia ulterior pe principii naţional-lingvistice. Astfel, în RSSM s-au produs două forme de polarizare: prima – între grupurile etnice sau naţionale şi a doua – între mişcările democratice şi naţionale.

Desfăşurarea primelor alegeri parlamentare, care au avut loc pe principii noi, democratice, în primăvara anului 1990 [45, p. 30], au prezentat o victorie pentru reprezentanţii societăţii civile prezenţi pe listele *Frontului Popular.* Acest fapt a fost urmat de adoptarea legii din 23 august 1991, care a anulat existenţa PCM, ulterior fiind proclamată independenţa Republicii Moldova la 27 august 1991.

Etapa constituirii (1991-1996). Constituirea instituţiilor societăţii civile începe doar după proclamarea independenţei. Totuşi, Republica Moldova, la fel ca şi alte state în tranziţie, a moştenit un sector asociativ foarte slab dezvoltat, în care existau doar sindicate şi unele asociaţii sau uniuni, multe dintre ele fiind ale oamenilor de creaţie (Uniunea Jurnaliştilor, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Compozitorilor etc.) [138, p. 26]. De aceea, a fost necesară crearea unor asociaţii obşteşti care să fie bazate pe libera asociere a cetăţenilor, iar acest fapt nu era atât de simplu, deoarece existau un şir de probleme caracteristice oricărui început, precum: politizarea prea accentuată, scăderea bruscă a nivelului de trai al populației, destrămarea potențialului tehnico-științific, toate acestea fiind rezultatul direct al ruperii relaţiilor economice dintre diverse ramuri industriale şi regiuni, al distrugerii spaţiului economic [135, p. 24]. Era necesar, de asemenea, ca să fie identificate și aplicate mecanisme de deblocare a stării sociale, deoarece

procesul de dezvoltare a solicitat mobilizarea resurselor intelectuale și înlăturarea barierelor care împiedicau conlucrarea eficientă între diferite structuri sociale, grupuri, organizații guvernamentale și neguvernamentale [151, p. 14-15].

Totodată, trebuiau să fie elaborate unele acte normativ-juridice cu privire la perfecţionarea ONG-urilor [192, p. 97]. Astfel, chiar dacă a fost semnat Decretul cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești ale cetățenilor RSSM (1989) și a fost adoptată Legea cu privire la partidele politice și alte organizații politice (1991), totuși acestea erau foarte slabe pentru a face faţă competiţiei reale. De asemenea, multiplele instituții științifice și de expertiză propuneau deseori doar proiecte și concepții fragmentare [135, p. 32]. La aceasta se mai adăuga şi neaprecierea corespunzătoare din partea statului a potenţialului instituţiilor societăţii civile cu privire la contribuţia lor la soluţionarea problemelor social-economice ale ţării. Totodată, ele erau considerate de către cetăţeni şi autorităţi ca ceva suplimentar şi secundar statului sau sectorului de afaceri. În același timp, ISC-urile rămâneau a fi încă total dependente de sursele financiare externe, care erau folosite în desfăşurarea activităţilor, iar mecanismele de finanţare interne ale ţării nu erau create sau erau imperfecte. Evidenţiem însă că în această perioadă s-a format deja o cultură a societăţii civile, a implicării tinerilor în acţiuni de voluntariat şi a actului de donaţie, iar acest fapt a marcat considerabil dezvoltarea sectorului asociativ.

Anii 1993-1996 au fost caracterizaţi de mai multe provocări, dar şi de schimbări la nivel social, economic şi politic cu impact semnificativ în procesul de dezvoltare a instituţiilor societăţii civile. Astfel, chiar dacă componenta politică (instituțiile de bază ale statului) și economică existau în societatea noastră, atunci cea a societății civile abia începuse să se formeze [55, p. 76]. Una dintre problemele fundamentale la acel moment o constituia lipsa canalelor eficiente prin care să se realizeze aspirațiile oamenilor și incapacitatea instituțiilor de a oferi cetățenilor nivelul de trai de bază. Legăturile dintre partidele politice și populație erau slabe, astfel încât acestea nu erau în stare să acționeze în calitate de canale pentru aspirațiile populare [117, p. 28]. Situaţia respectivă a creat un spațiu pentru societatea civilă, iar primii piloni de transformare socială la nivel național au fost stabiliți anume în această perioadă. Limitarea treptată a finanțărilor din resursele externe, sporirea exigenței donatorilor, schimbarea permanentă a situației social-politice au determinat ca ISC-urile să devină mai active în societate. Totodată, din momentul adoptării Legii cu privire la asociațiile obștești în 1996 [11], organizaţiile au început să dezvolte mecanisme de monitorizare și de consolidare a propriilor canale de elaborare a politicilor publice, participând, de asemenea, la procesul de luare a deciziilor prin dialog cu autorităţile statului. Această colaborare însă a fost caracterizată şi de un

şir de probleme. ISC-urile nu aveau calitatea de partener al autorităților, iar rolul lor era încă prea puțin semnificativ de a influența deciziile politice, economice și/sau de interes public. De aceea, acţiunile desfăşurate de către sectorul asociativ erau puţin vizibile şi cunoscute de către cetăţeni.

Etapa consolidării (1997-2008). Aceasta a fost cea mai dificilă şi responsabilă etapă pentru instituţiile societăţii civile şi a început odată cu Primul Forum Naţional al ONG-urilor din Republica Moldova, organizat de către Centrul CONTACT în anul 1997. În cadrul Forumului, zeci de reprezentanţi ai instituţiilor societăţii civile din întreaga țară au participat la analiza, discutarea şi formularea recomandărilor legate de probleme importante cu care se confrunta ţara, în general, şi societatea civilă, în particular [219, p. 16-19]. În această perioadă, Republica Moldova reuşise deja să devină un stat funcțional, în ciuda existenţei mai multor probleme de ordin intern şi extern. Totuşi, ritmul lent al reformelor economice şi conflictul transnistrean încă nerezolvat au influențat negativ starea democrației. În plus, venirea la putere a Partidului Comuniștilor în 2001 a anunţat un şir de aşteptări din partea cetăţenilor. Printre cele mai importante sarcini propuse pentru această fază de tranziţie au fost: integrarea în structurile europene şi internaţionale, în spaţiul lor economic şi informaţional; dezvoltarea economică şi restructurarea socială, bazată pe constituirea unor comunicări sociale de tip nou la toate nivelurile şi pe întreg teritoriul ţării etc. Aplicarea acestor obiective şi trecerea spre o organizare socială democratică necesita educarea populaţiei şi formarea unui nou nivel de comunicare socială în interior şi exterior, în special la nivelul sectorului asociativ. Astfel, în această perioadă Republica Moldova a cunoscut progrese care s-au realizat prin creșterea continuă a numărului de organizații necomerciale, dar și prin adoptarea legislației relevante (Legea cu privire la fundații (1999) [13], Legea sindicatelor (2000) [30], Codul civil (2002) [3].

La începutul anului 2002, majoritatea ISC-urilor nu manifestau durabilitate fără sprijin financiar extern, fiind dependente de susţinerea politică și ajutorul străin. Totuşi, autorităţile publice nu au restrâns activitatea lor și chiar erau deschise spre colaborare. Prin urmare, guvernul a dispus încurajarea și susţinerea creării instituţiilor societăţii civile proguvernamentale. Aceste organizații nu au insuflat însă încredere în societate. Pe de altă parte, existenţa organizaţiilor (in)formale „paralele” sugera o atitudine neprietenoasă din partea guvernului. În 2004, guvernul a fost foarte receptiv la recomandările ISC-urilor cu privire la căile de soluționare a conflictului transnistrean și integrarea europeană a țării. În așteptarea alegerilor parlamentare din 2005, în Republica Moldova a fost creată Coaliția Civică pentru Alegeri Libere şi Corecte, cu scopul de a susține un proces electoral democratic, iar legislativul a fost prima instituție de stat care a și inițiat procesul de interacțiune cu societatea civilă. În acest context, la sfârşitul anului 2005 a fost adoptată *Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă [36]*, care prevedea

crearea oportunităților de implicare directă a sectorului asociativ în perfecționarea cadrului legislativ, principalul beneficiar al cărora să fie interesul public. Astfel, ISC-urile au obținut un rol consultativ în dezvoltarea și finalizarea proiectelor de legi. Iar aplicarea în continuare a acestui mecanism a avut contribuții pozitive pentru ambele părți, care se exprimă prin intensificarea gradului de socializare în cadrul procesului de luare a deciziilor și prin creșterea participării la procesul politicilor publice, contribuind astfel la promovarea democrației participative în Republica Moldova.

Pe data de 16 noiembrie 2006 a fost adoptată Hotărârea Parlamentului privind modul de executare a Hotărârii Parlamentului pentru aprobarea Concepţiei. Documentul a inclus atribuţiile şi obligaţiile organelor de lucru ale Parlamentului care se făceau direct responsabile de procesul de cooperare cu societatea civilă. Ulterior, pe pagina oficială a Legislativului au început să fie plasate unele proiecte de acte legislative în format electronic, care urmau să fie expuse pentru consultare publică. În același context, Parlamentul a adoptat Legea pentru completarea Legii privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale, care prevedea obligativitatea plasării în regim de acces liber pe internet a actelor legislative şi normative oficiale [18]. La fel şi Guvernul ţării a început să admită, prin asistarea la şedinţe, reprezentanţi ai sindicatelor, patronatelor, businessului în procesul de examinare a unor decizii.

În această perioadă au avut loc şi o serie de evenimente care s-au axat pe consolidarea procesului de cooperare dintre autorităţile publice şi societatea civilă, fiind adoptate în acest sens mai multe mecanisme de cooperare conform principiilor şi practicilor europene. Acest fapt s-a datorat în special ca urmare a semnării în anul 2005 a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. Astfel, documentul oferea sprijin pentru dezvoltarea societății civile prin efectuarea următorilor pași: modificarea legii privind întrunirile în conformitate cu cerințele CEDO și facilitarea sprijinului dezvoltării societății civile, a consolidării dialogului și cooperării. În raportul privind aplicarea planului, pregătit în anul 2007 de către Guvern, în compartimentul „Eforturile de asigurare a egalităţii de şanse pentru femei şi bărbaţi în societate şi viaţa economică bazată pe nediscriminare” au fost incluse ca fiind realizate adoptarea Legii privind asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați [10] și Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie [15], prin care s-a lucrat în parteneriat cu ISC-urile moldovenești. În compartimentul „Facilitarea și susținerea dezvoltării societății civile” s-a menționat că cooperarea dintre societatea civilă și autoritățile publice a fost consolidată, iar acest dialog s-a materializat prin desfășurarea mai multor activităţi în parteneriat la inițiativa instituţiilor societăţii civile. De asemenea, cu privire la aplicarea acestui plan, reprezentanții sectorului nonprofit au menţionat că, deși au existat mai multe dificultăți, Parlamentul și Ministerul

Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova au reuşit să avanseze în colaborare cu societatea civilă. Totuşi, modul în care s-a realizat cooperarea a evidenţiat capacitatea încă foarte slabă a instituţiilor statale de a fi eficiente în procesul de cooperare [51, p. 30].

La nivel practice, însă în anii 2006-2007, instituţiile societăţii civile se mobilizau foarte lent şi erau absente la unele evenimente importante pentru ţară. Reţelele de ONG-uri nu erau încă bine coagulate, iar legătura dintre organizaţiile din mediul rural şi cele din capitală era foarte slabă. De asemenea, societatea civilă moldovenească nu era în stare să influenţeze deciziile guvernamentale, rapoartele lor fiind deseori ignorate de oficialităţi. Instituţiile societăţii civile puteau doar să semnaleze abuzurile comise, însă erau prea slabe ca să producă schimbări la nivelul mecanismului actului decizional, fiind auzite, dar nu şi ascultate. Acţiunile publice (ex: advocacy, lobby, campanii de informare etc.) erau în număr foarte mic, astfel încât înseşi iniţiativele unor donatori de a susţine anumite campanii erau ignorate de sectorul asociativ moldovenesc. Acest fapt a demonstrat lipsa maturităţii ISC-urilor, dar şi dezinteresul faţă de susţinerea unui proces democratic transparent şi activ. Starea respectivă era transmisă cetăţenilor, care deveniseră dezorientaţi la acţiunile privind dezvoltarea Republicii Moldova. Totodată, instituţiile societăţii civile în acea perioadă au fost caracterizate de lipsa unui consens asupra unor valori şi idei comune, acțiunile civice fiind percepute ca acțiuni politice și nu neapărat ca acțiuni cetățenești. Spiritul civic și dezacordul vizavi de deciziile guvernamentale au fost marcate prin proteste publice organizate de Asociaţia Micului Business, Asociaţia Hyde Park etc. În același timp, mai multe organizații neguvernamentale s-au ciocnit de refuzul autorităţilor statale de a permite organizarea manifestațiilor publice (cazul Centrului Național al Romilor, căruia i s-a refuzat să organizeze un protest pentru promovarea drepturilor romilor în locurile publice mai vizibile [127, p. 11]).

Pe de altă parte, unii experţi afirmă că deja la sfr. anului 2007 capacităţile instituţiilor societăţii civile începuse să fie mai apreciate, în special, la elaborarea politicilor în domeniul social şi la soluţionarea problemelor sociale. Acest fapt s-a datorat unei cunoaşteri mai bune a necesităţilor beneficiarilor săi, a posibilităţilor de a reacţiona promt la diverse evenimente, dar şi a oportunităților de a identifica resurse umane și/sau financiare suplimentare (munca voluntarilor, donaţii, cotizaţii, granturi etc.) [190, p. 33].

Etapa transformării (2009 – prezent). Etapa respectivă se caracterizează prin instabilitate politică, urmată de schimbări frecvente de guvern şi crize politice. Aceste situaţii au dus la înrăutăţirea sistemului social şi economic al ţării, iar nivelul de trai al populaţiei s-a înrăutăţit brusc. În acelaşi timp, instituţiile societăţii civile au continuat să monitorizeze

activitatea autorităţilor publice, iar în contextul dezvoltării comunităţii locale au fost desfăşurate mai multe acţiuni de mobilizare a cetăţenilor. Totuşi, nivelul de încredere al oamenilor în sectorul asociativ rămâne a fi foarte modest.

Organizarea alegerilor parlamentare din 2009 a dus la mobilizarea instituţiilor societăţii civile, în special a celor care activau în domeniul monitorizării procesului de desfăşurare a alegerilor parlamentare. Astfel, un şir de ONG-uri s-au implicat activ în descoperirea fraudelor comise în cadrul alegerilor şi au prezentat cazuri de încălcare a drepturilor omului la nivel internațional, fapt ce a servit drept punte de expertiză pentru partidele de guvernare orientate spre integrarea europeană [319, p. 369-372]. Din partea autorităților statale însă, sectorul neguvernamental a avut un tratament ostil, multe dintre organizaţii confruntându-se ulterior cu atacuri verbale, cerinţe bruşte privind prezentarea rapoartelor financiare ale activităţilor desfăşurate etc. Cu toate acestea, instituţiile societăţii civile au reacţionat la nemulţumirea cetăţenilor privind rezultatele alegerilor parlamentare şi au propus acțiuni imediate, dar și de lungă durată, cum ar fi înființarea unei comisii de anchetă internaționale, implicarea mediatorilor UE și adoptarea unei reforme cuprinzătoare a sectorului de securitate. Încrederea publicului în societatea civilă a crescut constant în această perioadă ca urmare a activismului sectorului neguvernamental în alegeri – de la 28% în martie 2009 la 34% în luna noiembrie a aceluiaşi an. Sindicatele au devenit mai active odată cu schimbarea puterii. Totuși, instituţiile societăţii civile continuau să simtă un deficit de finanțare din partea donatorilor interni şi externi, dar şi scutiri de impozit din partea statului.

Pe de altă parte, autortităţile publice înţelegeau că fără susţinerea ISC-urilor şi asigurarea unui climat favorabil pentru libera exprimare a opiniei cetăţenilor va fi mai complicat să obţină încredere şi suport din partea actorilor statali internaţionali. În acest sens, au fost inițiate mecanisme de cooperare mai intensive cu reprezentanții sectorului neguvernamental prin participări în cadrul ședințelor ministerelor pe un anumit domeniu, conferinţelor, dar și prin implicarea locală și soluționarea unor probleme de interes comun [138, p. 26-27].

Parcursul european al Republicii Moldova, deşi într-o evoluţie ciclică, şi stabilirea unui cadru naţional privind Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului (ODM), au solicitat în continuare susținerea partenerilor externi de dezvoltare, în special consolidarea sectorului neguvernamental în Republica Moldova. S-au dezvoltat „think thank-uri” a căror opinie și experiență a devenit importantă și apreciată peste hotare. Au fost create organizaţii profesioniste de apărare și promovare a drepturilor omului sau a persoanelor dezavantajate și a crescut calitatea serviciilor sociale prestate de către organizațiile neguvernamentale. În anul 2008 a fost

adoptat Codul de etică al ONG-urilor, iar multe asociații și-au dezvoltat în acest sens reguli interne de comportament.

Un rol important în transformarea instituţiilor societăţii civile l-a prezentat şi crearea *Consiliului Naţional al ONG-lor din Republica Moldova (2009),* care şi-a propus să monitorizeze adoptarea şi implementarea proiectelor de lege cu impact în domeniul ONG; să faciliteze colaborarea dintre societatea civilă şi autorităţile publice; să sporească gradul de transparenţă şi vizibilitate a sectorului neguvernamental [75]. Mai mult, în cadrul Rezoluţiilor Forumurilor din Ediţia a V-a (2008-2010), Ediţia a VI-a (2011-2013) şi Ediţia a VII-a (2014-2016), reprezentanţii instituţiilor societăţii civile, dar şi ai autorităţilor publice au reuşit să pună în discuţie subiecte legate de perspectivele și provocările societății civile în domenii, precum: procesul de dezvoltare a societății civile; procesul de transparență decizională; durabilitatea financiară și imaginea instituţiilor societăţii civile în societate; antreprenoriatul social; promovarea voluntariatului și a spiritului civic etc. O atenţie deosebită s-a acordat aspectelor ce ţin de implementarea Strategiei de dezvoltare a societăţii civile (SDSC) pentru perioada 2009-2011 şi, respectiv, 2012-2015.

Schimbarea guvernării în anul 2009 şi dinamizarea relaţiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în cadrul Parteneriatului Estic au adus modificări şi în relaţia statului cu societatea civilă. Astfel, Guvernul Republicii Moldova, care implementează o serie de reforme coordonate cu Comisia Europeană, a instituţionalizat relaţiile cu societatea civilă prin crearea *Consiliului Naţional pentru Participare (CNP)* în februarie 2010 [32]. Consiliul acționează în calitate de organism consultativ independent și servește drept o platformă permanentă de dialog și consultare între autoritățile publice, societatea civilă și sectorul privat. Importanța funcționării CNP se datorează prin faptul că din momentul creării sale a fost stabilit un dialog mai bun cu persoanele responsabile de comunicare cu societatea civilă şi transparenţa decizională din cadrul ministerelor [95, p. 2]. De asemenea, s-a reușit participarea societății civile în procesul decizional cu accent pe subiectele de dezvoltare strategică [159]. În cadrul celor cinci grupuri de lucru instituţionalizate (Justiţie şi drepturile omului; Economie, finanțe și mediu antreprenorial; Securitate și politica externă; Social, sănătate și educație; Mediu și dezvoltare durabilă) a fost creată o mai bună interacţiune între organizaţiile membre şi alte instituţii ale societăţii civile. CNP a demonstrat şi o mai multă insistență în relaţia cu donatorii pe dimensiunea asistenţei tehnice, pentru a asigura o mai mare transparenţă a dialogului între donatori şi guvern. A fost monitorizat modul în care sunt luate în consideraţie propunerile instituţiilor societăţii civile şi s-a extins aria de monitorizare a parcursului proiectelor de decizii şi pe dimensiunea parlamentară. De asemenea, au fost înregistrate o serie de acțiuni menite să asigure procesul de guvernare

participativă, cum ar fi: dezbateri publice și reacții la deciziile guvernamentale; observații cu privire la proiecte de legi, hotărâri de guvern, strategii; monitorizarea conformității cu procesul de transparență a procesului decizional etc.

În luna martie 2014 CNP și-a încheiat mandatul, iar după doi ani de inactivitate, începând cu 2017, instituția a redevenit funcțională, ca urmare a unei serii de consultări publice care au avut loc pe parcursul anului 2016. Chiar dacă în Raportul final privind implementarea SDSC 2012-2015 s-a recomandat restructurarea și redenumirea CNP în CNPM (Consiliul Național de Participare și Monitorizare) cu scopul de a monitoriza politicile publice prin intermediul unor acţiuni de advocacy [65, p. 35], totuşi nu s-a ţinut cont de aceasta. Prin urmare, printre atribuţiile actuale ale CNP se numără doar consultarea societăţii civile și a sectorului privat în elaborarea politicilor publice [227, p. 7].

În anii 2015-2016, în ciuda schimbărilor frecvente ale guvernelor, autorităţile au dispus, totuși, organizarea în continuare a activităţilor ce ţin de consolidarea dialogului cu reprezentanţii instituţiilor societăţii civile. Printre cele mai relevante evenimente s-au remarcat: Seminarul „Realizarea funcţională a relaţiilor între Parlament şi societatea civilă din Moldova" (04.04.2016) [133]; Conferinţa naţională „Consolidarea dialogului între Guvern şi societatea civilă din Republica Moldova" (26.04.2017) [62, p. 2], Conferinţa internaţională „Transparenţa în procesul decizional: practici şi perspective" (27-28.06.2017) [91]. În cadrul ultimei Conferinţe anuale de cooperare dintre Parlament şi societatea civilă (04-05.07.2016) s-a decis crearea unui grup de lucru format din reprezentanți ai Parlamentului, Guvernului și societății civile, pentru a identifica soluții de îmbunătățire a Legii privind transparența în procesul decizional și altor acte normative care reglementează cooperarea dintre societatea civilă și instituțiile statului. La nivel local au fost create cinci consilii de participare pe lângă primăriile din cinci localități din UTA Găgăuzia, care au ca scop implicarea cetățenilor din comunitate în procesul de luare a deciziilor [227, p. 7].

Dacă e să descriem gradul de deschidere al autorităților publice în Republica Moldova privind elaborarea politicilor participative, putem menționa că ministerele au început să ofere mai multe publicații și consultări on-line la diferite proiecte de legi (www.particip.gov.md) sau să organizeze întruniri consultative, audieri publice, dezbateri cu participarea reprezentanților instituțiilor societăți civile. Iar Cancelaria de Stat, ministerele de resort, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Biroul Național Statistică și AAPC reprezintă principalele autorități de stat care sunt responsabile de oferirea acestor servicii.

În mai 2016 a fost lansată Platforma Societății Civile UE – Moldova. Aceasta este formată din nouă membri din ambele părți: reprezentanți ai Comitetului Economic și Social

European și ai rețelelor europene ale societății civile, pe de o parte, și instituții ale societății civile din Republica Moldova, pe de alta. Scopul Platformei este să asigure monitorizarea implementării de către autorități a angajamentelor asumate în baza Acordului de Asociere dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană [158].

Din cele expuse mai sus observăm că astăzi instituţiile societăţii civile încearcă să se implice tot mai activ în soluţionarea unor probleme majore la nivel local, regional şi naţional şi demonstrează capacităţi organizatorice bune de a dialoga eficient și a oferi expertiză autorităţilor publice în edificarea unui stat de drept veritabil.

În concluzie vom evidenţia că instituţiile societăţii civile moldoveneşti au evoluat spectaculos începând cu anul 1988, datorită reformelor sociale, economice şi politice implementate atât de către reprezentanţii statului, cât şi de către sectorul neguvernamental. Din acel moment, dezvoltarea instituţiilor societății civile este în curs de desfășurare. Totodată, se apreciază efortul lor de a acţiona independent, în interesul cetăţenilor şi cu scopul de a contribui la procesul de democratizare a ţării. Totuşi, problemele cu care se confruntă acestea rămân aceleaşi, iar dialogul, pe alocuri defectuos şi formal, cu reprezentanţii autorităţilor APL/APC, obstacolele întâmpinate în procesul desfăşurării unor acţiuni publice, precum şi situaţia economică şi politică precară, – toate au avut şi continuă să aibă un impact direct asupra dezvoltării instituţiilor societăţii civile moldoveneşti în contextul schimbărilor democratice.

2.2. Cadrul legislativ de reglementare a activității instituțiilor societății civile în Moldova

După instaurarea democrației, la începutul anilor ’90, se simțea o lipsă acută a prevederilor instituționale și legislative, care să ghideze, faciliteze, coordoneze și să controleze sectorul asociativ în țară. În acest sens, crearea cadrului legislativ în acest domeniu devenise o obligație și o sarcină a statului pentru a asigura funcționarea instituțiilor societății civile în efortul lor de a activa conform obiectivelor trasate, dar și de a contribui la dezvoltarea economică și socioculturală a țării.

Ţinem să menţionăm, totuşi, că legislaţia în domeniu face referinţă în special la modul de funcţionare a organizaţiilor formale (necomerciale), incluzând doar tangenţial aspecte ce ţin de activitatea organizaţiilor informale. Or, potrivit asumpţiei noastre, instituţiile societăţii civile cuprind ansamblul de organizaţii (in)formale care contribuie la dezvoltarea comunităţii locale. De aceea, analiza parcursă cu privire la cadrul legislativ al sectorului asociativ va fi mai mult sau mai puţin obiectivă în demersul nostru de studiu.

Cadrul juridic pentru organizaţiile formale (necomerciale) din Republica Moldova recunoaşte trei forme distincte de organizare: asociaţia, fundaţia şi instituţia (Codul civil (art. 180). Potrivit documentului, asociaţia poate avea forma de asociaţie obştească, asociaţie religioasă, partid sau de altă organizaţie social-politică, de sindicat, uniune de persoane juridice, de patronat, alte forme în condiţiile legii (art. 181 alin. (2)). Totodată, în art. 183 alin. (5) se constată că instituţia poate fi publică sau privată. Remarcăm însă că stipulările art. 181 alin. (2) al Codului civil sunt în contradicţie cu prevederile Legii nr. 87/1996 cu privire la asociaţiile obşteşti, prin care se afirmă că „sub incidenţa legii nu cad partidele şi alte organizaţii social-politice, sindicatele, asociaţiile de patronat, organizaţiile religioase şi persoanele juridice create de acestea, organizaţiile create de autorităţile publice, organizaţiile cooperatiste şi alte organizaţii, al căror mod de constituire şi funcţionare este prevăzut de legi speciale" (art. 1 alin. (3).

Majoritatea organizaţiilor necomerciale din țară sunt înregistrate în calitate de asociaţii obşteşti. Iar Decretul Sovietului Suprem al RSSM cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești a cetățenilor RSSM [8], Legea cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice [14], precum şi Constituţia Republicii Moldova [5] au fost printre primele acte normative adoptate care au făcut referinţă la aşa-zisul „al treilea sector". Totuşi, principalul document care stabilește activitatea organizaţiilor formale (necomerciale) se referă la Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, adoptată în 1996, cu unele modificări efectuate în 2007, 2010 şi 2014. Totodată, este necesară cunoașterea și respectarea altor legi specifice care au rolul de a asigura buna funcționare a instituțiilor societății civile în țară. Printre ele remarcăm: Legea cu privire la fundaţii [13], Codul civil al Republicii Moldova [3], Legea cu privire la filantropie şi sponsorizare [12], Legea privind achizițiile publice [22], Legea cu privire la acreditarea prestatorilor de servicii sociale [23] și Legea sindicatelor [30].

În luna august 1989 a fost semnat *Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești ale cetățenilor RSSM [8]*. Acest document a legiferat pluralismul sociopolitic în societatea moldovenească [200, p. 140], în baza căruia, prin Hotărârea Guvernului, la 26 octombrie 1989 au fost înregistrate patru formaţiuni de alternativă ale PCM: Frontul Popular din Moldova, Interfrontul, Mişcarea Populară Gagauz Halcî şi Asociaţia Social-Cultural Bulgară „Vozrojdenie" [216, p. 217]. În iulie 1990 a fost adoptat Decretul cu privire la puterea de stat, prin care formarea organizațiilor de partid era interzisă de instituțiile de afaceri și de stat [73], iar în septembrie 1991 a fost adoptată *Legea cu privire la partidele politice și alte organizații politice [14]*, care urma să reglementeze activitatea instituțiilor politice. Astfel, potrivit legii, „partidele şi alte organizaţii social-politice

sunt asociaţii benevole ale cetăţenilor, care contribuie la realizarea voinţei politice a unei anumite părţi a populaţiei, participă la elaborarea politicii republicii şi la conducerea treburilor statului". Cele mai multe probleme şi neclarități ulterioare au provocat art. 5 al legii, și anume: „Statutul partidului sau al organizaţiei social-politice se înregistrează în cazul în care acest partid face dovadă că are cel puțin 300 de membri, program şi organe de conducere alese". Respectiv, înregistrarea partidelor devenise foarte ușoară, iar la scurt timp după intrarea în vigoare a legii, în țară activau peste 60 de formaţiuni politice, ceea ce era prea mult pentru țara noastră. Acest act normativ însă a fost de o mare importanţă, deoarece partidele politice erau încurajate să-şi promoveze liber ideile şi scopurile sale politice, în cazul în care activităţile lor nu contraveneau Constituţiei şi legii [54, p. 6-7].

După un şir de modificări operate în textul documentului de-a lungul anilor 1991-2007, remarcăm că Legea Republicii Moldova privind partidele politice din 21.12.2007 a prevăzut în special aspectele ce țineau de: finanţarea partidelor politice din bugetul de stat (art. 27), utilizarea alocaţiilor de la bugetul de stat (art. 28), rapoartele anuale privind gestiunea financiară a partidelor politice (art. 29), precum şi auditul şi verificarea rapoartelor privind gestiunea financiară a partidelor politice (art. 31) [24]. Astfel, legile în domeniu au demonstrat catalizarea procesului de consolidare a sistemului de partide din Republica Moldova, creând spaţiu pentru mobilizarea cetăţenilor de a se angaja în acţiuni de democratizare a statului.

Constituţia Republicii Moldova, care a fost adoptată la 29 iulie 1994, a făcut și ea referinţe la organizațiile social-politice, dedicându-se în acest sens un articol întreg (art. 41 „Libertatea partidelor şi altor organizaţii social-politice"). Astfel, partidele și alte organizații social-politice sunt egale în fața legii, în timp ce statul asigură condițiile necesare de respectare a drepturilor și intereselor legitime ale acestora [134, p. 9-15]. De asemenea, este prevăzut că sunt interzise asociațiile secrete și declarate neconstituționale acele partide [5], care prin scopul sau prin activitatea lor militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale a Republicii Moldova. În textul articolului a fost specificat rolul partidelor şi altor organizaţii social-politice în definirea şi exprimarea voinţei politice a cetăţenilor. Prin urmare, aceștia se pot asocia liber în partide și în alte organizații social-politice.

Totuşi, actul normativ de bază care urma să stabilească activitatea organizaţiilor formale (necomerciale) îl constituie *Legea privind asociațiile obștești,* care a fost adoptată în Republica Moldova în anul 1996. Legea a prevăzut reglementarea relaţiilor sociale privind asigurarea dreptului de asociere al persoanelor şi stabilirea principiilor de constituire, înregistrare, desfăşurare şi încetare a activităţii asociaţiilor obşteşti. Totodată, conform documentului, au fost

distinse trei forme organizatorico-juridice ale asociațiilor obșteşti: mişcarea, organizaţia şi instituţia. Iar la înființarea asociațiilor erau necesari cel puțin 2 fondatori. Totuşi, în practică, potrivit experţilor I. Trombiţki şi T. Siniaeva, extinderea numărului la cel puţin 5-7 persoane ar fi fost mai propice, deoarece aceasta ar fi dus la facilitarea creării organelor de conducere şi de control. Conform legii, fondatorii aveau, de asemenea, prerogativa de a decide asupra cărui teritoriu să-şi desfăşoare activitatea, iar în funcţie de aceasta, asociațiilor obșteşti li se atribuia statutul de AO locală, republicană sau internaţională. AO locale puteau fi înregistrate de către autorităţile APL, iar cele republicane şi internaţionale – de către Ministerul Justiției, în termen de o lună de la data depunerii întregului set de acte [215, p. 6-7].

În anul 2007 a avut loc modificarea şi completarea legii din 1996. Revizuirea sa a ținut cont de faptul că, în calitate de fondatori ai asociațiilor obșteşti, a fost exclus termenul „cetăţeni", fiind specificate sintagmele „persoane fizice şi/sau juridice". De asemenea, în calitate de fondatori ai AO puteau fi nu doar cetăţenii Republicii Moldova, dar şi cei de peste hotare sau apatrizii. În conformitate cu noile modificări, au fost excluse formele organizatorico-juridice ale asociațiilor obșteşti – organizaţia, instituţia şi mişcarea. A rămas o singură formă juridică, numită – asociaţie obştească. Dacă anterior mişcările obşteşti şi instituţiile obsteşti nu aveau calitatea de membru consemnată, atunci, conform modificărilor introduse, toate asociaţiile obşteşti trebuiau să-şi consfinţească calitatea de membru. Cele mai multe disconforturi au avut asociaţiile obşteşti care erau denumite în certificatul de înregistrare „Organizaţia (Obştească)..." sau „Mişcarea (Obştească)…". Aceste asociaţii trebuiau să-şi modifice denumirea în „Asociaţia Obştească..."[64]. Menționăm că legea utilizează termenul de organizație necomercială, care nu este altceva decât asociația obștească propriu-zisă. Legea a exclus partidele şi alte organizaţii social-politice, sindicatele, asociaţiile de patronat, organizaţiile religioase şi persoanele juridice create de acestea, organizațiile create de autoritățile publice, organizaţiile cooperatiste şi alte organizaţii, al căror mod de constituire şi funcţionare fusese prevăzut de legi speciale (art. 3). Totodată, legea a stabilit posibilitatea de susţinere a activităţii AO de utilitate publică, prin crearea facilităţilor fiscale, dar și prin finanţarea unor programe sau activităţi desfăşurate de acestea. Prin utilitate publică se are în vedere orice acțiune care-și propune să obțină beneficii în domenii de interes public general și/sau comunitar. Statutul de utilitate publică atribuit AO a făcut diferența, de fapt, dintre organizațiile axate pe beneficiul public de cele care urmăresc beneficiul reciproc. În Republica Moldova, Comisia de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei este responsabilă de recunoaşterea statutului de utilitate publică pentru asociaţii şi fundaţii. Astfel, art. 30 al Legii din 2007 stipulase că activitatea de utilitate publică include prestarea serviciilor în mod gratuit sau la un preț mai mic pentru persoanele sau grupurile

dezavantajate, iar domeniile de implicare fac referinţă la: dezvoltarea sau susţinerea educaţiei şi instruirii; difuzarea şi acumularea cunoştinţelor în domeniul ştiinţei, culturii şi artei, sportului pentru amatori, educaţiei fizice şi turismului social; ocrotirea sănătăţii și protecţia socială a persoanelor defavorizate; crearea noilor locuri de muncă; eradicarea sărăciei etc. De asemenea, observăm că „asociațiile cu statut de utilitate publică nu trebuie să fie implicate în acțiuni politice; să nu susţină formațiuni politice sau candidaţi independenţi în alegeri; să nu distribuie profitul între membrii fondatori sau persoanelor afiliate acestora. Totodată, organizaţia trebuie să desfășoare activități în interesul general sau al unor colectivităţi locale" [220, p. 17].

Ulterior, în textul Legii cu privire la asociațiile obștești din 2010 pentru modificarea și completarea legii din 1996, au fost stipulate prevederi cu privire la oferirea posibilităților de obținere a statutului de asociaţie de utilitate publică nu doar organizaţiilor necomerciale fondate sub formă privată și fundaţie. Astfel, pentru atribuirea statutului de utilitate publică puteau aplica organizaţiile necomerciale care aveau forma juridică de organizare – asociaţie obștească, instituţie privată şi fundaţia (art. 30 alin. (1) [19]. Sub aspect practic însă, organizaţiile formale (necomerciale) au manifestat mai puţin interes de a obţine statutul de utilitate publică, deoarece aceasta nu le-ar aduce beneficii concrete, iar procedura de obţinere a certificatului de utilitate publică ar fi complicată [224, p. 2]. În total, 670 de organizaţii necomerciale au deținut statutul de utilitate publică în diferite perioade de timp și doar aproximativ 40% dintre ele revendică permanent statutul de utilitate publică [219, p. 21]. De asemenea, organizaţiilor de utilitate publică le-ar fi mult mai convenabil să organizeze activităţi finanţate din granturile acordate de peste hotare. În cazul desfăşurării unor activităţi de antreprenoriat, aceste organizații se ciocnesc cu sistemul de evidenţă şi impunere fiscală. Pe de altă parte, susţinerea Occidentului este tot mai limitată şi nu e departe timpul când sectorul necomercial va fi nevoit să iniţieze activităţi de autofinanţare [115, p. 78].

În anul 2014, Ministerul Justiţiei a operat modificări la Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, care a introdus noi stipulări privind cerinţele de raportare, dar şi aspecte privind crearea unui registru electronic al organizațiilor de utilitate publică pentru eficientizarea implementării Legii celor 2% din anul 2016 [225, p. 2].

Următorul act normativ care a jucat un rol important în reglementarea activităţii organizaţiilor fără membri se referă la *Legea cu privire la fundaţii [13]*. Conform legii, fundaţia se creează prin alocare de proprietate cu scopul de a realiza obiectivele stabilite în statutul său. În comparaţie cu asociaţiile care sunt dependente de cotizaţiile de membru, donaţiile şi granturile oferite din partea donatorilor, fundațiilor sau guvernelor, fundaţiile au propriile mijloace ca să-şi desfăşoare programele. Mai mult decât atât, ele ajută asociaţiile să fie mai puţin dependente de

bugetul de stat prin acordarea asistenţei tehnice şi susținere financiară. Legea stabileşte, de asemenea, modalitățile de alocare a mijloacelor destinate unor scopuri filantropice şi mecanismele de supraveghere a folosirii lor.

Organizațiile formale (necomerciale) pot să desfășoare activități economice doar dacă ele corespund scopurilor statutare ale asociației, iar în caz contrar acestea trebuie să înființeze SRL-uri pe lângă organizații. În acest context, în *Codul civil,* Capitolul II „Organizaţii necomerciale" (art. 188) se stipulează că organizațiilor necomerciale li se permite practicarea directă sau indirectă a activității de întreprinzător, cu condiția realizării scopurilor prevăzute în statut, adică alt scop decât obținerea de venit [3]. Cu alte cuvinte, norma în cauză este bine redată, însă în practică este mai puțin aplicată, fie din cauza că organizațiile necomerciale nu sunt interesate de aplicarea ei sau nu știu cum să o aplice. Astfel, cadrul legal permite desfășurarea activităților economice de către organizațiile necomerciale, însă legea nu stabilește expres în ce măsură ele pot desfășura activități economice fără a fi scutite de impozite și taxe, iar acest fapt este lăsat la discreția organizațiilor de a prevedea aceste aspecte în statutul lor [53, p. 92-93].

La iniţiativa instituţiilor societăţii civile, în anul 2013 a fost lansat proiectul *Legii privind antreprenoriatul social.* Această lege este focalizată pe oferirea oportunităților organizaţiilor formale (necomerciale) de a dezvolta activităţi generatoare de venit şi de a angaja în câmpul muncii persoane cu nevoi speciale. În noiembrie 2013, proiectul Legii privind antreprenoriatul social a fost prezentat Ministerului Economiei (astăzi Ministerul Economiei şi Infrastructurii), care a creat un grup de lucru pentru discuţia acestuia [224, p. 2]. Totuși, documentul rămăsese în etapa de aşteptare, iar începând cu anul 2015, după mai multe runde de dezbateri, subiectul a fost relansat prin crearea unui nou grup de lucru ce activează sub coordonarea Ministerului Economiei şi Infrastructurii. Remarcăm că antreprenoriatul social a fost reglementat prin lege, cu operarea modificărilor legislative introduse din 02.11.2017. Astfel, un capitol întreg (Capitolul VI^1 – Antreprenoriatul social şi întreprinderea socială) a fost inclus în textul Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi din 1992 [9]. Potrivit prevederilor, „antreprenoriatul social reprezintă o formă de activitate, în care soluționarea unui obiectiv de ordin social sau comunitar este prioritară în raport cu scopul obținerii de profit". Totodată, organizaţiile necomerciale (asociaţii obşteşti, fundaţii, culte religioase şi instituţii private) desfășoară activitatea de antreprenoriat social după obținerea statutului de întreprindere socială sau întreprindere socială de inserţie în condițiile articolelor 36^2 și 36^3 ale legii. Statutul de întreprindere socială este acordat de Comisia Națională pentru Antreprenoriat Social (instituită prin Ordinul Ministrului Economiei și Infrastructurii) pe un termen de trei ani. Acesta va putea fi prelungit, dacă se va dovedi că sunt respectate condițiile care au stat la baza acordării statutului.

Aspecte privind activitatea antreprenoriatului social al asociaţiilor obşteşti a fost introdus şi în textul Legii cu privire la asociaţiile obşteşti, în conformitate cu modificările legislative din 02.11.17, şi anume (art. 26^1. Activitatea de antreprenoriat social a asociaţiei obşteşti). Astfel, potrivit documentului, se afirmă că „Antreprenoriatul social este o formă a activităţii economice a asociaţiei obşteşti (art. 26 alin. (1)", în timp ce „Asociaţia obştească poate desfăşura activităţi de antreprenoriat social în conformitate cu prevederile Legii nr. 845/1992 cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi de sine stătător sau prin întreprinderile sociale pe care le fondează sub formă juridică de organizare de societăţi cu răspundere limitată sau cooperative de producţie"(art. 26 alin. (2)).

În Republica Moldova funcționează câteva întreprinderi sociale, fondate cu suportul donatorilor externi. Totuși, puține din ele implementează asemenea activități regulat și într-un mod profesionist. Multe organizaţii elaborează studii de fezabilitate cu scopul de a-și evalua pregătirea de a se lansa în activități de antreprenoriat social. AO „Certitudine" (mun. Bălți) a inițiat primele sale activități câțiva ani în urmă, dar a obținut primul profit abia în anul 2012 [223, p. 5]. De asemenea, menționăm istoria de succes a AO „Eco-Răzeni", care a înființat în anul 2013 Întreprinderea Socială „Floare de cireș" SRL. Întreprinderea a creat oportunităţi de angajare şi instruire pentru 7 tineri cu dizabilităţi din comunitate și se ocupă cu prestarea serviciilor de alimentaţie publică prin pregătirea prânzurilor și livrarea gratuită a acestora la domiciliul beneficiarilor săi [46].

Cadrul legislativ privind activităţile filantropice şi de sponsorizare se formează din prevederile Constituţiei Republicii Moldova, a Codului civil şi *Legii cu privire la filantropie şi sponsorizare [12]*. Legea stabilește bazele reglementării juridice a activităților filantropice și de sponsorizare, crearea și funcționarea organizațiilor filantropice, garanțiile și formele de susținere din partea statului privind activitățile filantropice şi de sponsorizare. Art. 1 al legii stipulează că prin filantropie se are în vedere acordarea benevolă, imparţială şi necondiţionată de sprijin material sau servicii gratuite unei persoane (unui grup de persoane), fără a cere în schimb vreo recompensă, plată sau onorarea vreunor obligaţiuni şi fără a obţine din aceasta vreun profit. La rândul său, sponsorizarea constă în oferirea mijloacelor financiare şi materiale pentru susţinerea unor activităţi de importanţă publică. Art. 21 al legii prevede că organizaţia filantropică obţine dreptul la facilităţi fiscale şi la alte facilităţi legal stabilite, din data înregistrării ei de stat. De asemenea, organizaţiile filantropice pot folosi până la 20% din mijloacele acumulate în scopuri filantropice pentru organizarea acţiunilor lor şi achitarea costurilor administrative de întreţinere.

Însă studiile realizate de către reprezentanţii instituţiilor societăţii civile arată că legislaţia cu privire la finanţarea sectorului asociativ nu încurajează filantropia şi sponsorizarea

de către agenţii economici. Totuşi, organizaţiile formale (necomerciale) au posibilitatea să obţină statutul de utilitate publică de la Comisia de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei, care le oferă unele înlesniri fiscale, însă acestea nu se referă la agenţii economici, pentru a impulsiona filantropia şi sponsorizarea sectorului respectiv [66, p. 17].

Guvernul Republicii Moldova nu oferă granturi instituţiilor societăţii civile. Doar câteva ministere susţin financiar unele proiecte: Ministerul Economiei şi Infrastructurii, Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului și Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Autorităţile APL, de asemenea, nu oferă granturi, însă au început să contracteze direct organizaţiile necomerciale pentru anumite servicii – elaborarea unor studii de fezabilitate sau strategii de dezvoltare locală. Totodată, modificările operate în anul 2012 la *Legea cu privire la achiziţiile publice* fac referință la stabilirea tuturor etapelor procesului de achiziţii publice şi oferirea posibilității ca organizaţiile necomerciale să încheie contracte cu autorităţile publice [224, p. 3]. De asemenea, modificările legislative operate permit organizaţiilor să presteze servicii sociale, alături de instituţiile statului, în timp ce *Legea privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale* facilitează această participare [72, p. 18]. Acreditarea reprezintă procesul prin care furnizorul prestează servicii sociale, având obligația de a respecta normele în vigoare, iar statul recunoaște competența acestuia de a acorda servicii sociale. După scopul lor, serviciile sociale pot fi clasificate în: servicii de asistență și suport pentru asigurarea nevoilor de bază ale persoanei, de recuperare/reabilitare etc. Ele pot fi destinate copilului și/sau familiei, persoanelor cu dizabilități, persoanelor vârstnice, victimelor violenței în familie. Pentru a exemplifica, Centrul Internațional „La Strada” (mun. Chișinău) sau Centrul de Asistență Socio-Medicală CASMED (mun. Bălți) beneficiază de contractări sociale în prestarea serviciilor sociale, respectiv telefonul încrederii și asistență socio-medicală [65, p. 21]. De asemenea, la etapa actuală, autoritățile publice încheie tot mai multe contracte cu organizaţiile necomerciale pentru a beneficia de expertiză în anumite domenii. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, în particular, fostul Minister al Tineretului și Sportului, a subcontractat Centrul Pro Comunitate pentru elaborarea Strategiei în domeniul tineretului. Mai multe autorități ale APL au subcontractat Centrul CONTACT Cahul și Centrul de Resurse pentru Tineret Dacia, pentru a le oferi expertiză în planificarea strategică și accesarea fondurilor europene etc. [224, p. 7].

Deși există progrese, contractarea serviciilor rămâne a fi un punct slab al sectorului asociativ din Moldova. Acest lucru se întâmplă, pe de o parte, din lipsa de cunoaştere şi experienţă din partea organizaţiilor necomerciale. Pe de altă parte, există anumite stereotipuri legate de competențele acestora, care împiedică autoritățile să le antreneze în activități de subcontractare pentru eventuale lucrări sau servicii. Mai mult, sistemul de achitare public, cu

plata post livrare serviciu, descurajează participarea organizaţiilor la asemenea acțiuni, ele fiind, la momentul actual, vulnerabile din punct de vedere financiar [214, p. 42]. În regiunea transnistreană, spectrul şi calitatea serviciilor oferite de instituțiile societății civile sunt la un nivel scăzut. De aceea multe din ele sunt în căutarea oportunităților de instruire pentru a spori calitatea serviciilor pe care le prestează [223, p. 7].

Legea sindicatelor reprezintă actul normativ de bază care stabileşte activitatea sindicatelor, reglementează relaţiile lor cu autorităţile publice, patronii şi cu asociaţiile acestora. În sindicate fac parte persoane fizice care au aceleaşi interese, inclusiv ce ţin de activitatea lor şi sunt formate cu scopul de a apăra drepturile şi interesele profesionale, economice, de muncă şi sociale, colective şi individuale ale membrilor lor. Sindicatele sunt independente în activitatea lor faţă de autorităţile publice centrale și locale, faţă de partidele politice, faţă de asociaţiile obşteşti, faţă de patroni şi asociaţiile acestora, nu sunt supuse controlului lor şi nu li se subordonează [30]. Totuși, chiar dacă cadrul legislativ moldovenesc cu privire la sindicate asigură condiţiile necesare pentru dezvoltarea activității acestora, rămân încă multe lucruri de făcut pentru valorificarea deplină a drepturilor de care se bucură membrii sindicatelor. Principalul obstacol îl constituie situaţia economică dificilă din țară, care afectează negativ statutul salariaţilor. În același timp, reprezentanţii autorităţilor APC şi APL evită deseori să aplice prevederile naţionale şi internaţionale în domeniu. Problemele respective reduc eficienţa activităţii organizaţiilor sindicale în Republica Moldova, dar şi a rolului lor social.

Adoptarea celor două Strategii de Dezvoltare a Societăţii Civile (SDSC) pentru anii 2009-2011 şi, respectiv, 2012-2015 reprezintă un demers pozitiv privind dezvoltarea sectorului asociativ. Acţiunile asumate în contextul strategiilor s-au axat pe atingerea celor trei obiective strategice: 1) elaborarea, monitorizarea, evaluarea și aplicarea politicilor publice; 2) crearea unui cadru legal şi fiscal pentru dezvoltarea durabilă a sectorului asociativ prin consolidarea durabilității financiare; 3) dezvoltarea spiritului civic activ și a voluntariatului.

Astfel, implementarea *SDSC din 2009-2011 [37]* a arătat că organizațiile societății civile (în contextul strategiei) sunt un partener de încredere în colaborare cu autoritățile și întreprinderile, atât de nivel național, cât și cel local [58, p. 50-51]. Iar printre rezultatele obţinute s-au remarcat: elaborarea şi modificarea Legii cu privire la asociaţiile obşteşti (2010) în partea ce ţine de statutul de utilitate publică. Parlamentul a adoptat Legea cu privire la voluntariat (2010). A fost adoptată Legea cu privire la serviciile sociale (2010), care recunoaşte asociaţiile obşteşti drept prestatoare de servicii sociale. A fost lansat Programul pentru organizațiile de tineret şi s-au stabilit indicaţii metodice cu privire la particularităţile contabilităţii în organizaţiile necomerciale (2010) [17].

Elaborarea mecanismului de contractare de către stat a serviciilor sociale prestate de actorii nestatali și crearea mecanismelor de implementare a Legii voluntariatului au vizat necesitatea de a adopta *SDSC pentru anii 2012-2015*. Documentul a inclus obiective noi de politici privind crearea unuei structuri statale de promovare a cooperării dintre stat și instituțiile societății civile, dar şi mecanisme inovative de finanțare. Astfel, s-a reuşit aprobarea de către Parlament a modificărilor la Legea privind transparența în procesul decizional (2014). În legislația națională a fost introdus conceptul de desemnare procentuală şi anume dreptul persoanelor fizice de a direcționa o parte din impozitul pe venit până la 2% către organizațiile necomerciale de utilitate publică și cultele religioase [20]. Au fost elaborate indicaţiile metodice privind contabilitatea în organizaţiile necomerciale [76, p. 6]. Prin Ordinul Ministerului Tineretului și Sportului [38] a fost aprobat Regulamentul privind organizarea și funcționarea Comisiei de certificare și a modelului Certificatului de instituție gazdă a activității de voluntariat, iar în cadrul universităţilor continuă acțiunile de promovare a activităţilor de voluntariat. În vederea spoririii eficienţei rolului voluntariatului în edificarea societăţii civile, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălţi a prevăzut în curriculum mai multe unități de curs, cum ar fi: *Servicii pentru tineret* şi *Asistenţa socială în comunitate [185, p. 5]*. În același timp, s-a reușit deblocarea subiectului ce ține de proiectul de lege cu privire la antreprenoriatul social, fiind creat în acest sens în anul 2015 un grup de lucru care a activat sub coordonarea Ministerului Economiei (astăzi Ministerul Economiei și Infrastructurii).

Totuși, au fost remarcate și anumite discrepanțe conceptuale între actorii societății civile și structurile guvernamentale referitor la responsabilitatea pentru implementarea Strategiei și angajamentele financiare. Acuzațiile reciproce de implicare insuficientă prin coordonarea slabă între actori, resurse financiare limitate, contextul național și instabilitatea politică în țară în perioada 2012-2015 au afectat unele realizări la nivelul politicilor. La implementarea strategiei, în linii generale, au contribuit următoarele ISC-uri: CreDo, Expert Grup, CNTM, Coaliția Voluntariat, dar și Consiliul Național pentru Participare și Consiliul Național al ONG-urilor [65, p. 14].

Strategia pentru perioada 2017-2020 continuă eforturile demarate în cadrul realizării strategiilor precedente de dezvoltare a societăţii civile (2009-2011 și 2012-2015) și se axează pe aceleași priorități strategice. Totodată, strategia (2017-2020) tinde să fie una realistă, care va ține cont de lecțiile învățate din experiența din trecut și urmărește realizarea angajamentelor restante din precedentul document, cu reanalizarea intervențiilor și complementarea unor noi activități și acțiuni necesare, dar în limita acelorași priorități strategice, obiective generale și specifice. Un

accent aparte se pune pe monitorizarea și evaluarea performanțelor, completarea indicatorilor de progres atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ [206, p. 4].

În conformitate cu prevederile SDSC pentru perioada 2012–2015, în Codul fiscal a fost introdusă *Legea 2%* pentru ca contribuabilii (persoanele juridice şi fizice) să direcţioneze 2% din impozitul pe venit către o entitate nonprofit [219, p. 23], prioritate având organizaţiile cu statut de utilitate publică [224, p. 2]. La 21 iulie 2016, Parlamentul a adoptat Legea 2%, iar începând cu 1 ianuarie 2017, contribuabilii persoane fizice pot direcționa 2% din impozitul lor pe venit calculat pentru anul precedent, la alegere, către o organizație necomercială sau un cult religios [90]. Dreptul persoanelor juridice de a direcționa o parte din impozitul pe venit nu a fost inclus în legislație, acest aspect fiind respins de către unii reprezentanți ai autorităților de stat, inclusiv de către Ministerul Finanțelor [65, p. 20]. Totodată, conform legii, insituțiile societății civile pot să obțină venituri din vânzarea bunurilor sau prestarea anumitor servicii, atâta timp cât acest gen de activitate este stipulat în statut. Guvernul, de asemenea, scutește ONG-urile de impozitul pe venitul din activitatea economică, dacă acestea expediază o cerere la organul fiscal teritorial. În același timp, instituțiile societății civile acreditate drept prestatoare de servicii publice pot să obțină venituri din prestarea serviciilor pentru Guvern [226, p. 2]. La 30.11.2016 a fost adoptată Hotărârea de Guvern pentru aprobarea Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale, iar responabili de implementarea acestui proces sunt: Ministerul Justiţiei, Ministerul Finanţelor, Serviciul Fiscal de Stat şi Inspecţia Financiară [35].

„Legislaţia” în domeniul sectorului asociativ din regiunea transnistreană se află într-o poziţie de subordonare faţă de autoproclamata guvernare. Cu toate acestea, există o colaborare cu organizațiile din partea dreaptă a Nistrului privind implementarea programelor și proiectelor comune.

Ca să rezumăm, cadrul legislativ moldovenesc care reglementează activitatea instituţiilor societăţii civile în ţară, în general, are o esenţă democratică, garantând cetăţenilor dreptul la libera asociere şi stabilind clar prerogativele şi limitele statului în relaţiile cu societatea civilă. În acelaşi timp, nu întotdeauna legile adoptate oferă un mediu favorabil de funcţionare instituţiilor societății civile, iar modificările în legi nu sunt consultate cu reprezentanții mediului asociativ, ceea ce creează obstacole şi incertitudini în realizarea scopurilor statutare, precum şi în eficientizarea activitatăţii acestora de a contribui la dezvoltarea comunităţii locale.

2.3. Dinamica dezvoltării comunității locale în condițiile modificărilor structurale ale instituţiilor societăţii civile

Instituțiile societății civile reprezintă expresia democratică a societății, în care cetățenii își exprimă activ acordul și angajamentul pentru dezvoltarea economică și socioculturală a vieții comunității lor. În acest context, prezentarea succintă a situației sectorului asociativ va demonstra nivelul de democratizare a țării, odată cu desprinderea țării noastre de la imperiul sovietic. Atunci când ne referim la structura instituţiilor societăţii civile, majoritatea experților, sociologilor şi oamenilor de știință din țară examinează acest aspect din perspectiva prezentării numărului, tipologiei, domeniilor de activitate și funcțiilor pe care le exercită în societate.

2.3.1. Numărul organizaţiilor necomerciale. Dat fiind că instituţiile societăţii civile includ atât organizaţiile formale, cât şi informale, totuşi informaţiile cu privire la numărul organizaţiilor informale lipsesc, iar pe site-ul Ministerului Justiției se face referinţă doar la organizaţiile necomerciale, adică acele instituţii care sunt înregistrate formal, deţin un statut şi certificat de înregistrare. De aceea, în continuare vom reflecta tangențial doar aceste aspecte, ceea ce ni se pare mai mult sau mai puțin obiectiv pentru obiectul nostru de studiu.

Astfel, evoluția numerică a organizaţiilor necomerciale din Republica Moldova a atestat o creștere continuă odată cu obținerea independenței țării. Dacă la începutul anului 1992 au fost înregistrate 37 de ONG-uri, apoi în 1993 activau deja în jur de 50 de organizaţii. Odată cu adoptarea Legii cu privire la asociațiile obștești (1996) au fost înregistrate circa 765 organizaţii necomerciale în 1997 [139, p. 57], în 1999 – 1 400 [129, p. 89], iar în anul 2002 numărul acestora crescuse deja la 2 800. În 2007 activau 5 000 de ONG-uri [106, p. 5], în 2011 – 7 000, iar în 2013 au fost înregistrate 8 227 de ONG-uri [224, p. 2]. În octombrie 2014, în Registrul de Stat al organizaţiilor necomerciale se regăseau 9 225 de organizații [225, p. 1], iar în decembrie 2015 numărul acestora a ajuns la 10 222 [226, p. 2]. La începutul anului 2018 erau înregistrate 11 702 de organizaţii necomerciale [187]. Acest număr include fundaţiile, asociaţiile obşteşti, instituţiile private, organizaţiile religioase etc. care sunt înregistrate la Ministerul Justiţiei (nivel naţional), în timp ce numărul de organizaţii înregistrate la nivel local de către autorităţile APL nu este cunoscut [227, p. 2].

Totodată, majoritatea organizațiilor necomerciale de nivel național și local sunt constituite ca asociaţii obștești (91%) și mai puține ca instituții (4%) sau mișcări obștești (2%) ori fundații (3%) [140, p. 8]. Cele naționale continuă să rămână amplasate masiv în centru și în mediul urban (99%), îndeosebi în mun. Chișinău (98%), iar organizațiile de nivel local au o densitate mai mare în municipiile Bălți, Cahul și Soroca, precum și în UTA Găgăuzia [140, p. 38]. Menționăm că, în Orhei, Ungheni și Taraclia, prezența organizaţiilor locale este încă foarte

modestă *(Vezi Anexa 1 cu referire la distribuţia geografică a organizațiilor necomerciale)*. În general, în regiunea de nord a țării sunt amplasate circa 24% din numărul total al organizațiilor necomerciale, iar în regiunea de centru - 66% și în sud – 10% [139, p. 58].

În regiunea transnistreană, în anul 2016 erau înregistrate peste 2 364 de organizaţii necomerciale, dintre care 505 erau asociații obșteşti [227, p. 2]. Acestea contribuie la reprezentarea intereselor cetăţenilor din regiune şi la stabilirea de contacte între cele două maluri ale Nistrului [226, p. 3].

În această ordine de idei, remarcăm că concluziile noastre cu privire la evoluția numerică a organizaţiilor necomercile în contextul dezvoltării comunității locale demonstrează următoarele:

1. Creşterea cantitativă a organizațiilor necomerciale nu a atras după sine și o evoluţie calitativă. O bună parte din ele se află încă în stadiul de formare, nu sunt autonome şi independente. Iar conform estimărilor, doar circa 25% din numărul total al organizațiilor înregistrate la Ministerul Justiției sunt active [205, p. 6] şi desfăşoară diferite programe privind dezvoltarea comunității locale.

2. Multe organizații moldoveneşti sunt neconsolidate, limitate după structură, resurse financiare şi componenţă. De aceea și rolul lor în procesul de dezvoltare a comunității locale este mai puțin semnificativ, unele activând pentru o scurtă perioadă de timp și fără un anumit impact pe termen lung.

3. Amplasarea geografică disproporționată a organizațiilor formale are și ea efecte asupra dezvoltării comunității locale. Deoarece cele mai multe asociații obștești sunt înregistrate în municipii, acestea deseori, chiar dacă implementează proiecte la nivel local, aleg regiunile în funcție de domeniul de interes al organizației, donatorilor, și nu al comunității. De aceea, deseori se întâmplă ca comunitățile care au într-adevăr nevoie de ajutor să fie ignorate, în schimb cele care se bucură de un anumit grad de dezvoltare locală – să primească fonduri în continuare. Totodată, organizațiile locale în anumite orașe nu se implică destul de mult în localităţile lor. Însă, dacă ne referim la exemplele prezentate de experți, precum că municipiile Orhei şi Ungheni, cât și or. Taraclia ar avea o prezență modestă în comunitate, ținem să remarcăm că aceste localități atestă un nivel bun de dezvoltare locală, fără o implicare nemijlocită a organizațiilor sectorului asociativ la nivel local.

4. Având o populație de circa 475 665 mii de locuitori (2014) și cu o suprafață de 4 163 km^2, considerăm totuși că numărul organizațiilor necomerciale în regiunea transnistreană ar fi destul de mare. În același timp, rolul lor în devoltarea comunității locale rămâne mai puțin semnificativ, fiindcă activitatea acestora este deseori coordonată și controlată de către organele

de securitate din regiune. De aceea, foarte puține organizaţii sunt active și realizează programe de dezvoltare socioeconomică a comunității locale. În același timp, o bună parte din ele primesc finanțare de la donatorii străini prin intermediul organizaţiilor necomerciale din Republica Moldova, ceea ce le ajută să se mențină și să-și continue activitatea.

2.3.2. Tipologia instituţiilor societăţii civile. ISC-urile sunt diferite prin oamenii pe care îi reprezintă; funcţiile exercitate; mărimea şi forma lor de organizare; întinderea geografică a activităților desfășurate; experienţa lor istorică; contextul cultural; programele şi tacticile lor [146, p. 14].

Prin forma lor de organizare, ISC-urile reprezintă o mare diversitate (organizații neguvernamentale, organizații comunitare, asociații profesionale, sindicate, organizații politice, cluburi sociale și sportive, fundații, instituții culturale, mișcări ecologiste, organizații filantropice, organizații religioase etc.) [278, p. 2].

În literatura străină se utilizează, de asemenea, un şir de termeni abreviaţi în funcţie de domeniile de actvitate: BINGO (ONG-urile internaționale orientate pe afaceri); CITS (organizaţiile axate pe sprijinul comunității științifice prin motivarea tinerilor talentați în direcția cercetării și dezvoltării); DONGO (ONG-uri donatoare); ENGO (ONG-uri de mediu); GONGO (ONG-urile guvernamentale care sunt finanţate de guvern); INGO (ONG-uri internaționale); TANGO (ONG-uri de asistență tehnică); MANGO (ONG-uri de promovare a pieței) etc. [315].

Prin intermediul mijloacelor diverse de manifestare, oamenii se exprimă public și promovează un șir de interese (economice, culturale, educative, profesionale, civice, politice etc.). Acestea alcătuiesc o pluralitate de centre de interese și de putere în cadrul societății și acționează în funcție de scopurile propuse, în alianță sau în opoziție unele cu altele sau cu puterea de stat instituită [59, p. 39-40]. Pe de altă parte, instituțiile societății civile sunt diferențiate prin orientarea lor de conținut (caritabile, bazate pe servicii, participative) [249, p. 507-510] și nivelul lor de influență, adică organizațiile care acționează și sunt active la nivel local, național sau internațional [237, p. 163]. Există un număr semnificativ de organizații cu impact național și organizații cu afiliere internațională sau chiar filiale ale unor cunoscute organizații internaționale (ex.: Amnesty International Moldova, Societatea de Cruce Roşie din Moldova, Centrul internaţional „La Strada” în Moldova, JCI Moldova etc.).

În funcţie de aria de desfăşurare a activităţilor instituţiilor societăţii civile, în Legea cu privire la asociaţiile obşteşti (1996) se disting: asociaţii obşteşti internaţionale, republicane, locale [11]. Dată fiind varietatea acţiunilor organizate de către sectorul asociativ, în aceeaşi lege se face referinţă la: asociațiile organizate pe principiul „beneficiului reciproc (mutual)” şi instituţiile organizate pe principiul „beneficiului public”. Astfel, *asociațiile ce urmăresc*

beneficiul reciproc (mutual) sunt create cu scopul de a satisface interesele particulare şi corporative ale membrilor săi. Obiectivul principal constă în furnizarea de servicii propriilor membri. Astfel de instituții sunt reprezentate de organizații mici la nivel de comunitate, într-o anumită zonă geografică, și organizații mari care activează la nivel național sau international [262, p. 111-112]. Exemple tipice sunt: organizații ecologice, organizații etnice, sindicate, cooperative, organizații studențești, asociaţii culturale etc. *Asociațiile ce urmăresc beneficiul public* au scopul de a susține anumite categorii de persoane care au nevoie de ajutor. Ele pot varia de la foarte mici la foarte mari, iar în activitatea lor se folosesc fie propriile resurse, fie finanțare de la un al treilea grup care acționează în calitate de intermediar pentru a se asigura că banii donați sunt utilizați în mod eficient și responsabil. Conform art. 2 alin. (3) al Legii cu privire la asociaţiile obşteşti (1996), asociațiile ce urmăresc beneficiul public au ca obiect de activitate: apărarea drepturilor omului, învăţământul, ocrotirea sănătăţii, asistenţa socială, cultura, arta, lichidarea urmărilor calamităţilor naturale, protecţia mediului înconjurător şi alte domenii cu caracter social util. Drept exemple pot servi: organizații neguvernamentale, organizații publice de caritate, coaliții/consilii, universități, fundații etc. [11].

În lumea contemporană atestăm o activizare, în special, a organizaţiilor centrate pe beneficiul public. Iar în Republica Moldova, marcată de probleme socioculturale şi economice aduse de tranziţie şi de comportamentul nesatisfăcător al clasei politice, s-a remarcat constituirea și mobilizarea instituțiilor societății civile pe ambele criterii menționate mai sus.

Luând ca suport de referință datele cu privire la tipologia instituțiior societății civile, vom constata că, indiferent de scopul asocierii şi forma lor de organizare, ele sunt create prin asocierea benevolă a indivizilor cu aceleași probleme, interese şi obiective, oferinduli-se rolul de intermediar între cetăţean şi autoritățile statului, pentru a reprezenta şi a servi aceste interese comune și a contribui la dezvoltarea comunității locale.

2.3.3. Domenii de activitate ale instituţiilor societăţii civile. Motivele care stau la baza creării instituțiilor societăţii civile sunt destul de variate: implicarea în viața comunității (28%), realizarea intereselor cetățenești sau profesionale (27%), posibilitatea obținerii unor finanțări pentru activitate (11%) sau anumitor venituri suplimentare (3%) și numai 1% – prin șansa finanțării de moment [140, p. 89-95].

Scopul tematic al instituțiilor societății civile în Republica Moldova este vast şi include: mişcările sociale pentru protejarea mediului, inițiative de dezvoltare a cooperării între comunități, promovarea drepturilor omului, combaterea discriminării, susținerea persoanelor defavorizate şi protejarea minorităţilor, participarea tinerilor şi conservarea moştenirii culturale [219, p. 13]. Iar pentru realizarea obiectivelor propuse regăsite şi în statut, instituțiile societății

civile din țară acoperă astăzi practic toate sferele de activitate. Printre acestea menţionăm: domeniile civic, cultural, dezvoltarea economică, drepturile omului, mass-media, protecția mediului, tineretul etc.

Din datele prezentate în studiul „Transparenţa şi durabilitatea financiară a ONG-urilor din Moldova" vom evidenţia că, dacă în 1996 un interes semnificativ pentru activitatea instituțiilor îl reprezenta domeniul social (25%), educația (22%) și protecția drepturilor omului (14%), atunci pentru anul 2002 orientări importante, în acest sens, le-au constituit activitățile în sfera protecției mediului (18%) și mass-media (18%). În anul 2007, situația se modifică, astfel încât o schimbare s-a produs în domeniul social (32,7%) și cel al educației (22,4%), urmată apoi de dezvoltarea comunitară (14,1%). Datele din 2011 ne relatează că domeniile prioritare de activitate au fost reprezentate de: ocrotirea sănătăţii şi educaţie (20%), dezvoltarea comunitară şi cultură (13%), drepturile omului şi gender (13%), dizabilităţi (7%), domeniul social - economic (7%), dezvoltarea ONG-urilor (7%) [66, p. 11]. Este surprinzător că organizaţiile din astfel de domenii cum sunt ecologie, mass-media şi tineret nu sunt reprezentate. Conform datelor prezentate pentru anul 2013 [72, p. 10], remarcăm că principalele domenii de activate au făcut referință la: educaţie/training (50%), servicii sociale (40,8%), dezvoltarea comunității (36,9%), urmate de activism civic şi advocacy (26,2%). În perioada 2014 – 2016, instituțiile societății civile au dat preferință desfășurării activităţilor în aceleaşi domenii [226, p. 3].

În cazul regiunii transnistrene, cele mai multe organizații activează în sfera serviciilor sociale (63,6%), urmată de domeniile tineret (50%) şi dezvoltare comunitară (40%) [72, p. 10].

Din cele observate mai sus vom remarca instabilitatea continuă privind dezvoltarea anumitor domenii în care activează instiuțiile societății civile. Credem că acest fapt se datorează lacunelor şi problemelor existente în țară, în care mobilizarea cetățenilor şi implementarea politicilor (mecanismelor) de dezvoltare comunitară au fost și rămân a fi prioritare [56, p. 133].

În acelaşi timp, în 1996 domeniile care au înregistrat o implicare mai redusă din partea instituțiilor societății civile erau reprezentate de sferele: religioasă (2%), economică (3%) și integrare europeană (4%). Lista domeniilor cu implicare redusă a continuat și în 2002, după cum urmează: domeniul religiei, sportului şi turismului cu circa (5%), precum și învățământul, educația (4%). În anul 2007, un grad redus de implicare a fost înregistrat în domeniile ecologiei (0,7%), integrării europene (1,8%) sau mass-mediei (3,4%) [53, p. 11]. Menționăm că, pentru anul 2013, domeniile privind integrarea europeană, agricultura și drepturile omului au atins câte 6,2%, în timp ce pentru politici publice, economie/antreprenoriat au optat doar 4,5% din organizații [72, p. 44]. În 2014-2016, domeniile de activitate privind sănătatea şi tineretul au înregistrat doar 19,2%, iar cultura – 16,9% [226, p. 3].

Instituţiile societăţii civile necesită însă implicare mai mare în domeniile sănătate, cultură şi tineret, deoarece anume ele includ o parte considerabilă a populaţiei de vârstă diferită de care depinde bunăstarea generală. Pe de altă parte, domeniile care au înregistrat o reducere constantă a indicilor demonstrează şi interesul donatorilor de a susţine financiar anumite sectoare, fapt resimţit, în special, în propunerile de proiecte pentru finanţare. Din păcate, acest lucru se resimte şi astăzi în rândul societăţii civile, deoarece circa 91% din sursele de finanţare ale organizaţiilor provin de la donatorii externi [132, p. 74].

Dacă e să ne referim la domeniile principale de activitate pe rază geografică a instituţiilor societăţii civile în Republica Moldova, atunci remarcăm că cele locale, și îndeosebi din mediul rural, au ca domeniu principal de activitate dezvoltarea economică (13%). În mediul urban, acest domeniu este mai puțin abordat – circa 5-6% din organizaţii. În domeniul dezvoltare economică şi comunitară s-au încadrat mai activ organizaţiile din regiunea de nord (22%) și mai puțin cele de la centru (5%). La sud acesta este acoperit de 14% din instituţii ale societăţii civile. Un alt sector important îl reprezintă serviciile sociale. În el își desfășoară cea mai mare parte a activității fiecare a zecea organizație locală și 5% din instituțiile societății civile naționale [140, p. 11].

Reieşind din cele menționate mai sus, observăm că:

1. În ultimii ani a crescut ponderea organizaţilor ce activează în domeniul social, al dezvoltării comunitare și economice [167, p. 134]. Majoritatea ISC-urilor sunt focalizate pe desfășurarea următoarelor acțiuni: suportul cetățenilor locali în deschiderea sau dezvoltarea unei afaceri la nivel local, oferirea serviciilor de formare profesională pentru persoanele care au un nivel redus de calificare, furnizarea serviciilor sociomedicale în comunităţile locale, realizarea incluziunii sociale a persoanelor dezavantajate, dezvoltarea capitalului social al comunităţii etc. Totuși, rezultatele obținute în aceste sfere sunt încă modeste, în timp ce nu toate proiectele implementate au durabilitate și susținere din partea autorităților publice şi chiar a cetățenilor.

2. Dezvoltarea comunității locale depinde de starea sănătății, potențialul cultural și forța de muncă activă în a se implica în acțiuni locale. Anume aceste trei domenii – sănătate, cultură şi tineret – sunt mai puțin abordate de către instituțiile societății civile moldovenești, ceea ce inspiră îngrijorare pentru viitorul comunităților, în particular, și al societății moldovenești, în general. De aceea, organizațiile finanţatoare, dar și autoritățile locale ar trebui să le susțină mai mult în aceste domenii pentru a asigura bunăstarea generală.

3. Deseori, instituțiile societății civile nu se centrează pe domenii singulare. În marea lor majoritate, ele se adaptează la cerințele formale impuse de finanțatori. Astfel, tipizarea strictă pe domenii a organizațiilor este greu de realizat. În acest context, şi activitățile desfășurate la

nivel local sunt organizate fără a fi elaborate anumite studii de fezabilitate, cu o echipă nu tocmai profesionistă, în timp ce proiectele nu comportă un impact social pe termen lung și rezultate concrete.

2.3.4. Funcţiile instituţiilor societăţii civile. Astăzi instituțiile societății civile acționează în calitate de catalizator între stat și sectorul de afaceri, reflectând valorile, viziunile și necesitățile cetățenilor pentru asigurarea bunăstării generale şi dezvoltării comunității locale. În continuare prezentăm unele funcții importante pe care le exercită instituțiile societății civile moldoveneşti în dezvoltarea ţării.

Consolidarea democraţiei. Un stat democratic este stabil şi legitim, dacă cetăţenii săi sunt respectați și susținuți. Instituțiile societății civile, prin monitorizarea acțiunilor politice, reprezintă un partener vital în asigurarea dialogului constructiv dintre statul democratic şi cetăţenii săi [290, p. 16-17]. În ţara noastră instituţiile societăţii civile desfăşoară un şir de activităţi sociale, programe educaţionale, campanii, acțiuni de advocacy/lobby menite să mobilizeze cetăţenii pentru a deveni activi în promovarea valorilor democratice și consolidarea statului de drept [246, p. 180].

Formarea viitorilor lideri politici. Instituțiile societății civile pot ajuta la identificarea noilor lideri care să se ocupe de problemele publice importante şi de recrutarea reprezentanţilor politici la diferite niveluri [308, p. 10, 23]. În Republica Moldova, prezentăm exemplul dlui M. Godea, care a manifestat un interes deosebit pentru activitatea obştească în perioada anilor 1997-2008 (Centrul CONTACT, Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte „Coaliția-2005”, „Coaliția-2007”, Comitetul național de coordonare a elaborării programului „COMPACT”). În present, M. Godea este președintele Partidului Acțiunea Democratică. De asemenea, dl I. Grosu a fost reprezentant al societăţii civile în anii 1993-2008 şi a activat în cadrul mai multor structuri neguvernamentale – Asociaţia PRO Democraţia, CNTM, Centrul CONTACT, PNUD etc. I. Grosu a fost viceministru al educaţiei (2012-2015), iar la momentul actual dumnealui este secretar general al Partidului Acţiune şi Solidaritate. Dl V. Cibotaru (fost ministru al apărării) a ocupat funcţii administrative în cadrul IPP şi Centrul de Informare şi Documentare privind NATO. Şirul reprezentanţilor din domeniul societăţii civile poate continua în acest sens.

Informarea publicului despre problemele sociale, economice, culturale. Acest rol revine nu doar mass-mediei, dar și instituțiilor societății civile care pot oferi platforme de dezbateri ale politicilor publice şi diseminarea informaţiilor despre problemele existente ale cetăţenilor în faţa parlamentului. Deseori acțiunile societății civile privind sensibilizarea opiniei publice asupra anumitor probleme se exprimă prin proteste, greve, manifestații. Un exemplu elocvent, în acest sens, se referă la acțiunile Partidului „Platforma Demnitate și Adevăr”, care, inițial, activând în

calitate de platformă civică și ulterior de partid (din 2013), a reușit să mobilizeze cetățenii din țară, dar și reprezentanții societății civile, în schimbarea atitudinii poporului față de guvernarea actuală. Ca rezultat al acţiunilor acestui partid, în Constituţie a fost modificată procedura de alegere a președintelui țării. Această prerogativă aparține poporului din martie 2016.

Promovarea reformei educaţionale în instituţiile de învăţământ. Necesitatea privind elaborarea/revizuirea curriculei, editarea manualelor, recalificarea profesională a cadrelor didactice reprezintă o sarcină importantă a Ministerului Educaţiei, Culturii și Cercetării, precum şi a instituţiilor de învăţământ. În același timp, sectorul asociativ trebuie să fie implicat în calitate de partener constructiv în educația (non)formală, formarea continuă și dezvoltarea programelor de educaţie civică [212, p. 155-157]. Un exemplu elocvent privind formarea competenţelor civice a studenţilor se referă la crearea în 2002 a Centrului Programelor de Contribuţie Civică (CEPO), care a fost deschis în cadrul programului de colaborare internaţională a USM şi Universităţii din Rutgers, SUA. Esenţa proiectului a constat în pregătirea profesională a studenţilor, orientată nu doar spre cunoaşterea drepturilor, obligaţiilor şi procedurilor democratice, dar şi spre dezvoltarea spiritului civic activ și mobilizarea acestora de a participa la transformările sociale [213, p. 88]. Senatele studenţeşti, în calitate de organe obşteşti de conducere a studenţilor, contribuie, de asemenea, la dezvoltarea educaţiei civice prin acumularea experienţei de participare reală la soluţionarea problemelor care apar în cadrul instituţiilor de învățământ superior [143, p. 67-68].

Exprimarea intereselor cetățenilor în fața factorilor de decizie. Reprezentanţii ISC-urilor pot exprima opiniile cetățenilor în faţa autorităţilor centrale şi reprezentanţilor APL de nivelul I şi II prin contactarea membrilor individuali, participarea la şedinţele publice, dezbateri etc. Ei pot stabili, de asemenea, un dialog cu ministerele şi agenţiile relevante pentru apărarea intereselor şi preocupărilor lor. În Republica Moldova menționăm importanța Consiliului ONG-urilor, CNP, CNTM etc., care s-au manifestat activ în exercitarea acestei funcții și au obținut rezultate relevante privind recunoașterea instituțiilor societății civile în calitate de partener al statului.

Promovarea participării politice. ISC-urile se implică la educarea oamenilor cu privire la drepturile şi obligaţiile lor în calitate de cetăţeni democratici prin încurajarea participării lor în campaniile electorale şi exprimarea votului la alegeri. Pentru a exemplifica, reprezentanţii AO Promo-LEX şi ai Coaliției Civice pentru Alegeri Libere şi Corecte participă tot mai activ la procesul de monitorizare a desfăşurării alegerilor locale/parlamentare/prezidențiale. Aceştia implică observatori care, în ziua scrutinului, monitorizează organizarea transparentă şi echitabilă a alegerilor şi participă la numărarea paralelă a voturilor. De asemenea, Centrul CONTACT şi

Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare” desfăşoară diverse seminare de instruire privind particularităţile alegerilor parlamentare/prezidenţiale, precum şi campanii de informare privind sensibilizarea şi mobilizarea alegătorilor etc.

Dezvoltarea competenţelor de comunicare ale cetăţenilor. Acest fapt se realizează în cadrul seminarelor de instruire, trainingurilor, meselor rotunde, vizitelor de studiu etc. în scopul discutării subiectelor de interes public, exprimării opiniei, dar şi pentru a face un schimb de experienţă/opinii vizavi de anumite subiecte. Această funcţie a sectorului neguvernamental este importantă prin faptul că la finalul activităţilor se aşteapă elaborarea unor recomandări şi întreprinderea măsurilor sau acţiunilor de soluţionare a problemelor identificate. Instituţiile societăţii civile sunt principalii agenți de inovație în procesul de dezvoltare locală. Ele aplică modele de lucru în comunitate, stimulează participarea populației în procesul de decizie și la acțiunile întreprinse, inițiază procese de planificare strategică și stimulează dezvoltarea antreprenoriatului social.

Reieșind din cele câteva funcții ale instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării societății moldovenești, în general, și al comunității locale, în particular, vom observa că se depun eforturi mari în a se consolida democraţia; a forma viitori lideri politici; a informa publicul despre problemele sociale, economice, culturale; a promova reforma educaţională în instituțiile de învățământ; a exprima interesele cetățenilor în fața factorilor de decizie; a promova participarea politică și a contribui la dezvoltarea competenţelor de comunicare ale cetăţenilor. Totuși, fiecare funcție analizată în parte pune în lumină atât performanțele obținute, cât și provocările pe care le întâmpină instituțiile societății civile la realizarea acestor obiective. Sectorul asociativ nu este încă pe deplin matur pentru a exercita aceste funcții în mod profesionist și cu rezultate concrete în dezvoltarea comunității locale. Referindu-ne la fiecare funcție exercitată în parte, vom generaliza că:

1. Democrația la nivel local întârzie să ateste progrese semnificative, deoarece nu întotdeauna cetățenii comunităților locale sunt respectați și susținuți. În același timp, activitățile sociale, care sunt organizate de către ISC-uri pe direcția sensibilizării cetățenilor cu privire la promovarea valorilor democratcie și a drepturilor omului, sunt ignorate sau trecute cu indiferență de înșiși cetățenii comunităților; aceștia din urmă fiind preocupați mai mult de neajunsurile și problemele personale cu care se confruntă.

2. Formarea viitorilor lideri politici reprezintă un element de succes pe care-l obțin instituțiile societății civile în țara noastră. Din păcate însă, odată ajunși la putere, unii politicieni sunt preocupați ulterior de activitatea politică, iar dezvoltarea socioeconomică a comunității locale întârzie să se producă.

3. Instituțiile societății civile depun eforturi mari în desfășurarea acțiunilor de informare a publicului cu privire la problemele sociale, economice, culturale ale societății moldovenești. Însă, din cauza diferitor niveluri de comunități locale și a diferenței de vârstă cu privire la mijloacele de informare utilizate – TV (majoritatea cetățenilor de la sate și persoanele de vârsta a treia) sau internet (cei de la orașe și persoane tinere sau de vârsta a doua), acest proces de informare are rezultate mai mult sau mai puțin vizibile și constructive. Se întâmplă ca deseori cei de la sate să fie informați asupra anumitor probleme ce vizează dezvoltarea localității lor, însă aceștia nu se implică din cauza indiferenței sau a invocării lipsei de timp și bani din partea cetățenilor. Totodată, chiar dacă sunt informați cu privire la problemele locale, mulți dintre ei nu au capacitatea de a influența activitatea decizională, în timp ce atunci când vine vorba despre soluționarea anumitor probleme care se discută la nivel național, un rol activ le revine liderilor locali sau oamenilor de la orașe.

4. Instituțiile societății civile contribuie la exprimarea intereselor cetățenilor în fața factorilor de decizie prin informarea celor din urmă cu privire la problemele cu care se confruntă și identificarea unor soluții pentru îmbunătățirea situației. Totuși, chiar dacă are loc informarea reciprocă dintre părți, acțiunile concrete deseori se limitează doar la elaborarea unui plan de acțiuni, fără a fi examinați și termenii de îndeplinire sau desemnate organele/instituțiile responsabile de realizarea anumitor sarcini. Totodată, chiar dacă sunt vizați termenii limită, din cauza lipsei sau a insuficienței resurselor financiare, unele probleme rămân a fi discutate doar pe hârtie.

5. În pofida creșterii numărului acțiunilor ISC-urilor în scopul de a promova participarea politică a cetățenilor, totuși nu se observă schimbări semnificative cu privire la rata de participare a acestora la alegeri. În acest context, cei de la orașe sunt tot mai indiferenți de procesul electoral, în timp ce cetățenii de la sate atestă o partcipare mult mai mare. Acest fapt poate fi explicat, în primul rând, prin lipsa unei atitudini şi a nivelului de responsabilitate al cetăţenilor față de procesul electoral.

Din cele remarcate mai sus, vom conclude că dinamica dezvoltării comunității locale, în condițiile modificărilor structurale ale instituţiilor societății civile, a pus în lumină următoarele aspecte:

- La nivel numeric s-a constatat o creştere continuă de la 37 în 1992 la 11 702 de organizații necomerciale la începutul anului 2018. Totuşi, în pofida creșterii cantitative, rolul acestora în dezvoltarea comunității locale este mai puțin semnificativ, din cauza numărului redus al angajaților, a resurselor financiare insuficiente ale unor organizaţii. Totodată, există probleme

legate de lipsa unor parteneriate constructive cu autoritățile APL, dar și a atitudinii pasive din partea cetățenilor de a se implica la nivel local.

- Tipologia instituțiilor societății civile este foarte variată, aceasta caracterizându-se după: forma de organizare; forma de manifestare şi de interes; orientarea după conținut; precum şi după nivelul/aria de acțiune şi domeniul de influență. Toate contribuie la dezvoltarea comunității locale.
- În ultimii ani, o atenţie deosebită este orientată spre organizarea activităţilor în sferele: educaţie/training, servicii sociale şi dezvoltarea comunităţii, iar continuitatea proiectelor în dezvoltarea continuă a acestor domeii depinde de donatori. Totodată, instituţiile societăţii civile deseori nu-şi centrează eforturile pe domenii singulare. De aceea rolul acestora în dezvoltarea comunităților locale oscilează în funcție de poziționarea geografică a comunităților locale, a domeniilor de interes ale ISC-urilor și a instituțiilor finanțatoare, astfel încât unele comunități locale ar putea să beneficieze de mai multă susținere, în timp ce altele ar putea fi ignorate.
- Instituțiile societății civile îndeplinesc un șir de funcții care sunt axate pe dezvoltarea locală. Totodată, chiar dacă se întreprind eforturi enorme în schimbarea situației, totuși dezvoltarea rămâne a fi un proces de durată și cu rezultate care se așteaptă a fi vizibile.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Ca rezultat al cercetării, am ajuns la următoarele concluzii:

Dacă în Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia a existat o rezistenţă instituţionalizată faţă de regimurile comuniste, iar mişcările independente au creat embrionul puterii alternative ce a dus ulterior la apariţia viitorilor germeni ai societăţii civile, atunci în RSSM abia la sfârşitul anilor ’90 are loc deşteptarea conştiinţei naţionale şi emanciparea socială, fapt datorat apariţiei unor noi grupuri cu revendicări sociale radicale.

Instituţiile societăţii civile moldoveşti au cunoscut patru etape de apariţie şi dezvoltare: etapa renaşterii (1988 – 1990); etapa constituirii (1991 – 1996); etapa consolidării (1997 – 2008) şi etapa transformării (2009 – prezent).

Legislaţia existentă în domeniul sectorului asociativ acoperă practic toate domeniile de activitate şi aspectele ce ţin de dezvoltarea acesteia. Cadrul juridic distinge trei forme de organizare: asociaţia, fundaţia şi instituţia. Iar printre cele mai importante acte normative naţionale care reglemetează activitatea instituţiilor societăţii civile se numără: Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, adoptată în 1996, cu unele modificări operate în 2007, 2010 şi 2014. În acelaşi timp, Legea cu privire la fundaţii, Codul civil al Republicii Moldova, Legea cu privire la

filantropie şi sponsorizare, Legea privind achiziţiile publice, Legea cu privire la acreditarea prestatorilor de servicii sociale şi Legea sindicatelor reprezintă un şir de acte specifice care au rolul de a asigura buna funcţionare a instituţiilor societăţii civile în ţară.

Deşi instituţiile societăţii civile au evoluat continuu şi au înregistrat progrese semnificative privind creşterea cantitativă a organizaţiilor necomerciale, diversificarea domeniilor de activitate şi a funcţiilor exercitate, totuşi rolul acestora în procesul dezvoltării comunităţii locale este unul pasiv şi cu rezultate sub măsura aşteptărilor cetăţenilor. Acest lucru este cauzat în special de carenţele ce le atestă, în primul rând, unele instituţii ale societăţii civile la nivel intern (capacitatea lor financiară, profesională și organizațională modestă). Totodată, situaţiile respective le fac vulnerabile atât în faţa autorităţilor APL, cât şi a donatorilor, care aşteaptă de la sectorul asociativ măsuri şi strategii concrete ce ar putea fi aplicate/adaptate la nivel local, pentru a contribui ulterior la dezvoltara comunităţii.

3. EVALUAREA DEZVOLTĂRII COMUNITĂȚILOR LOCALE DIN PERSPECTIVA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE

Aplicarea principiilor de bază ale democraţiei participative constituie un obiectiv al reprezentanţilor politici şi o sarcină importantă pentru actorii instituţiilor societăţii civile de mai bine de 25 de ani. Totuşi, acesta este un proces care necesită timp, resurse şi cooperare din partea tuturor actorilor implicaţi. În procesul de cooperare, deseori reprezentanţii statului manifestă mai puțină inițiativă de a dialoga cu instituțiile societății civile, considerându-le chiar un adversar, nu doar în termeni de putere şi influenţă, ci şi pentru că primesc ajutor internaţional, anterior acesta fiind oferit doar statului. Avantajul pentru cealaltă parte este că, prin participarea activă la viaţa publică, cetăţenii sunt mai respectuoşi faţă de regulile organizării sociale, iar în cadrul societăţii civile se dezvoltă un spirit unitar şi de solidaritate, care luptă pentru apărarea drepturilor omului, libertatea presei şi consolidarea democraţiei [250, p. 83-85].

Astfel, prezentul capitol examinează în ansamblu parteneriatul de colaborare dintre instituţiile societăţii civile şi autorităţile APL prin prisma actelor normative internaţionale şi naţionale ce reglementează posibilităţile de implicare a cetăţenilor în treburile publice. De asemenea, sunt evaluate cele mai relevante activităţi care au fost desfăşurate de instituţiile societăţii civile în dezvoltarea comunităţii (comunităţilor) locale.

În particular, *în primul subcapitol*, autorul cercetează contextul şi gradul de participare al instituţiilor societăţii civile moldoveneşti la dialogul social şi politic. În acest context, sunt analizate principalele acte normative naţionale şi internaţionale care reglementează în fapt formalizarea parteneriatului de colaborare dintre autorităţile APL şi sectorul asociativ.

În *subcapitolul 3.2* sunt expuse principalele activităţi ale unor instituţii ale societăţii civile în dezvoltarea comunităţilor locale prin prisma celor cinci funcţii specifice: promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice şi a consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească; dezvoltarea economică; asigurarea egalităţii de gen; dezvoltarea personală a tinerilor, precum şi protecţia socială a cetăţenilor. Au fost analizate şi problemele instituţiilor societăţii civile în procesul exercitării funcţiilor respective.

În *subcapitoul 3.3* sunt analizate eforturile instituțiilor societății civile de a contribui la soluționarea celor mai stringente probleme din raioanele Șoldănești, Orhei și Cahul. Totodată, a fost examinat rolul parteneriatelor de cooperare și asistență cu alte instituții publice și private în mobilizarea comunității. În *subcapitolul 3.4* sunt schiţate unele concluzii preliminare.

3.1. Formalizarea parteneriatului de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile APL în dezvoltarea comunității locale

Valoarea instituţilor societăţii civile în cadrul oricărei democraţii nu poate fi contestată. Importanţa activităţii lor constă în abordarea unor forme şi metode eficiente de participare publică în soluţionarea unor probleme economice şi socioculturale la nivelul comunităţii locale. În funcţie de sfera lor de influenţă în localităţi, instituţiile societăţii civile au o contribuţie deosebită în dezvoltarea comunităţii locale. Totuşi, fără susţinerea autorităţilor APL, procesul respectiv ar fi mult mai dificil, necesitând timp, resurse umane şi bani. Iar aceste eforturi trebuie să fie depuse din partea ambelor părţi. De aceea, în atingerea scopurilor propuse, instituţiile societăţii civile se implică în acţiuni locale prin participare publică. Aceste forme de mobilizare locală presupun formalizarea parteneriatului de colaborare dintre părţi.

În general, parteneriatele constituie relaţia de cooperare dintre sectorul asociativ, stat şi piaţă şi reprezintă un demers necesar implicării reprezentanţilor instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţii locale prin participarea publică la treburile obşteşti. Avantajele parteneriatelor constau în creşterea credibilităţii autorităţilor APL şi a instituţiilor societăţii civile în comunitate; în multiplicarea resurselor (autorităţile pot oferi resurse financiare şi materiale, iar comunitatea – muncă voluntară) şi în creşterea impactului asupra comunităţii: o mai bună identificare a problemelor şi diversificare a abordărilor.

Totodată, există anumite dezavantaje şi riscuri, iar, în mod particular, acestea se referă la faptul că cunoaşterea insuficientă a partenerilor poate duce la neîncredere reciprocă. Există, de asemenea, riscul incapacităţii de comunicare şi colaborare cu diferite niveluri de luare a deciziei, iar diferenţa puterii de decizie şi rigiditatea structurilor administrative pot genera conflicte, existând riscul pierderii identităţii organizaţiilor. Totuşi, în procesul formalizării parteneriatelor de colaborare, atât instituţiile societăţii civile, cât şi autorităţile APL speră ca obiectivele propuse şi sarcinile asumate de către ambele părţi să atingă rezultate pozitive, bazate pe încredere, susţinere şi ajutor reciproc.

În general, formalizarea parteneriatelor de colaborare are loc pe două segmente – social şi politic. Obiectivul principal al acestora constă în promovarea consolidării consensului între actorii economici, sociali şi politici. Iar realizarea cu succes a proceselor de coopearare are potențialul de a stimula progresul economic, a promova stabilitatea socială, a încuraja buna guvernare şi a rezolva problemele economice și socioculturale importante care contribuie la dezvoltarea comunităţii locale.

Dialogul social în Republica Moldova este reglementat de două acte normative principale: Hotărârea de Guvern despre aprobarea Concepţiei pentru dezvoltarea sistemului de

dialog social (1999) [34] şi Legea privind organizarea şi funcţionarea Comisiei naţionale pentru consultări şi negocieri colective, a comisiilor pentru consultări şi negocieri colective la nivel de ramură şi la nivel teritorial (comisiilor tripartite) [29]. Documentele stabilesc interacţiunea tripartită dintre stat, patronate şi sindicate, cu scopul de a remodela politicile socioeconomice în ţară.

Iar organele sistemului dialogului social sunt reprezentate de: a) Comisia republicană pentru negocieri colective, care este alcătuită din reprezentanți ai Guvernului, patronatelor și sindicatelor (la nivel național); b) Comisia ramurală pentru reglementarea problemelor sociale şi de muncă, alcătuită din reprezentanţii părţilor (la nivel ramural); c) Comisia teritorială tripartită, constituită din reprezentanţii angajaţilor, patronilor şi organelor administraţiei APL (la nivel teritorial); d) Comisia pentru dialog ,,patron – salariaţi", care este alcătuită din reprezentanţii administraţiei unităţii economice şi angajaţilor (la nivel de unitate economică).

Sub aspect practic, în cadrul ședințelor organizate la nivel national, subiectele sunt axate pe examinarea inițiativelor legislative și a propunerilor privind reformele socioeconomice. De asemenea, reprezentanții părților discută asupra perfecționării legislației muncii și încearcă să identifice unele soluții pentru a rezolva problemele sociale și economice care sunt abordate de către participanții la întruniri. O parte din deciziile luate sunt propuse spre examinare către Consiliul economic de pe lângă prim-ministru.

La nivel ramural, discuţiile sunt orientate spre dezvoltarea ramurilor economiei naţionale. Totuşi, specialiştii din domeniu consideră ca fiind mai eficientă desfăşurarea unui dialog bipartit între sindicate şi patronate, deoarece aspectele abordate vizează direct domeniul lor de interese.

La ședințele organizate la nivel teritorial se discută aspecte cu privire la elaborarea proiectelor de contracte și convenții colective de muncă etc., la care participă reprezentanții părților parteneriatului social. De asemenea, au loc consultări reciproce (negocieri) în problemele ce țin de reglementarea raporturilor de muncă și a relațiilor legate nemijlocit de acestea [173, p. 7] și se încearcă să fie soluționate conflictele colective de muncă. În țara noastră, în 25 de raioane există comisii pentru consultări şi negocieri colective, iar 21 dintre ele au semnat convenţii colective de muncă. Cele mai active sunt comisiile din Căușeni, Cimișlia, Edineț, Florești, Ocnița, Orhei, Glodeni, Fălești, Anenii Noi, Soroca, Rezina și Drochia. De asemenea, sunt organizate forumuri sindicale, la care participă președinți ai asociațiilor și organizațiilor sindicale, președinți și vicepreședinți de raioane, primari ai comunităților locale din zonele de nord și de centru ale țării. Iar evenimentele sunt axate pe abordarea subiectelor ce vizează

protecția socială a membrilor de sindicat-salariați în relațiile de muncă, dar şi pe efectuarea unui schimb de opinii, experiențe și practici între participanţi etc. [142].

Pe de altă parte, la nivel teritorial, există problema lipsei structurilor patronale [160], iar unii angajatori consideră că dialogul social la nivel de întreprindere nu este suficient de dezvoltat. Pentru a exemplifica, în Moldova există aproximativ 50 000 de întreprinderi active. Potrivit Inspectoratului de Stat al Muncii, doar circa 4% dintre ele au un contract colectiv de muncă semnat între reprezentanții angajaților și angajator. Originea acestei situații este într-o legislație care oferă garanții excesive organizațiilor sindicale primare (birouri, colectarea cotizațiilor, acorduri sindicale (dreptul sindicatelor de veto, salarizare, etc.)), care creează reticența angajatorilor și, respectiv, acest lucru se reflectă negativ asupra prezenței sindicatelor în întreprinderi private [173, p. 8]. În acelaşi timp, întreprinderile din Republica Moldova au convingerea că dialogul social este esențial pentru crearea condițiilor favorabile și atractive pentru mediul de afaceri, deoarece criza economică globală, instabilitatea politică și favoritismul în deciziile autorităților au creat incertitudine, care nu stimulează investițiile interne și externe. Este adevărat că, în perioada de instabilitate politică, negocierile și consultările, cu excepția celor la nivel de întreprinderi, au fost suspendate. Iar unele întâlniri cu mediul de afaceri inițiate de Guvern au avut mai degrabă (cu regret, şi astăzi) un caracter de promovare (publicitate) a inițiativelor, decât un proces de consultări bazate pe dialog social autentic. Totodată, lipseşte abordarea de către ambele părţi a subiectelor concrete în cadrul întâlnirilor, cu recomandări concrete şi rezultate pe termen scurt, mediu şi lung, care să fie prezentate la următoarele şedinţe.

Din păcate, la dialogul social tripartit instituţiile societăţii civile sunt excluse din proces, cu excepţia patronatelor şi a sindicatelor, care pun în discuţie cu Guvernul subiecte ce reies din domeniul lor de activitate (dacă ne referim la nivel naţional). Lipsa posibilităţii reprezentanţilor instituţiilor societăţii civile de a participa la dilogul social împiedică abordarea unor subiecte ce ţin şi de interesul acestora. Or, la dezvoltarea comunităţilor locale se implică toţi actorii instituţiilor societăţii civile. Un exemplu elocvent îl reprezintă cazul României, în care noţiunea de dialog social tripartit „plus” este tot mai des utilizată. Se are în vedere că în dialogul social tripartit sunt implicate și instituţiile societăţii civile (în textul documentului – organizaţii ale societăţii civile). Deşi nu au fost stabilite anumite reglementări privind aplicarea acestei forme de dialog în ţară, în practică se evidențiază o creşetere a participării ISC-urilor la consultările tripartite din cadrul comisiilor de dialog social. Totuși, acestea au deocamdată statutul de invitat, și nu de membru, ele având dreptul să-și exprime opinia doar atunci când membrii comisiei le permit [136]. Pentru ţara noastră, preluarea unei astfel de practici ar fi binevenită, fiind aplicată la toate nivelurile de dialog social. Or, o democraţie este mai consolidată atunci când pluralismul

de opinii şi idei este respectat şi valorificat, iar instituţiile societăţii civile cunosc cel mai bine situaţia la nivel local şi pot exprima, în acest sens, păreri importante în cadrul adunărilor desfăşurate.

Din cele menţionate mai sus remarcăm că dialogul social rămâne a fi important, necesar şi indispensabil în promovarea politicilor socioeconomice, dar şi în dezvoltarea comunităţilor locale. Dialogul social instituit însă în ţara noastră este insuficient şi suferă două constrângeri esenţiale – de nivel conceptual şi structural. Sub aspect conceptual, dialogul social nu include acele instituţii care de fapt se consideră parte a societăţii civile. Activitatea sindicatelor şi patronatelor în general se rezumă doar la organizarea muncii şi la elaborarea politicilor socioeconomice relevante. Pe de altă parte, există suficiente instituţii ale societăţii civile de nivel local care au experienţă, voinţă şi timp şi ar putea contribui la realizarea obiectivelor privind facilitarea şi eficientizarea dialogului social, precum şi la informarea mai multor angajatori, angajaţi din instituţiile publice/private cu privire la dialogul social. În practică, aceste acţiuni ar putea fi realizate de către unele organizaţii (in)formale, care ar putea contribui la editarea şi difuzarea periodică a pliantelor, broşurilor etc. în materie de dialog social pentru mediatizare largă, precum şi la elaborarea unor module de dialog social în cursurile de management al muncii din ciclurile universitare de licență și masterat etc.

Sub aspect structural, la nivel naţional dialogul social implică doar Guvernul, Federaţia Generală a Sindicatelor din Republica Moldova și Confederaţia Naţională a Patronatului din Republica Moldova. Credem, totuşi, că, în funcţie de subiectele discutate, la lucrările şedinţelor ar putea participa şi reprezentanţi ai instituţiilor societăţii civile.

Prin urmare, aceste limite la nivel de concept şi structură impun nişte limite funcţionale privind desfășurarea dialogului social. Sindicatele izbutesc rar să schimbe sau să influenţeze asupra anumitor politici/reforme sociale în Republica Moldova, iar agenţii economici aplică deseori alte mecanisme informale şi netransparente de negociere cu reprezentanții statului [72, p. 21]. Pe de altă parte, credem că prin includerea în calitate de membru a instituţiilor societăţii civile în cadrul comisiilor pentru consultări şi negocieri de nivel ramural şi teritorial – dialog social tripartit „plus”, s-ar putea obţine mai multe rezultate vizibile pe subiecte sociale şi economice, iar cetăţenii ar vedea schimbările realizate, participând direct la şedinţe şi prezentând problemele cu care se confruntă.

Un alt segment privind formalizarea parteneriatului de colaborare dintre instituţiile societăţii civile şi autorităţile APL îl reprezintă dialogul politic. În contextul dezvoltării comunităţii locale, dialogul politic reprezintă procesul, dar şi rezultatul participării publice a instituţiilor societăţii civile la treburile obşteşti. Această participare este necesară, deoarece are

loc consolidarea sistemului democratic. Iar componenta-cheie a unei democrații o reprezintă participarea publică a cetățenilor. În același timp, participarea publică creşte transparența procesului decizional şi eficacitatea actului guvernării. Iar implicarea instituţiilor societății civile în această acțiune îi obligă pe reprezentanții autorităţilor APC şi APL să fie mai răspunzători şi mai responsabili față de rezultatele politicilor inițiate [88, p. 5]. Totodată, criticii afirmă că participarea instituţiilor societății civile este o tehnică de marketing pentru politicile statului. Mai mult, sunt şi persoane care consideră că participarea publică ar fi ceva supărător și care trebuie evitat [60, p. 6].

Cercetătorii americani R. A. Irvin şi J. Stansbury, de asemenea, consideră că participarea instituţiilor societăţii civile la adoptarea deciziilor de politică publică implică un şir de avantaje şi dezavantaje [275, p. 58]. Printre avantaje se menţionează că pentru reprezentanţii ISC-urilor acest proces dă posibilitatea de a învaţa de la ceilalţi şi se oferă informaţii reprezentanţilor administraţiei APL; are loc convingerea autorităţilor publice şi se dezvoltă anumite deprinderi. În acelaşi timp, pentru autorităţile APL se învaţă de la ceilalţi şi se face informarea acestora; sunt create unele alianţe strategice şi se câştigă legitimitate pentru deciziile adoptate. Dezavantajele participării la procesul decizional implică consum de timp şi dezamăgire în cazul când opiniile sunt ignorate (pentru ISC-uri) şi ar putea crea ostilitate între părţi sau consuma mai mulţi bani (pentru autorităţile publice). O analiză mai structurată este prezentată în *Anexa 3* a lucrării. De altfel, aceste ipostaze se regăsesc sub aspect practic şi în dialogul politic moldovenesc dintre reprezentanţii ISC-urilor şi autorităţilor APL la nivel local.

O participare eficientă din partea instituţiilor societăţii civile se poate realiza mai dificil, din cauza că autorităţile APL nu prea doresc să fie transparente şi nici nu vor să împartă puterea. Mai mult, deseori se întâmplă ca reprezentanții statului să nu ofere informații depline cetățenilor, ignorând astfel propunerile instituţiilor societăţii civile. Acestea din urmă sunt invitate să participe doar la procesul consultativ atunci când se discută anumite subiecte de interes public. Asemenea atitudini pot crea dezamăgire şi scepticism din partea publicului faţă de procesul participativ. În acelaşi timp, participarea instituţiilor societăţii civile ar putea fi limitată şi din considerente obiective: nu există resurse financiare suficiente în bugetul comunitar sau cetățenii nu dispun de timp liber pentru a se implica în procesul participativ etc. Totodată, pot fi menționate şi anumite obstacole de ordin subiectiv, atunci când răspunsurile oferite din partea autorităților APL nu sunt pe măsura așteptărilor cetățenilor.

Chiar dacă unele propuneri ale cetăţenilor pot fi mai puţin importante ca rezultat al informării insuficiente sau al lipsei de profesionalism și experiență pe anumite subiecte puse în discuții, totuşi autoritățile trebuie să informeze la timp cetățenii despre deciziile luate și

rezultatele obținute de pe urma consultării cu publicul. Se consideră că o procedură de participare publică concepută bine şi mediatizată pe larg ar putea să educe şi să stimuleze spiritul participativ şi democratic al oamenilor. Totodată, participarea instituţiilor societăţii civile ar putea complica negocierile dintre diverse tipuri de autorităţi. Dacă participarea instituţiilor societăţii civile implică o transparenţă totală, atunci s-ar putea explora eventualele soluţii de compromis din partea negociatorilor. Totuşi, negociatorii trebuie să ţină legătura cu cei în numele cărora negociază, pentru a evita respingerea ulterioară a soluţiilor propuse.

În final, procesul participativ utilizează diverse resurse (băneşti, umane, de timp), indiferent de nivelurile şi formele de implicare. De altfel, în literatura de specialitate se menţionează că participarea publică se realizează prin diverse forme sau metode: audieri publice, focus-grupuri, referendumuri, lobby, demonstraţii de stradă. Alegerile reprezintă, de asemenea, o formă de participare a cetăţenilor, fiind în acelaşi timp un drept, dar şi o obligaţie, iar acest lucru trebuie să se întâmple nu doar în ziua alegerilor, dar şi în intervalele de timp dintre ele. Pentru că participarea înseamnă şi informare, diseminarea informaţiilor necesare pentru participare poate să fie făcută fie de jos în sus (cetăţenii îşi exprimă dorinţa de implicare), fie de sus în jos (autorităţile APL informează cetăţenii cu privire la politicile care sunt concepute şi la drepturile şi responsabilităţile lor cu privire la acestea) [88, p. 6].

Cadrul legislativ internaţional asigură participarea publică corectă, egală și transparentă a tuturor cetăţenilor la treburile publice. Astfel, art. 19-21 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului stabilesc că ,,orice persoană are dreptul la libera exprimare, întrunire, asociere paşnică şi participare la conducerea treburilor publice ale ţării sale, fie direct, fie prin intermediul reprezentanţilor liber aleşi” [7]. Prevederile referitoare la dreptul cetățenilor de a participa la treburile obşteşti sunt incluse, de asemenea, şi în Carta Europeană, în care este specificat că dreptul la participare publică „face parte din principiile democratice comune ale tuturor statelor membre ale Consiliului Europei” [1].

Art. 10-11 al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale include prevederi cu privire la dreptul de exprimare, libertate a întrunirilor şi de asociere [6, p. 12], similare celor cuprinse în Declaraţia Universală şi Carta Europeană. Republica Moldova a semnat toate aceste acte menţionate mai sus și este obligată să le respecte, asigurând în egală măsură o participare cât mai transparentă, corectă şi deschisă a tuturor cetăţenilor în treburile publice la nivel local.

Principiile fundamentale ale participării publice sunt prevăzute şi într-un şir de legi sau acte normative naţionale, care reglementează în fapt formalizarea parteneriatului de colaborare

dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile. Aceste aspecte includ: accesul la informaţii; dreptul şi cadrul de participare la administrarea afacerilor publice şi dreptul de petiţie.

a) Acesul la informaţie. În art. 34 al Constituţiei Republicii Moldova se stipulează că „dreptul persoanei de a avea acces la orice informaţie de interes public nu poate fi îngrădit", iar „autorităţile publice, potrivit competenţelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetăţenilor cu privire la treburile publice şi problemele de interes personal" [5]. Art. 11 al Legii privind accesul la informaţie nr. 982-XIV din 11.05.2000 prevede că atât autorităţile administraţiei publice, cât şi funcţionarii publici sunt furnizori de informaţie. Ei sunt obligaţi să asigure informarea activă, corectă şi la timp a cetăţenilor; să garanteze liberul acces la informaţie; să respecte termenele de furnizare a informaţiei, prevăzute de lege; să dea publicităţii propriile acte adoptate, în conformitate cu legea etc. [21]. Totodată, potrivit art. 3 al Legii presei nr. 243-XIII din 26.10.1994, se menţionează că „persoanele oficiale ale autorităţilor publice prezintă operativ materialul şi informaţia solicitată de publicaţiile periodice şi de agenţia de presă, exceptând materialele şi informaţiile, calificate drept secret de stat" [28].

Chiar dacă țara noastră a adoptat principalele acte normative care să asigure accesul liber la informație al cetățenilor, totuşi situaţia reală arată că autorităţile publice moldovenești manifestă o atitudine mai puțin loială față de interesele populaţiei. Rolul instituţiilor societăţii civile, în acest sens, este să faciliteze dialogul dintre cetăţeni şi reprezentanţii APL în materie de acces liber la informaţie, iar sub aspect practic acest fapt se realizează prin elaborarea materialelor infomative (rapoarte, pliante, broşuri etc.), organizarea campaniilor de sensibilizare sau a conferinţelor de presă care să aibă loc la toate nivelurile.

Ca să exemplificăm, vom face referinţă la AO Centrul „Acces Info", care în anul 2008 a elaborat un raport intitulat „Dreptul la informaţie: pe hârtie şi în realitate". Astfel, pentru a prezenta situaţia generală a țării privind asigurarea accesului la informaţie, în publicaţie găsim că „din 4 839 cereri de informaţii adresate autorităţilor şi instituţiilor publice moldovenești, doar 19,3% au primit răspunsuri. Iar din cele 934 de răspunsuri oferite solicitanților, circa 78,1% au fost complete, 13,8% – incomplete și 8,1% au fost răspunsuri formale [69]. Publicaţia a arătat că răspunsurile oferite de către autorităţi manifestau ignorare a legislaţiei, dar şi o lipsă de cunoaştere a actelor normative privind accesul la informaţie. De asemenea, un motiv în plus care le permitea funcţionarilor să se eschiveze sau chiar sa refuze de a colabora cu instituţiile societăţii civile a fost lipsa unui control din partea puterii executive şi legislative.

Într-un alt raport de monitorizare – „Accesul la informaţie şi transparenţa în procesul decizional: atitudini, percepţii, tendinţe", publicat de AO Centrul „Acces Info", se arată că, deşi Legea privind transparenţa în procesul decizional din 2008 asigură cetăţenilor, asociaţiilor

constituite în conformitate cu legea şi altor părţi interesate dreptul de a participa la orice etapă a procesului decizional, de a solicita şi a obţine informaţii cu privire la procesul decizional, inclusiv de a primi proiecte de decizii însoţite de materialele aferente, în condiţiile Legii privind accesul la informaţie (art. 6) [25], totuşi, multe autorităţi şi instituţii publice ignorează cererile de acces la informaţie, nu fac publice proiectele de decizii şi nu implică cetăţenii în procesul de luare a deciziilor. O bună parte dintre reprezentanţii instituţiilor publice şi ai societăţii civile, nemaivorbind de cetăţenii simpli, nu cunosc prevederile actelor normative locale [40, p. 49].

Lansarea în anul 2011 a Registrului actelor locale (http://actelocale.md/) reprezintă un rezultat pozitiv în asigurarea accesului liber al reprezentanţilor mediului de afaceri, ai instituţiilor societăţii civile şi ai publicului larg la actele emise de primării şi consiliile locale, precum şi la actul guvernării locale, în ansamblu. Registrul este un serviciu electronic public care are scopul de a asigura transparenţa actului guvernării la nivel local, de a reduce birocraţia şi a oferi o bază de date centralizată privind actele eliberate de toate autorităţile APL din Republica Moldova [186]. În cadrul şedinţei Cabinetului de Miniştri din 23 august 2017 a fost aprobat proiectul Hotărârii de Guvern privind „Registrul de stat al actelor locale", care include Regulamentul cu privire la modul de ținere a Registrului de stat al actelor locale şi Regulamentul cu privire la evidența actelor supuse controlului administrativ de legalitate. Documentul reglementează şi mecanismul de înregistrare, publicare, păstrare, evidenţă şi vizualizare a actelor autorităţilor APL de nivelul I şi II pe platforma informaţională „Registrul de stat al actelor locale". Iar prin implementarea sistemului electronic se așteaptă să fie asigurată transparența procesului decizional al autorităţilor APL şi activitatea oficiilor teritoriale ale Cancelariei de Stat în domeniul controlului administrativ de legalitate [108].

Totuşi, măsurile întreprinse de către autorităţile APL, prin implementarea tehnologiilor informaţionale moderne cu scopul de a oferi liberul acces la informaţiile oficiale, ramân deocamdată ineficiente. Nu toţi cetăţenii de rând cunosc despre existenţa acestui registru, iar o bună parte dintre persoanele nevoiaşe nu deţin un calculator şi nu au acces la internet. Cu toate acestea, pentru majoritatea cetățenilor, cea mai rapidă și cea mai eficientă metoda de informare este televizorul, unde, chiar dacă este suficientă informație despre activitatea APL, rar sunt organizate dezbateri publice, conferințe de presă sau sunt anunțate programele ședințelor [172, p. 7]. Pentru majoritatea populaţiei din comunităţile locale, principalele surse de informare rămân a fi, de asemenea, vecinii, rudele, prietenii, piaţa şi panourile informaţionale din faţa autorităţilor APL de nivelul I şi II [60, p. 65]. În fond, populaţia locală însă nu prea este interesată de activitatea autorităţilor APL, iar printre motivele invocate sunt: incapacitatea de a influenţa deciziile APL, lipsa de timp, accesul limitat la informație (informaţia nu este făcută publică sau

cetăţenii nu cunosc unde o pot obține), sunt prea bătrâni sau bolnavi pentru a se implica în viața publică etc. [172, p. 22].

Astăzi instituţiile societăţii civile se implică tot mai frecvent în acţiuni de sensibilizare a autorităţilor publice privind îngrădirea cetăţenilor la accesul la informaţie: campanii de informare, conferinţe de presă, articole publicate în ziare, rapoarte elaborate şi prezentate în faţa publicului din ţară, dar şi instituţiilor internaţionale pentru a se lua atitudine. Totuşi, situaţia nu se îmbunătăţeşte, ci, din contra, acest proces atinge tot mai mulţi indicatori negativi, din cauza contextului politic din ţară.

Lipseşte, de asemenea, implementarea unor măsuri concrete, cum ar fi: elaborarea unui ghid practic pentru organizaţiile (in)formale şi publicului larg care să explice legislaţia, ceea ce îi va ajuta să soluţioneze problemele şi să obţină informaţii de interes public [72, p. 13]; îmbunătăţirea activităţilor privind relaţiile cu publicul din partea APL; alocarea unor fonduri speciale instituţiilor societăţii civile pentru realizarea campaniilor de informare ce ţin de problemele privind accesul la informaţiile de interes public şi sugerarea de soluţii concrete; organizarea unor adunări la casa de cultură sau distribuirea în pieţele locale a diverselor pliante, broşuri, calendare cu privire la oportunităţile de informare despre activitatea primăriei, a consiliului raional etc.).

b) Dreptul şi cadrul de participare la administrarea afacerilor publice este reglementat de Constituţie, Legea cu privire la organizarea şi desfăşurarea întrunirilor din 21.07.1995, Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997 şi Legea privind administraţia publică locală, respectiv: nr. 310 din 17.12.1994, nr. 186 din 06.11.1998, nr. 123 din 18.03.2003, nr. 436 din 28.12.2006.

Astfel, conform art. 39 „Dreptul la administrare" din Constituţie, „cetăţenii Republicii Moldova au dreptul de a pararticipa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum şi prin reprezentanţii lor, iar fiecărui cetăţean i se asigură accesul la o funcţie publică". Totodată, art. 40 din Constituţie stabilește că cetățenii au dreptul de a organiza și a desfășura în mod pașnic unele forme de participare, ca mitinguri, demonstraţii, manifestaţii, procesiuni sau alte întruniri.

Potrivit Legii cu privire la organizarea şi desfăşurarea întrunirilor, forme de participare la întruniri pot fi mitingurile, demonstraţiile, manifestările, procesiunile, marşurile, pichetările, grevele desfăşurate în locuri publice, în afara unităţii economice sau locului de lucru, orice alte adunări ale cetăţenilor ce nu sunt indicate în legea nominalizată sau a căror desfăşurare nu este reglementată de o altă lege. Pe de altă parte, la nivel local au fost stabilite câteva modalităţi juridice de organizare a diferitor manifestări. De exemplu, în unele localităţi, prin decizia consiliului local sunt instituite adunările de sector şi sfatul bătrânilor. Este de remarcat că,

potrivit normelor legale, nimeni nu poate să fie supus urmăririlor pentru libera exprimare sub aspect politic.

Cât priveşte aplicarea prevederilor legislative în practică, atunci acest fapt este mult mai dificil. De la adoptarea sa, au fost semnalate un şir de cazuri de încălcare a acestui drept, iar numărul de refuzuri de a desfăşura acţiuni publice a crescut constant. Numai pe parcursul anului 2007, reprezentanţii unor ISC-uri care apără drepturile omului, precum „Hyde Park", AO „GenderDoc-M", Amnesty International Moldova etc. s-au pomenit cu interzicerea din partea autorităţilor de a realiza câteva zeci de activităţi (demonstraţii, pichetări, marşuri etc.) în capitala ţării [39].

Pentru a depăşi acele situaţii neplăcute cu care s-au confruntat organizaţiile, în toamna anului 2008 reprezentanţii Promo-LEX, Centrul pentru Drepturile Omului, CReDO şi Acces-Info au organizat o serie de traininguri de instruire cu tema „Libertatea de întrunire în Republica Moldova" în Chişinău, Bălţi, Comrat, Cahul, Căuşeni şi Edineţ. Deoarece la evenimente au participat reprezentanţi ai autorităţilor APL de nivelul I şi II, colaboratori ai Ministerului Afacerilor Interne, precum şi reprezentanţi ai ISC-urilor locale, toţi au apreciat activitățile ca find foarte utile şi actuale [121].

Într-un studiu elaborat în anul 2014 se arată că respectarea libertăţii întrunirilor şi de asociere este destul de bună, de această părere fiind 67% dintre cetăţeni [72, p. 11]. Noi totuşi considerăm că astăzi lucrurile nu sunt deloc în favoarea încurajării instituţiilor societăţii civile de a organiza activităţi publice, iar frica de intimidare şi presiune din partea statului îi opreşte deseori pe reprezentanţii sectorului neguvernamental de a defăşura astfel de acţiuni.

Codul electoral stabileşte modul de organizare şi desfăşurare a alegerilor Parlamentului, autorităţilor APL, precum şi modul de organizare şi desfăşurare a referendumurilor. De asemenea, în textul documentului este inclusă sintagma *educaţie electorală*. Aceasta reprezintă o activitate cu caracter educativ, apolitică, realizată de organizaţii şi grupuri ale societăţii civile, de instituţii de educaţie, de mass-media şi alte părţi interesate, menită să sporească gradul de cunoştinţe ale cetăţenilor privind procesele politice şi electorale, pentru exercitarea votului conştient şi liber exprimat. Educaţia electorală poate fi realizată de subiecţii interesaţi prin intermediul seminarelor, cursurilor de instruire, a meselor rotunde şi campaniilor informaţionale, a dezbaterilor publice electorale şi altor acţiuni educaţionale [4].

În anul 2006, Comisia Electorală Centrală (CEC) a creat Secţia educaţie civică, traininguri şi secretariat, aceasta având sarcina de a implementa programele de instruire a funcţionarilor electorali, de educaţie civică şi de informare a alegătorilor. Până la formarea secției respective, toate acțiunile de educaţie electorală erau desfăşurate de către instituțiile

societății civile, deseori în parteneriat cu CEC. Deşi Comisia Electorală Centrală nu are elaborate programe de educaţie electorală, totuși aceasta organizează anual activităţi în domeniul respectiv pentru tineri, reprezentanți ai mass-media, femei etc.

Colaborarea CEC cu instituţiile societăţii civile a cunoscut o largă dezvoltare în domeniul educaţiei electorale. Pe parcursul anilor 2009-2011, acestea, în parteneriat cu CEC, au desfăşurat un şir de acţiuni, printre care: seminare, mese rotunde, conferinţe, dezbateri publice electorale, campanii de educaţie electorală şi informare a alegătorilor, campanii de voluntariat, teatru social, elaborare emisiuni educativ-informative şi difuzarea acestora, elaborarea materialelor printate. ISC-urile s-au implicat activ în cadrul campaniilor electorale, obiectivul fiind sporirea nivelului de informare şi conştientizare al cetăţenilor la procesul electoral în vederea ridicării nivelului de cultură politică şi participare la alegeri. În campaniile electorale din 2009, materialele de educaţie civică şi electorală comandate de ISC-uri sau alte persoane au fost difuzate de instituţiile mass-media doar după avizarea lor prealabilă de către Comisia Electorală Centrală.

În anul 2011 a fost încheiat un Acord de parteneriat între CEC şi Coaliţia Civică pentru Alegeri Libere şi Corecte (CALC) privind colaborarea în domeniul educaţiei electorale în contextul alegerilor locale generale din 5 iunie 2011, prin care instituţiile şi-au asumat anumite responsabilităţi în timpul campaniei electorale. Astfel, partea motivaţională a fost acoperită de CALC, care întrunea 12 organizaţii locale, iar CEC a fost responsabilă de partea informativă.

În perioada dintre alegeri şi în campaniile electorale, CEC cooperează activ cu un şir de ISC-uri: CALC, AO Promo-LEX, Fundaţia Est-Europeană, IDIS „Viitorul", CNTM, IPP, Centrul de Investigaţii Sociologice şi Marketing „CBS-AXA", ADEPT [210, p. 7-8]. De asemenea, mai multe instituţii ale societăţii civile se implică de sine stătător în desfăşurarea activităţilor privind educaţia electorală. Printre ele remarcăm: Centrul CONTACT, Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare", precum şi asociaţii din domeniul mass-media – Centrul Independent de Jurnalism, Asociaţia Presei Independente, Centrul pentru Jurnalism Independent etc.

Deşi se organizează diverse activităţi de informare cu privire la educaţia electorală, totuşi actul electoral în Republica Moldova continuă să trezească anumite suspiciuni în rândul cetăţenilor. Chiar dacă predomină numărul alegătorilor care consideră alegerile libere şi corecte, numărul celor care exprimă neîncredere este încă unul destul de ridicat.

În aceeași ordine de idei, pentru noi este important să examinăm şi eficienţa participării instituţiilor societăţii civile la treburile publice, să analizăm cum acestea influenţează deciziile politice pentru a atinge scopuri comunitare în general şi ale cetăţenilor, în particular. În practică

există mai multe niveluri de participare publică la procesul decizional. Nivelul de bază al unei asemenea participări îl constituie informarea publicului (aspect care a fost analizat mai sus). Următorul nivel îl reprezintă consultarea şi discuţiile cu publicul, în timp ce cea mai eficientă formă de participare o constituie implicarea la procesul de iniţiere a proiectelor, adoptarea unor recomandări şi soluţii pentru problemele identificate etc. [149, p. 175-182]. Astfel, participarea este un proces realizat în patru etape: informare, consultare, implicare, influenţă şi control. Fiecare din aceste etape întruneşte anumite tehnici, care diferă în funcţie de scopul, necesităţile şi problemele identificate. O analiză mai detaliată a acestui proces este prezentată în *Anexa 2* a lucrării.

În continuare ne vom axa pe analiza participării instituţiilor societăţii civile la aceste etape prin prisma examinării Legii privind administraţia publică locală, care a fost adoptată în 1994, 1998, 2003 şi 2006.

În decembrie 1994 a fost adoptată Legea privind administraţia publică locală, iar participarea cetăţenilor la treburile publice s-a redus doar la consultarea lor prin referendum în problemele locale de interes deosebit, atribuţie ce aparţine ,,primarului, preşedintelui comitetului executiv raional (art. 51 lit. p). Tot ei urmează să ,,prezinte consiliului propuneri privind anularea hotărîrilor adoptate nelegitim la adunările cetăţenilor satului (comunei), oraşului (municipiului)" – art. 51 lit. s).

Este important să remarcăm că în Legea privind administraţia publică locală (1998) a fost introdusă sintagma *grup de iniţiativă*. Potrivit art. 1, acesta reprezintă ,,un grup de cetăţeni în număr de cel puţin 20 de persoane care este înregistrat de consiliul local şi se ocupă de soluţionarea problemelor de interes local". Legea stabileşte, de asemenea, că ,,primarul este responsabil de informarea cetăţenilor cu privire la actele normative locale" (art. 37 alin. (1), în timp ce ,,consiliile locale, raionale şi Consiliul municipal Chişinău pot decide înfiinţarea, în condiţiile legii, a unor societăţi comerciale, asociaţii, agenţii şi pot organiza alte activităţi, în scopul executării unor lucrări de interes local" (art. 88).

Remarcăm că în textul legilor privind administraţia publică locală din 1998, 2003 şi 2006 se stipulează că ,,consultarea cetăţenilor pe probleme de importanţă deosebită pentru unităţile administrativ-teritoriale se poate supune prin referendum local", iar ,,pentru problemele de interes local care preocupă o parte a populaţiei din unitatea administrativ-teritorială, cu această parte a populaţiei se organizează consultări: audieri publice şi convorbiri". Deosebirea constă în faptul că dacă în legea din 1998 sintagmele ,,grupuri de iniţiativă" şi ,,asociaţii obşteşti" sunt incluse în procesele de consultări, audieri publice şi convorbiri în problemele de interes local (art.10 alin. (2), atunci în legile din 2003 şi 2006 aceste noţiuni lipsesc. Sub aspect practic

însă, consultarea cetăţenilor pe probleme de importanţă deosebită este redusă la minimum, aceste discuţii fiind purtate deseori doar între consilierii locali, cei care au fost aleşi de fapt de către popor şi reprezintă interesele cetăţenilor. Nici asociaţiile obşteşti sau grupurile de iniţiativă nu sunt informate sau sunt informate ocazional despre consultările, audierile publice sau convorbirile organizate. Deşi aspectele respective sunt prevăzute în lege, reprezentanţii sectorului asociativ sunt deseori omişi de la aceste procese.

De asemenea, potrivit legilor din 1998, 2003 şi 2006, printre atribuţiile primarului se numără înregistrarea asociaţiilor obşteşti şi altor organizaţii necomerciale de interes local care intenţionează să activeze în unitatea administrativ-teritorială respectivă, precum şi remiterea informaţiei de rigoare autorităţilor abilitate. Totodată, conform art. 39 alin. (l) al legii din 2006, secretarul este responsabil de ţinerea evidenţei gospodăriilor ţărăneşti (de fermier) şi a asociaţiilor acestora, conform registrului aprobat de Guvern. În practică, aceste acţiuni se efectuează în strictă conformitate cu legea, nefiind cunoscute abateri sau plângeri parvenite din partea reprezenanţilor sectorului neguvernamental. Înşişi liderii locali ai asociaţiilor obşteşti consideră procesul de înregistrare cu mult mai eficient şi mai rapid la nivel local, comparativ cu cel naţional [72, p. 14]. Pe de altă parte, multe dintre administraţiile publice locale de nivelul I nu menţin o bază de date a organizaţiilor necomerciale înregistrate şi dispun de cunoştinţe limitate privind atribuirea numărului unic de înregistrare a organizaţiilor. Iar ghişeul unic pentru înregistrarea organizaţiilor necomerciale, care urma să fie funcţional din 2014 [226, p. 3], nu a fost deschis însă nici până în prezent.

În textul legilor din 2003 şi 2006, „primarul coordonează şi activităţile de asistenţă socială asupra copiilor, persoanelor în etate, invalizilor, familiilor cu mulţi copii, asupra altor categorii de persoane socialmente vulnerabile, precum şi susţine activităţile asociaţiilor obşteşti de utilitate publică din teritoriul satului (comunei), oraşului (municipiului)”. Iar în scopul realizării unor lucrări şi servicii de interes public; promovării şi protejării intereselor autorităţilor APL, precum şi colaborării cu agenţi economici şi asociaţii obşteşti din ţară şi din străinătate, în legea din 2003 şi, respectiv, cea din 2006 este prevăzută asocierea organelor administrative locale cu alte autorităţi ale APL, inclusiv cooperarea transfrontalieră. Deci, observăm că colaborarea dintre autorităţile publice şi instituţiile societăţii civile devine mult mai extinsă, dialogul dintre părţi fiind realizat prin consultări, organizarea şi susţinerea reciprocă a diverselor activităţi de interes comun, precum şi prin cooperare pentru a realiza unele acțiuni socioeconomice şi culturale privind dezvoltarea comunităţii locale.

De remarcat faptul că în legea din 2006 un articol integral este dedicat participării cetăţenilor şi asociaţiilor la procesul decizional. Astfel, potrivit art. 17 alin. (3), cu privire la

transparenţa şedinţelor, se menţionează că ,,cetăţenii, asociaţiile constituite şi alte părţi interesate au dreptul: să participe la orice etapă a procesului decizional; să aibă acces la informaţiile privind bugetul localităţii şi modul de utilizare a resurselor bugetare, la proiectele de decizii şi la ordinea de zi a şedinţelor consiliului local şi ale primăriei; să propună iniţierea elaborării şi adoptării unor decizii; să prezinte autorităţilor APL recomandări, în nume propriu sau în numele unor grupuri de locuitori ai colectivităţilor respective, privind diverse proiecte de decizie supuse dezbaterilor". În acelaşi articol, conform alin. (4), „autorităţile APL şi funcţionarii publici ai unităţilor administrativ-teritoriale respective sunt obligaţi să întreprindă măsurile necesare pentru asigurarea posibilităţilor efective de participare a cetăţenilor, a asociaţiilor constituite în corespundere cu legea şi a altor părţi interesate la procesul decizional, inclusiv prin intermediul: a) informării adecvate şi în timp util asupra subiectelor dezbătute de consiliul local; b) recepţionării şi examinării, în timp util, a tuturor recomandărilor, sesizărilor, scrisorilor, adresate de către cetăţeni autorităţilor lor reprezentative, la elaborarea proiectelor de decizii sau a programelor de activitate; c) promovării unei politici de comunicare şi dialog cu cetăţenii; d) publicării programelor, strategiilor, agendei şedinţelor pe diverse suporturi informaţionale".

În practică însă, autoritățile APL folosesc cel mai des plasarea anunțurilor privind organizarea ședințelor publice în fața sediului clădirii pentru a fi accesibil publicului și mai rar afișează informațiile pe paginile web oficiale ale autorităţilor publice. Deși este garantat accesul tuturor părților interesate la ședințe, totuși această normă este mai puțin realizată în practică. Mulți funcționari publici motivează că nu dispun de un spațiu adecvat sau de săli de ședințe corespunzătoare. Totodată, lipseşte o reglementare amănunțită a modalității de acces în sala unde se desfășoară o ședință publică, comportamentul participanţilor etc., care, de fapt, ar trebui să se regăsească în regulile interne de organizare a procedurilor de consultare publică în procesul de elaborare şi de adoptare a deciziilor ce urmează a fi aduse la cunoştinţa participanţilor la şedinţă, care sunt obligaţi să le respecte [157, p. 14].

În anul 2016 Guvernul a adoptat o Hotărâre cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional [33], în care au fost stabilite procedurile de consultare publică a proiectului de lege/proiectului de hotărîre/proiectului de ordin. De asemenea, potrivit documentului, autorităţile publice se obligă să elaboreze şi să prezinte publicului rapoartele anuale privind transparenţa în procesul decizional. Conform raportului pentru anul 2015, printre asociaţiile obşteşti care au prezentat propuneri se numără: Centrul Internaţional „La Strada", AO „Parteneriate pentru fiecare copil", AO „Copil Comunitate Familie", Alianţa ONG-urilor active în domeniul Protecţiei Sociale a Copilului şi Familiei etc. [82, p. 2].

Din prevederile legilor cu privire la administraţia publică locală menţionate mai sus este de remarcat faptul că formele de participare publică a instituţiilor societăţii civile la treburile obşteşti, dar şi nivelul de formalizare a parteneriatului de colaborare dintre aceştia au decurs diferit. Astfel, dacă în 1994 cetăţenii au fost doar consultaţi în probleme de interes comun şi chemaţi să participe la referendum-uri sau alegeri, atunci în anul 1998 are loc deja informarea cetăţenilor cu privire la actele normative locale, iar grupurile de iniţiativă au început să fie înregistrate de către consiliile locale şi, respectiv, asociaţiile obşteşti locale – de către primărie. În anul 2003 s-a produs consolidarea cooperării dintre autorităţile APL cu ISC-urile din ţară şi din străinătate pentru a desfășura unele activități de interes comun, iar în 2006 cetăţenii, organizaţiile şi alte părţi interesate au fost deja încurajate să se implice în toate etapele procesului de luare a deciziilor.

c) Dreptul de petiţie este reglementat de Constituţie şi de Legea cu privire la petiţionare nr. 190-XIII din 19.07.1994. În particular, în art. 52 al Constituţiei este prevăzut că „cetăţenii au dreptul să se adreseze autorităţilor publice prin petiţii formulate numai în numele semnatarilor”. Legea cu privire la petiţionare stabileşte, în art. 21 alin. (2), că conducătorii organelor de autoadministrare locală, întreprinderilor, instituţiilor, organizaţiilor desfăşoară primirea petiţionarilor nu mai rar de o dată pe săptămână, în timp ce organizarea şi controlul asupra lucrului cu petiţiile revin organelor de autoadministrare locală, Guvernului şi Parlamentului (art. 23). În scopul executării Legii cu privire la petiţionare din anul 1994 şi a Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 46-II din 17 februarie 1997 „Privind asigurarea dreptului cetăţenilor la petiţionare”, a fost adoptată Hotărârea Guvernului cu privire la organizarea audienţei cetăţenilor nr. 689 din 13.11.2009. Iar conform acestui document, conducătorii autorităţilor APL de nivelul I şi II organizează audienţa cetăţenilor în fiecare zi de luni a lunii curente. De menţionat că printre problemele abordate în adresările cetățenilor sunt preponderent cele de ordin funciar (consultații în litigii asupra unor loturi de pământ, administrarea bunurilor publice, consultații privind acțiunile civile în judecată pentru restituirea bunurilor materiale etc.) şi în domeniul relațiilor de muncă/serviciu (respectarea prevederilor Codului muncii, în particular, ocuparea funcției publice, angajarea în câmpul muncii etc.) [184, p. 14]. Astfel, prin organizarea acestor audienţe cu cetăţenii are loc asigurarea transparenţei în activitatea autorităţilor APL, iar adresările acestora sunt supuse examinării de către organele competente.

Totuşi, există un şir de probleme privind modul de executare a legislaţiei cu privire la petiţionare. Deseori petiţiile care trebuie să fie examinate la nivel local ajung în gestiunea celor de nivel naţional, care, la rândul lor, sunt retrimise înapoi. Or, anume autoritățile APL sunt

responsabile de a răpunde cetăţenilor despre procesul de soluţionare a problemelor reclamate, în termen de 30 de zile. Sistemul de petiţionare este, de asemenea, de cele mai multe ori ineficient pentru că nu dispune de un mecanism de examinare a petiţiilor, dar şi de responsabilizare a instituţiilor publice şi a funcţionarilor. Foarte multe petiţii sunt redirecţionate altor instituţii pentru a fi examinate, pentru că nu ţin de competenţa instituţiilor respective. Pe paginile web ale instituţiilor publice este afișată informaţia cu privire la procedura de adresare a unei petiţii [78]. Totuşi, cetăţenii nu sunt destul de bine informaţi, din cauza numărului scăzut de activităţi de instruire organizate de către reprezentanţii autorităţilor APL şi ai instituţiilor soicetăţii civile pentru cetăţenii de rând privind dreptul la petiţionare.

Ca să rezumăm cele expuse mai sus, vom observa că prezentarea succintă a legislaţiei privind formalizarea parteneriatului de colaborare dintre autortităţile APL şi instituţiile societăţii civile în contextul participării publice la dezvoltarea comunităţii locale, în linii generale, conţine prevederile necesare realizării unei asemenea participări. Totuşi, trebuie să evidenţiem lipsa unei legi care ar reglementa mecanismul exercitării dreptului participativ şi dreptului la iniţiativa cetăţenească. Iar recunoaşterea faptului că ţara noastră dispune de un cadru legislativ în acest domeniu nu presupune automat şi respectarea lui. Cu părere de rău, aplicabilitatea legislaţiei este redusă, ce se explică prin necunoaşterea, nerespectarea, precum şi prin încălcarea frecventă a prevederilor acesteia. Altfel spus, lipsesc unele măsuri de asigurare a realizării drepturilor de acces la informaţii, de participare la luarea deciziilor, de petiţionare etc., începând de la familiarizarea populaţiei cu drepturile constituţionale şi instruirea funcţionarilor publici, până la aplicarea unor sancţiuni riguroase pentru încălcarea acestor drepturi.

Autorităţile APL posedă mijloacele și instrumentele care sporesc resursele instituţiilor societăţii civile pentru dezvoltarea comunităţii locale. În acelaşi timp, autorităţile APL nu îşi îndeplinesc sarcinile privind informarea şi sprijinul în adoptarea deciziilor favorabile dezvoltării comunităţii locale. Disponibilitatea de a institui parteneriate viabile cu instituţiile societăţii civile din interiorul sau din afara comunităţii şi aplicarea actelor normative care susţin activităţile comunităţii trebuie să fie primordiale.

Se întâmplă însă deseori ca cetăţenii să fie izolaţi, fie total sau parţial, de deliberările publice, iar o bună parte din instituţiile societăţii civile locale nici nu au capacitatea de a-şi formula opiniile și de a influența politicile publice care le afectează. În acelaşi timp, ISC-urile de nivel naţional se implică la acest proces, doar dacă sunt invitate, există încheiate parteneriate de colaborare, proiecte/programe sau dacă obţin remunerări financiare.

Reprezentanţii instituţiilor societăţii civile sunt conştienţi de faptul că colaborarea cu autorităţile APL este foarte importantă. Totuşi, acest dialog deseori este obstrucţionat de

schimbarea puterii în urma scrutinelor electorale, iar programele şi activităţile preconizate să intre în impas, chiar dacă acestea ar avea un caracter social [72, p. 22-23]. Parteneriatul de colaborare dintre instituţiile societăţii civile şi autorităţile APL este influenţat negativ şi de un şir de factori, inclusiv insuficienţa de informaţii, lipsa abilităţilor corespunzătoare, numărul restrâns al tehnicilor de participare utilizate. Pentru a beneficia de rezultatele parteneriatului de colaborare nu este suficient de a cunoaşte principiile şi de a se implica în acest proces sub diferite forme şi la diferite niveluri. Un rol deosebit îl are organizarea, administrarea şi monitorizarea acestui proces, care pot fi realizate cu succes în baza parteneriatelor autorităţilor publice cu instituţiile societăţii civile şi sectorului de afaceri. Din păcate, în Republica Moldova, spre deosebire de alte ţări europene, nu există un cadru legislativ prielnic cu privire la parteneriate. Este de menționat și faptul că implicarea instituţiilor societăţii civile ar putea fi mai eficientă dacă acesteia i s-ar oferi dreptul la iniţiativă legislativă. Sectorul neguvernamental este în continuă dezvoltare şi reprezintă un partener sigur al autorităţilor publice, însă consolidarea parteneriatelor de colaborare este împiedicată de lipsa unor mecanisme de delegare a sarcinilor administraţiei publice către instituţiile societăţii civile şi de finanţare stabilă a acestora [60, p. 17-20].

De asemenea, deocamdată nu se poate vorbi despre existenţa unui dialog eficient dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile, despre un management bun al informării, consultării şi participării publicului la treburile obşteşti. Totodată, implicarea instituţiilor societăţii civile în procesul decizional este eficientă atunci când acestea sunt prezente la toate etapele de informare, consultare şi participare publică, pornind de la analiza problemelor prioritare, stabilirea scopurilor, obiectivelor programului de acţiuni şi finalizând cu monitorizarea şi evaluarea activităţii realizate. La organizarea şi desfăşurarea procesului participativ sunt esenţiale luarea în considerare a intereselor, nevoilor, sugestiilor, propunerilor şi recomandărilor tuturor factorilor interesaţi. Iar informarea populaţiei va fi prezentă la toate etapele procesului decizional, inclusiv după adoptarea deciziei, astfel încât să se vadă în ce măsură au fost luate în calcul propunerile şi recomandările instituţiilor societăţii civile [40, p. 49-50]. Astfel, doar prin adoptarea acestor măsuri de ordin legislativ şi organizatorico-practice privind eficientizarea parteneriatului de colaborare dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile în contextul participării publice considerăm că s-ar putea obţine beneficii în procesul dezvoltării comunităţilor locale şi al asigurării bunăstării generale.

3.2. Funcțiile specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice și culturale la nivel local

Astăzi tot mai multe instituții ale societății civie înregistrate la nivel național şi local participă activ la rezolvarea problemelor socioeconomice şi culturale, iar rezulatele finale depind de gradul de colaborare cu autoritățile APL, precum şi de dorința cetățenilor de a se implica în desfășurarea activităților locale. În comparaţie cu statul, instituţiile societăţii civile sunt mai atractive la nivel local, deoarece:

- sunt percepute a fi mai flexibile, participative și receptive la nevoile populației şi pot implica mai mulţi cetăţeni în identificarea și soluționarea problemelor locale, ţinându-se cont de valorile și normele comunitare. Acest fapt se întâmplă deoarece instituţiile societăţii civile dispun de mai mult timp în participarea la procesul decizional, în desfăşurarea activităţilor de informare, mobilizare şi de implicare a cetăţenilor la nivel local;
- utilizează propriile resurse financiare în acţiuni de dezvoltare locală. Din cauza banilor publici limitaţi, autoritățile APL de nivelul I și II nu pot rezolva anumite probleme. De aceea, deseori se întâmplă ca atât reprezentanţii sectorului de stat, cât şi nonprofit să fie de acord asupra participării comune în soluţionarea cât mai rapidă şi eficientă a probemelor de interes comun;
- rezolvă câteodată unele probleme ale comunităţii, mai bine şi mai ieftin decât sectorul public (de exemplu, acordarea asistenţei personalelor nevoiaşe sau reparaţia unor instituţii publice/private – grădiniţe, şcoli, spitale etc.).

În general, sectorul neguvernamental moldovenesc poate influența dezvoltarea comunităților locale prin:

- educarea şi informarea cetățenilor cu privire la drepturile şi responsabilităţile lor în domeniul economic şi sociocultural;
- participarea la adaptarea programelor guvernamentale la nevoile locale prin exprimarea punctului de vedere al opiniei publice și aplicarea experienţelor locale;
- încurajarea instituţiilor publice de a aplica deciziile adoptate în dezvoltarea sectorului economic, social și cultural;
- ajutarea autorităților APL de nivelul I și II şi finanţatorilor să elaboreze strategii de dezvoltare locală mai eficiente, prin consolidarea instituţiilor, creşterea calificăriii profesionale a personalului, instruirea acestuia şi întărirea capacităţii sale manageriale;
- oferirea posibilității unei participări cât mai mari a cetăţenilor la procesul de luare a deciziilor.

În mod specific, instituţiile societăţii civile care activează la nivel local, regional şi naţional contribuie la promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice şi consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească; dezvoltarea economică; asigurarea egalităţii de gen; dezvoltarea personală a tinerilor, precum şi la protecţia socială a cetăţenilor. În *Anexa 4* a lucrării sunt prezentate cele cinci funcţii specifice ale unor instituţii ale societăţii civile, acţiunile şi principalele activităţi pe care le desfășoară în dezvoltarea socioeconomică și culturală la nivel local.

În continuare vom face referință la cele cinci funcții specifice ale ISC-urilor, evaluând în acest context: situația generală existentă pe fiecare domeniu în parte, principalele probleme cu care se confruntă cetățenii, dar și rolul pe care îl au instituțiile societății civile în soluționarea acestora.

1. Promovarea drepturilor omului, a coexistenţei pașnice a minorităţilor etnice și consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească. Republica Moldova dispune de o bază legislativă privind protecția drepturilor omului, a minoriţăţilor naţionale și a diasporei moldovenești, ce corespunde standardelor internaţionale. De asemenea, sunt adoptate măsuri practice de prevenire şi combatere a discriminării persoanelor defavorizate prin crearea oportunităţilor de implicare în viaţa politică, socială, economică şi culturală a ţării. Totodată, pentru asigurarea unui climat favorabil privind coexistența minorităților etnice și consolidarea relațiilor cu diaspora moldovenească, au fost înființate două subdiviziuni aflate în subordinea Guvernului: Biroul Relații Interetnice (creat în 1991) și Biroul Relații cu Diaspora (creat în 2012).

Sub aspect practic, Biroul Relaţii Interetnice este responsabil de acreditarea AO ale minorităţilor naţionale pe lângă Biroul Relaţii Interetnice, iar din informația afișată pe site-ul instituției observăm că, până în luna martie 2017, erau acreditate 97 de organizații. În acelaşi timp, Biroul are sarcina de a duce evidenţa privind înregistrarea organizaţiilor etnoculturale în teritoriu şi a organizaţiilor diasporei moldoveneşti, precum și organizarea diverselor activități: Festivalul Etniilor (ajuns deja la cea de-a 16-a ediţie, 2017), Iarmarocul Oportunităților Ecologice și al Antreprenoriatului Social – IarmarEco (ediția a V-a, 2017) etc.

O altă subdiviziune a Cancelariei de Stat, care coordonează politicile de stat în domeniul diasporei îl reprezintă Biroul Relații cu Diaspora. Această instituție are ca scop valorificarea oportunităților de dezvoltare ale migrației pentru dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova, restabilirea, menținerea și dezvoltarea legăturii dintre diaspora și populația țării și instituțiile publice, precum și îmbunătățirea mecanismelor de protecție a drepturilor diasporei moldovenești. În acest context sunt desfășurate diferite activități culturale pentru copii

(Programul DOR), congrese cu participarea reprezentanților diasporei, programe de stagii pentru tinerii din diasporă etc. Începând cu anul 2015, Biroul Relații cu Diaspora organizează *Zilele Diasporei*, care își propun să promoveze valorile cultural-artistice tradiționale, să atragă cetățeni migranți și reveniți acasă în vacanță, precum și pe cei ce planifică să migreze, în scopul de a le oferi consultanță informațională și juridică, la necesitate, etc. Evenimentul este important prin faptul că activitățile sunt desfășurate și la nivel local.

La realizarea obiectivului privind promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice și a consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească își aduc aportul şi instituțiile societății civile, care, prin acțiunile desfășurate, contribuie la elaborarea, modificarea sau propunerea unor acte legislative sau a cadrului strategic în domeniul de referință. De asemenea, ISC-urile implementează proiecte de monitorizare a respectării drepturilor omului şi prezintă rapoarte alternative privind situația drepturilor omului în Republica Moldova în cadrul întrunirilor organizate de către instituţiile internaţionale specializate [141]. Totodată, acestea depun eforturi pentru a mobiliza și a sensibiliza autoritățile APC și APL privind problemele cu care se confruntă cetățenii țării, minoritățile etnice, dar și diaspora moldovenească.

O prezentare succintă a principalelor activități desfășurate de către unele instituții ale societății civile în domeniul de referință sunt regăsite în *Boxa 1* a lucrării. Astfel, cu privire la promovarea drepturilor omului, autorul elucidează acţiunile desfășurate de către: CreDO (mun. Chișinău), IDOM (mun. Chișinău) și AO Promo-LEX (mun. Chișinău); asigurarea coexistenței pașnice a minorităților etnice: Centrul Național al Romilor (mun. Chișinău), Centrul de Tineret Piligrim-Demo (mun. Comrat) și Congresul Comunităților Ruse din Moldova (mun. Chișinău). În efortul de a consolida relațiile cu diaspora moldovenească a fost menționate cele două subdiviziui ale Guvernului – Biroul Relații Interetnice și Biroul Relații cu Diaspora. Implicarea asociațiilor obștești din diaspora moldovească în dezvoltarea locală se află la început de cale. Autoritățile publice locale au conștientizat că cooperarea cu diaspora este foarte importantă prin faptul că se menține legătura cu băștinașii pentru a-i atrage să revină acasă și a activa la nivel local. Prin urmare, în cadrul primăriilor din mai multe localități ale țării au fost deschise platforme on-line de cooperare, desemnându-se în acest sens și cîte o persoană responsabilă pentru migrație.

Cu toate că sunt întreprinse diverse măsuri la nivel național, regional sau local pentru a asigura protecția drepturilor omului, coexistenţa paşnică a minorităţilor etnice și consolidarea relației cu diaspora moldovenească, totuși există încă un șir de probleme și provocări pe care le întâmpină reprezentanții autorităților APL și ai instituțiilor societății civile.

Este de remarcat faptul că lipseşte un act legislativ comprehensiv care să reglementeze autorităţile competente în a redresa cazurile de admitere a actelor de discriminare, precum şi autorităţile abilitate în prevenirea şi combaterea a astfel de cazuri şi mecanismul de protecţie. Or, neadmiterea discriminării constituie prerogativa tuturor autorităţilor publice centrale şi locale, instituţiilor, precum şi a organizaţiilor, întreprinderilor, indiferent de forma lor de proprietate [145, p. 35].

Cu regret, acţiunile desfăşurate de către organizaţiile (in)formale locale sunt foarte modeste deocamdată, iar cele înregistrate la nivel naţional selectează comunităţile în funcţie de problema abordată, grupul ţintă şi rezultatele care se aşteaptă a fi obţinute pe termen scurt, mediu sau lung. Conform concluziilor prezentate în catalogul ONG-urilor active în domeniul drepturilor omului (2005), s-a constatat că majoritatea din ele sunt concentrate în capitala țării și nu au capacitatea de acoperire națională în materie de promovare și monitorizare a drepturilor omului. Dacă ne referim la organizaţiile locale, atunci ele au fost înființate mai târziu și au desfăşurat puţine activităţi în acest domeniu. Respectiv, aceste ISC-uri nu au cunoştinţele şi abilităţile necesare pentru o intervenţie sistemică şi eficace în sfera promovării şi apărării drepturilor omului la nivel local. Pe de altă parte, majoritatea asociațiilor obștești locale sunt membre ale unor rețele constituite la nivel național și regional, ale unor forumuri civice regionale sau alianțe de promovare a drepturilor unor categorii sociale, precum tineri, femei, bătrâni etc. [52, p. 114]. Aceasta le ajută să obţină mai multă experienţă şi să aplice cunoştinţele la nivel local.

Cât despre organizaţiile (in)formale care lucrează cu și pentru diferite grupuri etnice, atunci putem evidenţia că acestea sunt dispersate și puțin cooperează între ele, în ciuda scopurilor stipulate în statutul acestora privind promovarea coexistenței pașnice între popoarele etnice din țară. Lipsa de cooperare este cauzată de dependența față de finanțatorii străini, precum și de necesitatea de a se adapta la cerințele și prioritățile programelor de finanţare ale donatorilor. În același timp, fiecare dintre aceste ISC-uri sunt unicele organizaţii care reuşesc să reunească în cadrul activităţilor sale minorități etnice majore în Republica Moldova, iar acest lucru are potenţialul de a deveni forţă constructivă puternică în democratizarea în continuare a țării, asigurând respectarea drepturilor umane, indiferent de etnie [57, p. 10].

Pe de altă parte, asociațiile obștești, comunitățile și grupurile de inițiativă ale diasporei moldovenești se confruntă cu un șir de probleme legate de lipsa unui mecanism clar de susținere a diasporelor de peste hotare pentru consolidarea lor instituțională și facilitarea cooperarii între organizațiile reprezentative ale diasporelor. De asemenea, nu sunt alocate fonduri suficiente pentru buna organizare a evenimentelor educaționale și culturale, iar din aceste considerente

reprezentanții diasporelor sunt nevoiți deseori să le amâne sau anuleaze. Alte probleme ar fi inexistența unei pagini web care să prezinte integral situația diasporei, precum și lipsa unui organ reprezentativ al diasporei care să consolideze relațiile dintre membrii comunității. Lipseşte, totodată, organizarea anumitor întruniri periodice/anuale ale diasporelor, care să creeze în acest sens o rețea pentru schimb de informații, iar la aceasta se mai adaugă lipsa unui forum de discuții pe pagina web a Biroului Relații cu Diaspora sau a unui consiliu format din reprezentanți ai diasporelor care să faciliteze efectuarea unui schimb de experiență, practici de succes privind abordarea aspectelor personale care afectează membrii comunității.

2. Dezvoltarea economică. În țara noastră au fost adoptate un șir de strategii, programe naționale și legi cu privire la dezvoltarea sectorului agricol și industrial. În același timp, Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului este organul central de specialitate al administrației publice care asigură realizarea politicii guvernamentale în domeniile de activitate ce îi sunt încredințate. În cadrul autorităților APL de nivelul II există Direcția agricultură și dezvoltare economică, prin care se asigură elaborarea programelor de dezvoltare a ramurilor din sectorul agroindustrial și sunt susținute inițiativele inovatoare prin elaborarea unor măsuri orientate spre dezvoltarea anteprenoriatului, micului business și a concurenței neloiale. În același itimp, în cadrul autorităților APL de nivelul I, unele primării își au deschise comisii care activează în acest domeniu: Comisia economico-financiară, Comisia agricultură, protecția mediului și amenajarea teritoriului. Astfel, autoritățile publice depun eforturi pentru a asigura dezvoltarea comunităților locale prin diversificarea activităților economice și obștești în baza utilizării raționale a resurselor umane locale în condițiile protecției mediului natural și cultural autohton.

Pe de altă parte, tot mai multe instituții ale societății civile se implică la informarea și instruirea cetățenilor în aspectele ce țin de dezvoltarea economică. Observăm, de asemenea, o tendință crescândă a ISC-urilor de a implica o catogorie tot mai mare a populației în cadrul diverselor proiecte și programe desfășurate pentru ca aceștia să devină proactivi, să gândească asupra dezvoltării comunității în termeni de bunăstare generală, să acționeze inovativ și responsabil, în comun, folosind și regenerând resursele locale.

Totodată, crearea condițiilor de progres economic pentru comunitate implică reformarea continuă a sistemului educațional în domeniul antreprenorial și a formării profesionale, oferirea serviciilor de consultanță, asistență tehnico-financiară, informații și resurse pentru a ajuta persoanele fizice să dezvolte propriile lor afaceri în domeniul agricol sau industrial. Iar de acest fapt se ocupă anume sectorul neguvernamental care în ultimii ani desfăşoară un șir de activităţi în acest sens. Acțiunile sale includ programe privind generarea veniturilor cetăţenilor, iar

succesul lor depinde atât de identificarea corectă a problemelor şi necesităţilor locale, cât şi a grupului ţintă implicat direct în progresul economic al comunităţii.

În afară de suportul financiar acordat de către reprezentanţii sectorului neguvernamental pentru oamenii care şi-au deschis o afacere pentru prima dată, este nevoie de cunoaşterea şi înţelegerea unor aspecte privind contabilitatea, planificarea afacerii, ocuparea forţei de muncă, impozitarea etc. Iar organizațiile (in)formale care activează la nivel local, regional și național depun eforturi în asigurarea instruirii persoanelor şi le oferă asistenţă în angajarea în câmpul muncii la nivel local.

O prezentare succintă a principalelor activități defășurate de către unele instituții ale societății civile, precum și a rezultatelor obținute în domeniul dezvoltării economice sunt regăsite în *Boxa 2* a lucrării. Iar printre cele mai relevante instituții sunt: IDIS „Viitorul" (mun. Chișinău), Centrul CONTACT (mun. Chișinău), AO PBN (mun. Bălți), ODIMM (mun. Chișinău), JCI Moldova (mun. Chişinău), Agenţia de Dezvoltare Rurală (ADR Orhei), precum și agenții economici.

Iar dacă evaluăm situația generală actuală, precum și impactul acțiunilor organizate la nivel local, observăm că există încă un șir de probleme de ordin economic care nu sunt soluționate, iar reprezentanții sectorului asociativ întâmpină mai multe provocări în asigurarea acestui obiectiv. Una dintre ele ar fi că schimbările ce au loc ca rezultat al activităților desfășurate nu au o acoperire națională, multe din ISC-uri limitându-se într-o anumită localitate, regiune și pentru un număr redus de persoane. Lipsește, de asemenea, o coerență, continuitate a programelor implementate, deseori acestea stopându-se fie din cauza pregătirii profesionale modeste a angajaţilor, fie a resurselor financiare insuficiente.

3. Asigurarea egalităţii de gen presupune angajarea femeilor şi a bărbaţilor în rândul aceloraşi drepturi, responsabilităţi şi oportunităţi în diverse sfere ale societăţii în baza competenţelor şi aspiraţiilor egale. Atât statul prin intermediul mijloacelor legale, cât şi cetăţenii prin depăşirea anumitor stereotipuri trebuie să garanteze acest drept în orice stat democratic.

Adoptarea legislației în domeniu a fost crucială pentru asigurarea de jure a tratamentului egal pentru femei și bărbați. Constituţia Republici Moldova (art. 16 (2) stabileşte că femeile şi bărbaţii sunt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice [5], iar Legea cu privire la egalitatea dintre femei şi bărbaţi menționează necesitatea includerii principiilor sale în toate politicile, strategiile și programele publice, acte normative etc. Ca rezultat, a fost instituită Comisia guvernamentală pentru egalitate între femei și bărbați, iar Direcția politici de gen și prevenirea violenței împotriva femeilor desfășoară un șir de activități în vederea realizării sarcinilor

stipulate în legislație. În cadrul autorităților APL au fost deschise, de asemenea, unități de gender.

Deși cadrul legislativ moldovenesc oferă femeilor aceleași drepturi ca și bărbaților la participare la procesul politic, serviciile sociale, asistență medicală, educație, angajare în câmpul muncii etc., în realitate însă există un șir de dificultăți. Printre cele mai stringente probleme rămân a fi: abilitarea femeilor în domeniul politic, economic și social, violența față de femei [214, p. 12]. Egalitatea șanselor în Republica Moldova nu există din cauza că femeile deseori au o sarcină dublă: întreținerea familiei și creșterea copiilor (43%), existența diferențelor biologice dintre femei și bărbați (33%), diferențierea între femei și bărbați în Biblie (25%), incapacitatea practicării de către femei a anumitor profesii (24%), salarizarea inechitabilă a femeilor în raport cu bărbații (16%), femeile nu sunt promovate în posturi de conducere (14%) și nu sunt acceptate în politică (11%) [126, p. 40]. La nivel local, cu regret, încă prevalează stereotipurile privind rolul şi locul femeii în societate, viaţa profesională fiind deseori ignorată, prioritate având grija faţă de familie şi de treburile casnice.

Implicarea femeilor în viaţa politică a evoluat şi ea diferit de-a lungul timpului. Astfel, numărul deputatelor în Legislativul Republicii Moldova a decurs după cum urmează: 1998 – 9 femei (8,7%); 2001 – 16 femei (15,8%); 2005 – 21 femei (20,7%); 2009 – 26 femei (25,7%); 2010 – 20 femei (19,8%). Chiar dacă cifrele sunt superioare celor din anii 1998 şi 2001, acest nivel de reprezentativitate a femeilor nu este suficient pentru a asigura egalitatea mandatelor între ambele genuri. De aceea singura soluţie rămâne a fi adoptarea cotelor de reprezentativitate [214, p. 22]. Proiectul de lege cu privire la cotele de gen este în așteptarea aprobării în a doua lectură de către Parlament, începând cu iulie 2014 [182, p. 3]. Partidele PNL, PLDM, PSD (noiembrie, 2010) au trecut însă deja prin experiența de stipulare în statut a cotei de minimum 30% reprezentante ale genurilor în organele de conducere și pe listele electorale [152, p. 47]. În 2015, femeile reprezentau 20,7% în Parlamentul Republicii Moldova, iar în actualul Legislativ 23 femei (23,2%) sunt deputate. Totodată, participarea politică a femeilor în Guvern este de 25%, iar în organele administrative de nivel local este și mai mică, constituind circa 18,1% [182, p. 3]. Este de menţionat faptul că în cadrul autorităţilor APL femeilor deseori le revin funcţiile de viceprimari, sectretari, consultanţi. În acelaşi timp, posturile de conducere în instituţiile publice (şcoli, grădiniţe, spitale etc.) sunt ocupate în majoritate de femei.

În scopul asigurării egalităţii de gen, instituţiile societăţii civile utilizează diverse acţiuni: advocacy, educație și formare. Acestea luptă pentru recunoaşterea contribuției enorme pe care femeile o au în familie şi societate, precum şi pentru combaterea stereotipurilor, în special la nivel local. Iar participarea lor în cadrul diferitor activităţi locale, naţionale sau internaţionale

demonstrează efortul depus în promovarea ideilor noi, precum şi în monitorizarea acţiunilor (ne)întreprinse de către autortităţile publice. În *Boxa 3* sunt prezentate unele exemple ale celor mai cunoscute instituții ale societății civile care activează în domeniul asigurării egalităţii de gen, și anume: CPD (mun. Chișinău), Clubul Politic al Femeilor 50/50 (mun. Chișinău), Gender-Center (mun. Chișinău), Asociaţia Femeilor de Afaceri (mun. Bălți), Asociaţia Femeilor de Afaceri din Sectorul Rural (r-nul Râşcani), Asociaţia Femeilor de Afaceri „FEMIDA" (mun. Cahul), Asociația Femeilor din Găgăuzia (mun. Comrat).

Iar din informaţia analizată se poate de observat faptul că, deşi multe instituţii ale societăţii civile se implică în această sferă de activitate, totuşi, doar câteva dintre ele demonstrează viabilitate, inclusiv economică, şi angajament constant în domeniul egalităţii de gen. Chiar dacă ISC-urile sunt motivate şi interesate să contribuie mai mult la asigurarea egalităţii de gen, acestea nu au capacitate de acoperire naţională în subiectul abordat, precum şi nu au fondurile necesare pentru aceasta. O bună parte din ele nu dispun de echipamentul şi resursele necesare (umane, financiare şi logistice) pentru o mai vastă implementare a programelor pe care le realizează. Unele organizaţii (in)formale care activează la nivel naţional, regional şi local depind foarte mult de finanţările străine şi astfel, în această situaţie, nu pot să-şi planifice pe viitor activităţi durabile în conformitate cu prioritățile de dezvoltare ale comunităţii (comunităţilor) locale. Totodată, se conturează o nouă tendinţă în sectorul asociativ: o categorie mică de ISC-uri care, în pofida unui înalt grad de receptivitate de gen, includ perspectiva de gen în organizaţii şi proiecte, ceea ce contribuie semnificativ la îmbunătăţirea situaţiei în domeniul de referinţă [214, p. 58-59].

4. Dezvoltarea personală a tinerilor. Dezvoltarea personală prin politicile publice adoptate la nivel naţional/local, la fel precum şi prin oferirea programelor de instruire pentru tineri reprezintă un obiectiv important în creşterea socioeconomică şi culturală a ţării.

Principalele acte normative care asigură dezvoltarea acestei funcţii specifice se referă la Strategia naţională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 [31], precum şi Legea cu privire la tineret [16].

În acest context, fiind adoptată în anul 2014, strategia trasează principalii vectori în sectorul de tineret în raport cu provocările actuale. În document este omisă elaborarea unor indicatori calitativi și cantitativi care sunt necesari pentru a crea un cadru eficient de elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a politicilor publice pentru sectorul de tineret. Un concept nou cu care a venit noua Lege cu privire la tineret și Strategia naţională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 sunt consiliile locale de tineret (CLT). Acestea reprezintă nişte structuri reprezentative ale tinerilor la nivel local şi au scopul de consultare, împuternicire a

tinerilor pentru asigurarea participării lor la dezvoltarea comunităţilor, dar şi participarea în procesele decizionale locale și regionale. Membri ai consiliilor locale de tineret pot fi tinerii cu vârsta cuprinsă între 14 și 35 ani, iar din punct de vedere numeric, membrii consiliilor locale de tineret trebuie să fie în raport direct cu numărul de consilieri ai consiliului local din cadrul administraţiei publice locale. Dezvoltarea consiliilor locale de tineret trebuie să fie o prioritate atât la nivel central, cât și local, deoarece implicarea tinerilor în procesele decizionale locale dezvoltă spiritul civic și angajamentul tinerilor în raport cu ce se întâmplă în comunitatea din care fac parte. Până în prezent mai rămân multe localităţi unde CLT-uri nu există, iar acest fapt trebuie să fie o prioritate pentru autorităţi [229, p. 12-13].

Cu toate că Legea cu privire la tineret reglementează un şir de drepturi şi facilităţi pentru această categorie de persoane, doar 8,1% din tineri îşi cunosc pe deplin drepturile, 44,6% cunosc drepturile de bază, 38,9% sunt informaţi parţial în domeniul legislaţiei pentru tineri [154, p. 15]. De asemenea, circa 30,3% din tineri sunt discriminaţi cel mai des la angajarea în câmpul muncii, la luarea deciziilor la nivel de comunitate şi în instituţiile de învăţământ [154, p. 16]. De aceea instituţiile societăţii civile investesc enorm în capitalul uman, în special al tinerilor în scopul de a contribui la integrarea lor socială, de a-i implica în viaţa socială, economică, culturală, de a susţine şi promova tinerii talentaţi şi de a sensibiliza societatea în problemele tineretului şi favorizarea procesului de socializare.

Unul dintre obiectivele pe care şi le propune sectorul neguvernamental se referă la oferirea educaţiei nonformale pentru tinerii din comunităţile locale prin intermediul programelor şi seminarelor de instruire, a meselor rotunde, conferinţelor, vizitelor de studiu etc. Aceste activităţi devin din ce în ce mai cunoscute şi solicitate de către tineri, deoarece ele dezvoltă diverse competenţe şi abilităţi personale pentru ca tinerii să fie mai bine pregătiţi pentru viaţa reală a societăţii, să-şi valorifice capacităţile şi să le îmbunătăţească, să se orienteze mai uşor în alegerea profesiei etc.

La nivel practic, în *Boxa 4* am insistat asupra includerii celor mai reprezentative instituţii ale societăţii civile care activează la nivel național, regional și local și care și-au adus contribuția în dezvoltarea personală a tinerlor, respectiv: Centrul de Resurse pentru Tineret DACIA (mun. Soroca), TDV (mun. Bălţi), AO „Moștenitorii” (mun. Bălţi), Institutul de Instruire în Dezvoltare „Millenium” (mun. Chișinău), Eco-Răzeni (com. Răzeni/ r-nul Ialoveni), AO „Perspectiva” (mun. Cahul), AO Centrul Educaţional „Pro Didactica” (mun. Chișinău), şcolile şi liceele (publice sau private), cluburile de dezbateri, AO „Dezbateri pentru Dezvoltare” – Căuşeni, Edineţ, Orhei, Ştefan Vodă, Comrat etc., consiliile şcolare ale elevilor (CŞE), Consiliul

Naţional al Elevilor de pe lângă Ministerul Educaţiei (CNE), instituţiile de învăţământ superior şi Autoguvernarea studenţilor Universităţii de Stat din Moldova (ASUSM, mun. Chişinău).

Totuşi, dacă e să evaluăm activităţile desfăşurate per ansamblu, precum şi impactul pe care l-au obţinut asupra realizării acestui obiectiv, vom constata că acţiunile ISC-urilor ţin mai degrabă de prestarea unor servicii sau susținerea directă a beneficiarilor și a grupurilor țintă. Nu există un dialog politic instituționalizat cu statul și foarte greu sunt promovate reformele la nivel de politici și strategii. Astfel, ISC-urile desfășoară mai mult traininguri și conferințe cu copiii și tinerii din comunitățile locale și mai puțin elaborează politici naționale împreună cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării în interesul beneficiarilor. În același timp, unele organizaţii au reușit să creeze platforme și coaliții naționale, prin care devin mai reprezentative în raport cu autoritățile APC și APL și informează asupra unor probleme ale tinerilor în scopul soluționării lor. Totodată, reducerea inegalităţii şi a excluderii sociale ar putea fi obținută prin implicarea tinerilor în procesul de instruire continuă. Iar acest proces ar putea duce la promovarea unei participări active la viaţa democratică.

5) Protecția socială a cetăţenilor reprezintă elementul de bază în aplicarea reformelor social-economice care au loc astăzi în ţară. Conform Constituţiei Republicii Moldova (art. 47), statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, să-i asigure protecţia în caz de şomaj, boală, dizabilitate, bătrâneţe sau în alte cazuri când nu-şi poate asigura existenţa din cauza unor împrejurări independente de voinţa lui. Totodată, în conformitate cu Legea asistenţei sociale [26], statul asigură asistenţă socială sub formă de servicii sociale şi de prestaţii sociale. Serviciile sociale constituie o componentă a sistemului național de asistență socială și au drept scop sprijinirea persoanelor vulnerabile, pentru depășirea situațiilor de dificultate, prevenirea și combaterea riscului de excluziune socială, creşterea calității vieții și promovarea coeziunii sociale a acestora. Iar acestea includ serviciile sociale primare, specializate şi cu specializare înaltă. Serviciile sociale se prestează cu prioritate în mediul familial, comunitate şi, ca ultimă soluţie, în instituţiile rezidenţiale (art. 10, alin. 2), în timp ce prestaţiile sociale se acordă sub formă de compensaţii, alocaţii, indemnizaţii, de ajutor social, material şi de altă natură (art.11).

Problema privind asigurarea protecţiei sociale la nivel local este cauzată de numărul redus de lucrători sociali, utilaj învechit pentru persoanele cu dizabilităţi, lipsa cantinelor sociale, cooperare insuficientă dintre APC/APL etc. De asemenea, foarte puține asociații obștești din țară activează pentru susținerea politicilor statului în domeniul protecției sociale a diferitor grupuri dezavantajate. Totuşi, acele organizaţii (in)formale care-şi focalizează activitatea în acest domeniu întreprind acţiuni de prestare a serviciilor de deservire socială la domiciliu, creare a

cantinelor de ajutor social şi azilurilor pentru bătrâni şi persoane cu dizabilităţi. În caz de neprotejare socială, lipsă de mijloace materiale, stare financiară dificilă, reprezentanţii sectorului neguvernamental oferă ajutoare umanitare sub formă de bunuri, asistenţă financiară, donaţii benevole, echipament tehnic, medical, îmbrăcăminte etc. Numărul instituţiilor societăţii civile care activează la nivel local în acest domeniu este prea mic, iar cele existente desfăşoară deocamdată activităţi destul de modeste. *În Boxa 5* am încercat să redăm unele istorii de succes pe care le-au obținut câteva instituții ale societății civile în asigurarea protecției sociale a cetăţenilor, și anume: AO Soarta (mun. Soroca), AO Demos (mun. Edineț), AO „Motivaţie" (mun. Chișinău), Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria" (mun. Chișinău), AO „Filocalia" (mun. Chișinău), Biserica Ordodoxă din Moldova și AO Misiunea Socială Diaconia (mun. Chișinău).

Iar dacă e să examinăm informaţia prezentată în boxă, atunci vom constata că există încă în şir de probleme şi provocări pentru sectorul neguvernamental în realizarea acestei funcţii. Deşi au fost şi sunt întreprinse un şir de acţiuni în efortul de a asigura protecţia socială a cetăţenilor, observăm că, la etapa actuală, serviciile sociale sunt oferite de foarte puține instituții ale societății civile și doar unui grup mic de persoane, astfel acțiunile desfășurate nu acoperă cererea existentă în comunităţile locale. Serviciile de îngrijire instituţionalizate sunt foarte solicitate, însă acestea sunt subdezvoltate.

În concluzie vom menţiona că, chiar dacă există câteva mii de instituții ale societății civile în Republica Moldova, puține din ele sunt și funcţionale. Am insistat totuși asupra exemplificării unor ISC-uri care contribuie la realizarea celor cinci funcţii specifice de dezvoltare a comunității (comunităţilor) locale și care au capacităţi și experienţă în examinarea și soluționarea problemelor identificate conform obiectivelor trasate.

În timp ce sistemul și reglementările legale privind activitatea sectorului neguvernamental nu par să creeze impedimente serioase în buna desfășurare a activităţilor lor, totuşi multe din organizaţii se luptă cu durabilitatea acțiunilor și sunt dependente aproape în întregime de finanțarea donatorilor. Acest lucru duce la diversificarea sferelor de activitate în scopul de a fi eligibile pentru finanțare de către diverşi donatori [329, p. 6-9]. Pe de altă parte, acest lucru implică lipsa de specializare profundă și experienţă superficială în toate domeniile. Mai mult decât atât, lipsa de fonduri împiedică continuitatea proiectelor implementate anterior. Iar o soluție ar fi ca instituțiile societății civile să beneficieze de mai multe instruiri privind tehniciile de colectare de fonduri și încurajarea finanțării interne.

De asemenea, activităţile desfăşuare de către instituțiile societății civile se fac (în aspect general) în limba de stat, care în mod implicit exclud o parte semnificativă de oameni ce nu

cunosc şi nu vorbesc destul de bine limba de stat. Acestea sunt persoanele care aparţin minorităților etnice sau nu locuiesc în capitală, dar în sate, regiuni etc., care sunt populate în mare parte de persoane ce aparţin grupurilor etnice. Astfel, din cauza diversităţii etnice, vârstei sau locului de trai, acești oameni sunt aproape totalmente lipsiți de orice protecție de către instituțiile societății civile cu privire la drepturile lor politice, economice, sociale sau culturale. De aceea, susținerea activităţilor ISC-urilor care oferă ajutor și asistență în diferite limbi ar contribui la mobilizarea oamenilor rămaşi, în prezent, mai puţin în atenţia statului și a sectorului neguvernamental.

O parte substanțială a instituțiilor societății civile sunt concentrate în capitală. Deşi acestea desfăşoară unele activităţi în comunităţile locale, totuşi ele au mai mult un caracter periodic decât continuu. De aceea, este nevoie de susţinerea organizațiilor cu sediul în Chișinău privind crearea unor reţele regionale sau locale în zonele rurale, pentru a sprijini dezvoltarea și funcționarea permanentă a ISC-urilor din afara capitalei, în primă instanță în zone îndepărtate de capitală, în părţile de nord și de sud ale ţării, a căror necesitate devine primordială.

O societate democratică presupune existența pluripartidismului politic, a unei economii de piață competitive, precum și mobilizarea cetățenilor de a deveni activi și responsabili. O societate civilă este puternică, iar organizațiile (in)formale eficiente doar atunci când sunt respectate drepturile omului şi promovate valorile democratice și ale bunei guvernări, cu fortificarea normelor etice şi morale, dar şi creşterea responsabilităţii comportamentului individual al cetăţenilor [323, p. 3-7]. Sectorul societății civile din Republica Moldova s-a manifestat deja printr-o stare de schimbări pozitive în dezvoltarea comunității (comunităţilor) locale, contribuind la realizarea agendei economice și socioculturale a țării [257, p. 43-44]. Astfel, susţinerea instituțiilor societății civile atât de către guvernele naționale, cât și de comunitatea internațională este imperativă, pentru a le permite desfăşurarea în continuare a activităților în promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice și consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească, dezvoltarea economică, protecţia socială a cetăţenilor, susţinerea tinerilor prin desfăşurarea diverselor programe şi realizând în acelaşi timp o deplină egalitate între genuri a populației sale.

3.3. Practici de succes ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul

Analiza eforturilor autorităților publice locale și ale instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunităților locale pentru lucrarea noastră prezintă un interes deosebit pe măsură ce credibilitatea cetăţenilor în instituţiile societăţii civile este în scădere, în special la nivel local.

De aceea, în continuare vom analiza situația a trei raioane – Șoldănești, Orhei şi Cahul – pentru a determina în ce măsură acestea pot contribui la soluţioarea problemelor din raion şi vom examina rolul parteneriatelor de cooperare și asistență cu alte instituții publice și private în mobilizarea comunității.

3.3.1. Raionul Șoldănești (zona de nord). În anul 2013, în raion erau înregistrate 58 de asociaţii de nivel local, după cum urmează: or. Şoldăneşti – 18 organizaţii, câte 3 în satele Olişcani, Cobâlea, Cuşmirca, Şestaci, Cotiujenii Mari, câte 2 asociaţii în s. Alcedar, Poiana, Vadul-Raşcov, Chipeşca, Climăuţii de Jos, Pohoarna, Sămăşcani, Răspopeni. În raion activează câte o asociaţie obştească în satele Cot, Dobruşa, Receşti, Găuzeni, Parcani, Salcia, Hligeni, Rogojeni şi Şipca [208, p. 5-8].

Conform datelor prezentate în documentul „Strategia de dezvoltare socioeconomică a orașului Șoldănești pe perioada 2014-2020”, pe teritoriul orașului activează la nivel local 18 organizaţii necomerciale: Asociaţia etnoculturală „Slaveane”, Asociaţia părinţilor „Speranţa”, Clubul de educaţie economică „Retro-Desing”, Centrul de studii şi informare „Perpetuum Mobile”, AO „Tineri în Acţiune”, AO „Descoperind Democraţia”, AO „Vlăstarul”, AO „Agro-Farmer-Consult”, Asociaţia părinţilor şi pedagogilor „Andrieş”, Asociaţia părinţilor „Ştefan cel Mare” Şoldăneşti, AO „Pro Democraţia, AO „Profemida”, Asociaţia de Dezvoltare Socioeconomică a or. Şoldăneşti, Asociaţia părinţilor şi pedagogilor „Mărţişor”, Asociaţia de femei „Femena-Nova-Lex”, Agenţia de consultanţă şi şcolarizare în agricultură din Şoldăneşti (ACSA) [123].

Totodată, în ultimii ani instituţiile societăţii civile din raion desfăşoară activităţi în special în domeniile îmbunătățirii procesului de învățământ – 20%, dezvoltare socială – 17%, educație economică – 11%, precum și promovarea accesului la informare – 11%. În același timp, ISC-urile sunt mai puțin interesate de așa domenii, precum: promovarea popoarelor slave – 2%, păstrarea tradițiilor locale – 4%, credite și împrumuturi – 4% etc.

Remarcăm că sectorul asociativ din raionul Şoldăneşti se caracterizează printr-un nivel redus de implicare, numărul oganizaţiilor necomerciale fiind în creștere, dar capacităţile acestora de a soluționa problemele cetățenilor sunt extrem de modeste. Majoritatea proiectelor sunt implementate de către Consiliul Raional, primăriile locale, ONG-uri regionale (ex: ADR Centru) şi naţionale (ex: IDIS „Viitorul”, AO Hilfswerk Austria în Moldova, ODIMM, CPD etc).

Implicarea instituţiilor societăţii civile în procesul decizional și adoptarea politicilor publice ale orașului este insuficientă din motivul dezvoltării instituționale slabe, lipsei de strategii de dezvoltare și neconștientizării misiunii lor. Or. Șoldănești, ca și multe alte localităţi

ale țării, se confruntă cu un șir de probleme legate de dezvoltarea locală, acestea incluzând în special aspecte economice, sociale și culturale.

În continuare, vom face referință la cele mai stringente probleme care afectează dezvoltarea locală a raionului/orașului, iar printre acestea menționăm: procesul de depopulare a localităţilor raionului, protecția socială insuficientă a cetăţenilor, participarea comunitară scăzută, lipsa de parteneriate şi a comunicării eficiente dintre instituţiile societăţii civile şi APL de nivelul I/II etc.

De asemenea, remarcăm faptul că, din studiile efectuate, foarte puține instituţii ale societăţii civile de nivel regional/local se implică activ și de sine stătător în identificarea soluțiilor și participarea directă la rezolvarea problemelor. De aceea, analiza noastră se va focaliza pe examinarea eforturilor comune de implicare ale APC/APL, sectorului de afaceri și instituțiilor societății civile la nivel local.

- Problema privind *depopularea comunităţilor raionului* este cauzată de migraţia masivă a cetățenilor peste hotare pentru a găsi locuri de muncă mai bine plătite şi a-și asigura o viaţă mai bună; salarii mici și lipsa locurilor de muncă etc. Aceste condiții denotă faptul că motivele de bază ale depopulării localităților raionului sunt, în primul rând, de natură socială, iar conform recensământului din 2004, numărul persoanelor plecate în străinătate depăşea numărul persoanelor sosite mai mult de 3 ori [81].

Totuşi, o bună parte din migranţii raionului, revenind acasă, încearcă să-şi creeze propriile surse de întreţinere a familiei, astfel dezvoltând anumite activităţi antreprenoriale. Începând cu anul 2010, în scopul dezvoltării sectorului privat, ODIMM susţine financiar lucrătorii migranţi ai ţării sau rudele lor de gradul întâi prin intermediul Programului „PARE 1+1”. Câteva practici de succes ale unor beneficiari ai acestui program şi care sunt actuali anterprenori ce dezvoltă afaceri în raionul Şoldăneşti sunt: ÎI „Taban Nicolae” din r. Șoldănești, s. Olișcani; GȚ „Butnaru Ghenadie” din r. Şoldăneşti, s. Şipca; SRL „Casa Mioarelor” r. Şoldăneşti, s. Şipca [164, p. 11-23]; SRL „Făguraş de Aur” din r. Şoldăneşti, s. Şipca; SRL „Intervizstudio” din or. Şoldăneşti; SRL „Șape-Modern” din r. Şoldăneşti, s. Olişcani; SRL „Brutceluci” din r. Şoldăneşti, s. Cotiujenii Mari; SRL „Golden Honey” din r. Şoldăneşti, s. Șipca; SRL „Andrimia” din or. Şoldăneşti; SRL „Klass-Lider” r. Şoldăneşti, s. Olişcani [165, p. 8-37].

O altă practică de succes este prezentată de către AO Hilfswerk Austria în Moldova, care în perioada 2011-2013 a implementat proiectul-pilot „Remitenţele dezvoltă comunităţile din Moldova”. Proiectul s-a axat pe dezvoltarea întreprinderilor și investiţiilor din 4 raioane ale ţării (Rezina, Orhei, Șoldănești și Telenești). Astfel, şapte afaceri din diferite domenii au fost

finanţate, acestea primind sub formă de grant echipamente şi utilaje în valoare de până la 15 mii de euro, necesare pentru a-şi dezvolta micul business. Printre rezultatele obţinute au fost: şapte afaceri iniţiate sau dezvoltate de (potenţiali) migranţi, beneficiari de remitenţe; 22 locuri noi de muncă create; peste 500 de migranţi sau beneficiari de remitenţe instruiţi în iniţierea şi dezvoltarea afacerilor. A fost creat şi un Centru de resurse în raionul Orhei [171]. Acest proiect a contribuit la conexiunea procesului de migraţie cu dezvoltarea economică a localităţilor şi utilizarea eficientă a efectelelor/consecinţelor pozitive ale migraţiei în vederea dezvoltării comunităţilor rurale.

Din cele expuse mai sus vom sublinia că, chiar dacă aceste practici de succes sunt puține la număr pentru a avea un impact deosebit asupra dezvoltării raionului Șoldănești, totuşi acestea constituie exemple de urmat pentru alte loclaităţi pentru a atrage migranţii acasă şi a contribui astfel cu forţe proprii la dezvoltarea comunităţilor locale.

- Problema privind *protecţia socială insuficientă a cetăţenilor* existentă în raion/oraș este cauzată de numărul redus de lucrători sociali; utilaj învechit pentru persoanele cu dizabilităţi; lipsa cantinelor sociale; cooperarea insuficientă dintre APL (nivelul I și II) şi secția asistenţă socială raională etc. De asemenea, foarte puține instituţii ale societăţii civile din raion/oraș activează în vederea susținerii politicilor statului în domeniul protecției sociale și integrării sociale a diferitor grupuri dezavantajate. Printre cele care prestează servicii păturilor social vulnerabile pot fi evidențiate: ONG-urile „Profemida” şi „Speranţa”. Totodată, în oraș activează Asociaţia Veteranilor, care organizează comemorări şi zile festive pentru veteranii de război. Menționăm și activitatea Centrului de servicii comunitare pentru copiii în situaţii de risc „Păcuraşii” din s. Cotiujenii Mari, r-nul Şoldăneşti. Acest centru a fost deschis de către organizaţia de femei „Mesia”, de altfel, unicul centru din raion care oferă servicii copiilor cu dizabilităţi și copiilor din familii vulnerabile. În anul 2009, 10 beneficiari ai centrului aveau grad de invaliditate, iar 8 copii şi-au obţinut acest grad [71, p. 27].

Pentru a soluţiona problema calităţii joase a serviciului de asistenţă socială din or. Şoldăneşti, în 2009-2010 primăria orașului și Centrul Medicilor de Familie au implementat proiectul „Sporirea accesului cetăţenilor la asistenţă socială şi consiliere profesională în or. Şoldăneşti” în cadrul Programului de Dezvoltare Comunitară PNUD Moldova, cu suportul UNFPA. Astfel, a fost deschis Serviciul comunitar de asistenţă socială şi consiliere profesională, s-au creat condiţii optime de lucru asistenților sociali, iar cetăţenilor li s-a oferit acces la serviciile de asistenţă socială şi informare profesională [161].

Deşi cele câteva practici de succes nu au soluţionat în totalitate problema privind asigurarea protecţiei sociale a cetăţenilor din raionul/oraşul Şoldăneşti, totuşi acestea reprezintă

exemple de urmat pentru alte localităţi din ţară, în particular, deschiderea serviciilor comunitare de asistenţă socială şi consiliere profesională, a centrelor de servicii comunitare pentru copiii cu nevoi speciale, care, în final, contribuie la protecţia cetăţenilor şi asigurarea unui trai mai bun în localităţile lor.

- O altă problemă majoră care afectează dezvoltarea comunităților locale din raion se referă la *nivelul scăzut de participare comunitară* a instituţiilor societăţii civile. Aceasta e cauzată de absenţa actorilor comunitari la procesul de luare a deciziilor; timpul restrâns pentru îndeplinirea unor sarcini; lipsa accesului la informaţie; pasivitate şi indiferenţă etc.

În contextul alegerilor locale din 2011, patru instituţii ale societăţii civile din raionul Şoldăneşti au participat în cadrul Laboratorului de acţiune şi participare comunitară, realizat de Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare". Printre aceste organizaţii se numără: Asociaţia Părinţilor şi Pedagogilor (APP) „Viitorul" din s. Chipeşca; ONG „Speranţa'' din s. Cuşmirca; APP din s. Dobruşa şi APP din s. Olişcani. În cadrul Laboratorului de acţiune şi participare comunitară, instituţiile beneficiare şi-au sporit cunoştinţele şi abilităţile prin intermediul unui program de dezvoltare a capacităţilor, axat pe relaţiile dintre buna guvernare, accesul la informaţie publică, transparenţa decizională, participarea cetăţenilor şi abordarea integratoare a egalităţii de gen [119].

Drept rezultat, reprezentantele APP din s. Dobruşa au organizat în 2011 întâlniri individuale cu candidaţii la funcţia de primar al localităţii, iar discuţiile s-au axat pe implementarea măsurilor specifice menite să sporească nivelul de transparenţă, bună guvernare şi participare al cetăţenilor. În s. Olişcani au avut loc întâlniri cu candidaţii la funcţia de primar şi consilieri locali, organizată de APP, la care a fost prezentată publicația „Angajamentul pentru transparenţă şi participare". Membrii APP „Viitorul" de la gimnaziul din s. Chipeşca au organizat o conferinţă cu candidaţii la funcţia de primar şi consilieri cu genericul „Transparenţa în activitate – garant al bunei guvernări". În cadrul evenimentului s-a discutat despre utilizarea diverselor modalităţi de încurajare a cetăţenilor pentru participare în scrutinele electorale [125].

Observăm deci că comunitățile locale au nevoi, probleme, resurse și practici diferite, iar soluționarea acestor necesități solicită responsabilitatea comună din partea prestatorilor de servicii și membrilor comunității. Participarea comunitară prevede informarea locuitorilor comunității privind sectorul civic și implicarea activă în luarea deciziilor care, în cele din urmă, îmbunătățește fluxul de informații, precum și înțelegerea comunității privind activitatea APL, stimulează colaborarea și reduce conflictele etc.

- *Lipsa de parteneriate şi a comunicării eficiente dintre instituţiile societăţii civile şi APL de nivelul I/II* poate constitui un obstacol serios în procesul de dezvoltare a comunității

locale. De aceea, în prezent se atestă o tendință tot mai mare vizavi de încheierea acordurilor de colaborare între părți la momentul scrierii aplicațiilor de proiect. Aceste acorduri au mai multe beneficii: depășirea unor obstacole sau situații de criză neprevăzute la început, dar care pot apărea în momentul desfășurării unor acțiuni locale. Totodată, rezultatele pot fi mai eficiente, vizibile şi cu un impact mai mare dacă sunt coordonate cu autoritățile locale.

O practică de succes în acest sens este prezentată de AO INFO-TERRA din s. Vadul-Raşcov, care, în anul 2011, a implementat proiectul „Vreau să ştiu" şi şi-a propus să promoveze transparenţa deciziilor Consiliului APL prin afişarea informaţiei către locuitorii comunelor, să îmbunătăţească accesul electronic la informaţii şi noutăţi în domeniul politic, guvernamental, local şi raional, pentru ca cetăţenii raionului, dar și s. Vadul-Raşcov, Salcia şi Climăuţii de Jos să devină participanţi mai conştienţi şi activi în dezvoltarea democraţiei în Republica Moldova. În procesul de implementare a proiectului a fost îmbunătățit nivelul de colaborare cu primăriile din com. Salcia și Climăuții de Jos şi s. Vadul-Raşcov. Iar printre rezultatele pozitive ale proiectului au fost remarcate: creșterea interesului democratic și conștiinței, în special a tinerei generații; avansarea gradului de informare a cetățenilor privind guvernarea publică locală; eliminarea dificultății de acces liber la documentele și formularele publice din primării; îmbunătățirea eficienței și responsabilității conducerii APL; consolidarea relațiilor dintre ISC și APL [228].

Un alt proiect de succes, care s-a axat pe dezvoltarea unui sistem de guvernare locală mai transparent şi responsabil, precum şi pe crearea unui mecanism care să asigure o conlucrare eficientă între instituţiile societăţii civile şi mass-media, capabile să menţină APL responsabilă faţă de cetăţeni, a fost implementat de către Centrul CONTACT, în parteneriat cu ADR Centru (Orhei) în perioada 2011-2013. Astfel, proiectul „Sporirea transparenţei şi responsabilităţii autorităţilor prin activităţi comune ale mass-media şi societăţii civile" a implicat ONG-uri şi instituţiile mass-media din raioanele Orhei, Rezina, Şoldăneşti, Teleneşti, Taraclia şi UTA Găgăuzia, în cadrul cărora au fost realizate mai multe activităţi, printre care: ateliere de instruire pentru reprezentaţii ONG şi mass-media regionale; campanii de sensibilizare a opiniei publice în probleme locale de interes comun; emisiuni de dezbateri radio şi TV; şedinţe ale grupurilor consultative locale; pagina web „Participarea civică"; studii privind încrederea cetăţenilor în ISC-urile din regiunile menţionate [197].

Vom conclude că crearea parteneriatelor dintre reprezentanţii APL, instituţiile societăţii civile şi mass-media în soluționarea unor probleme reprezintă un aspect imperativ, deoarece prin eforturi comune pot fi atinse rezultate vizibile într-o perioadă mai scurtă de timp. Totodată, problemele şi necesităţile cetăţenilor sunt aduse la cunoştinţa funcţionarilor publici şi puse în discuţie pe ordinea de zi, dacă la acest proces se implică şi reprezentanţii ISC-urilor.

Din cele expuse mai sus, vom evidenţia că pentru raionul/oraşul Şoldăneşti şirul practicilor de succes prezentate în vederea abordării unor probleme identificate de autor sunt pe departe de a fi soluţionate, iar pentru ca acest lucru să se întâmple, este nevoie de mai mult timp, resurse şi bani. Totuşi, trebuie să evidenţiem faptul că, prin intermediul proiectelor şi programelor desfăşurare, instituţiile societăţii civile împreună cu autorităţile publice locale au reuşit să mobilizeze mai multe comunitatăți din raionul Șoldănești, fiind obţinute deja la etapa actuală unele schimbări pozitive în plan economic, social şi cultural.

3.3.2. Raionul Orhei (zona de centru). Până în anul 2007, în raion erau înregistrate în jur de 150 de asociaţii obşteşti [122]. Cu toate acestea, informaţiile cu privire la numărul actual al organizaţiilor necomerciale lispesc atât pe pagina oficială al Consiliul Raional, cât şi a autorităţilor APL de nivelul I/II. Printre cele mai active organizaţii din raion sunt: Agenţia de Dezvoltare Rurală, AO „ORH-IDEEA”, AO „VIITORUL”, Agenţia pentru dezvoltare regională „Habitat”, „Clubul Mamelor „Ruth”, AO „Pentru Orhei”, AO „Demnitate Orhei”, AO „Agrodrept-Moldova”; AO „Sănătatea Femeii”, AO „Aripile Speranţei”, AO Centrul de educaţie şi reabilitare a adolescenţilor „Adolescentul ”, AO Asociaţia de Cercetare a Maladiilor Cronice; AO „MedCOL” etc. Majoritatea din ele activează în domeniile social, tineret, sport şi economic şi se axează pe asigurarea integrării şi participarea persoanelor în etate şi victimelor represiunilor în societate; dezvoltarea comunităţilor locale; protecţia socială a cetăţenilor; dezvoltarea agriculturii şi economiei locale; îmbuntăţirea sistemului de învăţământ etc.

În continuare vom face o prezentare succintă a celor mai stringente probleme din raion, şi anume: comunicarea interinstituţională slab dezvoltată între APL de nivelul I/II şi instituţiile societăţii civile; necesitatea reparaţiei edificiilor publice, lipsa aprovizionării cu apă potabilă, necesitatea renovării sistemului autonom de încălzire şi problema deşeurilor solide.

- Problema privind *necesitatea reparaţiei edificiilor publice* este specifică pentru un şir de comunităţi locale din raion. Ea este cauzată de lipsa mijloacelor necesare de întreţinere, care afectează funcţionarea eficientă a clădirilor propiriu-zise, dar şi a destinaţiilor acestora.

Pentru a îmbunătăţi situaţia, vom face referinţă la practica de succes privind reparaţia capitală a grădiniţei din s. Vatici, r-nul Orhei. Astfel, în perioada anilor 2006-2008, obiectivul a fost dotat cu mobilier, echipament, alte facilităţi, care să corespundă tuturor normelor şi standardelor în domeniu. Totodată, prin parteneriat cu reprezentanţii APL, Consiliului Raional Orhei, a Şcolii „Walldorf” (Germania) cu ONG „Apa Codrilor” şi a comunităţii, s-a reuşit reparaţia unei instituţii de importanţă majoră pentru copiii de vârstă preşcolară din s. Vatici [80, p. 44-46].

În anul 2017 a fost renovată grădiniţa din s. Mitoc, r-nul Orhei. Astfel, a fost reparat capital acoperișul, s-au făcut izolarea termică a clădirii și reparații interioare. Au fost schimbate rețelele electrice și pardoselile, au fost instalate geamuri și uși noi și un sistem de ventilare performant. La grădiniță a fost construită, amenajată și dotată o anexă ce servește ca bloc alimentar. În curte a fost instalat pavaj, iar în grupe s-a pus mobilier nou. Rezultatele obținute au fost posibile datorită susţinerii financiare din partea Guvernului României, a Fondului de Investiţii Sociale din Moldova (FISM) și comunității locale, care au dat dovadă de seriozitate și responsabilitate [107].

Observăm, deci, că instituţiile societăţii civile au conştientizat importanţa aspectului privind reparaţia edificiilor publice din comunităţile locale. Însă numărul acţiunilor întreprinse la nivel local este încă foarte redus şi nesemnificativ pentru a avea un impact asupra soluţionării unor probleme majore, de aceea schimbările majore întârzie să apară.

- *Lipsa aprovizionării cu apă potabilă* reprezintă o altă problemă acută a raionului. În or. Orhei lipsesc sursele alternative de aprovizionare cu apă potabilă şi există doar două staţii de tratare şi epurare a apelor uzate [147, p. 203]. În satele Chiperceni, Clişova, Târzieni, Mitoc, Mârzeşti, Mălăieşi etc. [207, p. 279-286] nu există reţele de aprovizionare cu apă potabilă, precum şi un sistem de canalizare şi staţie de epurare. Totodată, sistemul de aprovizionare cu apă potabilă din s. Hâjdeni este învechit. O practică de succes în soluţionarea acestei probleme este prezentată prin reconstrucţia sistemului de aprovizionare cu apă potabilă în perioada anilor 2005-2006 din s. Teleşău, r-nul Orhei. La planificarea şi realizarea practicii au participat: APL, ONG „Viitorul", agenţi economici, Consiliul Raional Orhei şi Fondul Ecologic Naţional. Astfel, au fost create parteneriate locale, au fost consolidate competenţele de organizare şi implicare a locuitorilor [80, p. 89-90].

Totuşi, problema privind aprovizionarea cu apă potabilă există şi în prezent, iar autorităţile locale şi instituţiile societăţii civile nu se implică destul ca să identifice resurse eficiente pentru a o soluţiona.

- *Renovarea sistemului autonom de încălzire* este necesară în mai multe instituţii publice, în special, căminele culturale, bibliotecile, grădiniţele, gimnaziile şi liceele din raion. În particular, această problemă persistă în Gimnaziul „G. Vieru" (or. Orhei); Liceul teoretic „V. Lupu" din s. Susleni, r-nul Orhei; Gimnaziul „D. Cantemir" din s. Ciocâlteni, r-nul Orhei; gimnaziile din satele Ghetlova şi Jora de Jos, r-nul Orhei etc. [207, p. 124]. Totodată, remarcăm că prin conjugarea eforturilor APL, Consiliului Raional Orhei, Asociaţiei Părinţilor şi Pedagogilor, AO „Speranţa" şi elevilor, a fost posibilă conectarea la gaze naturale şi gazificarea blocului alimentar al Gimnaziului din com. Zorile, r-nul Orhei. Realizarea practicii a avut loc în

perioada anului 2006. Practica a constat în faptul că proiectul a inclus două proiecte separate şi a rezolvat două probleme majore. Pe de o parte, a fost renovat şi modernizat sistemul de încălzire al gimnaziului, iar, pe de altă parte, a fost echipată şi conectată la gaze naturale bucătăria gimnaziului. Practica a contribuit la economisirea mijloacelor financiare destinate deservirii sălii de cazane şi utilajului din bucătăria gimnaziului. Totodată, s-a observat că, prin mobilizarea tuturor forţelor şi resurselor la rezolvarea problemei, a fost posibilă implementarea proiectelor importante şi stabilirea parteneriatului actorilor implicaţi. Experienţa practicii a fost transmisă la 65 de comunităţi prin intermediul articolelor publicate în ziarul raional „Plaiul orheian" şi ziarul regional „Cuvântul" [80, p. 103-106].

În acelaşi context, în s. Teleşeu, r-nul Orhei, începând cu anul 2008 şi până la etapa actuală, cu suţinerea FISM, a autorităţilor APL şi comunităţii locale au loc lucrări de gazificare a gimnaziului, grădiniţei, primăriei, a centrului de sănătate şi a mai multor case de locuit.

Din cele remarcate mai sus, observăm că problema privind renovarea sistemului autonom de încălzire poate fi soluţionată prin eforturi şi implicare comună a tuturor actorilor locali.

- Problema *deşeurilor solide* este caracterizată, în special, prin lipsa locurilor amenajate pentru depozitarea deşeurilor menajere. În acest, context comunităţile locale din raion sunt poluate, iar populaţia este nemulţumită de condiţiile sanitare. Indiferenţa unor cetăţeni şi lipsa aplicării sancţiunilor eficiente din partea autorităţilor locale şi a celor ecologice sau sanitare au dus, de asemenea, la crearea gunoiştilor neautorizate. Câteva practici de succes realizate în soluţionarea acestei probleme sunt prezentate de s. Fiodoreuca, s. Vatici, precum şi de com. Ciocâlteni, r-nul Orhei.

Astfel, autorizarea şi amenajarea gunoiştii din s. Fiodoreuca a fost posiblă datorită participării comune a APL, consiliului local, consiliului local al copiilor şi tinerilor, precum şi a comunităţii. Totodată, Fondul Ecologic Naţional şi Asociatia agricolă „Freamat de codru" au contribuit prin mijloace financiare şi tehnice la lichidarea a 10 gunoişti neautorizate din localitate. Chiar dacă realizarea parcticii a început în anul 2005, pe parcurs însă au fost desfăşurate un şir de acţiuni pentru rezolvarea problemei gunoiştilor neautorizate. Una dintre acestea a fost organizarea mesei rotunde cu tema „Asigurarea securităţii ecologice a populatiei din comunitate", la care au participat reprezentanţii primăriei, consiliului local, consiliului local al copiilor şi tinerilor din Liceul „D. Cantemir". Ca rezultat al implicării tuturor actorilor locali, au fost îmbuntăţite condiţiile minime pentru instituirea unei gospodării comunale în localitate. Totodată, au fost dotate gospodăriile şi întreprinderile cu urne speciale pentru colectarea deşeurilor. Observăm, în acest sens, că participarea populaţiei la procesul decizional la nivel

local reprezintă un factor important în dezvoltarea social-economică a satului. Parteneriatul la nivel local urgentează soluţionarea problemelor existente în comunitate, în timp ce promovarea educaţiei ecologice trebuie să înceapă în familie [80, p. 139-140].

O altă practică de succes este prezentată de s. Vatici, r-nul Orhei, care a constat în amenajarea platformelor pentru depozitarea deşeurilor solide din localitate. Realizarea practicii a fost posibilă datorită parteneriatului între APL, AO „Apa Codrilor" din s. Vatici, agenţilor economici din regiune şi participării directe a cetăţenilor la implementarea proiectului. În acelaşi timp, Fondul Ecologic Naţional a contribuit financiar la susţinerea soluţionării problemei. Pentru realizarea practicii, au fost create zone verzi pe teritoriile aferente platformelor de gunoi, s-au efectuat lucrări de amenajare a gunoiştilor, iar locuitorii satelor au participat ca voluntari la efectuarea lucrărilor de amenajare. Ca rezultat al implementării acestui proiect, au fost amenajate 4 platforme în s. Vatici şi 3 platforme în s. Curchi. Astfel, localităţile au devenit mai amenajate şi îngrijite, atractive pentru vizitatori. Cetăţenii se implică mai mult în menţinerea curăţeniei şi au devenit mai receptivi la problemele comunităţii.

Remarcăm, totodată, importanţa implicării SRL „ABS" din s. Peresecina din r-nul Orhei, care şi-a asumat responsabilitatea celectării şi reciclării deşeurilor din masă plastică. Prin acţiunile de ecologizare pe care le desfăşoară firma au fost colectate pe parcursul anilor 2008-2009 peste 3 mii tone de deşeuri, care au fost reciclate. Plasticul este transformat în materie primă, cumpărată apoi de producătorii de peliculă pentru sere [174, p. 33].

În perioada anilor 2014-2015, ADR Centru a implementat proiectul „Extinderea și modernizarea sistemului local existent de management al deșeurilor din orașul Orhei și 13 localități vecine", beneficiari direcţi fiind locuitorii or. Orhei și 13 localități din acelaşi raion [170].

Prin urmare, observăm că succesul iniţiativelor depinde de capacitatea APL de a mobiliza locuitorii la rezolvarea problemelor de interes local. Iar informarea şi instruirea cetăţenilor este importantă pentru a asigura durabilitatea proiectului [80, p. 141-142].

- *Comunicarea interinstituţională slab dezvoltată între APL de nivelul I/II şi instituţiile societăţii civile* este un aspect mai puţin valorificat din cauza neîncrederii populaţiei în instituţia APL şi a lipsei interesului cetăţenilor de a participa la treburile publice. Totodată, pârghiile de implicare în procesul de consultare publică a cetăţenilor sunt insuficiente. Una dintre cauze este şi lipsa unui cadru informaţional în raion care să faciliteze această situaţie [207, p. 18]. Pe de o parte, se constată că autorităţile locale diseminează informaţiile de interes public prin intermediul paginilor electronice, iar pe de altă parte, mass-media, sectorul privat și cel asociativ nu manifestă un interes semnificativ faţă de evenimentele realizate de autorităţi.

Pentru a îmbunătăţi situaţia, instituţiile societăţii civile au început să desfăşoare mai multe întâlniri cu autorităţile locale, pentru a pune în discuţii unele probleme de interes comun, dar şi pentru a fi mai aproape de populaţia locală. Un exemplu de succes, în acest sens, îl reprezintă proiectul „Parteneriat durabil lărgit pentru reforma de descentralizare", care a fost implementat în perioada anilor 2013-2014 de către Comisia Europeană, în parteneriat cu Primăria oraşului Orhei, APL, ONG-urile din or. Ungheni și Orhei. Obiectivele proiectului s-au axat pe îmbunătățirea capacității autorităţilor APL și societății civile din raioanele Ungheni și Orhei pentru elaborarea programelor și proiectelor comune de dezvoltare durabilă, precum şi creșterea conștientizării autorităţilor publice locale privind necesitatea de implicare a instituţiilor societăţii civile în procesul de formulare a politicilor publice, cu centrarea pe procesul reformei de descentralizare, respectarea egalității de gen și incluziunii minorităților [120]. Ca rezultat, a fost creată o rețea a autorităților locale pentru sprijinirea promovării politicilor publice și reformei de descentralizare, a fost lansată o rețea de parteneriat civic-public pentru instituționalizarea mecanismelor de consultare dintre instituţiile societăţii civile și autorităţile APL şi o platformă electronică pentru promovarea bunelor practici în dezvoltarea durabilă la nivel local.

Din cele remarcate mai sus, evidenţiem că activităţile desfăşurate cu implicarea întregii comunităţi au un impact social pozitiv asupra localităţilor. În acelaşi timp, dacă e să analizăm gradul de dezvoltare a comunităţilor locale în raionul Orhei ca rezultat al implicării instituţiilor societăţii civile în soluţionarea problemelor, vom observa că unele schimbări au avut loc. Acestea însă se datorează eforturilor comune şi a conclucrării reciproce dintre autorităţile locale, sectorul privat şi cel nonprofit, care au identificat nevoile comunităţilor, au stabilit priorităţile şi au trasat paşi concreţi de acţiune în vederea rezolvării unor necesităţi ale cetăţenilor.

3.3.3. Raionul Cahul (zona de sud). Datele cu privire la numărul şi lista organizaţiilor necomerciale lipsesc pe pagina oficială a Primăriei or. Cahul, dar şi în documentele strategice de dezvoltare socioeconomică a raionului Cahul, de aceea vom menţiona, totuşi, că printre cele mai active organizaţii din raion sunt: Centrul Contact (filiala Cahul), Centrul Pro-Europa din Cahul, Asociaţia Naţională a Scouţilor din Moldova (filiala Cahul), Agenţia de Cooperare Transfrontalieră şi Integrare Europeană, AO „Perspectiva", AO „Centrul Regional de Dezvoltare SocioEconomică", Centrul obştesc „Pas cu Pas", AO „AZI", AO „Asociaţia Raională de Fotbal" din Cahul, Asociaţia Femeilor de Afaceri „Femida"; Şcoala micului business din Cahul etc.

Activităţile organizaţiilor se focalizează pe: dezvoltarea serviciilor de informare, consultare, asistenţă în agricultură; promovarea drepturilor omului; gazificarea localităților; aprovizionarea cu apă şi salubrizarea; educarea şi instruirea copiilor şi tinerilor; acordarea

protecţiei sociale cetăţenilor; protecţia mediului înconjurător; dezvoltarea economică locală; promovarea şi susţinerea activităţilor din domeniul social, cultural, ecologic.

Printre cele mai stringente probleme identificate de către autor remarcăm: activităţi de recreiere limitate pentru tinerii din raion; creşterea gradului de poluare a mediului; asigurarea protecţiei sociale a oamenilor cu nevoi speciale; existenţa unor parteneriate slabe între autorităţile APL de nivelul I/II şi instituţiile societăţii civile; asigurarea protecţiei sociale a oamenilor cu nevoi speciale şi lipsa aproviziońării cu apă potabilă şi salubrizarea.

- *Activităţi de recreiere limitate pentru tinerii din raion.* Reieşind din faptul că pe teritoriul raionului există multe instituţii de învăţământ, totuşi, o bună parte din tineri nu au unde să-şi petreacă timpul liber. De aceea, pentru r-nul Cahul se impune elaborarea unor priorităţi şi stabilirea direcţiilor clare de dezvoltare ce ar avea ca efect impulsionarea tinerilor din raion.

O practică de succes o constituie crearea în anul 2007 a Centrului de tineret „Iujanca" în s. Iujnoe, r-nul Cahul. Pentru implementarea practicii au fost realizate mai multe activităţi. Un grup de iniţiativă împreună cu APL din s. Iujnoe au studiat problemele tineretului din sat, iar cu suportul celor mai activi tineri s-a efectuat un sondaj, precum şi diferite întâlniri cu tinerii. Apoi consiliul local a susţinut iniţiativa Primăriei privind deschiderea Centrului şi necesitatea de căutare a resurselor financiare. În acest scop, a fost elaborat un proiect şi obţinută finanţarea acestuia. Astfel, în cadrul proiectului a fost reparată şi amenajată încăperea destinată Centrului de tineret. A fost procurat şi instalat echipamentul necesar pentru Centru. A fost amenajată o sală cu 5 calculatoare conectate la reţeaua internet. În mai 2007 a avut loc inaugurarea oficială a Centrului, au început să funcţioneze cercurile, să apară iniţiative din partea tinerilor pentru organizarea diferitor evenimente culturale. Au fost atraşi profesori voluntari şi specialişti locali, care aveau abilităţi şi deprinderi în practicarea diferitor genuri de activitate, cum ar fi: canto, dansuri, desen, studierea calculatorului. Practica poate fi utilă şi pentru alte localităţi, pentru a implica tinerii vulnerabili în acţiuni culturale de masă. Organizarea diferitor manifestări culturale permite dezvoltarea competenţelor, recrearea şi folosirea eficientă a timpului liber. La activităţile Centrului de tineret din s. Iujnoe participă şi tinerii din localităţile vecine, astfel trezindu-se interesul acestora faţă de rezolvarea diferitor probleme, iniţierea propriilor afaceri, pentru binele propriu şi al comunităţii [80, p. 225-227].

Un alt exemplu de succes privind participarea tinerilor la activităţi de recreiere este prezentat prin crearea cluburilor de fotbal şi a asociaţiilor obşteşti care activează în domeniul promovării sportului în r-nul Cahul. Astfel, în raion sunt înregistrate 9 asociaţii obşteşti sportive, care sunt finanţate de Consiliul Raional Cahul, dar şi de ISC-urile locale: Asociaţia raională de fotbal; Asociaţia raională de lupte; Clubul sportiv de box „Avangarda"; Clubul sportiv de fotbal

„Cahul- 2005”; Clubul sportiv de fotbal „Slobozia Mare”; Clubul sportiv de taekwon-do „Dinamic”; Clubul sportiv de tenis de masă „Cahulpan”; Clubul sportiv de baschet „Gama-Sind”; AO de fotbal feminin; Clubul sportiv „Maksimum”.

Printre succesele obţinute de către unele echipe se remarcă Clubul sportiv de baschet „Gama-Sind” care este deţinătoarea titlului de campioană a ţării şi a Cupei Republicii Moldova la baschet pe parcursul ultimilor ani. Datorită Asociaţiei raionale de fotbal Cahul, s-a obţinut o nouă cale de dezvoltare pentru fotbalul din localităţile rurale ale raionului prin organizarea unui număr mare de activităţi, cum ar fi: Campionatul raional de fotbal, Cupa preşedintelui raionului Cahul, Turneul internaţional „Cupa Euroregiunii Dunărea de Jos”, Festivalul de fotbal pentru copii „Dulce copilărie” etc. [166, p. 82].

Pe parcursul anilor 2012 - 2016 au fost organizate un şir de activităţi şi concursuri, care au avut un impact pozitiv în dezvoltarea şi educaţia tinerilor din raionul Cahul, printre care concursul intelectual „Brain Ring”; campamentul „Şcoala de Vară”; cursul de seminare „Rolul tinerilor în dezvoltarea durabilă a comunităţii”; Proiectul naţional „Hai Moldova – Curăţenie în toată ţara, într-o singură zi”; Forumul raional al tinerilor, Concursul „Vocile Tinerilor” etc.

Municipiul Cahul a fost desemnat Capitala Tineretului 2018, iar acest titlu îi oferă oraşului posibilitatea să desfăşoare un program diversificat în cadrul activităţilor de tineret, organizate de APL/APC, ONG-uri regionale şi naţionale, precum şi de organizaţii internaţionale. Acest eveniment are ca misiune asigurarea creării oportunităţilor de dezvoltare multilaterală a tinerilor în vederea participării active a acestora în viaţa economică, socială şi culturală a ţării, dar şi dezvoltarea localităţilor prin implicarea tinerilor [116].

Din cele remrcate mai sus observăm că autorităţile locale, dar şi instituţiile societăţii civile au conştientizat faptul că tinerii reprezintă o parte importantă din populaţia r-nului Cahul. Iar pe termen lung, tinerii de astăzi vor prelua toate domeniile vieţii publice din raion. Calitatea sistemului de servicii pentru tineri va fi determinantă pentru perspectivele de dezvoltare a acestei regiuni.

- *Creşterea gradului de poluare a mediului,* generată de platformele pentru gunoi de pe lângă blocurile locative neamenajate, gunoiştile neautorizate de pe marginea localităţii creează o imagine nefavorabilă pentru oraş. Totodată, poluarea apelor de suprafaţă şi subterane prin depozitare necontrolată a deşeurilor menajere, a dejecţiilor animaliere constituie şi un focar serios de maladii infecţioase.

Pentru a îmbunătăţi situaţia, prin intermediul proiectului „Eficientizarea managementului deşeurilor solide în Regiunea de Dezvoltare Sud”, implementat de către ADR (Sud) şi cu susţinerea financiară a donatorilor străini, au fost construite 23 de platforme unde au

fost instalate circa 200 de tomberoane. De asemenea, a fost procurată o autospecială de colectare, presare şi transportare a deşeurilor, o presă de balotat plasticul şi hârtia. Totodată, în conformitate cu Strategia sectorială în Regiunea de Dezvoltare Sud, în anul 2013 a fost înfiinţată Asociația pentru Managementul Deșeurilor. Organizaţia şi-a propus să creeze un sistem funcțional de gestionare a deșeurilor din zona de dezvoltare care să asigure colectarea, transportarea, sortarea, tratarea, transferul și depozitarea deșeurilor. În acest scop, în anul 2015 a fost construit un depozit regional și două stații de transfer. Aria proiectului a acoperit Regiunea de Dezvoltare Sud, Zona de management a deșeurilor 3, raioanele Cahul, Cantemir şi Taraclia, UTA Găgăuzia, raioanele Ceadâr-Lunga şi Vulcănești [168]. Astfel, se observă că problema privind poluarea mediului este mai puţin alarmantă la etapa actuală, iar aceasta se datorează eforturilor comune ale instituţiilor societăţii civile şi autorităţilor publice locale, care au întrepins şi continuă să ia măsuri de ameliorare a situaţiei în acest domeniu.

- Problema privind *aprovizionarea cu apă potabilă şi salubrizarea* este caracterizată prin nivelul de acces limitat al populaţiei la serviciul de alimentare cu apă şi, în special, la serviciul de canalizare. Insuficienţa de apă pentru construirea fântânilor individuale afectează grav situaţia din localităţi şi duce la înrăutăţirea continuă a condiţiilor de trai, migrarea oamenilor, micşorarea veniturilor celor ce practică agricultura. Totodată, în condiţiile unui deficit de capacităţi financiare, este destul de complicat de a prevedea o dezvoltare a sistemelor de canalizare şi epurare a apelor uzate [209, p. 6-7]. Totuşi, prin conjugarea eforturilor comune ale instituţiilor societăţii civile şi autorităţilor locale, a fost posibilă soluţionarea problemei privind aprovizionarea cu apă potabilă a locuitorilor din s. Iujnoe, r-nul Cahul. În particular, au fost implicaţi reprezentanţi ai APL, ONG „Iujnoe-Gaz”, creată în anul 1999, locuitorii satului, fermierii, sponsorii, precum şi Consiliul raional Cahul. Principalul rezultat al practicii a fost crearea în noiembrie-decembrie 2004 a Întreprinderii municipale „Apeduct-Iujnoe”, care asigură prestarea serviciului, evidenţa consumului de apă şi colectarea taxelor pentru apa consumată [80, p. 77-79].

Rezolvarea problemei aprovizionării cu apă a influenţat pozitiv toate păturile sociale din sat, a îmbunătăţit nivelul de trai al locuitorilor. Întreprinderile de pe teritoriul satului au posibilitatea de a utiliza apa din apeduct şi a îmbunătăţi condiţiile sanitaro-igienice şi de muncă ale angajaţilor. În acest context, succesul practicii poate fi transmis altor primării, care vor conştientiza necesitatea creării întreprinderilor municipale, prestarea serviciului, evidenţa apei şi colectarea taxelor pentru apa consumată.

- Problema privind *asigurarea protecţiei sociale a oamenilor cu nevoi speciale* este cauzată de: servicii sociale specializate insuficiente pentru copiii rămaşi fără protecţie

părintească; lipsa unui sistem computerizat de evidenţă a copiilor în situaţie de risc; fluctuaţia cadrelor în serviciul asistenţă socială comunitară; lipsa programelor şi serviciilor la nivel de comunitate pentru consolidarea capacităţilor parentale; nivelul de salarizare foarte scăzut etc.

În vederea îmbunătăţirii situaţiei, atât autorităţile specializate locale, cât şi instituţiile societăţii civile depun eforturi şi se implică în diverse activităţi. În acest context, se acordă o atenţie deosebită oamenilor în etate, persoanelor cu dizabilităţi şi familiilor social vulnerabile. Printre cele mai active ISC-uri din raion în domeniul respectiv se numără: AO „Speranţa" (or. Cahul); AO „Prosperare" (com. Burlacu); ONG „Eldorado" (s. Flocoasa); Societatea Invalizilor (or. Cahul); AO „IRIS" (s. Vadul lui Isac); ONG „VIS" (or. Cahul). Există şi un şir de centre de asistenţă socială: Centrul Maternal, Centrul de asistenţă socială a copilului şi familiei, Azilul pentru persoane în etate şi cu dizabilităţi, Centrul social „Casa Nadejda", AO Centrul pentru persoane în etate „MAX-BORCEAG" (servicii de zi), Centru pentru persoane în etate „Oliver" [166, p. 43]. În s. Alexandru Ioan Cuza funcţionează Azilul pentru 50 persoane în etate şi cu dizabilităţi, în s. Pelinei – Centrul pentru persoane în etate „Oliver" pentru 7 persoane, în s. Borceag – Centrul „MAX-BORCEAG", sunt prestate servicii de zi pentru 80 persoane în etate. În s. Văleni – AO „Concordia" a înfiinţat Centrul social „Casa Nadejda", unde sunt cazate 12 persoane şi zilnic funcţionează cantina socială pentru 100 persoane.

Practicile au un impact nu doar asupra beneficiarilor direcţi, dar şi asupra întregii comunităţi din raion. Aceste practici creează o atitudine corespunzătoare faţă de copii şi familiile social vulnerabile. Acordarea de servicii acestor persoane prin intermediul centrelor sociale le ajută să depăşească starea de „excluşi sociali" şi să se bucure de un trai mai bun.

- O altă problemă comună care persistă şi în raionul Cahul se referă la *existenţa unor parteneriate slabe între autorităţile APL de nivelul I/II şi instituţiile societăţii civile.* Acestea nu sunt bine fortificate, pe de o parte, din lipsa interesului cetăţenilor şi a angajamentului civic şi, pe de altă parte, din cauza potenţialului mai puţin dezvoltat al personalului din cadrul APL pentru a atrage şi colabora cu factorii sus-menţionaţi [166, p. 13]. Totodată, principiile de dezvoltare participativă a raionului la procesul decizional prin intermediul ISC-urilor nu sunt deocamdată aplicate pe scară largă. Nu sunt utilizate instrumente de consultare publică, precum și mecanisme de relaţionare şi implicare participativă a societăţii la dezvoltarea locală şi soluţionarea problemelor raionului. În acelaşi context, se simte lipsa transparenţei procesului decizional care să creieze starea de încredere între ISC-uri și APL.

În continuare vom prezenta câteva proiecte de dezvoltare comunitară în s. Crihana Veche din r-nul Cahul care au contribuit la consolidarea dialogului dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile. Se observă că direcţiile de dezvoltare a localităţii o perioadă lungă de

timp se hotărau fără a se lua în considerare opinia cetăţenilor. Lipsa de transparenţă în activitatea APL genera indiferenţă şi pasivitate din partea actorilor comunitari. Tinerii erau priviţi ca un grup de persoane care nu îşi pot manifesta doleanţele şi interesele, nu pot influenţa deciziile la nivel local. Nu a fost elaborat vreun plan local de acţiune locală şi nu erau monitorizate deciziile autorităţilor, nu au fost identificate şi nu a fost stabilită prioritatea problemelor comunităţii. Această situaţie a determinat formarea unor practici în sat iniţiate la începutul anului 2006 şi pe care s-a axat dezvoltarea de mai departe a localităţii.

În prima etapă, AO „Gaudeamus" a organizat trainingul „Tehnici de supravieţuire", scopul constând în promovarea spiritului civic al locuitorilor s. Crihana Veche şi conştientizarea de către populaţie a oportunităţior de implicare cât mai activă în procesul decizional la nivel local. Ca rezultat, au fost create două grupuri de iniţiativă, care au identificat problemele de ordin social, economic şi cultural specifice localităţii; au elaborat un plan de activităţi la realizarea cărora au fost implicaţi membrii comunităţii, APL, agenţii economici şi donatorii externi.

Următoarea etapă s-a referit la elaborarea planului strategic de dezvoltare al Liceului Teoretic „Mihai Eminescu" pentru anii 2007-2011 în cadrul proiectul „Educaţie de calitate în mediul rural". La implementarea proiectului au participat direcţia liceului, membrii ONG-urilor locale, APL, voluntari şi experţi. Totodată, managerul bibliotecii publice a desfăşurat un atelier practic, cu scopul de a evidenţia rolul bibliotecii în dezvoltarea comunitară, a promova practici de succes şi a face schimb de experienţă în domeniu. Utilitatea activităţilor desfăşurate anterior a fost valorificată în cadrul implementării proiectului „O lume curată pentru ziua de mâine", iniţiat de AO „Gaudeamus" în parteneriat cu APL şi 600 de elevi ai liceului, cu susţinerea financiară a Corpului Păcii. Astfel, s-a făcut curăţenie în spaţiile publice, au fost lichidată o gunoişte neautorizată şi instalate trei urne metalice în locurile publice.

În cadrul Centrului Comunitar a fost organizată activitatea unor ateliere pe interese: „Clubul de dezbateri", „Şcoala tânărului consilier", cu susţinerea finaciară parţială din partea Grupului „Caritas" din or. Padova (Italia). Obiectivele acestor ateliere s-au axat pe: familiarizarea, antrenarea în discuţii, schimbul de idei, luarea deciziilor de către tineri, pentru a putea exprima şi susţine liber propria opinie, a coopera şi a conlucra în grupuri mici, a utiliza diverse tehnici de convingere, a sintetiza o materie vastă într-o comunicare laconică şi logică.

Toate activităţile desfăşurate în comunitate, precum şi informaţiile cu privire la activitatea APL au fost reflectate în publicaţia periodică locală „Minerva". Pe parcursul realizării practicii, a fost iniţiată crearea Asociaţiilor Obşteşti „Apeduct-T" şi „Casa Noastră", care activează în domeniul dezvoltării comunitare. Totodată, la nivel local s-au creat parteneriate între

ONG „Gaudeamus”, biblioteca publică şi Centrul de acces la informaţii şi instruire. La nivel naţional s-a creat parteneriat între ONG „Gaudeamus” şi ONG „INTECO” din Chişinău, la nivel internaţional – între ONG „Gudeamus” şi Asociaţia „Caritas” din oraşul Padova (Italia).

Din cele remarcate mai sus, observăm că pentru prima dată instituţiile societăţii civile împreună cu reprezentanţii APL au format parteneriate şi au desfăşurat activităţi comune în beneficiul comunităţii. Instituţiile publice au iniţiat acţiuni comunitare, în timp ce mobilizarea comunităţii s-a realizat prin intermediul asociaţiilor obşteşti cu participarea voluntarilor. Totodată, s-a contribuit la informarea şi transparaenţa activităţii APL [80, p. 161-163].

Un alt exemplu de succes, organizat în or. Cahul pe data de 19 aprilie 2018, l-a constituit desfășurarea atelierului de instruire cu genericul „Accesul la informație și transparența administrativă – precondiție a participării cetățenești”. La eveniment au participat reprezentanţi ai ONG-urilor, grupurilor de inițiativă, reprezentanți ai APL și s-a discutat despre cadrul legal din domeniul transparenței și accesului la informația de interes public. Pentru o mai bună înțelegere a rolului cetățenilor în asigurarea transparenței administrative, participanții au fost implicați în cadrul unor exerciții practice pe durata cărora au fost pregătiți să desfășoare activități participative (audieri publice, dezbateri publice etc.) [150].

Astfel, s-a observat că succesul în fortificarea raionului și reducerea disparităților poate fi asigurat prin cooperarea și implicarea reprzentanților APL, ai sectorului privat, ISC-urilor, aceștia facilitând producerea efectelor așteptate de locuitori [166, p. 5].

Sub aspect general, ţara noastră se caracterizează printr-un grad scăzut de dezvoltare economică, iar acest lucru s-a observat pe tot parcursul analizei situaţiei din cele trei raioane – Şoldăneşti, Orhei şi Cahul. În localităţi există un şir de probleme comune la nivel economic, social şi cultural, care afectează dezvoltarea locală. Totodată, s-a demonstrat că se pot obține rezultate frumoase prin implicarea comună a instituţiilor societăţii civile şi a autorităților APL de nivelul I/II. Iar aceste acțiuni trebuie să continue pentru a avea un impact mai mare, a fi mai durabile şi eficiente în asigurarea bunăstării populației.

3.4. Concluzii la capitolul 3

În urma cercetării am ajuns la următoarele concluzii:

Autoritățile APL moldovenești susțin consolidarea parteneriatului de colaborare cu instituţiile societăţii civile pentru dezvoltarea comunității locale, prin participare publică la treburile obşteşti și contribuind astfel la sporirea transparenței decizionale.

Parteneriatul de colaborare la nivel local dintre autorităţile APL şi instituţiile societăţii civile este benefic pentru faptul că aceasta înseamnă politici publice și reforme mai bune în

interesul cetăţenilor. Iar acest proces nu este uşor, implicând mai multe măsuri de ordin legislativ şi organizatorico-practice, precum şi repartizarea de resurse (financiare, umane şi de timp).

Reprezentanţii instituţiilor societăţii civile trebuie să fie implicaţi în toate fazele procesului politicilor publice, de la stabilirea de scopuri şi obiective pentru strategii de politică publică, adoptare de decizii, implementare, monitorizare şi evaluare, fiecare etapă din acest ciclu prezentând o serie de particularităţi legate de implementarea efectivă a consultării/participării.

Evaluarea celor cinci funcții specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice și culturale la nivel local a demonstrat că acestea sunt competente şi depun efort colosal în sensibilizarea opiniei publice cu privire la problemele existente la nivel local. Totodată, au fost înregistrate un șir de progrese, însă acestea sunt modeste, în comparație cu așteptările cetățenilor. Prezentarea practicilor de succes ale ISC-urilor în dezvoltarea comunităţilor din raionalele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul a arătat că există încă un şir de probleme care pot fi soluţionate mai uşor şi eficient cu implicarea tuturor actorilor comunităților locale. Iar acest fapt confirmă ipoteza noastră, prezentată la începutul lucrării, cu privire la rolul **pasiv** pe care îl au instituţiile societăţii civile moldoveneşti în dezvoltarea comunităţii locale.

Credem că concluziile generale prezentate în acest capitol vor sensibiliza autoritățile asupra problemelor cetăţenilor, dar şi asupra rolului asumat de instituţiile societăţii civile în dezvoltarea comunităţilor locale. Totodată, sperăm că aceste aspecte se vor regăsi pe agenda de lucru a autorităților guvernamentale, administrației publice locale, dar şi a organizaţiilor finanţatoare, pentru a contribui, în final, la bunăstarea generală a cetăţenilor.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Problema ştiinţifică importantă soluţionată rezidă în determinarea rolului instituţiilor societăţii civile în contextul dezvoltării comunităţii locale în Republica Moldova, odată cu desprinderea ţării noastre de la imperiul sovietic, fapt ce a condus la identificarea pentru reprezentanţii din mediul academic şi cel neguvernamental a principalelor probleme şi provocări cu care se confruntă sectorul asociativ şi a permis prezentarea unor recomandări privind dezvoltarea comunităţii (comunităţilor) locale sub aspect economic, social şi cultural.

Contribuţia autorului este reprezentată prin introducerea în ştiinţa și practica națională a conceptelor de ,,instituţii ale societăţii civile" şi de ,,dezvoltare a comunităţii locale" ca elemente esenţiale ale asigurării bunăstării generale, examinarea cadrului legislativ moldovenesc al sectorului asociativ în vederea determinării gradului de implicare a sectorului asociativ la procesul decizional, evaluarea funcțiilor specifice ale instituțiilor societății civile în direcţia dezvoltării comunităţii locale din perspectiva activităţilor desfăşurate, dar şi prezentarea unor practici de succes ale instituțiilor societății civile în soluţionarea celor mai stringente probleme de nivel local din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul. Ideile, concluziile şi recomandările ştiinţifice expuse în conţinutul lucrării sunt rezultatul cercetării autorului, fiind elucidate în 31 de publicaţii ştiinţifice şi prezentate la 14 conferinţe ştiinţifice naţionale şi internaţionale.

Astfel, în urma analizei şi generalizării materiei expuse în teză, formulăm următoarele **concluzii**:

1. Cercetătorii străini şi autohtoni au început să examineze conceptul de instituţii ale societăţii civile la începutul sec. XXI, acesta fiind definit ca o totalitate de organizații formale și informale ale sectorului asociativ care au rolul de a dezvolta unele practici de succes la nivel local, regional și național. În particular, instituţiile societăţii civile sunt reprezentate de: asociațiile obștești, instituţiile publice/private; agenţii economici; grupurile religioase; grupurile neformale, dar şi de cetăţenii simpli. (Concluzie expusă în: Abordarea conceptuală a fenomenului instituțiilor societății civile. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 3 (LXXVIII). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2017. p. 93-112; Abordarea teoretico-metodologică a conceptului de societate civilă în contextul dezvoltării comunității locale. În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători [Materialele conferinței științifice internaționale anuale ale tinerilor cercetători]. Vol. III. Ediția a VI-a, 12 aprilie 2012. Chișinău: Artpoligraf, 2012. p. 57-63).

2. Formarea instituţiilor societăţii civile a început, odată cu trezirea conştiinţei naţionale şi emanciparea naţională, din 1988. De atunci, ele au cunoscut o dezvoltare continuă (evoluând de la etapa renaşterii, constituirii, consolidării şi a transformării). Astăzi instituţiile

societăţii civile de nivel naţional sau local depun eforturi pentru a fi mai cunoscute comunităţilor şi a câştiga mai multă încredere din partea cetăţenilor. Totodată, acestea sunt axate pe îmbunătăţirea managementului financiar şi al resurselor umane ale organizaţiei, care, odată fiind soluţionate, vor contribui la atingerea unor indicatori mai buni în dezvoltarea comunităţii locale. (Concluzia respectivă este reflectată în: Afirmarea organizațiilor societății civile ca forme de asociere umană. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 4. Chișinău: „Elan Poligraf" SRL, 2012. p. 133-136; Afirmarea și dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești (1991-2013). În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 1 (31). Chișinău: „Elan Poligraf" SRL, 2014. p. 74-80).

3. În sens restrâns, conceptul de dezvoltare a comunității locale este un *proces,* prin faptul că au loc intervenții conștiente și planificate ce sunt axate pe prosperarea comunităţii şi asigurarea bunăstării generale a indivizilor. În sens larg, conceptul de dezvoltare a comunității locale este un *rezultat*, deoarece are loc adoptarea colectivă de măsuri economice, sociale sau culturale pentru dezvoltarea comunității locale. De asemenea, dezvoltarea comunităţii locale este axată pe schimbarea pozitivă şi pe îmbunătăţirea nivelului de trai al cetățenilor în comunitate. Iar aceste schimbări trebuie să aibă loc, în special, la nivel economic, social şi cultural. (Idee expusă în: Probleme şi perspective de dezvoltare ale instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunității locale: cazul Republicii Moldova. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Ştiinţa politică şi societatea în schimbare" [Materialele conferinței științifice internaționale dedicate celei de-a 20-a aniversări a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, 13 noiembrie 2015]. Chişinău: CEP USM, 2015. p. 55-61).

4. Relaţia dintre instituţiile societăţii civile şi dezvoltarea comunităţii locale se bazează pe anumite norme şi valori ce reies din misiunea (scopul) organizaţiilor formale şi informale ale societăţii civile, precum şi pe cultura, tradiţiile existente în comunitate, care trebuie dezvoltate pentru binele societăţii. Totuşi, instituţiile societăţii civile nu pot exista în izolare, iar activitatea lor este orientată mai mult sau mai puţin spre dezvoltarea comunităţii locale. (Concluzie reliefată în: Probleme şi perspective de dezvoltare ale instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunității locale: Cazul Republicii Moldova. // Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu" din Cahul, 5 iunie 2015. Volumul I. Cahul: US Cahul, 2015. p. 18-26).

5. Cadrul legislativ de reglementare a activităţii instituţiilor societăţii civile în Moldova este favorabil pentru desfăşurarea activităţilor conform obiectivelor trasate. Totuşi, o bună parte din reprezentanţii sectorului asociativ nu cunosc şi nu ştiu cum să aplice prevederile

actelor normative. În acelaşi timp, există unele stipulări care creează neclarităţi şi impedimente în desfăşurarea activităţilor intituţiilor societăţii civile. (Concluzie expusă în: Cadrul legal şi instituţional al societăţii civile din Republica Moldova. În: Revista Moldovenească de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale. Nr. 1 (35). Chişinău: „Elan Poligraf" SRL, 2015. p. 80-86; Baza juridico-normativă de instituţionalizare a societăţii civile moldoveneşti. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 1 (LXXII). Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2016. p. 53-64).

6. Numărul organizaţiilor necomerciale a cunosct o creştere spectaculoasă de la obţinerea independenţei ţării, atingând cifra de 11 702 la începutul anului 2018. În pofida creşterii cantitative, rolul acestora în dezvoltarea comunităţii locale este mai puţin semnificativ, din cauza numărului redus al angajaţilor, dezvoltării organizaţionale slabe, precum şi a resurselor financiare insuficiente ale unor organizaţii. Totodată, ţara noastră este reprezentată de o varietate largă de organizaţii (in)formale, care acoperă practic toate sferele de activitate (Idee reflectată în: Tipologia, numărul şi funcţiile societăţii civile în Republica Moldova. În: Perspective de dezvoltare a ştiinţei în viziunea tinerilor cercetători [Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale anuale ale tinerilor cercetători]. Vol. II. Drept Naţional şi Ştiinţe Politice. Ediţia a VIII-a, 3 iunie 2014. Chişinău: Artpoligraf, 2014. p. 37-38).

7. Instituţiile societăţii civile de nivel naţional şi local, care activează în special în domeniul economic şi sociocultural, sunt o reflectare a transformării comunităţilor locale. În contextul situaţiei economice precare, al clasei politice instabile, cu imperfecţiunea legislaţiei, anume astfel de structuri constituie canalul cel mai eficient şi mecanismul de mobilizare al angajamentului civic. Totodată, instituţiile societăţii civile trebuie să-şi orienteze eforturile în special pe implicarea în domeniile precum ar fi – sănătate, cultură şi tineret, deoarece anume ele includ o parte considerabilă a populaţiei de vârstă diferită de care depinde bunăstarea generală. (Idee expusă în: Tipologia şi domeniile de activitate ale instituţiilor societăţii civile din Republica Moldova. În: Political Science, International Relations and Security Studies. // Conferinţa internaţională „International Conference Proceedings, the Xth Edition". Sibiu. 27-29 mai 2016. p. 38-40).

8. Deocamdată nu se poate vorbi despre un dialog constructiv şi eficient între instituţiile societăţii civile şi autorităţile APL. Cu toate că ţara noastră a semnat principalele documente internaţionale privind implicarea cetăţenilor în treburile publice şi a adoptat un şir de acte normative interne în acest sens, totuşi dezvoltarea comunităţii locale ca proces şi rezultat întârzie să se producă în majortitatea localităţilor ţării. Instituţiile societăţii civile sunt informate şi participă la consultările publice organizate de autorităţile APL. Totuşi, etapele privind

implicarea în procesul decizional, precum și capacitatea de a influența și a controla anumite politici publice sunt mai puțin reprezentative pentru instituțiile societății civile, din mai multe motive obiective și subiective invocate de autoritățile APL. (Reflectat în: Formalizarea parteneriatului de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile APL în dezvoltarea comunităților locale. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 4 (LXXIX). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2017. p. 24-42).

9. Analiza evaluării funcțiilor specifice ale instituțiilor societății civile în contextul schimbărilor socioeconomice și culturale la nivel local a demonstrat că, deşi au fost realizate mai multe acţiuni la nivel local, totuşi un şir de drepturi ale omului nu sunt respectate, iar minorităţile etnice sunt deseori marginalizate, nefiind implicate la activităţile desfăşurate pe plan local, regional şi naţional, din cauza limbii vorbite, a culturii şi valorilor promovate. Persistă încă stereotipuri (mai ales la sate) cu privire la rolul femeii în societate, în timp ce situaţia economică din comunităţile locale continuă să fie precară. Totodată, un şir de probleme ale tinerilor nu au fost încă soluţionate, iar protecţia socială rămâne a fi o sarcină prioritară pentru asigurarea bunăstării generale a comunităţilor. (Concluzie reflectată în: Civil Society: Contributing to Good Governnace in Moldova. În: Governance and Dialogue: the Black Sea (Sully M. (Ed.). Vienna: Institute for Go-Governance, 2013. p. 43-44; Experienţa instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţilor locale. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 1 (LXXVI). Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2017. p. 76-96).

10. Prezentarea unor practici de succes ale instituţiilor societăţii civile în dezvoltarea comunităţilor din raioanele Şoldăneşti, Orhei şi Cahul a arătat că, prin conjugarea eforturilor cu autorităţile APL de nivelul I şi II şi ale tuturor actorilor locali, se pot obţine schimbări pozitive în comunităţile lor. Totuşi, există încă un şir de probleme care pot fi soluţionate mai eficient prin implicare comună. (Expus în: Experienţa autorităţilor statale şi a instituțiilor societății civile în soluţionarea problemelor la nivel local: cazul raionului/oraşului Şoldăneşti. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 1 (Vol.11). Chișinău: „Elan Poligraf" SRL, 2016. p. 90-106).

11. Instituţiile societăţii civile moldoveneşti au un rol pasiv în dezvoltarea comunităţii locale. Acest fapt se datorează progreselor nesemnificative obţinute la nivel local, iar activităţile organizate de ISC-uri nu au continuitate, o bună parte din ele sunt realizate spontan, ocazional şi atâta timp cât există susţinere financiară. Încrederea cetăţenilor în instituţiile societăţii civile este scăzută, iar personalul unor organizaţii (in)formale necesită pregătire profesională şi calificare. Totodată, instituţiile societăţi civile moldoveneşti continuă să contribuie la schimbarea pozitivă la nivel local. Însă rezultatele acțiunilor și ale rolului lor depind nemijocit de atitudinea și

activismul civic al cetățenilor, dar și al autorităților APL, care trebuie să susțină și să încurajeze ISC-urile în tot ceea ce fac. (Unele concluzii vizavi de acest aspect au fost expuse în: Societatea civilă şi buna guvernare: cazul Republicii Moldova. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale). Nr. 8 (78). Chişinău: CEP USM, 2014. p. 12-13).

În baza studiului efectuat și a concluziilor deduse, autorul înaintează următoarele **recomandări**:

1. Organele sistemului dialogului social ar trebui să preia exemplul României în aplicarea practicii desemnate prin noţiunea de ,,dialog social tripartit ,,plus", prin care instituţiile societăţii civile să participe la consultările tripartite din cadrul comisiilor de dialog social în calitate de membru. Astfel, prin participarea la întâlniri nu doar a reprezentanţilor sindicatelor, patronatelor şi ai guvernului, dar şi a instituţiilor societăţii civile, ar putea fi puse în discuţii subiecte de interes comun privind dezvoltarea comunităţii locale.

2. Pe site-ul primăriilor sau al consiliilor raionale din ţară ar putea fi lansat un forum de discuţii pentru ca instituţiile societăţii civile să poată adresa întrebări sau să-şi expună necesităţile şi problemele cu care se confruntă la nivel local. Astfel, problema privind lipsa unei colaborări eficiente dintre APL şi ISC ar putea fi diminuată. Iar pentru a obţine o implicare mai mare din partea cetăţenilor în treburile publice şi a crea o stare de credibilitate între instituţiile societăţii civile şi APL, este necesară o îmbunătăţire a rubricii „Transparența decizională" pe paginile web ale APL şi a informaţiilor plasate.

3. În scopul eliminării concurenţei neloiale dintre instituțiile societății civile şi amplificării eforturilor pentru dezvoltarea comunităţilor locale, organizaţiile finanţatoare ar putea elabora programe de granturi care să ceară prezentarea impactului social, şi nu doar a rezultatelor imediate. Acestea vor asigura continuitatea proiectelor cu rezultate mai eficinete şi o calitate mai bună a serviciilor prestate în interesul cetăţenilor şi al comunităţii, în general. Totodată, vor fi create oportunități de a analiza mai profund situaţia din interiorul localităţii, ceea ce va contribui la soluţionarea problemelor economice şi socioculturale şi la îmbunătăţirea nivelului de trai al cetățenilor din comunităţile locale.

4. În contextul exercitării celor cinci funcţii specifice prezentate în lucrare, instituţiile societăţii civile de nivel naţional şi local ar trebui:

a) *Să promoveze drepturile omului, coexistenţa paşnică a minorităţilor entice și consolidarea relațiilor cu diaspora moldovenească, prin:* implicarea cu mai multă prudenţă şi responsabilitate, atât din partea autorităţilor statale, cât şi a ISC-urilor, în sesizarea şi soluţionarea cazurilor de încălcare a drepturilor omului; promovarea unei imagini pozitive a minorităţilor etnice, prin mediatizarea corectă şi transparentă a activităţilor desfăşurate de către

grupurile minoritare; crearea unei pagini web cu privire la diasporă, care să fie gestionată de către Biroul Relații cu Diaspora şi care să includă o bază de date funcțională și actualizată a organizațiilor din diasporă. Totodată, în cadrul acestei pagini web, ar putea fi creat un forum de discuții pentru cetățenii din diasporă, care să abordeze subiecte ce-i vizează și la care să se implice organele competente sau membrii comunității pentru a fi soluționate.

b) *Să susţină dezvoltarea economică prin:* oferirea unor facilități de dezvoltare a micului business în cadrul programelor de antreprenoriat social; desfăşurarea activităţilor economice care să se adapteze la realitățile spațiului rural moldovenesc, prin valorificarea potențialului uman şi prin aplicarea unor măsuri de politică economică la toate nivelurile, care să contribuie la dezvoltarea resurselor umane din mediul rural.

c) *Să promoveze egalitatea de gen prin:* desfășurarea acțiunilor regionale și locale de educare/sensibilizare în instituțiile de învățământ, sănătate şi de drept, care să fie axate pe schimbarea stereotipurilor și atitudinilor sociale negative privind statutul femeii; promovarea abilitării femeilor la locul de muncă prin îmbunătățirea regulamentelor interne și a politicilor salariale, precum și prin acțiuni orientate spre concilierea vieții profesionale cu viața de familie.

d) *Să contribuie la dezvoltarea personală a tinerilor prin:* oferirea oportunităților de implicare mai mare a tinerilor din comunităţile locale în cadrul diverselor programe de instruiri și proiecte, precum și informarea corectă şi transparentă a tinerilor cu privire la evenimentele ce urmează să aibă loc, pentru a oferi o participare egală a tuturor celor interesaţi de aceste activităţi.

e) *Să asigure protecţia socială a cetăţenilor prin:* dezvoltarea sistemului de servicii comunitare prin diversificarea şi îmbunătăţirea calităţii serviciilor de asistenţă socială şi implicarea mai activă în proces a instituţiilor societăţii civile; dezvoltarea şi implementarea unor programe specifice, precum: protecţia persoanelor solitare, protecţia persoanelor cu dizabilităţi; crearea mai multor locuri de adăpost, aziluri, cantine sociale în comunităţile locale, precum și încurajarea mai multor voluntari de a se ocupa de îngrijirea la domiciliu a persoanelor nevoiașe.

BIBLIOGRAFIE

Acte normative naţionale şi internaţionale:

1. Carta europeană a autonomiei locale. Nr. 1985 din 15.10.1985. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, 01.02.1998, nr. 14.
2. Carta Naţiunilor Unite. În Monitorul oficial, 26.06.1945.
3. Codul Civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
4. Codul electoral. Nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, 08.12.1997, nr. 81.
5. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova 12.08.1994, nr. 1.
6. Conveţia europeană a drepturilor omului. 49 p. [on-line] http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat 02.09.2017).
7. Declaraţia universală a drepturilor omului. [on-line] http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (vizitat 31.08.2017).
8. Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociaţilor obşteşti ale cetăţenilor în RSS Moldovenească", nr. 3459, 25 august 1989. În: Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului RSSM, 1989, nr. 8, art. 204.
9. Lege cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Nr. 845 din 03.01.1992. Publicat: 28.02.1994 în Monitorul Parlamentului nr. 2.
10. Lege cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi. Nr. 5 din 09.02.2006. Publicat: 24.03.2006 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 47-50.
11. Lege cu privire la asociaţiile obşteşti. Nr. 837 din 17.05.1996. Publicat: 02.10.2007 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 153-156BIS.
12. Lege cu privire la filantropie şi sponsorizare. Nr. 1420 din 31.10.2002. Publicat: 31.12.2002 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 185.
13. Lege cu privire la fundații. Nr. 581-XIV din 30.07.99. Publicat: 28.10.1999 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 118-119.
14. Lege cu privire la partidele politice şi alte organizaţii social-politice. Nr.718-XII din 17.09.1991 Publicat: 13.02.2004 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 026.
15. Lege cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie. Nr. 45 din 01.03.2007. Publicat: 18.03.2008 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 55-56.
16. Lege cu privire la tineret. Nr. 215 din 29.07.2016. Publicat: 23.09.2016 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 315-328.
17. Lege pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a societăţii civile pentru perioada 2012–2015 şi a Planului de acţiuni pentru implementarea Strategiei. Nr. 205 din 28.09.2012. Publicat: 04.01.2013 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1-5.
18. Lege pentru completarea Legii nr. 173-XIII din 6 iulie 1994 privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale. Nr. 55 din 10.03.2006. Publicat: 14.04.2006 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 59-62.
19. Lege pentru modificarea şi completarea Legii nr. 837-XIII din 17 mai 1996 cu privire la asociaţiile obşteşti. Nr. 111 din 04.06.2010. Publicat: 30.07.2010 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 131-134.
20. Lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. Nr. 158 din 18.07.2014. Publicat: 15.08.2014 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 238-246.
21. Lege privind accesul la informaţie. Nr. 982 din 11.05.2000. Publicat: 28.07.2000 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 88-90.
22. Lege privind achizițiile publice. Nr. 96 din 13.04.2007. Publicat: 27.07.2007 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 107-111.
23. Lege privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale. Nr. 129 din 08.06.2012. Publicat: 31.08.2012 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 181-194.
24. Lege privind partidele politice. Nr. 294 din 21.12.2007. Publicat: 29.02.2008 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 42-44.

25. Lege privind transparenţa în procesul decizional. Nr. 239 din 13.11.2008. Publicat: 05.12.2008 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 215-217.
26. Legea asistenței sociale. Nr. 547 din 25.12.2003. Publicat: 12.03.2004 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 42-44.
27. Legea asistenței sociale. Nr. 292 din 20.12.2011. Publicat: 20.12.2011 în Monitorul oficial al României nr. 905.
28. Legea presei. Nr. 243-XIII din 26.10.1994. Publicat: 12.01.1995 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 2.
29. Legea privind organizarea şi funcţionarea Comisiei naţionale pentru consultări şi negocieri colective, a comisiilor pentru consultări şi negocieri colective la nivel de ramură şi la nivel territorial. Nr. 275 din 21.07.2006. Publicat: 08.09.2006 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 142-145.
30. Legea sindicatelor. Nr. 1129 din 07.07.2000. Publicat: 19.10.2000 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 130-132.
31. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naţionale de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 şi a Planului de acţiuni privind implementarea acesteia. Nr. 1006 din 10.12.2014. Publicat: 31.12.2014 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 400-403.
32. Hotărârea Guvernului cu privire la crearea Consiliului Naţional pentru Participare. Nr. 11 din 19.01.2010. Publicat: 22.01.2010 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 8-10.
33. Hotărârea Guvernului cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decisional. Nr. 967 din 09.08.2016. Publicat: 19.08.2016 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 265-276.
34. Hotărârea Guvernului despre aprobarea Concepţiei pentru dezvoltarea sistemului de dialog social. Nr. 356 din 26.04.1999. Publicat: 20.05.1999 în Monitorul oficial Nr. 50-52.
35. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale. Nr. 1286 din 30.11.2016. Publicat: 02.12.2016 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1382.
36. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepţiei privind cooperarea dintre Parlament şi societatea civilă. Nr. 373 din 29.12.2005. Publicat: 13.01.2006 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 5-8.
37. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societăţii civile în anii 2009–2011. Nr. 267 din 11.12.2008. Publicat: 13.01.2009 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1-2.
38. Ordinul Ministerului Tineretului şi Sportului cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea şi funcţionarea Comisiei de certificare şi a modelului Certificatului de instituţie gazdă a activităţii de voluntariat. Nr. 525 din 15.07.2014. Publicat: 15.08.2014 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 238-246.

Surse bibliografice în limba română:

39. 9 mai: Primăria Chişinău submină libertatea întrunirilor. Publicat pe 10.05.2007. [on-line] http://www.civic.md/stiri-ong/154-9-mai-primaria-chisinau-submina-libertatea-intrunirilor.html (vizitat 17.09.2017).
40. Accesul la informaţie şi transparenţa în procesul decizional: atitudini, percepţii, tendinţe (Raport de monitorizare). Asociaţia obştească Centrul de Promovare a Libertăţii de Exprimare şi a Accesului la Informaţie „Acces-info" 50 p.
[on-line] http://alianta.md/uploads/docs/1285548337_studiu_MonitorizareaTD_Acces-Info.pdf (vizitat 03.09.2017).
41. Activităţi realizate. [on-line] http://club50.md/node/3 (vizitat 18.06.2016).
42. Advocacy. [on-line] http://www.credo.md/event(vizitat 21.04.2014).
43. Almond G., Verba S. Cultura civică. Atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni. Bucureşti: CEU Press-Ed. Du Style, 1996. 391 p.
44. Anikin V. Procesul devenirii societăţii civile în Republica Moldova în perioada postsovietică (general şi particular). Autoreferat al tezei de doctor habilitat în ştiinţe politice. Academia de Ştiinte a Moldovei. Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept. Chişinău, 2003. 40 p.
45. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Academia de Ştiinţe a Moldovei. Institutul Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice. Chişinău: „Sirius" SRL, 2011. 112 p.

46. Antreprenoriat social. [on-line] https://ecorazeni.wordpress.com/antreprenoriat-social/ (vizitat 20.06.2016).
47. Aristotel. Politica. (Năstase N. (Red.). Oradea: Antet, 1996. 286 p.
48. Asociația Femeilor din Găgăuzia la susținerea proiectului ACED a organizat un seminar privind leadership-ul feminin. [on-line] http://aced.md/news/detail.php?id=61 (vizitat 21.06.2016).
49. Bantuş A. Rolul sectorului asociativ în dezvoltarea democraţiei. În: Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Vol. II. Chişinău: F.E.P. „Tipografia Centrală", 2006. p. 102-109.
50. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de Politici Publice. Aprilie, 2017 [on-line] http://ipp.md/old/libview.php?l=ro&idc=156&id=820 (vizitat 02.02.2018).
51. Boțan I. (Coord.) Planul de Acţiuni UE – Moldova: doi paşi înainte, un pas înapoi. În: Guvernare şi democraţie. Revistă semestrială de analiză şi sinteză. Nr. 1, Ediţia I. Chişinău. 2008. 62 p.
52. Brighidin A., Didencu V. Catalogul organizaţiilor neguvernamentale active în domeniul drepturilor omului din Republica Moldova. Chişinău: PNUD Moldova, 2005. 115 p.
53. Brighidin A., Godea M., Ostaf S. Studiu privind dezvoltarea organizaţiilor neguvernamentale din Republica Moldova. Chişinău: Bons Offices, 2007. 144 p.
54. Bucătaru I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituționalizare a partidelor politice din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Universitatea de Stat din Moldova. (Moşneaga V., Saca V. (Coord.). Partea XXII. Chişinău: Centrul Ed. al USM, 2003. p. 4-21.
55. Budurina-Goreacii C. Afirmarea şi dezvoltarea instituţiilor societăţii civile moldoveneşti (1991-2013). În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 1 (31). Chișinău: „Elan Poligraf" SRL, 2014. p. 73-80.
56. Budurina-Goreacii C. Afirmarea organizațiilor societății civile ca forme de asociere umană. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 4. Chișinău: „Elan Poligraf" SRL, 2012. p. 132-136.
57. Budurina-Goreacii C. Societatea civilă şi buna guvernare: cazul Republicii Moldova. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale). Nr. 8 (78). Chişinău: CEP USM, 2014. p. 8-14.
58. Budurina-Goreacii C. Strategii și mecanisme naționale de dezvoltare a societății civile în consolidarea comunității locale. Cazul Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică). Nr. 4 (LXIII). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2013. p. 45-58.
59. Budurina-Goreacii C. Tipologia, numărul și funcțiile societății civile în Republica Moldova. În: Perspective de dezvoltare a științei în viziunea tinerilor cercetători [Materialele conferinței științifice internaționale anuale ale tinerilor cercetători]. Vol. II. Drept Naţional şi Ştiinţe Politice. Ediția a VIII-a. 3 iunie 2014. Chișinău: Artpoligraf, 2014. p. 33-44.
60. Bulat V., Guţuţui V., Spinei I. Participarea societăţii civile la procesul decizional de nivel local. Chişinău: Bons Offices, 2005. 93 p.
61. Buletin de promovare a eficienței energetice. [on-line] http://www.viitorul.org/lib.php?l=ro&idc=360&t=/PUBLICATII-PERIODICE/Buletin-de-promovare-a-eficientei-energetice& (vizitat 24.06.2016).
62. Buletin european. Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene. Nr. 14. Aprilie, 2006. 8 p.
63. Cace S. ș. a. Organizaţiile neguvernamentale şi economia socială. Manual de intervenţie. Bucureşti: Expert, 2011. 186 p.
64. Caraseni Gh. Ce presupune de fapt modificarea Legii cu privire la asociaţiile obşteşti pentru ONG. Publicat pe 03.03.2008. [on-line] http://www.civic.md/util/2493-ce-presupune-de-fapt-modificarea-legii-qcu-privire-la-asociatiile-obstestiq-pentru-ong-65238535.html (vizitat 02.11.2017).
65. Caraseni Gh. Raportul de evaluare finală a implementării SDSC (2012-2015). Chișinău, 2016. 46 p.
66. Caraseni Gh. Studiul: Transparenţa şi durabilitatea financiară a ONG-urilor din Moldova. Decembrie. Chişinău, 2011. 35 p.
67. Cazacu Olesea: migranții moldoveni doresc să dezvolte localitățile de baștină, dar au nevoie de sprijin. [on-line] http://stirilocale.md/olesea-cazacu-migrantii-moldoveni-doresc-sa-dezvoltare-localitatile-de bastina-dar-au-nevoie-de-sprijin.html (vizitat 14.10.2017).
68. Ce am realizat? Proiecte şi programe. [on-line] http://www.gender-centru.md/ro/programm.html (vizitat 21.06.2016).
69. Centrul Acces Info: Autorităţile şi instituţiile publice din Republica Moldova mimează accesul la informaţii. Publicat pe 08.08.2008. [on-line] http://www.civic.md/stiri-ong/2682-centrul-acces-info-

autoritaeapile-ai-instituapiile-publice-din-r-moldova-mimeazae-accesul-la-informaapi.html (vizitat 15.09.2017).
70. Cenuşa D. Consolidarea societăţii civile din Republica Moldova. Chişinău: Bons Offices, 2007. 58 p.
71. Cheianu-Andrei D. (Coord.) Studiu comparativ privind situaţia copiilor cu dizabilităţi în raioanele Ungheni, Şoldăneşti şi mun. Comrat din Republica Moldova. Asociaţiei pentru Caritate şi Asistenţă Socială ACASA. Chișinău, 2009. 45 p.
72. Chiriac L., Țugui E. Organizațiile societății civile din Republica Moldova: evoluția, sustenabilitatea și participarea la dialogul politic. Mapping study. Chișinău, 2014. 62 p.
73. Chistruga I. Societatea civilă și statul în Republica Moldova: probleme de interacțiune. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea IV. Vol. IV. Chișinău: USM, 1994. p. 104-154.
74. Ciobanu Ş. Basarabia. Populaţia, istoria, cultura. Chişinău: Ştiinţa, 1992. 155 p.
75. Consiliul Naţional al ONG-lor din Republica Moldova. Prezentare generală. [on-line] http://www.consiliulong.md/prezentarea-generala/ (vizitat 28.12.2013).
76. Consolidarea financiară a societăţii civile prin introducerea mecanismului de direcţionare a unei părţi din impozit către organizaţiile necomerciale de utilitate publică. Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO). Chişinău, 2011. 60 p. [on-line] http://www.fhi360.md/docs/2012/13.02.12/10.Consolidarea_financiara_a_societatii_civile_prin_introducerea_mecanismului_de_directionare_a_unei_parti_din_impozit_catre_ONG_de_utilitate_publica.pdf (vizitat 22.03.2015).
77. Costachi G., Diaconu M. ONG-urile – factor de democratizare a statului. În: «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы». [Международная научно-практическая конференция (2011; Комрат)]. Комрат: Institutul pentru Democraţie, 2011. p. 58-67.
78. Cozonac C. Valorificarea dreptului cetățeanului la a înainta o petiție. Publicat pe 04.08.2014 [on-line] https://www.europalibera.org/a/25480796.html (vizitat 16.09.2017).
79. CPD a lansat un nou program de mentorat pentru femei „Inspir-o!" Publicat pe 13.12.2016 [on-line] http://www.progen.md/index.php?pag=n2&tip=noutati&opa=view&id=390&l= (vizitat 16.09.2017).
80. Cruc O. (Coord.) Ghidul bunelor practici ale autorităţilor publice locale. Chişinău, 2008. 262 p. [on-line] http://www.comunicate.md/upload/845_Ghid%20PBP.pdf (vizitat 26.10.2015).
81. Cu privire la totalurile Recensământului populaţiei din 2004. Migraţia populaţiei. [on-line] http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=2362&idc=168 (vizitat 19.09.2015).
82. Date despre transparenţa în procesul decizional în anul 2015. 2 p. [on-line] http://www.mmpsf.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_transparenta_2015.pdf (vizitat 08.02.2017).
83. Deac V. Modele de dezvoltare comunitară adaptate comunităţilor rurale din România. Teză de doctorat. Bucureşti, 2009. 220 p. [on-line] http://www.ruralnet.ro/wp-content/uploads/2014/10/modele-de-dezvoltare-comunitara-adaptate-comunitatilor-rurale-din-romania.pdf (vizitat 04.07.2017).
84. Declaraţia de la Alma-Ata. [on-line] https://documents.tips/documents/conferinta-de-la-alma-ata.html (vizitat 08.08.2017).
85. Demos: realizări şi acualitate. [on-line] https://asociatiademos.wordpress.com/2015/02/18/demos-realizari-si-actualitate/#more-1475 (vizitat 16.05.2015).
86. Despre „Mostenitorii". [on-line] https://aomostenitorii.wordpress.com/despre-mostenitorii/ (vizitat 20.06.2016).
87. Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a (revăzută și adăugită). Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti". Editura Univers Enciclopedic, 2009. 1230 p.
88. Dinu D. ș. a. Participarea societății civile la procesul decizional (Ghid). Centrul Român de Politici Europene, 2013. 44 p. http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/05/ghid-de-consultare-ONG.pdf (vizitat 31.08.2017).
89. Direcția Organizații Necomerciale.
[on-line] http://www.justice.gov.md/tabview.php?l=ro&idc=210. (vizitat 23.05.2017).
90. Direcționează 2% din impozitul tău pe venit către API și contribuie la susținerea presei libere! [on-line] http://api.md/news/view/ro-directioneaza-2-din-impozitul-tau-pe-venit-catre-api-si-contribuie-la-sustinerea-presei-libere-1453 (vizitat 09.07.2017).

91. Discurs al Preşedintelui Parlamentului Marian Lupu, rostit în cadrul conferinţei Transparenţa în procesul decizional: practici şi perspective, 27 iunie 2006. [on-line] http://old.parlament.md/news/27.06.2006/ (vizitat 19.10.2015).
92. Economie. [on-line] http://www.viitorul.org/lib.php?l=ro&idc=294&t=/STUDII-IDIS/Economie& (vizitat 24.06.2016).
93. Educaţie pentru pace prin promovarea culturii bunei vecinătăţi în clasele primare. [on-line] http://prodidactica.md/portfolio/educatie-pentru-pace-prin-promovarea-culturii-bunei-vecinatati-in-clasele-primare/ (vizitat 04.04.2018).
94. Europeni, de exemplu. Experiența în voluntariat. 9 p. [on-line] http://www.ccddj.ro/euforex/Euforex_RO.pdf (vizitat 04.07.2017).
95. Evaluarea activităţii Consiliului Naţional pentru Participare prin prisma Strategiei de activitate a CNP pentru 2010-2012. În: Anexa 2 la raportul de activitate a Consiliului Naţional pentru Participare. 3 p. [on-line] http://cnp.md/en/activities/item/download/742 (vizitat 20.12.2013).
96. Evenimente realizate. [on-line] http://idom.md/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=10&Itemid=395&lang=ro (vizitat 16.06.2016).
97. Experienţa CPD în promovare egalităţii de gen. [on-line] http://www.progen.md/index.php?pag=proiecte&opa=view&id=116&tip=&y=2011&start=&l=ro (vizitat 20.06.2016).
98. Femei de succes. [on-line] http://www.soarta.md/ro/despre-noi/grupul-tinta-de-interventie/itemlist/category/11.html (vizitat 23.06.2016).
99. Femeia cu mâini de aur de la Cahul! Cum a iniţiat propria afacere cu prăjituri „ca la mama acasă”. [on-line] http://agrobiznes.md/femeia-cu-maini-de-aur-de-la-cahul-cum-a-initiat-propria-afacere-cu-prajituri-ca-la-mama-acasa.html (vizitat 21.06.2016).
100. Femeile vârstnice vor fi mai protejate de violență. Publicat pe 16.09.2017. [on-line] http://egalitatedegen.md/femeile-varstnice-vor-fi-mai-protejate-de-violenta/ (vizitat 17.09.2017).
101. Fruntaşu Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812–2002). Chişinău: Cartier, 2002. 624 p.
102. Fruntaşu P., Varzari P. Societatea civilă şi statul: modele de interacţiune. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chişinău: CAPTES, 2001. p. 81-95.
103. Galeria Centre sociale. [on-line] http://filocalia.md/?page_id=31 (vizitat 23.06.2016).
104. Gellner E. Condiţiile libertăţii. Societatea civilă şi rivalii săi. Iaşi: Polirom, 1998. 213 p.
105. Gorbunenko P., Izdebski N. etc. Pentru ce şi cum se creează asociaţiile obşteşti. Chişinău: BIOTICA, 2001. 119 p.
106. Gorincioi R., Scutaru M. (Coord.) Managementul ONG-urilor. Ghid pentru reprezentanții ONG-urior din Republica Moldova. Chişinău: Editerra - Prim, 2007. 95 p.
107. Grădiniţa din satul Mitoc, raionul Orhei, a fost renovată cu ajutorul României. Publicat pe 20.12.2017 [on-line] https://www.moldpres.md/news/2017/12/20/17009921 (vizitat 28.04.2018).
108. Guvernul a aprobat Regulamentele cu privire la Registrul de stat al actelor locale. [on-line] http://www.eurotv.md/stire-guvernul-a-aprobat-regulamentele-cu-privire-la-registrul-de-stat-al-actelor-locale (vizitat 01.09.2017).
109. Harta interactivă a centrelor sociale şi medicale ale Bisericii Ortodoxe din România şi Moldova. Cum găsiţi asezămintele pentru nevoiaşi din oraşul în care va aflaţi. Publicat pe 23.11.2016. [on-line] https://ingeri.net/category/biserica-ortodoxa-romana/ (vizitat 17.09.2017).
110. Hatos A. Dezvoltare comunitară participativă. În: Enciclopedia dezvoltării sociale (Zamfir C., Stănescu S. (Coord.). Iaşi: Polirom, 2007. p. 152-158.
111. Inițiative în derulare (IDIS „Viitorul”). [on-line] http://www.viitorul.org/ro/content/ini%C8%9Biative-%C3%AEn-derulare-0 (vizitat 16.09.2017).
112. Istorii de succces. [on-line] http://motivatie.md/index.php?pag=news&id=1086&l=ro (vizitat 23.06.2016).
113. Istorii de succes. [on-line] http://www.soarta.md/ro/proiecte/2013/itemlist/category/12.html (vizitat 23.06.2016).
114. Istrate I. Comunităţi în mişcare: programe şi intervenţii sociale (Ghid pentru Centre de Resurse pentru ONG-uri). Botoşani, 2004. 161 p.
115. Izdebschi N., Siniaeva T. Pentru ce şi cum se creează fundaţiile. Chişinău: BIOTICA, 2003. 120 p.

116. Joi se va lansa programul „Cahul – Capitala Tineretului 2018”. Care este programul evenimentului. Publicat pe 21 februarie 2018. [on-line] http://diez.md/2018/02/21/joi-se-va-lansa-programul-cahul-capitala-tineretului-2018-care-este-programul-evenimentului/ (vizitat 20.03.2018).
117. Juc V. Viaţa politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură. Nr. 4. Chişinău, 2001. p. 26-46.
118. Jura C. Rolul organizaţiilor nonguvernamentale pe plan internaţional. Bucureşti: All Beck, 2003. 250 p.
119. Laboratorul de acţiune şi participare comunitară îşi începe activitatea. [on-line] http://www.progen.md/index.php?pag=n2&opa=view&id=66&tip=noutati&start=100&l= (vizitat 16.09.2015).
120. Lansarea proiectului „Parteneriat durabil lărgit pentru reforma de descentralizare”. [on-line] http://orhei.md/index.php?pag=news&id=736&rid=328&l=ro (vizitat 01.05.2018).
121. Libertatea de întrunire în Europa. Publicat pe 10.12.2008. [on-line] http://www.civic.md/grants/7-stiri/3227-libertatea-de-antrunire-arn-republica-moldova.html (vizitat 17.09.2017).
122. Lista asociaţiilor obşteşti înregistrate la nivel local. r. Orhei. [on-line] http://justice.gov.md/public/files/file/Directia%20organizatii%20necomerciale%20/Lista%20asociatiilor%20obstesti%20inregistrate%20la%20nivel%20local/Orhei.doc (vizitat 30.04.2018).
123. Lista asociaţiilor înregistrate la nivel local r. Şoldăneşti. [on-line] http://justice.gov.md/public/files/file/Directia%20organizatii%20necomerciale%20/Lista%20asociatiilor%20obstesti%20inregistrate%20la%20nivel%20local/Soldanesti.doc (vizitat 26.10.2015.)
124. Lista proiectelor. [on-line] http://www.adrcentru.md/proiecteadr_lista.php?l=ro (vizitat 18.06.2016).
125. Mai mulţi candidaţi la funcţia de primar se angajează să promoveze buna guvernare. [on-line] http://www.progen.md/index.php?pag=n2&opa=view&id=73&tip=noutati&start=110&l= (vizitat 16.09.2015).
126. Malcoci L. Percepţiile populaţiei din Republica Moldova privind fenomenul discriminării (Studiu sociologic). Chişinău: Cartier, 2011. 96 p.
127. Marandici I. ş. a. 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2007. Chişinău: Bons Offices, 2007. 235 p.
128. Marin C. Descoperirea societăţii civile (cazul Republicii Moldova). În: Republica Moldova la începutul mileniului III: realităţi şi perspective. [Materialele conferinţei ştiinţifice profesoral-studenţeşti consacrate aniversării 10 ani de la proclamarea independenţei ţării şi 5 ani de la fondarea FRIŞPA, Chişinău, 1 iunie 2001]. Chişinău: USM, 2001. p. 100-105.
129. Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledoarie socială. Chişinău: Epigraf, 2002. 182 p.
130. Marin C. Societatea civilă – substanţa modernităţii. În: Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. [Materialele simpozionului ştiinţific internaţional tradiţional. Republica Moldova, Chişinău, 15-16 octombrie 1999]. Chişinău: Perspectiva, 2000. p. 324-331.
131. Marin C. Valorizarea societăţii civile – deziderat al integrării europene. În: Moldova între est şi vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. Chişinău: CAPTES, 2001. p. 109-115.
132. Marin C., Ţîrdea B. Dimensiunea capitalului social în Republica Moldova: între modern şi arhaic. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 1 (XL). Chişinău: USM, 2008. p. 63-78.
133. Mesaj de salut adresat participanţilor la seminarul „Realizarea funcţională a relaţiilor dintre Parlament şi societatea civilă din Moldova”, 4 aprilie 2006. [on-line] http://old.parlament.md/news/04.04.2006/ (vizitat 19.10.2015).
134. Mihailov V. ş. a. Partidele şi organizaţiile social-politice în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chişinău: USM, 1996. p. 4-23.
135. Mihailov V. ş. a. Situaţia social-politică în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chişinău: USM, 1996. p. 24-32.
136. Ministerul Muncii şi Justiţiei Sociale. [on-line] http://www.mmssf.ro/j33/index.php/ro/dialog-social/948-dialogul-social-tripartit (vizitat 30.08.2017).
137. Misiunea socială Diaconia a Mitropoliei Basarabiei. [on-line] http://www.diaconia.md/index.php?l=ro (vizitat 17.09.2017).
138. Mîndru V. Dezvoltarea societăţii civile în Republica Moldova: probleme sociale. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendinţe, perspective. Chişinău: „Print-Caro”, 2010. p. 25-36.

139. Mîndru V. Formarea societăţii civile în Republica Moldova – aspecte cantitative şi calitative. În: Revista de filosofie, sociologie și științe politice. Nr. 2 (153). Chișinău, 2010. p. 56-63.
140. Mîndru V., Niculiță A., Godea M. Studiu asupra dezvoltării organizațiilor neguvernamentale din Repulica Moldova. Chișinău: ARC, 2002. 108 p.
141. Moldova răspunde nesigur la recomandările RUP. [on-line] http://www.cido.org.md/index.php?option=com_content&view=article&id=76%3Amoldova-rspunde-nesigur-la-recomandrile-rup&catid=10%3Acido-general&Itemid=5&lang=ro (vizitat 29.08.2016).
142. Moldovanu I. Dezvoltarea dialogului social la nivel de raion şi municipiu. Publicat în: Vocea Poporului, 28.02.2017. [on-line] http://vocea.md/dezvoltarea-dialogului-social-la-nivel-de-raion-si-municipiu/ (vizitat 30.08.2017).
143. Moşneaga V., Anikin V., Rusnac G. Contribuţia educaţiei civice la dezvoltarea culturii civice a studenţimii în condiţiile tranziţiei moldave. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 3 (XLII). Chişinău: CEP USM, 2008. p. 63-69.
144. Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova: 10 ani pe calea democraţiei şi independenţei. În: Republica Moldova la începutul mileniului III: Realităţi şi perspective: // Conferinţa ştiinţifică profesoral-studenţească, 1 iun. 2001. Chişinău, 2001. p. 9-14.
145. Munteanu A. ş. a. Manualul funcţionarului public (Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova). Chişinău, 2011. 259 p.
146. Mureşan M., Duţu P. Societatea civilă – actor nonstatal major. Bucureşti: Ed. Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”, 2006. 274 p.
147. Mustea M. Situaţia socio-ecologică în bazinul hidrografic Răut. Chişinău, 2017. 245 p.
148. Neagu A. Strategii de dezvoltare comunitară în ruralul clujean. 18 p. [on-line] http://www.humanistica.ro/anuare/2008/Continut/art07Negru.PDF (vizitat 04.07.2017).
149. Nimu A., Pirvulescu C., Tudor A. (coord.) Societate civilă, democraţie şi construcţie instituţională. Iaşi: Polirom, 2016. 304 p.
150. ONG-urile locale din raioanele Soroca, Căușeni și Cahul se implică activ în procesul decizional. Publicat pe 20.04.2018. [on-line] http://www.eef.md/index.php/index.php?pag=news&id=929&rid=1274&l=ro (vizitat 22.04.2018).
151. Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (Chișinău 4-6 noimbrie 1997). Chișinău: ARC, 1998. 94 p.
152. Paladi Gh. ș. a. Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea Programului de acțiune de la Cairo, Chișinău, 2014. 144 p.
153. Parteneriate pentru calitatea şi relevanţa învăţământului profesional tehnic din Republica Moldova **[**on-line] http://prodidactica.md/portfolio/parteneriate-pentru-calitatea-si-relevanta-invatamintului-rofesional-tehnic-in-domeniul-tic-din-republica-moldova/ **(**vizitat 04.04.2018**).**
154. Participarea tinerilor în Republica Moldova. Studiu sociologic realizat în perioada decembrie 2010 – ianuarie 2011 de către Fundaţia Est - Europeană Moldova. Chişinău, 2011. 83 p.
155. Peste 100.000 Euro pentru Afacerile Tinerilor din Republica Moldova [on-line] http://jci.md/peste-100-000-euro-pentru-afacerile-tinerilor-din-republica-moldova/ (vizitat 21.06.2016).
156. Piligrim-Demo. [on-line] http://piligrim-demo.org.md/ro/%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81/ (vizitat 22.06.2016).
157. Pîrvan V. Transparența procesului decizional în cadrul autorităților administrației publice locale. Dificultăți și soluții. Policy Brief. Nr. 3. Idis „Viitorul”. Chișinău, 2015. 26 p.
158. Platforma Societății Civile UE – Moldova încurajează Guvernul Republicii Moldova să promoveze capacitățile societății civile și să consolideze dialogul civic. Publicat pe 16.05.2016. [on-line] http://sindicate.md/platforma-societatii-civile-ue-moldova-incurajeaza-guvernul-republicii-moldova-sa-promoveze-capacitatile-societatii-civile-si-sa-consolideze-dialogul-civic/ (vizitat 12.08.2017).
159. Prezentarea generală a CNP. Consiliul Național pentru Participare. [on-line] http://cnp.md/ro/despre-cnp/prezentarea-generala (vizitat 15.01.2015).
160. Prima şedinţă a Comisiei naţionale pentru consultări şi negocieri colective din anul curent a avut loc la 23 februarie. Publicat pe 24.02.2017. [on-line] http://www.cncnc.md/news/46/prima-sedinta-a-comisiei-nationale-pentru-consultari-si-negocieri-colective-din-anul-curent-a-avut-loc-la-23-februarie (vizitat 30.08.2017).

161. Primăria or. Şoldăneşti şi Centrul Medicilor de Familie au implementat Proiectul de dezvoltare comunitară (2009-2010): „Sporirea accesului cetăţenilor la asistenţă socială şi consiliere profesională în or. Şoldăneşti". [on-line] http://primaria-soldanesti.md/ProiectuldeDezvoltare (vizitat 24.10.2015).
162. Programe. [on-line] http://tdvbalti.md/servicii/programe/ (vizitat 20.06.2016).
163. Programele existente şi serviciile prestate de Institutul „MilleniuM". [on-line] http://www.millenium.md/programe.htm (vizitat 29.09.2016).
164. Programul de atragere a remitenţelor în economie. (Beneficiarii Programului „PARE 1+1"). Chişinău, 2013. 44 p.
165. Programul de atragere a remitenţelor în economie „PARE 1+1". (Beneficiarii Programului „PARE 1+1" în anul 2014). Chişinău, 2014. 45 p.
166. Programul de dezvoltare socioeconomică a raionului Cahul pentru perioada anilor 2017 – 2020. Cahul, 2017. 92 p.
167. Prohniţchi V., Oprunenco A., Gamanji A. (Coord.) Republica Moldova 2007: Raport de stare a ţării. Centrul Analitic Independent „Expert Grup". Chişinău: „Bons offices", 2008. 274 p.
168. Proiect de decizie cu privire la aprobarea Studiului de fezabilitate privind crearea Sistemului de Management Integrat al Deşeurilor pentru Zona de Managemental Deşeurilor 3 în Regiunea de Dezvoltare Sud. [on-line] http: cahul.md/wp-content/uploads/2016/12/proiect-decizie.docx (vizitat 23.04.2018).
169. Proiecte [on-line] http://roma.md/ro/proiecte (vizitat 17.06.2016).
170. Proiecte în curs de implementare de către Primăria Orhei sau realizate în parteneriat. [on-line] http://www.orhei.md/index.php?pag=news&id=739&l=ro (vizitat 04.05.2018).
171. Proiectul care trebuie multiplicat în toată ţara. [on-line] http://www.hilfswerk-austria.md/rom/proiectul-care-trebuie-multiplicat-in-toata-tara (vizitat 21.09.2015).
172. Proiectul „Transparenţă şi responsabilitate prin intermediul activităţilor de monitorizare din partea societăţii civile şi mass-media din Republica Moldova". Raport: Evaluarea şi analiza situației actuale privind participarea cetățeanului, organizațiilor societății civile și mass media regională din raioanele Orhei, Rezina, Șoldănești, Telenești, Taraclia și UTA Găgăuzia în monitorizarea activității APL și procesul decizional. Magenta Consulting. Octombrie, 2013. 46 p.
173. Propuneri de politici pentru un dialog social mai bun. Perspectiva Confederaţiei Naţionale a Patronatului din Republica Moldova. Document de poziţie. Octombrie, 2015. 16 p.
174. Protecţia mediului – acţiuni şi rezultate (Publicaţie ecologică consacrată zilei mondiale a mediului- 5 iunie 2010). 50 p.
175. Raport anual de activitate 2005-2009. 34 p. [on-line] http://procomunitate.md/assets/files/publicatii/rapoarte/Raport_1_Ro.pdf (vizitat 23.06.2016).
176. Raport de activitate. [on-line] https://aoperspectiva.wordpress.com/rapoarte/ (vizitat 20.06.2016).
177. Raport narativ de activitate 2015. Centrul de resurse pentru tineret Dacia. 28 p. [on-line] http://youthsoroca.md/upload/Foto-pentru-site-V/Foto-pentru-site-VI/Foto_Sesiuni-de-informare_Viitorul-ales-de-tineri/FOTO-SITE/FOTO-SITE-II/RAPORT_NARATIV_DE_ACTIVITATE_2015.pdf (vizitat 20.06.2016).
178. Raport narativ pe anii 2012-2014. 16 p. [on-line]http://www.pbn.org.md/images/reports/Raport_Narativ_asupra_Activitatilor_2012-2014.pdf (vizitat 21.06.2016).
179. Raport privind activităţile desfăşurate în anul 2013. 6 p. [on-line] http://afa.md/wp-content/uploads/2015/03/raport-narativ-2013.pdf (vizitat 20.06.2016).
180. Raport privind realizarea Planului de activitate al Organizaţiei pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici şi Mijlocii din Republica Moldova (2013, 2014).
[on-line] http://odimm.md/files/rapoarte/Raport%20PA%20ODIMM%202014_fin.pdf şi http://odimm.md/files/rapoarte/RAPORT%20PA%20ODIMM%202013.pdf (vizitat 17.06.2016).
181. Raportul anual 2011. 31 p. [on-line] http://contact.md/doc/raport.pdf (vizitat 22.06.2016).
182. Raportul Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității pentru evaluarea periodică universală a Republicii Moldova, sesiunea a 26-a, Chișinău. 23 martie, 2016. 7 p.
183. Raportul de evaluare a Centrului de Resurse al Organizaţiilor Non-guvernamentale pentru Drepturile Omului din Moldova (CReDO) (Grupul de evaluare: H. Smulder şi I. Gutium. Chişinău, 2003. 28 p.

184. Raportul privind controlul de legalitate al actelor autorităţilor administraţiei publice locale în anul 2014. Chişinău, 2015. 19 p. [on-line] http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_2014.pdf (vizitat 03.09.2017).
185. Raportul privind implementarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012-2015 și executarea prevederilor Planului de acţiuni pentru implementarea Strategiei (1 martie 2014 - 28 februarie 2015). 6 p. [on-line] http://infoeuropa.md/files/raportul-privind-implementarea-strategiei-de-dezvoltare-a-societatii-civile-pentru-perioada-2012-2015.pdf (vizitat 20.09.2016).
186. Registrul actelor locale a fost lansat la Bălţi. Publicat pe 01.08.2011. [on-line] http://www.timpul.md/articol/registrul-actelor-locale-a-fost-lansat-la-balti-25791.html (vizitat 01.09.2017).
187. Registrul de stat al organizațiilor necomerciale. Lista organizațiilor. [on-line] http://rson.justice.md/organizations (vizitat 17.02.2018).
188. Regulamentul de organizare și funcționare al ASUSM. [on-line] http://asusm.usm.md/statut/(vizitat 05.04.2018).
189. Ritzi R. Dezvoltarea comunitară. 58 p. [on-line] https://www.scribd.com/document/74491355/dezvoltare-comunitara (vizitat 12.08.2017).
190. Roşca N. ș. a. Studiu de analiză a cadrului legislativ privind organizaţiile necomerciale din Republica Moldova. UNDP. Chişinău. 2007. 48 p.
191. Sali N., Laşcu M. Sectorul neguvernamental din Republica Moldova (Studiu național). Universitatea de Criminologie. Chișinău: Centrul Editorial al Universității de Criminologie, 2002. 152 p.
192. Sandu I., Colaţchi A. Societatea civilă a Republicii Moldova în devenire. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. Chişinău: USM, 2002. p. 95-100.
193. Sandu D., Câmpean C. Practica dezvoltării comunitare. Iaşi: Polirom, 2007. 232 p.
194. Sandu D. Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie. Iaşi: Polirom, 2005. 223 p.
195. Sandu D. Sociabilitatea în spaţiul dezvoltării. Iaşi: Polirom, 2003. 288 p.
196. Sărbători Pascale frumoase pentru persoanele nevoiaşe din r. Soroca! [on-line] http://filocalia.md/?p=7663 (vizitat 23.06.2016).
197. „Sporirea transparenţei şi responsabilităţii autorităţilor prin activităţi comune ale mass-media şi societăţii civile”. [on-line] http://contact.md/new1/index.php/ro/proiecte/derulare/undef (vizitat 19.09.2015).
198. Societatea civilă. [on-line] http://www.fndc.ro/comunitate/societatea_civila.html (vizitat 23.12.2017).
199. Socolov T. Mass media şi fenomenul dezvoltării comunitare. Chișinău: IMM, 2005. 82 p.
200. Solomon C. Procesul de democratizare a vieţii politice în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. Chişinău: USM, 2002. p. 137-154.
201. Stănică V. Dezvoltare comunitară. 154 p.
[on-line] http://www.politicipublice.ro/uploads/dezvoltare_comunitara.pdf (vizitat 12.08.2017).
202. Stimpovschii D. Cum au devenit Vadul lui Vodă, Vatra și Șoldănești cele mai bogate localități din Republica Moldova. Publicat pe 27.12.2016. [on-line] http://moldnova.eu/ro/cum-au-devenit-vadul-lui-voda-vatra-si-soldanesti-cele-mai-bogate-orase-din-republica-moldova-11519.html/ (vizitat 17.09.2017).
203. Strah D. Conceptul „societate civilă” în istoria gândirii politice. În: Anale științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumane”. Volumul II. Chișinău: USM, 2000. p. 241-244.
204. Strategia de creştere economică şi reducere a sărăciei (2004-2006). Chişinău. Mai, 2004. 142 p. [on-line] http://siteresources.worldbank.org/INTMOLDOVA/Resources/EGPRSPro.pdf (vizitat 04.08.2017).
205. Strategia de dezvoltare a societăţii civile din Republica Moldova 2012-2015 . Proiect, 24 mai 2012. Chişinău, 2012. 26 p.
206. Strategia de dezvoltare a societăţii civile din Republica Moldova şi Planul de acţiuni (2017–2020). Chișinău, 2017. 19 p. [on-line] http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=Vrb0G5tdGS8%3D&tabid=89&language=ro-RO (vizitat 18.02.2018).
207. Strategia de dezvoltare integrată a raionului Orhei (2016-2020). 329 p.

208. Strategia de dezvoltare socioeconomică a oraşului Şoldăneşti pe perioada 2014-2020. Şoldăneşti. 2013. 28 p.
209. Strategia de dezvoltare socioeconomică a raionului Cahul pentru 2012-2017 (Componenta: aprovizionarea cu apă şi servicii de canalizare). Cahul, 2012. 35 p.
210. Studiu de analiză privind necesităţile de informare şi educaţie electorală a alegătorilor corespunzător grupului ţintă. Comisia Electorală Centrală. Chişinău, 2014. 34 p.
211. Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Ed. Academiei Române, 1993. 325 p.
212. Teosa V. Formarea societăţii civile în Moldova: educaţia civică şi socială a tineretului din învăţământul superior [Materialele conferinţei ştiinţifice profesoral-studenţeşti consacrate aniversării 10 ani de la proclamarea independenţei ţării şi 5 ani de la fondarea FRIŞPA, Chişinău, 1 iunie 2001]. Chişinău: USM, 2001. p. 155-159.
213. Teosa V. Perspectivele autoorganizării sociale a societăţii civile în Republica Moldova. În: Republica Moldova în sec. XXI: viziunea tineretului (Teosa V. (Coord.). Materialele conferinței științifico-practice, 31 mai 2002. Chișinău: Institutul Muncii, 2002. p. 85-92.
214. Terzi-Barbăroşie D. Promovarea egalității genurilor şi abilitarea femeilor. Aportul societăţii civile şi al sectorului privat la atingerea ţintelor naţionale ale ODM 3 în Republica Moldova. Chişinău, 2012. 64 p. [on-line] http://ipp.md/public/files/Publicatii/2012/IPP_report_3_pages_RO.pdfhttp://ipp.md/public/files/Publicatii/2012/IPP_report_3_pages_RO.pdf (vizitat 09.08.2016).
215. Trombiţki I., Siniaeva T. Pentru ce şi cum se înfiinţează asociaţiile obşteşti. Ediţia a treia (revăzută şi completată). Eco-TIRAS. Chişinău: „Elan Poligraf" SRL, 2008. 118 p.
216. Ţîrdea B. Afirmarea societăţii civile în contextul teoriei modernizării (cazul Republicii Moldova). În: Studia universitatis. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova (Seria Științe Sociale), nr.1 (11). Chișinău: CEP USM, 2008. p. 209-219.
217. Ţîrdea B. Geneza societăţii civile în Republica Moldova: modelul discontinuu. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 4 (XXXIX). Chișinău: USM, 2007. p. 116-134.
218. Ţîrdea B. Problema raporturilor între stat şi societatea civilă ca factor al consolidării democratice (Cazul Moldovei). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. Chişinău: USM, 2002. p. 100-112.
219. Ţugui E. Organizaţiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluţie, activităţi şi perspectivele dezvoltării. Chişinău: Biblioteca IDIS „Viitorul", 2013. 68 p.
220. Ţurcan A. Ghid pentru ONG-urile de utilitate publică din Republica Moldova. Noutăţi legislative – considerații generale și aplicabilitatea practică. Chișinău, 2012. 44 p.
221. Ţveatcov N. Principiul individualismului ca instrument de dezvoltare a democraţiei participative. În: Revista de filosofie, sociologie şi ştiinţe politice. Nr. 2 (162). Chişinău 2013. p. 74-79.
222. Ursu A. Tot ce trebuie să știi despre funcționarea consiliilor elevilor la noi în țară – de la sala de festivități la Parlamentul European. Publicat la 19 aprilie 2017. [on-line] http://diez.md/2017/04/19/tot-ce-trebuie-sa-stii-despre-functionarea-consiliilor-elevilor-la-noi-tara-de-la-sala-de-festivitati-la-parlamentul-european/(vizitat 05.04.2018).
223. USAID. Indexul sustenabilităţii organizaţiilor societăţii civile 2012- Republica Moldova. Iunie, 2013. 9 p.
224. USAID. Indexul sustenabilităţii organizaţiilor societăţii civile 2013- Republica Moldova. Iunie, 2014. 10 p.
225. USAID. Indexul sustenabilității organizațiilor societății civile 2014 - Republica Moldova. Iunie, 2015. 12 p.
226. USAID. Indexul sustenabilității organizațiilor societății civile 2015- Republica Moldova. Iunie, 2016. 14 p.
227. USAID. Indexul sustenabilităţii organizaţiilor societăţii civile 2016- Republica Moldova. August, 2017. 12 p.
228. Vreau să știu. [on-line] http://aoinfoterra.blogspot.md/2011/03/vreau-sa-stiu.htm (vizitat 29.09.2015).
229. Zacon D. Nivelul de implicare a tinerilor în procesul decizional şi în cadrul organelor elective (Studiu). Chişinău, 2017. 38 p.

Surse bibliografice în limba engleză:

230. Activity Report. 14 p. [on-line] http://www.memoria.md/files/publicatii//RCTV%20Memoria%20Activity%20Reports/RCTV%20Memoria%20Activity%20Report%202015.pdf (vizitat 23.06.2016).
231. Alexanyan A. The Role of Civil Society Institutions in the Democratization Processes in the Wider Black Sea Region. 9 p. [on-line] http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_1301.pdf (vizitat 04.09.2017).
232. Anheier H.K. Civil Society: Measurement, Evaluation, Policy. În: London: CIVICUS. London: Sterling, 2004. 226 p.
233. Aramson A. Mapping New Worlds: Selected Research on the Nonprofit Sector Around the Globe. Washington, DC: Aspen Institute, 2001. 84 p.
234. Arato A., Cohen J. Civil Society and Political Theory. Cambridge: MIT Press, 1992. 779 p.
235. Armstrong D. etc. Civil Society and International Governance (The Role of Non-state Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks). New York: Routledge, 2011. 204 p.
236. Aref F., Gill S.S., Aref F. Tourism Development in Local Communities: As a Community Development Approach. În: Journal of American Science. Marsland Press, 2010. No. 6 (2). 7 p.
237. Atchoarena D., Gasperini L. (Coord.) Education for Rural Development: Towards New Policy Responses, 2003. 408 p.
238. Baker G. Civil Society and Democratic Theory: International Perspectives. London: New York: Routledge, 2002. 793 p.
239. Barton D., Hamilton M. Local Literacies: Reading and Writing in One Community. New York: Routledge, 2003. 298 p.
240. Begichev A.V., Grebennikov V.V., Domanov V.N. Human Rights Functions of Lawyers and Notaries as Civil Society Institutions in Russian Federation. În: International Journal of Environmental & Science Education. Vol. 12. No. 1, 2017. p. 79-86.
241. Belousov E.I., Gornev R.V., Mikheeva T.N. Problems of Interaction between Civil Society Institutions and Local Authorities. În: Mediterranean Journal of Social Sciences. MCSER Publishing, Rome-Italy. Vol 6. No. 3 S7. June, 2015. 4 p.
242. Ben- Ner A., Gui B. The Nonprofit Sector in the Mixed Economy. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993. 276 p.
243. Bernhard M. Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. În: Political Science Quarterly. Vol. 108. No. 2. Summer, 1993. p. 307-326.
244. Bernhard M. Civil Society after the First Transition. În: Communist and Post-Communist Studies. Vol. 29. No. 3, 1996. p. 309–330.
245. Borstel D., Simon T., Ludger K. Right-wing Civil Society? Neo-Nazis occupied the Honorary Position. New Social Movements Research Journal. Vol 21. No. 4. Wiesbaden: Lucius & Lucius, 2008. 173 p.
246. Budurina-Goreacii C. Challenges and Perspectives of Civic Society and Government Cooperation in a Democratic Society. În: IVth International Scientific Conference "E-Governance'. Sozopol, 2012. p. 178-183.
247. Busan Partnership for Effective Development Co-operation. Fourth High Level Forum on Aid Effectiveness. Busan. Republic of Korea. 29 November-1 December, 2011. 12 p. [on-line] https://www.oecd.org/development/effectiveness/49650173.pdf (vizitat 04.08.2017).
248. Carothers T. Civil Society. p. 18-29. [on-line] http://carnegieendowment.org/pdf/CivilSociety.pdf (vizitat 12.10.2015).
249. Clark A.M. Non-Governmental Organizations and their Influence on International Society. În: Journal of International Affairs, Vol. 48. No. 2. Winter, 1995. p. 507–525.
250. Clark J. Globalizing Civic Engagement: Civil Society and Transnational Action. London: Earthscan Publications, Ltd, 2003. 194 p.
251. Dahl R. Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven: Yale University Press, 1973. 257 p.
252. Dahrendorf R. Citizenship and Beyond: The Social Dynamics of an Idea. În: Social Research. Vol. 41, No. 4. Winter, 1974. p. 673-701.
253. Diamond L. Civil Society and the Development of Democracy. În: Estudio/Working Paper 1997/101. June, 1997. 71 p.

254. Diamond L. Promoting Democracy in Post-Conflict and Failed States. Lessons and Challenges. În: Taiwan Journal of Democracy. Vol. 2. No. 2. December, 2003. p. 93-116.
255. Diamond L., Linz J., Lipset M. S. Politics in Developing Countries: Comparing Experiences with Democracy. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1995. 593 p.
256. Different Business Entities. [on-line] http://www.zeepedia.com/read.php?different_business_entities_commercial_non-commercial_organizations_financial_accounting&b=23&c=31 (vizitat 06.08.2017).
257. Digol D., Budurina-Goreacii C. Civil Society: Contributing to Good Governnace in Moldova. În: Governance and Dialogue: the Black Sea - Vienna: Institute for Go-Governance, 2013. p. 33-45.
258. Dunn E. Money, Morality and Modes of Civil Cociety among American Mormons. În: Civil Society: Challenging Western Models. (Hahn Ch., Dunn E. (Eds.). London: Routledge, 1996. 251 p.
259. Etzioni A**.** The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society. New York: Basic Books, 1996. 314 p.
260. Falk R. The World Worder between Interstate Law and the Law of Humanity: the Role of Civil Society Institutions. În: Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order. (Archibugi D., Held D. (Eds.). Cambridge: Polity Press, 1995. p. 163-179.
261. Glassius M., Lewis D. Exploring Civil Society Internationally. În: Exploring Civil Society: Political and Cultural Contexts. (Glassius M., Lewis D., Seckinelgin H. (Eds.). Routledge: Taylor and Francis Group, 2004. 224 p.
262. Göran A. Civil Society and Civil Organizations. În: Organization. Vol. 3. No. 1. February, 1996. p. 109–120.
263. Gottschalk S., Hillery G. Communities and Alternatives: An Exploration of the Limits of Planning. Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing Company, 1975. 169 p.
264. Gramsci A. Selections from the Prison Notebooks. (Hodgkinson V. Ed.). În: The Civil Society Reader. Hanover and London: University Press of New England, 2003. p. 190-202.
265. Greider T., Krannich R., Berry H. Local Identity, Solidarity, and Trust in Changing Rural Communities. În: Sociological Focus. Vol. 24, Issue 4, 1991. p. 263-282.
266. Gusfield J. Community: A Critical Response. Haper & Row. June, 1978. 120 p.
267. Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts. United Nations. New York, 2003. 319 p.
268. Hall S., Foxon T.J., Bolton R. The new 'Civic' Energy Sector: Civil Society Institutions and Energy Infrastructure Transitions in Germany and the UK, 31 p. [on-line] http://www.realisingtransitionpathways.org.uk/realisingtransitionpathways/publications/Working_papers_and_reports/RTP_Working_Paper_2015_01.pdf (vizitat 05.01.2018).
269. Haque S. The Changing Balance of Power between the Government and NGOs in Bangladesh. În: International Political Science Review. Vol 23. No. 4, 2002. p. 411-435.
270. Harper E.H, Dunham A. Community Organization in Action: Basic Literature and Critical Comments. New York: Association Press, 1959. 543 p.
271. Hegel G.W.F. Phenomenology of Spirit. (Miller A.V. (Transl.). Oxford: Oxford University Press, 1977. 593 p.
272. Hobbes T. Leviathan. (Richard T. (Ed.). Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1996. 602 p.
273. Holloway R. Assessing Civil Society - Handbook for the Use of the Civil Society Index. CIVICUS, Washington, DC, 2001. 72 p.
274. Huntington S. Political Order in Changing Societies. New Haven, CT: Yale University Press, 1973. 265 p.
275. Irvin R.A., Stansbury J. Citizen Participation in Decision Making: Is it Worth the Effort? În: Public Administration Review, No. 6, 2004. p. 55-65.
276. Islamoglu H. Civil Society, Concept and History of. (Smelser N.J., Baltes P.B. (Eds.). În: International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Vol. 3. Amsterdam: Elsevier, 2001. p. 1891-1897.
277. Kant I. Critique of Practical Reason. (Gregor M. (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 145 p.
278. Keane J. Global Civil Society? Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 20 p.

279. Khilnani S., Kaviraj S. Civil Society: History and Possibilities. Cambridge University Press, 2001. p. 11-32. [on-line] http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/00065176.pdf (vizitat 11.05.2015).
280. Krishna A. How are Civil Society Organizations Important for Development? [on-line] http://info.worldbank.org/etools/docs/library/5683/Civil_Society_Krishna.htm (vizitat 28.02.2015).
281. Laville J.L. etc. Third System: a European Definition, în cadrul proiectului de cercetare „The Enterprises and Organizations of the Third System. A Strategic Challenge for Employment", 1999. 38 p. [on-line] http://www.academia.edu/3443206/THIRD_SYSTEM_A_EUROPEAN_DEFINITION (vizitat 13.06.2017).
282. Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1996. 164 p.
283. Locke J. Two Treatises of Government. (Filmer R. (Ed.). New York: Hafner Press, 1947. 311 p.
284. Marx K. Selected Writings. (McLellan D. (Ed.). Oxford: Oxford University Press, 2000. 704 p.
285. Mc Kenzie B.D. Reconsidering the Effects of Bonding Social Capital: A Closer Look at Black Civil Society Institutions in America. Political Behaviour. Vol. 30. No. 1. March, 2008. p. 25-45.
286. Mercer C. NGOs, Civil Society and Democratization: A Critical Review of the Literature. În: Progress in Development Studies 2 (1), 2002. p. 5–22.
287. Montesquieu Ch de Secondat. The Spirit of Laws. (Cohler A.M., Miller B. (Eds.). Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1989. 747 p.
288. Narayan D. etc. Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us? Washington, D.C, USA. Published by Oxford University Press, Inc. March, 2000. 334 p.
289. NGOs and CSOs: A Note on Terminology. (Annex. 1). 22 p. [on-line] http://www.cn.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH03%20Annexes.pdf. (vizitat 04.08.2017).
290. Norris P. Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance. Oxford: Oxford University Press, 1999. p. 14-19.
291. O'Connell B., Gardner J. Civil Society: The Underpinnings of American Democracy (Civil Society: Historical and Contemporary Perspectives). Tufts University: Published by University Press of New England, 1999. 150 p.
292. Osborne D., Gaebler T. Community-owned Government: Empowering Rather than Serving. În: Critical Studies in Organization and Bureaucracy. (Fischer F., Sirianni C. (Eds.). Philadelphia: Temple University Press, 1994. 645 p.
293. Oz-Salzberger F. Civil Society in the Scottish Enlightenment. În: Civil Society: History and Possibilities. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. p. 58-80.
294. Paffenholz T. Civil Society and Peacebuilding: A Critical Assessment. Pennsylvania: Lynne Rienner Publishers, 2010. 511 p.
295. Park R., Burgess E.W. The City. Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. Chicago: University of Chicago Press, 1967. 250 p.
296. Ploch L. Community Development in Action: A Case Study. În: Journal of Community Development and Society, 1976. p. 5-16.
297. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster, 2000. 280 p.
298. Putnam R., Leonardi R., Nanetti R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993. 280 p.
299. Rooy V. A. Civil Society and the Aid Industry. London: Earthscan, 1998. 242 p.
300. Rose-Ackerman S. From Elections to Democracy in Central Europe. Public Participation and the Role of Civil Society. East European Politics & Societies. Vol. 21. Issue 1. Winter, 2007. p. 31-47.
301. Rousseau J.J. Social Contract. (Gourevitch V. (Eds.). Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1997. 347 p.
302. Salamon L.M. Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 1999. p. 21-26.
303. Salamon L.M. The State of Global Civil Society and Volunteering. În: Comparative Nonprofit Sector Working Paper. Baltimore: Johns Hopkins University, 2013. 18 p.
304. Salamon L.M., Anheier H. Defining the Nonprofit Sector: Across National Analysis. Manchester: Manchester University Press, 1997. 520 p.

305. Schumacher E.F. Small is Beautiful: Economics as if People mattered. London: Blond and Briggs, 1973. 220 p.
306. Sharivkan Z. etc. Analysis of the Main Trends in the Development of Civil Society Institutions in the Republic of Kazakhstan. În: Look Academic Publishes. [Open Access]. EJME — MATHEMATICS EDUCATION. Vol. 11. No. 7, 2016. p. 2203-2212.
307. Shin G., Chang P., Lee J. South Korea's Democracy Movement (1970-1993): Stanford Korea Democracy Project Report. Shorenstein Asia Pacific Research Center, Stanford University. December, 2007. 121 p.
308. Siddiqi M. S. Who will bear the Torch Tomorrow? Charismatic Leadership and Second-line Leaders in Development NGOs, 35 p. [on-line] http://eprints.lse.ac.uk/29192/1/IWP9_NGOleadership-IWP.pdf (vizitat 03.06.2015).
309. Sluss D.M., van Dick R., Thompson B.S. Role Theory in Organizations: A Relational Perspective. În: APA Handbook of Industrial and Organizational Psychology. (Zedeck S. (Ed.). Vol. 1. Building and Helping the Organization. Washington, DC: American Psychological Association, 2010. p. 505-534.
310. Suttles G. The Social Construction of Communities. Chicago: University of Chicago Press, 1972. 278 p.
311. Swint J.M. etc. Relationships between Economic Growth and Population Health in Low and Middle Income Countries. În: Osaka Economic Papers, 2008. p. 11-32.
312. Tamas A. System Theory in Community Development. Almonte, Ontario. January, 2010. 8 p. [on-line] http://www.tamas.com/samples/source-docs/systheorycomdev.html (vizitat 08.08.2017).
313. Tocqueville de A. Democracy in America. (Goldbammer A. (Transl.). New York, 2004.941p.
314. Tönnies F. Community and Civil Society. United Kingdom: Cambridge University Press, 2001. 316 p.
315. Types of NGOs. [on-line] http://www.ngo.in/types-of-ngos.html (vizitat 13.09.2017).
316. United Nations: Definitions and terms. [on-line] https://www.apa.org/international/united-nations/acronyms.pdf (vizitat 01.08.2017).
317. United Nations. Social Progress through Community Development. New York, United Nations Bureau of Social Affairs, 1955. 120 p. [on-line] https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015015207007;view=1up;seq=1 (vizitat 30.06.2017).
318. Vincent J.II. Community Development Practice An Introduction to Community Development. (Phillips R., Pittman R.H. (Eds.). SUA: Routledge, 2009. p. 58-73.
319. Viţu L. Nations in Transit. Moldova. p. 361-378. [on-line] http://www.lhr.md/rapoarte/general/freedom.house/freedom.house.2010.pdf (vizitat 09.09.2015).
320. Weil M. (Ed.) Community Practice: Conceptual Models. New York and London: Routledge. Taylor and Francis Group, 1996. p. 31-35.
321. Weil M. The Handbook of Community Practice. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2005. 213 p.
322. Wordu E., Hanachor M.E. Community Development as a Road Map for Promotion of Sustainable Development. În: Journal of Education and Practice. Vol 3. No 14, 2012. 4 p.

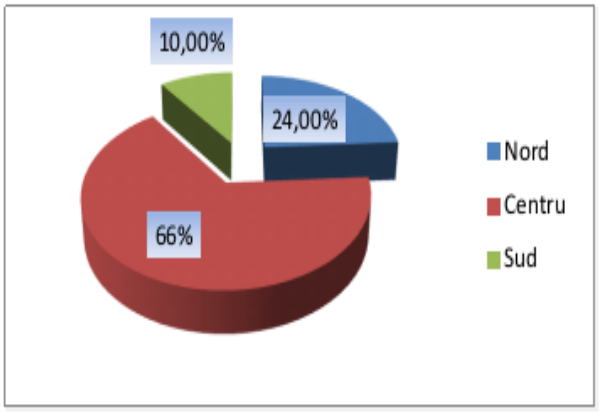
Surse bibliografice în limba rusă:

323. Абезгильдин Р. Р. Перспективы развития институтов гражданского общества Российской Федерации в условиях модернизации системы государственно гоуправления, 2017. 7 p. [on-line] https://cyberleninka.ru/article/v/perspektivy-razvitiya-institutov-grazhdanskogo-obschestva-rossiyskoy-federatsii-v-usloviyah-modernizatsii-sistemy-gosudarstvennogo (vizitat 01.09.2017).
324. Аникин В. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы (Политологический аспект). Chişinău: Paragon, 2001. 240 стр.
325. Васильчук Ю. А. Гражданское общество эпохи НТР. În: ПОЛИС. № 4. 1991, стр. 4-20.
326. Витюк В. Становление идеи гражданского общества и ее историческая эволюция. Москва: Ин-т социолог. РАН, 1995. 91 стр.
327. Волков В. В. Общественность: забытая практика гражданского общества. În: ProetContra. Т. 2. № 4, 1997. стр. 77-91.
328. Гаджиев К. Концепция гражданского общества: идейные истоки и основные вехи формирования. În: Вопросы философии. № 7, 1991. стр. 19-35.

329. Деметрадзе М. Р. Перспективы развития институтов гражданского общества в современной России (правовая направленность политических процессов). 14 p. [on-line] https://www.civisbook.ru/files/File/Demetradze_Modern_Polit.pdf (vizitat 12.08.2017).
330. Деятельность. [on-line] http://krorm.ru/deyatelnost.html (vizitat 22.06.2016).
331. Зеленько Г., Аникин В. Государство и процессы институционализации гражданского общества в посткоммунистических странах. În: Revista de filosofie, sociologie şi ştiinţe politice. Nr. 2 (156). Chişinău: „Sirius" SRL, 2011. p. 139-152.
332. Капустин Б. Гражданство и гражданское общество. Серия «Политическая теория». Москва: Изд. дом Гос. ун-та – Высш. шк. Экономики, 2011. 222 стр.
333. Колбановский В. В. Основные функции гражданского общества. În: Проблемы формирования гражданского общества. Москва, 1993. стр. 24-44.
334. Кочетков А. П. О формировании гражданского общества. În: Социально-политические науки. №1,1992. стр. 4-23.
335. Левин И. Б. Гражданское общество на Западе и в России. În: ПОЛИС. № 5, 1996. стр. 107-119.
336. Малай И. Гражданское общество Республики Молдова в условиях глобализации. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revista ştiinţifică trimestrială. Nr. 3 (XXVII). Chişinău: USM, 2000. p. 59-69.
337. Мерсиянова И. В. Определение понятия «гражданское общество»: опыт систематизации. În: Гражданское общество как предмет теоретического анализа. № 4, 2011. стр. 1-6.
338. Резник Ю. М. Формирование институтов гражданского общества (социоинженерный подход). În: Социологические исследования. № 10, 1994. стр. 21-30.
339. Романенко Л. М. Гражданское общество. Социологический словарь-справочник. Москва, 1995.115 стр.
340. Саква Р. Режимная система и гражданское общество в России. În: ПОЛИС, № 1, 1997. стр. 61-82.
341. Самсонов В. Н. Гражданское общество: история, теория, современность. [Материалы науч-прак. Конф. 27 фебр. 2001]. Белгород: Изд-во Белгород юрид. ин-та МВД РФ, 2002. 225 стр.
342. Сердобинцев К. С. Гражданское общество и государственный правопорядок: социально-философский анализ. [Место защиты: Рос.ун-тдружбынародов]. Москва, 2013. 355 стр.
343. Халий И. А. Институты гражданского общества в современной России. К методологии изучения. În: Polis. 17 p. [on-line] https://www.civisbook.ru/files/File/Khaliyy.pdf (vizitat 16.08.2017).
344. Холодковский К. Г. (Отв. ред.) Гражданское общество в России: западная парадигма и российская реальность. Москва: Наука, 1996. 284 стр.
345. Холодковский К. Г. (Отв. ред.) Гражданское общество в России: структуры и сознание. Москва: Наука, 1998. 256 стр.

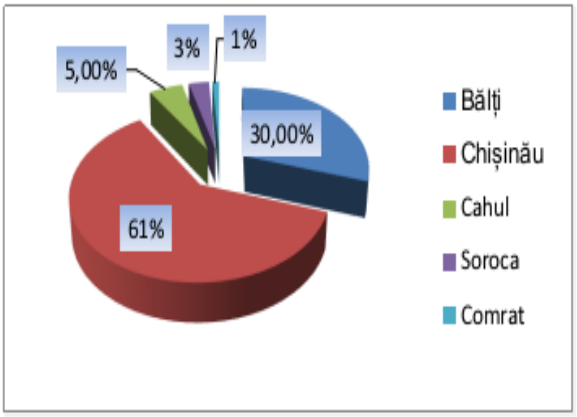
Anexa 1. Distribuția geografică a organizațiilor necomerciale

Tabela 1.1. Distribuția geografică, 1996

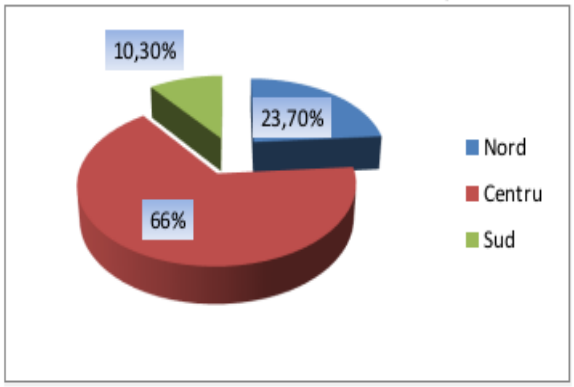
Sursa: Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (Chişinău 4-6 noimbrie 1997). Chișinău: ARC, 1998. p. 83-92.

Tabela 1.2. Distribuția pe regiuni (județe), 2002

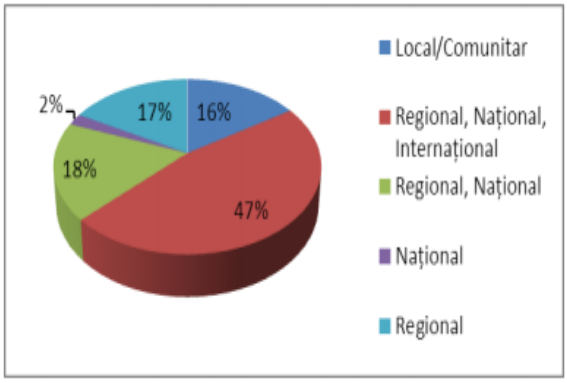
Sursa: Sali N., Lașcu M. Sectorul neguvernamental din Republica Moldova (Studiu național). Universitatea de Criminologie. Chișinău. Centrul Editorial al Universității de Criminologie, 2002. p. 34.

Tabela 1.3. Distribuția pe regiuni, 2007

Sursa: Brighidin A., Godea M., Ostaf S. Studiu privind dezvoltarea organizaţiilor neguvernamentale din Republica Moldova. Chişinău: Bons Offices, 2007. p. 10.

Tabela 1.4. Distribuția pe regiuni, 2013

Sursa: Chiriac L., Țugui E. Organizațiile societății civile din Republica Moldova: evoluția, sustenabilitatea și participarea la dialogul politic. Mapping study. Chișinău, 2014. p. 43.

Anexa 2. Etapele privind participarea publicului în procesul decizional

	Tehnici
Etapa 1 **Informarea publicului**	- *materiale informaţionale scrise* – rapoarte ale autorităţilor publice, broşuri, pliante etc.; - *panouri informaţionale* – pe acestea pot fi plasate anunţuri, informaţii analitice, comentarii; - *scrisori* adresate locuitorilor, instituţiilor publice şi private, ONG-urilor de către autorităţile publice; - *ziare şi reviste*, buletine informaţionale în care se publică diverse materiale despre viaţa comunitară; - *emisiuni, anunţuri la radioul şi televiziunea locală* despre evenimentele comunitare; - *pagini web* din internet cu diverse materiale informaţionale despre comunitate.
Etapa 2 **Consultarea opiniei publice**	- *întrunirile şi audierile publice* – evenimente formale, structurate pe anumite probleme, spre exemplu, dezbaterea proiectului bugetului local. Sunt convocate, de regulă, de consiliul local şi desfăşurate în incinta primăriei cu invitarea publicului larg; - *şedinţele Primăriei* – întruniri mai puţin formale decât cele indicate mai sus, focalizate pe un subiect concret, care permit a realiza discuţii şi schimburi de opinii în profunzime; - *sondaje de opinie* – permit de a obţine informaţii despre opiniile cetăţenilor în diverse subiecte; - *focus grupuri* – întrunire a unui grup de cetăţeni selectaţi în vederea determinării unei eventuale atitudini vizavi de propunerile şi proiectele autorităţilor publice; - *comitete consultative* – grup de cetăţeni ce oferă consultanţă permanentă Consiliului local în diverse teme; - *consiliul / asociaţia comunităţii* – convocarea unui grup de cetăţeni dintr-o anumită zonă geografică uniţi printr-un interes comun pentru a soluţiona diverse probleme.
Etapa 3 **Implicarea în procesul decisional**	- *delegaţii şi comisii permanente* – create în cadrul autorităţii publice locale şi formate din consilieri. Asigură controlul, managementul şi supravegherea domeniului respectiv; - *biroul comunităţii* – similar consiliului cu deosebirea că este o structură permanentă pe lângă Primărie mai accesibilă publicului; - *avocatul poporului* – autoritate publică imparţială, apolitică, care cercetează plângerile cetăţenilor privind activitatea funcţionarilor şi / sau autorităţilor publice; - *programul uşilor deschise* – aplicarea unui orar zilnic favorabil care încurajează cetăţenii să viziteze autorităţile publice; - *birouri de servicii pentru cetăţeni* – create pentru a primi şi răspunde la cererile cetăţenilor, a oferi consultanţă, asistenţă şi alte servicii.
Etapa 4 **Influenţă şi control**	- *concilierea mediată de un conciliator;* - *arbitrajul;* - *panelul mediator* (implicarea unui intermediar care nu este direct interesat în problema mediată).

Sursa*:* Bulat V., Guţuţui V., Spinei I. Participarea societăţii civile la procesul decizional de nivel local. Chişinău: Bons Offices, 2005. p. 18-20.

Anexa 3. **Avantaje ale participării cetăţenilor la adoptarea deciziilor de politică publică**

	Avantaje ale cetăţenilor	**Avantaje ale guvernării**
Procesul de decizie	Educaţie – se învaţă de la ceilalţi şi se oferă informaţie reprezentanţilor administraţiei; Convingerea autorităţilor publice; Dezvoltarea deprinderilor.	Educaţie – se învaţă de la ceilalţi şi în acelaşi timp se face informarea acestora; Convingerea cetăţenilor concomitent cu consolidarea încrederii; Crearea de alianţe strategice; Câştigarea de legitimitate pentru deciziile adoptate.
Rezultate	Realizarea obiectivelor; Câştigarea unui control asupra procesului de politică publică; Politici mai bune şi implementarea eficace a deciziilor.	Atingerea obiectivelor; Evitarea costurilor de neacceptare a deciziilor; Politici mai bune şi implementarea eficace a deciziilor.

Dezavantaje ale participării cetăţenilor la adoptarea deciziilor de politică publică

	Dezavantaje ale cetăţenilor	**Dezavantaje ale guvernării**
Procesul de decizie	Consum de timp; Dazamăgire dacă opiniile sunt ignorate.	Consum de timp; Costuri ridicate; Crearea de ostilitate la adresa autorităţilor publice.
Rezultate	Opoziţia părţilor interesate.	Pierederea controlului asupra deciziei politicii publice; Adoptarea unor politici ineficiente; Scăderea bugetului pentru alte proiecte.

Sursa*:* Irvin R.A., Stansbury J. Citizen Participation in Decision Making: Is it Worth the Effort? În: Public Administration Review, No. 6, 2004. p. 58-60.

Anexa 4. Funcțiile specifice ale unor instituții ale societății civile în dezvoltarea socioeconomică și culturală la nivel local

Funcţii specific	Instituţii ale societăţii civile	Activităţi
a) Promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice şi consolidării relaţiilor cu diaspora moldovenească, prin: • implementarea proiectelor de informare, sensibilizare și monitorizare a respectării drepturilor omului; • îmbunătățirea imaginii minorităţilor etnice prin oferirea oportunităţilor de integrare socială • menținerea și dezvoltarea legăturii dintre diaspora și populația țării și instituțiile publice, precum și îmbunătățirea mecanismelor de protecție a drepturilor diasporei moldovenești.	CReDO, IDOM, AO Promo-LEX, Centrul Național al Romilor, Centrul de Tineret Piligrim-Demo, Congresul Comunităților Ruse din Moldova, Asociația de Băștinași	• desfăşurarea campaniilor educaționale, meselor rotunde, training-urilor şi cercetărilor de teren cu privire la toleranță și non-discriminare; • informarea şi asistenţa persoanelor cu dizabilităţi, grupurilor social vulnerabile, minorităţilor entice; • publicarea studiilor cu privire la drepturile omului; • desfăşurarea activităților culturale și schimb de opinii sau experiență de către reprezentanții diasporei moldovenești.
b) Dezvoltarea economică, prin: • crearea condițiilor de progres economic pentru comunitate; • acordarea suportului la dezvoltarea întreprinderilor existente în ţară; • încurajarea spiritului de inițiativă a cetăţenilor; • consolidarea capacităților profesionale de inovare economică.	IDIS „Viitorul”, Centrul CONTACT, Centrul Pro Comunitate, AO PBN, ODIMM, JCI Moldova, ADR, agenți economici	• realizarea programelor sociale în conformitate cu cele mai bune practici internaţionale, adaptate la necesităţile comunităţii locale; • oferirea serviciilor de consultanţă şi instruirea managerilor şi angajaţilor întreprinderilor; • oferirea experienţelor practice de învăţare în management, leadership şi antreprenoriat pentru tineri; • elaborarea materialelor metodico-didactice pentru instruiri şi consultanţă; • constituirea parteneriatelor între actorii comunității (instituții ale societății civile și APL, business, cetățeni și mass-media).
c) Asigurarea egalităţii de gen, prin: • încurajarea participării femeilor în viaţa economică şi social-politică a ţării • susținerea socială a doamnelor antreprenori	CPD, Clubul politic al femeilor 50/50, Gender-Center, Asociaţia Femeilor de Afaceri din mun. Bălți, Asociaţia Femeilor de Afaceri din Sectorul Rural în or. Râşcani, Asociaţia Femeilor de Afaceri din mun. Cahul „FEMIDA”, Asociația Femeilor din UTA Găgăuzia, Platforma pentru Egalitate de Gen	• elaborarea materialelor informative privind egalitatea între femei și bărbați • desfăşurarea programelor de instruire, campanii mass-media şi de avocacy privind educația electorală a femeilor şi a violenței domestic

d) Dezvoltarea personală a tinerilor, prin: • integrarea socială a tinerilor din diferite categorii sociale; • implicarea tinerilor în viaţa socială, economică, culturală; • susţinerea şi promovarea tinerilor talentaţi; • sensibilizarea societăţii în problemele tineretului şi favorizarea procesului de socializare.	Centrul de Resurse pentru Tineret DACIA, AO Tinerii pentru Dreptul la Viaţă, AO „Moştenitorii", Institutul de Instruire în Dezvoltare „Millenium", AO Eco-Răzeni, AO „Perspectiva", AO Centrul Educaţional „Pro Didactica", şcolile şi liceele (publice sau private), cluburile de dezbateri, AO „Dezbateri pentru Dezvoltare", Consiliile Şcolare ale elevilor, Consiliul Naţional al Elevilor de pe lângă Ministerul Educaţiei, instituţiile de învăţământ superior, Autoguvernarea studenţilor Universităţii de Stat din Moldova	• elaborarea şi implementarea politicilor şi strategiilor axate pe îmbunătaţirea calităţii vieţii tinerilor; • oferirea serviciilor de informare, consultanță și instruire în domeniul dezvoltării personale a tinerilor; • implicarea tinerilor în cadrul programelor de schimb de tineret, instruiri, conferințe, vizite de studiu etc.
e) Protecţia socială a cetăţenilor, prin: • sensibilizarea societăţii privind problemele sociale ale persoanelor dezavantajate; • susţinerea morală şi materială a persoanelor în etate şi a celor cu nevoi speciale.	AO Soarta, AO Demos, AO „Motivaţie", Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria", AO „Filocalia", Biserica Ordodoxă din Moldova, AO Misiunea Socială Diaconia	• elaborarea programelor şi politicilor privind protecția social; • angajarea în activităţi de informare, instruire şi consultanță a persoanelor social vulnerabile şi a celor cu nevoi special; • încadrarea în câmpul muncii a grupurilor locale dezavantajate; • înființarea azilurilor pentru bătrâni și persoane cu dizabilități; • crearea cantinelor de ajutor social, îngrijirea la domiciliu a persoanelor nevoiaşe, azilurilor; • acordarea susținerii materiale și financiare persoanelor nevoiaşe.

Sursa: Elaborat de autor. © Budurina-Goreacii Carolina, 2016.

Boxa 1. Promovarea drepturilor omului, a coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice şi consolidării relaţiilor cu diaspora moldovenească

Activităţile **Centrului de Resurse pentru Drepturile Omului (CreDO, mun. Chişinău)** sunt focalizate pe promovarea şi respectarea drepturilor omului prin implicarea factorilor de decizie în soluţionarea cazurilor de încălcare a drepturilor omului. În acest sens, organizaţia utilizează diverse mijloace: inițiative publice, lobby şi advocacy, consultaţii cu reprezentanţii sectorului neguvernamental şi autorităţile statale pentru a sensibiliza opinia publică cu privire la problemele de importanță publică. CReDO joacă un rol important şi în cadrul CNP, Consiliul ONG-urilor din Republica Moldova, Alianța Anticorupţie prin faptul că prezintă reacţii, opinii, face apeluri publice şi elaborează rapoarte cu privire la încălcarea drepturilor omului, a legislaţiei etc. [42]. Activităţile CreDo sunt apreciate şi în plan regional: astfel încât ONG-urile din Taraclia au exprimat dorinţa ca CReDO să îşi consolideze prezenţa sa în

regiune, în primul rând prin informare despre servicii şi programe. ONG-urile din Transnistria ar dori ca CReDO să extindă cunoştinţele sale unice, ulterior ca aceste ONG-uri să îşi poată dezvolta capacităţile în mod independent [183, p. 18-19].

Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova (IDOM, mun. Chișinău) lucrează cu persoanele cu dizabilităţi, deţinuţi sau cei infectaţi cu HIV/SIDA, informându-i despre drepturile lor şi acordându-le asistenţă. Mai multe training-uri privind consolidarea capacităţilor în domeniul protecţiei, promovării şi respectării drepturilor persoanelor care trăiesc cu HIV au fost desfăşurate pe parcursul anului 2013 în mun. Chişinău, Cahul, Comrat, Bălţi [96]. Cazuri grave de încălcare a drepturilor omului împotriva acestor grupuri sunt aduse la cunoștința autorităţilor APL şi APC.

În cadrul Programului Drepturile Omului al **Asociației Promo-LEX (mun. Chișinău)** sunt desfăşurate activităţi de promovare şi implementare în Republica Moldova a standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului. Astfel, asociația contribuie la promovarea accesului la justiție şi remedii efective pentru locuitorii din regiunea transnistreană; combaterea torturii şi tratamentelor inumane sau degradante; la promovarea şi protejarea libertății şi siguranței persoanei etc. Menţionăm, de asemenea, şi importanţa rapoartelor editate anual de către organizaţie care reprezintă o analiză cu privire la respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană. Rapoartele „De la vorbe la fapte (combaterea discriminării şi inegalității în Moldova)" şi „Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Retrospectiva 2015" sunt câteva publicaţii recente de monitorizare a respectării drepturilor omului de pe ambele maluri ale Nistrului.

Centrul Național al Romilor (mun. Chișinău) contribuie la combaterea stereotipurilor privind imaginea romilor şi oferă oportunități pentru integrarea lor deplină în societatea moldovenească. Acţiunile organizaţiei sunt structurate în trei departamente: drepturile omului, sănătate şi educaţie. În cadrul programelor realizate, centrul a reuşit să faciliteze dialogul dintre persoanele de etnie romă şi autoritățile publice din mai multe localităţi (mun. Hânceşti, s. Vulcăneşti/r-nul Nisporeni, Slobodzia/mun. Tiraspol, s. Lucăşeuca/mun. Orhei etc.). De asemenea, a fost sporit numărul de beneficii şi alocaţii sociale plătite reprezentanţilor segmentelor vulnerabile ale romilor, în special copiilor de vârsta preşcolară, au fost reabilitate serviciile de bază (apă potabilă, energia electrică, comunicaţii, încălzire) pentru cei mai vulnerabili din comunităţile de romi [169].

Centrul de Tineret Piligrim-Demo (mun. Comrat) se ocupă de promovarea coexistenţei paşnice a minorităţilor etnice în UTA Găgăuzia prin creşterea participării tinerilor în viața politică, economică și socială; prevenirea tuturor formelor de discriminare; promovarea principiilor toleranței și a dialogului intercultural. Începând cu anul 2007, Piligrim-Demo organizează dezbateri în formatul „Karl Popper" în instituţiile de învăţământ preuniversitar din Găgăuzia. Astfel, organizaţia implică activ pe tineri în procesul de discutare şi analizare a problemelor autonomiei [156].

Populația din Moldova vorbitoare de limba rusă gravitează în jurul **Congresului Comunităților Ruse din Moldova (mun. Chișinău).** Acest ONG vizează protejarea minorității etnice ruse din Republica Moldova. Printre activitățile sale se numără organizarea protestelor publice împotriva înrăutățirii condițiilor din școlile medii rusești sau închiderea activității acestora (în special din UTA Găgăuzia, Bălţi etc.). De asemenea, pentru a menţine procesul literar rusesc şi a stimula scriitorii ruşi locali în munca de creaţie, a fost înființată propria editură «Инесса», în cadrul căreia sunt publicate studii, critici literare, lucrări bibliografice şi monografii. Lucrările sunt donate şcolilor şi bibliotecilor locale, dar şi din ţară, iar în cazul publicaţiilor ştiinţifice, acestea sunt prezentate în sălile de conferinţe ale Academiei de Ştiinţe. Cu ajutorul unei echipei de creaţie formate din profesori, istorici şi oameni de artă, organizaţia a elaborat un program la disciplina „Istoria, cultura și tradițiile poporului rus" pentru elevii din clasele 5-9 [330].

Asociația de Băștinași reprezintă un model conceptualizat în cadrul proiectului „Migrație și dezvoltare locală" (lansat în anul 2016), care are scopul de a susține localitățile de origine și a contribui la dezvoltarea acesteia. În cadrul proiectului este inclus conceptul de *Crowdfunding*, prin care are loc facilitarea colectării de fonduri pentru proiecte locale. Acestea vizează dezvoltarea infrastrucutrii, îmbunătățirea condițiilor de trai, crearea serviciilor pentru copii și persoane în etate, inițiative de dezvoltare economică. Până la acest moment, în cadrul Asociației de Băștinași sunt 25 de organizații care sunt active în toate zonele geografice ale țării (5 orașe și 20 de sate). Astfel, autoritățile APL din aceste localități au pus bazele unui parteneriat de lungă durată cu migranții [67].

Boxa 2. Dezvoltarea economică

Institutul pentru Dezvoltare şi Iniţiative Sociale (IDIS „Viitorul", mun. Chişinău) activează în diverse domenii, precum: analiza economică, politici de cercetare, planificare strategică şi management, activităţile sale fiind axate pe departamentele: Buna guvernare în sectorul public, Economie de piaţă funcţională şi departamentul Societate competitivă. Astfel, experţii IDIS „Viitorul" oferă asistenţă instituţiilor guvernamentale (Ministerul Economiei şi Infrastructurii, Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale şi Mediului, Agenţia Relaţii Funciare şi Cadastru) în domenii, precum: analiză macroeconomică şi a proiecţiilor, diversificarea şi creşterea eficienţei energetice, promovarea exporturilor, îmbunătăţirea politicilor fiscale. De asemenea, sunt publicate diferite studii în domeniul economic [92], precum şi publicaţii periodice: „Monitorul Economic", „Agenda Naţională de Business", „Buletin de promovare a eficienţei energetice" [61] etc. În acest sens, organizaţia contribuie activ la fortificarea sectorului economic, dezvoltarea spiritului de responsabilitate printre politicieni, funcţionari publici şi cetăţenii ţării, precum şi la consolidarea societăţii civile. La etapa actuală, în cadrul departamentului „Economie de piaţă funcţională", organizaţia implementează mai multe proiecte în domeniul dezvoltării economice. Unul dintre ele ar fi „Dezvoltarea locală ca instrument de dezvoltare rurală. Moldova – Estonia" (2016-2018), prin care Republica Moldova îşi va dezvolta satele şi oraşele după exemplul Estoniei [111].

Activităţile **Centrului Naţional de Asistenţă şi Informare a ONG-urilor din Moldova CONTACT (mun. Chişinău)** din cadrul programului „Dezvoltare comunitară" sunt orientate spre susţinerea iniţiativelor locale de dezvoltare a businessului mic şi mijlociu, a antreprenoriatului social şi a dezvoltării regionale. În acest context, cu susţinerea financiară a Centrului au fost puse în practică următoarele idei de afaceri: miniateliere de tâmplărie (s. Pelinia/r-nul Drochia; s. Tătărăuca Veche/r-nul Soroca etc., miniateliere de cusătorie şi croşetare (s. Visoca/r-nul Soroca; s. Mihăileni/r-nul Râşcani), servicii în construcţii şi reparaţia autoturismelor (s. Crihana Veche/r-nul Cahul; s. Ursoaia/r-nul Căuşeni; s. Pelinei/r-nul Cahul) [181, p. 13]. În acelaşi timp, sute de potenţiali antreprenori sociali beneficiază de instruiri pentru a demara afaceri şi întreprinderi sociale în comunitatea lor.

Acţiunile **Centrului Pro Comunitate (mun. Chişinău)** sunt focalizate pe creşterea calităţii vieţii în localităţile din Republica Moldova. Astfel, au fost reabilitate instituţiile de învăţământ preşcolar din localităţile rurale; a fost îmbunătăţită calitatea vieţii familiilor vulnerabile (în jur de 300 de beneficiari direcţi şi 3000 indirecţi) prin oferirea ajutorului material, consiliere informaţională şi juridică, asistenţă în căutarea unui loc de muncă); a fost facilitat procesul de elaborare a planurilor strategice de dezvoltare socioeconomică în peste 50 localităţi rurale din Republica Moldova şi diseminate practici pozitive de acţiune comunitară prin intermediul mijloacelor mass – media locale şi naţionale în 16 localităţi din Cahul, Ungheni, Nisporeni şi Anenii Noi [175, p. 10].

AO Pro Business Nord (PBN mun. Bălţi) este axată pe dezvoltarea profesională a cetăţenilor din nordul ţării prin oferirea cursurilor de instruire profesională privind utilizarea calculatorului, cursuri de limbi străine, dezvoltarea afacerii proprii, contabilitate, secretariat etc., precum şi prestarea serviciilor de asistenţă, informare şi consultare în angajarea în câmpul muncii. Astfel, prin intermediul granturilor oferite de PBN, în cadrul programelor desfăşurate, participanţii au reuşit să-şi deschidă afaceri proprii, ateliere şi o parte din ei şi-au găsit un loc de muncă [178].

Organizaţia pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici şi Mijlocii (ODIMM, mun. Chişinău) este focusată pe dezvoltarea economică locală, crearea locurilor de muncă, favorizarea şi aplicarea inovaţiilor, precum şi stimularea concurenţei între întreprinderile mici şi mijlocii nou create sau deja existente în ţară. Menţionăm că, în cadrul Programului „PARE 1+1", lucrătorii migranţi sau beneficiarii de remitenţe au posibilitatea de a beneficia de consultanţă, instruire şi suport antreprenorial privind lansarea sau dezvoltarea afacerilor. De asemenea, prin intermediul componentei Finanţarea afacerilor/Regula 1+1 ODIMM, oferă granturi lucrătorilor migranţi, aceştia investind preponderent în agricultură (peste 40%), producţie (peste 35%) şi servicii (circa 25%). Astfel, în perioada anilor 2010-2014, organizaţia a încheiat contracte de finanţare nerambursabilă cu circa 600 de întreprinderi create şi dezvoltate din sursele financiare ale lucrătorilor migranţi [180]. Întreprinderile care au obţinut finanţare nerambursabilă din „PARE 1+1" au fost printre primele care au dezvoltat afaceri în domeniul biomasei. În cultura vegetală au fost introduse produse inovative, precum creşterea migdalului, salciei energetice, armurariului etc. Au fost create primele ferme de creştere a melcilor, struţilor, viperelor, chinchilelor etc. [180, p. 29]. În scopul promovării şi implicării tinerilor în activitatea

antreprenorială, ODIMM a lansat Programul PNAET, iar pentru gestionarea eficientă a afacerilor organizația implementează Programul de instruire continuă GEA. Menționăm, de asemenea, importanța lansării incubatoarelor de afaceri în mun. Soroca, or. Leova, or. Ștefan Vodă, s. Coșnița/r-nul Dubăsari, or. Rezina, or. Sângerei, precum și în mun. Ceadâr-Lunga, or. Nisporeni și or. Cimișlia. Beneficiarii programelor de incubatoare sunt atât companiile de producere, cât și cele de prestări servicii. În anul 2014 au fost incubate 113 companii care aveau cumulativ 522 locuri de muncă [180, p. 45].

Junior Chamber International în Moldova (JCI, mun. Chişinău) acţionează pentru promovarea dezvoltării economice a ţării, implicarea tinerilor în cadrul programelor de formare a aptitudinilor de lider prin oferirea experienţei practice de învăţare în management, leadership şi antreprenoriat. Astfel, JCI în colaborare cu Asociaţia Naţională a Tinerilor Manageri din Moldova (ANTiM) desfăşoară anual Concursul Naţional de Business Planuri pentru Tineri prin oferirea de granturi tinerilor care doresc să-și deschidă propria afacere, astfel contribuind la dezvoltarea economică a țării noastre [155]. De asemenea, prin crearea organizațiilor locale (mun. Ungheni, or. Rezina, mun. Orhei) JCI Moldova își propune să îmbunătățească mediul de afaceri din țară și să ofere oportunități de dezvoltare a tinerilor antreprenori. Iar în cadrul evenimentelor cu antreprenorii de succes din ţară şi de peste hotare, se aşteaptă identificarea partenerilor la nivel local şi internaţional, oferirea experienţelor practice de învăţare în management, leadership şi antreprenoriat.

În conformitate cu politicile naţionale şi regionale de dezvoltare, **Agenţia de Dezvoltare Rurală (ADR Orhei)** elaborează şi aplică strategii, identifică şi implementează programe pentru creşterea economică a ţării. Astfel, a fost îmbunătățită eficiența energetică la spitalele regionale din Nisporeni și Orhei. S-au efectuat lucrări de reabilitare a drumurilor locale cu acces spre centrul raional Anenii Noi și drumul republican Chișinău – Odesa, drumul Păşcani – Secăreni – Bolțun, traseul mun. Străşeni – s. Scoreni/mun. Străşeni – s. Malcoci/r-nul Ialoveni, precum şi Băneşti – Teleneşti – Țibiricam. Au fost construite poligoane moderne de depozitare a deşeurilor solide din s. Cojuşna/ mun. Străşeni, dar şi din localităţile mun. Orhei, r-nelor Teleneşti, Sîngerei şi Şoldăneşti. A fost dezvoltată atractivitatea turistică în mediul rural din lunca râului Nistru, precum şi în zona Parcului Naţional Orheiul Vechi, renovat palatul de cultură din mun. Ungheni. S-a deschis traseul turistic (Vama Veche Lăpuşna) prin restaurarea obiectelor de patrimoniu istoric, Conacul „Manuc-Bey” din mun. Hâncești, Locația geto-dacică din s. Stolniceni. ADR a contribuit şi la îmbunătăţirea calităţii vieţii populaţiei rurale prin construcţia sistemelor de apă potabilă şi de canalizare în satele din lunca râului Lapuşniţa/ mun. Hâncești, com.Vărzăreşti/or. Nisporeni (apeduct Prut – Nisporeni), precum şi în regiunea Chirileni – Buşila – Grăseni [124].

Agenţii economici din mai multe localităţi ale ţării contribuie, de asemenea, la susţinerea dezvoltării economice locale. Astfel, prin intermediul afacerilor pe care le conduc, aceştia nu doar au reuşit să creeze locuri de muncă, dar şi să susţină unele iniţiativele locale ale cetăţenilor (construcţia şi repararea locurilor de joacă pentru copii în curţile blocurilor din or. Ștefan Vodă sau spaţii de joacă pentru copii în grădiniţe, or. Şoldăneşti). În or. Şoldăneşti, de asemenea, au fost renovate două parcuri publice, iar în or. Vadul lui Vodă au fost modernizate mai multe staţiuni de agrement. Cei peste 350 de agenți economici care activează în localitate au ca scop nu doar să ofere cetăţenilor locuri unde se pot recrea, ci şi să ofere locuri de muncă şi să aducă bani în bugetul localităţii [202].

Boxa 3. Asigurarea egalităţii de gen

Abilitarea femeilor este una dintre priorităţile fundamentale pentru **Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD, mun. Chișinău)**, acesta încurajând grupuri de femei din mediul rural, femei tinere, femei şomere să devină mai active în promovarea drepturilor lor [97]. Beneficiarii programelor desfăşurate de către CPD participă la activităţi de dezvoltare a liderismului pentru femeile din localităţile rurale, stimulare a participării civice în cadrul procesului decizional local, precum şi la promovarea principiilor şanselor egale în alegerile parlamentare sau locale. Pentru aceasta, Centrul monitorizează reprezentarea femeilor pe listele de candidați și în funcții de conducere la alegeri, organizează traininguri de leadership pentru femeile din zonele rurale şi elaborează materiale informative înainte de perioada electorală. De asemenea, Centrul lansează periodic Programe Naționale de Mentorat pentru Femei, iar unul dintre acestea a fost derulat în perioada anului 2016 şi a cuprins opt localităţi ale ţării: s. Mileşti/r-nul Nisporeni; s. Morozeni/r-nul Orhei; s. Rubleniţa/r-nul Soroca; s. Pelinia/r-nul Drochia; s. Cociulia/r-nul Cantemir; s. Voinescu/r-nul Hâncești; s. Suruceni/r-nul Ialoveni şi or. Ialoveni [79].

Prin intermediul proiectelor „Femeile pot reuşi” implementate pe parcursul anilor 2001-2010,

Clubul politic al femeilor 50/50 (mun. Chișinău) a desfăşurat circa 60 seminare locale, instruind astfel peste 1 500 de femei, reprezentante ale partidelor politice, sindicatelor, ONG-urilor şi mass-media independente din întreaga ţară. De asemenea, au fost organizate acţiuni locale (mese rotunde, dezbateri publice, campanii şi conferinţe naţionale în vederea promovării şi mediatizării principiilor egalităţii genurilor, dar şi participării femeilor în viaţa publică şi politică [41].

Gender-Center (mun. Chișinău) promovează egalitatea de gen ca unul dintre principiile de bază pentru consolidarea democrației în societatea moldovenească. Astfel, prin intermediul programelor realizate cu privire la progresul social şi economic al femeilor, prevenirea violenţei domestice şi a traficului de fiinţe umane, organizaţia şi-a adus mari contribuţii la elaborarea şi promovarea Legii cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi (adoptată în februarie 2006), precum şi la elaborarea şi promovarea Legii cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie (adoptată în martie 2007). Totodată, organizaţia a depus eforturi la elaborarea şi prezentarea Raportului CEDAW Alternativ (New York, 2006), raportului alternativ al implementării Platformei de la Beijing în Moldova (KARAT Coalition, 1999) şi a raportului alternativ în statistica gender (ECOSOC, Statistic Division, 2000). Echipa Centrului a elaborat şi introdus în curricula sistemului de învăţământ superior cursul „Gender şi educaţie" (masterat, USM) [68].

Asociaţia Femeilor de Afaceri (mun. Bălți) promovează şi susţine femeile care doresc să înceapă o afacere sau care au deja o carieră de succes. Astfel, organizaţia desfăşoară evenimente importante, precum Forumuri Regionale ale Tinerilor Antreprenori, expoziţii, târguri ale locurilor de muncă, prezentări, mese rotunde etc. Ca rezultat, beneficiarii activităţilor îşi îmbunătăţesc abilităţile practice şi deprinderile profesionale în domeniul în care activează, primesc consultaţii juridice şi de afaceri, beneficiază de instruire avansată în domeniul antreprenoriatului şi instruire sectorială şi primesc granturi pentru dezvoltarea afacerii [179].

Asociaţia Femeilor de Afaceri din Sectorul Rural (r-nul Râşcani) se axează pe dezvoltarea comunităţilor rurale şi susţinerea socială a doamnelor antreprenori prin stimularea creării noilor întreprinderi, precum şi sporirea eficienței activităților întreprinderilor deja existente. Astfel, au fost realizate programe sociale (finanţarea unei săli de internet, asigurarea condiţiilor sanitaro-igienice în cantina şcolii), precum şi programe investiţionale (construcţia apeductului în s. Văratic şi crearea cooperativei producătorilor de lapte).

O istorie de succes în promovarea femeilor în afaceri este prezentat şi de o doamnă din Cahul, care, prin intermediul seminarelor de instruire privind iniţierea unei afaceri organizate de către **Asociaţia Femeilor de Afaceri din Cahul „FEMIDA"**, şi-a deschis propria afacere cu prăjituri „Ca la mama acasă" [99].

Asociația Femeilor din Găgăuzia (mun. Comrat) a creat o rețea regională a femeilor implicate în sectorul agricol din autonomie şi desfăşoară activități nonformale la nivelul regiunii. Calitatea de membru al rețelei le permite să stabilească contacte noi, să dezvolte şi să consolideze relațiile în cadrul şi în afara rețelei, să facă schimb de idei, să obțină noi aptitudini profesionale, să ofere şi să primească susținere și consultanță [48].

Creată în luna iunie 2015, **Platforma pentru Egalitate de Gen (mun. Chişinău)** reprezintă o uniune benevolă de persoane fizice şi juridice, care are ca scop să faciliteze promovarea egalității de gen în Republica Moldova, atât la nivel național, cât şi la nivel local. Astfel, pe parcursul anilor 2017-2020, în 8 localități din ţară se va desfăşura proiectul „Realizarea drepturilor fundamentale ale femeilor în vârstă din Moldova" [100].

Boxa 4. Dezvoltarea personală a tinerilor

Centrul de Resurse pentru Tineret DACIA (mun. Soroca) implică tinerii în dezvoltarea socială, economică şi culturală a comunităților şi a țării în ansamblu. Astfel, în cadrul programelor desfăşurate pe parcursul anului 2015, precum: „Consolidarea sectorului de servicii prietenoase tinerilor din Republica Moldova", „Viitorul ales de tineri", „Diferențele nu sunt obstacole" şi „Dialog intercultural", tinerii au fost implicaţi în dezbateri publice, sesiuni de informare, ateliere de instruire, acțiuni de salubrizare în mun. Soroca, activități distractive (Miss şi Mister Soroca, „COMEDY SOROCA 2015", carnavalul de iarnă), flash-mob-uri etc. Ca rezultat, prin munca de voluntariat a tinerilor, s-a reuşit să se producă schimbări pozitive prin prisma valorificării potențialului lor în comunitatea locală [177].

AO Tinerii pentru Dreptul la Viață (TDV, mun. Bălți) se ocupă de promovarea şi

ocrotirea drepturilor tinerilor, inclusiv a celor aflaţi în situaţii de risc. În acest sens, anual au loc acţiuni informativ-educative în instituţiile preuniversitare de învăţământ privind prevenirea HIV/SIDA, hepatitelor virale B şi C, tratamentul tuberculozei, consultaţii specializate (medicală, socială, psihologică, juridică), expoziţii foto, elaborare şi distribuire a materialelor informative etc. În municipiu este deschisă Linia informativ - consultativă în problemele HIV/SIDA şi ale narcomaniei, la care cetăţenii pot beneficia de serviciul de consiliere psihologică şi suport informaţional [162].

AO „Moştenitorii" (mun. Bălţi) contribuie la integrarea socială a tinerilor din diferite categorii sociale din nordul ţării prin oferirea serviciilor de informare, consultanţă şi instruire. Astfel, printre rezultatele obţinute ale organizaţiei pot fi menţionate acţiunile desfăşurate în s. Duruitoarea Veche/r-nul Râşcani: crearea muzeului satului, a Centrului de informare şi educaţie ecologică, precum şi elaborarea unui studiu privind modernizarea sistemului de canalizare şi a apei din sat. De asemenea, organizaţia a contribuit la înfiinţarea eurocluburilor şcolare în zona de nord a Moldovei [86].

În calitate de centru educaţional-metodic, **Institutul de Instruire în Dezvoltare „Millenium" (mun. Chișinău)** implementează programe şi proiecte în domeniul dezvoltării personale, organizaţionale şi comunitare, contribuind la soluţionarea problemelor societăţii. În cadrul direcţiei dezvoltare personală, organizaţia implică tinerii la programele de schimb de tineret, instruiri, vizite de studiu cu scopul de a contribui la consolidarea capacităţilor lor şi a obţine noi experienţe în dezvoltarea personală. De asemenea, „Millenium" defăşoară anual ateliere de planificare a carierei tinerilor pentru absolvenţii instituţiilor de învăţământ pentru a-i orienta mai uşor în domeniul profesional. Iar prin intermediul Programului dezvoltare comunitară, organizaţia a oferit suport în elaborarea strategiilor de dezvoltare durabilă a comunităţilor (Cricova, 2000-2005, 2006-2010, 2011-2015, 2015-2020), strategiilor de tineret în comunităţi şi raioane ale Republicii Moldova (2007-2009, 2012-2015) [163].

AO Eco-Răzeni (com. Răzeni/r-nul Ialoveni) contribuie la dezvoltarea tinerilor pentru realizarea posibilităţilor lor intelectuale, sociale şi spirituale. În acelaşi timp, grupul ţintă, format în principal din tineri, este antrenat în formarea societăţii civile în Republica Moldova, propagarea cunoştinţelor, dar şi soluţionarea problemelor educaţionale. Activităţile asociaţiei sunt structurate în programe de incluziune socioprofesională, antreprenoriat social, iniţiative ale tinerilor şi securitate comunitară. Astfel, în cadrul programului Antreprenoriat Social activează Întreprinderea socială „Floare de cireş" SRL, care se ocupă de prestarea serviciilor de alimentaţie publică şi cultivarea legumelor ecologice în seră. Acest program de formare profesională antrenează tineri cu dizabilităţi [46]. De asemenea, în cadrul serviciului Cantina de ajutor social din Răzeni, persoanele cu dizabilităţi, precum şi pensionarii cu venituri mici se bucură de prânzuri gratuite livrate la domiciliu.

AO „Perspectiva" (mun. Cahul) este focalizată pe informarea şi încadrarea tinerilor în viaţa socială, economică, culturală, dar şi sensibilizarea societăţii în problemele tineretului. În acest sens, organizaţia în parteneriat cu reprezentanţii locali din comunităţile de sud ale ţării dezvoltă proiecte locale. Printre acestea menţionăm: reamenajarea şi infrumuseţarea parcului Colegiului Industrial-Pedagogic din mun. Cahul, renovarea parcului din s. Alexandru Ioan Cuza, asigurarea echipamentului de joacă pentru copii din şcoală (mun. Cahul), amenajarea şi dotarea terenului sportiv din s. Andruşul de Jos, dotarea sălii de sport cu echipament sportiv din s. Vadul lui Isac şi s. Larga Nouă, construirea zonei de odihnă din s. Tătăreşti [176], deschiderea unui centru de engleză pentru elevi în incinta Gimnaziului „N. Iorga" din s. Burlacu. De asemenea, organizaţia desfăşoară ateliere de instruire, concursuri de fotografii, traininguri, vizite de studiu în vederea mobilizării tinerilor la nivel local.

AO Centrul „Educaţional Pro Didactica" (mun. Chişinău) are drept scop promovarea principiilor unei societăţi deschise pentru sprijinirea persoanelor şi organizaţiilor interesate de învăţare şi dezvoltare continuă, care să le faciliteze afirmarea personală şi profesională şi o mai bună integrare într-o societate în tranziţie. Iar pentru aceasta, Centrul oferă programe şi servicii calitative de informare, instruire şi consultanţă, care sunt axate pe formarea abilităţilor de învăţare permanentă. Beneficiarii direcţi ai activităţilor organizaţiei sunt cadrele didactice, elevii şi studenţii din instituţiile de învăţământ din ţară, iar printre cele mai recente proiecte implimentate se numără: Educaţie pentru pace prin promovarea culutrii bunei vecinătăţi în clasele primare (iulie-decembrie 2017) [93], Parteneriate pentru calitatea şi relevanţa învăţământului profesional tehnic din Republica Moldova (decembrie 2015-noiembrie 2018) [153] etc.

Şcolile şi liceele (publice sau private) din ţară au, de asemenea, o contribuţie colosală în dezvoltarea personală a tinerilor. Pe lângă educaţia formală pe care o primesc tinerii pe parcursul anilor de studii, acestea oferă diferite oportunităţi de dezvoltare a capacităţilor la nivel local (centre de creaţie,

cluburi de dezbateri etc.), precum şi posibilităţi de a participa în cadrul diverselor programe de schimb de experienţă, vizite de studiu atât în ţară, cât şi în străinătate etc. Un exemplu elocvent, în acest sens, constituie existenţa **cluburilor de dezbateri** în gimnaziile şi liceele din ţară. Aceste intâlniri neformale create de către elevii din clasele mai mari sunt de o importanţă deosebită în dezvoltarea diverselor abilităţi: gândire critică, exprimare, analiză, liderism, cooperare, implicare etc. Totodată, ele contribuie la creşterea activismului civic şi promovarea tinerilor activi la nivel local. Astfel de cluburi de dezbateri există în multe instituţii de învăţământ preuniversitar din Moldova, iar bunele practici dintre ele sunt împărtăşite între membri atunci când se organizează concursuri de dezbateri la nivel regional sau internaţional.

Totodată, în scopul dezvoltării inițiativelor comunitare şi participării active în viaţa socială, tinerii locali au înființat asociații obștești, precum: **AO** „**Dezbateri pentru Dezvoltare**" **– Căuşeni, Edineţ, Orhei, Ştefan Vodă, Comrat etc.** În acest context, sunt create platforme de discuţii dintre tinerii care abordează subiectele ce-i preocupă. Ei îşi asumă responsabilitatea pentru soluționarea problemelor cu care se confruntă, implicîndu-se, în acelaşi timp, în procesele de luare a deciziilor prin dezvoltarea inițiativelor de tineret.

Consiliile şcolare ale elevilor (CŞE) reprezintă un organ de autoconducere şi reprezentativ al elevilor. Acestea sunt implicate în identificarea şi soluționarea problemelor care îi privesc pe elevi şi îşi desfăşoară activitatea în parteneriat cu echipa managerială, cadrele didactice şi părinții. Totuşi, în majoritatea cazurilor, CŞE nu sunt destul de funcționale, rezumându-şi activitatea la chestiuni mai puțin importante şi nefiind luate în calcul de echipa managerială sau orice altă structură din domeniu. Este adevărat că există şi consilii puternice, care le oferă elevilor voce, acestea fiind însă centralizate preponderent în capitală. La nivel național, elevii Republicii Moldova sunt reprezentați de **Consiliul Naţional al Elevilor de pe lângă Ministerul Educaţiei, Culturii şi Cercetării (CNE)**, care este un organ consultativ al ministerului. Printre ultimele realizări ale CNE se numără efectuarea raportului privind existența şi funcționarea consiliilor elevilor în Republica Moldova şi sondajul cu referire la disciplinele opționale oferite în instituțiile din țară. În cadrul atelierelor de lucru, CNE le prezintă reprezentanților Ministerului Educației problemele identificate în acest context şi vine cu răspuns privind actele normative care urmează a fi emise de minister. Totodată, CNE îşi propune crearea unei conexiuni piramidale între consiliile elevilor din țară, pentru a spori reprezentativitatea elevilor la toate nivelele de organizare administrativă. Acceptarea unei astfel de forme de organizare va face posibilă consultarea a unui număr mult mai mare de elevi înainte de înaintarea unei poziții din partea acestora, acesta fiind scopul primordial al CNE, care este și un mecanism menit să asigure dreptul elevilor la exprimarea opiniei [222].

Instituţiile de învăţământ superior din Republica Moldova oferă şanse de participare la mai multe conferinţe naţionale şi internaţionale, seminare, vizite de studiu, care la fel contribuie la consolidarea cunoştinţelor şi a competenţelor profesionale ale tinerilor. Spre exemplu, în cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei activează un şir de structuri neformale care adună tinerii pentru a pune în discuţii subiecte de interes comun. Printre cele mai cunoscute sunt: Comisia de Etică, Senatul Studenţesc ASEM, Asociaţia Economiştilor, Radio ASEM, Incubatorul de afaceri ASEM etc.

Autoguvernarea studenţilor Universităţii de Stat din Moldova (ASUSM, mun. Chişinău) este organul reprezentativ suprem al tuturor studenţilor din cadrul Universității de Stat din Moldova, constituit din membrii formațiunilor reprezentative studențești (consiliile studențești ale facultăților USM). Această strucutură neguvernamentală îşi atribuie rolul de a încuraja şi promova ideile studenţilor, cele din urma fiind acceptate ca idespensabile în procesul de edificare a viitorului Republicii Moldova. Totodată, se impune stimularea participării studenţilor atât în activitatea studenţească, cât şi în procesul de luare a deciziilor şi implementarea acestora în cadrul USM [188]. Printre cele mai remarcante activităţi se numără organizarea ediţiilor anuale ale Galei ASUSM, traininguri de instruire, acţiuni de caritate etc.

Boxa 5. Protecția socială a cetăţenilor

Activităţile **AO „Soarta" (mun. Soroca)** sunt axate pe optimizarea relaţiilor sociale, instituţionale şi profesionale pentru o viaţă mai bună a vârstnicilor, copiilor şi tinerilor din familii social vulnerabile, precum şi femeilor aflate în situaţii de risc. Pentru aceasta, organizaţia implică cetăţenii în dezvoltarea spiritul civic în comunităţile lor. Astfel, AO „Soarta" oferă instruire şi susţinere financiară în lansarea afacerilor proprii. Iar deschiderea unei plantaţii de pomuşoare, minibrutării, livezi de fructe etc.

constituie doar câteva idei de afaceri de succes aplicate de femeile din mun. Soroca [98]. În scopul îmbunătăţirii calităţii vieţii vârstnicilor, Asociaţia contribuie pentru perioada de iarnă cu acordarea ajutorului sub formă de cărbuni, achitarea energiei electrice sau gazului, îngrijire medico - socială la domiciliu [113], precum şi consultarea, diagnosticarea şi tratarea celor care suferă de maladii de vedere.

De la începutul activităţii sale, **AO „Demos" (mun. Edineț)** se focalizează pe îmbunătăţirea calităţii vieţii persoanelor social vulnerabile, prin intermediul acţiunilor de ghidare în carieră, lansarea activităţilor generatoare de venit, abilitarea socioeconomică a femeilor şi oferirii servicii sociale specializate. Iar în perioada anilor 2002-2014 sute de tineri defavorizaţi au fost sprijiniţi la Locuinţa socială asistată; 350 tineri şi femei au fost formate profesional; 697 tineri defavorizaţi s-au angajat în câmpul muncii, iar peste 1000 tineri au fost ghidaţi în carieră [85].

Acţiunile **AO „Motivaţie" (mun. Chişinău)** sunt orientate spre acordarea suportului persoanelor cu dizabilităţi fizice în vederea incluziunii lor sociale. În acest sens, organizaţia oferă servicii de acces la studii profesionale, dezvoltare profesională, consiliere pentru carieră şi mediere în procesul de angajare în câmpul muncii. Astfel, sute de tineri din întreaga ţară au fost ghidaţi în urmarea cursurilor de formare profesională şi au fost angajaţi în câmpul muncii datortiă parteneriatului cu specialiştii agenţiilor teritoriale de ocupare a forţei de muncă, întreprinderilor private etc. [112]. De mai mulţi ani la rând, organizaţia luptă pentru accesbilitatea persoanelor cu dizabilităţi fizice în instituţiile publice şi private din localităţile din ţară. Această problemă nu a fost soluţionată până la momentul actual.

Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria" (mun. Chişinău) este axat pe prevenirea torturii şi promovarea edificării unei societăţi fără violenţă şi tortură în Republica Moldova. Astfel, în anul 2015 instituţia a oferit servicii de asistenţă medicală la circa 1 462 persoane, asistenţă psihologică – 1 375 persoane, asistenţă socială – 1 546 persoane şi asistenţă juridică – circa 91 de consultaţii [230, p. 12]. Persoanele asistate provin din diverse localităţi ale ţării.

Misiunea AO „Filocalia" (mun. Chişinău) este de a oferi ajutor social şi material persoanelor social vulnerabile şi sărace, în special copiilor şi bătrânilor din Republica Moldova [196]. Iar acest obiectiv este realizat în cadrul programelor: educaţie, asistenţă socială, dezvoltare organizaţională, dezvoltarea comunităţii şi situaţii excepţionale. Rolul instituţiei privind protecţia socială rezidă în dezvoltarea profesională a tinerilor din cadrul centrelor sociale de creaţie ale asociaţiei – „Sf. Dumitru" (mun. Chişinău, în jur de 50 de copii) şi centrul „Sf. Filaret cel Milostiv" (s. Costeşti/r-nul Ialoveni – 150 de copii) [103]. Iar în ajunul diverselor sărbători, organizaţia desfăşoară campanii caritabile pentru vârstnici şi copii în colectarea ajutoarelor materiale în diverse localităţi ale ţării: s. Cotiujenii Mari/r-nul Şoldăneşti, s. Zguriţa/r-nul Drochia, s. Costești/r-nul Ialoveni, s. Drăguşeni/r-nul Străşeni etc.

Începând cu anul 2015, **Biserica Ordodoxă din Moldova** a lansat o hartă interactivă a centrelor sociale şi medicale care îşi propune să faciliteze accesul populaţiei la toată gama de servicii sociale, medicale şi programe filantropice destinate principalelor categorii de beneficiari aflaţi în dificultate: copii, vârstnici, bolnavi, şomeri, persoane cu dizabilităţi, familii aflate în situaţii de risc social [109]. Astfel, pe teritorul ţării activează: Serviciul de integrare socio-profesională a tinerilor defavorizaţi, Clubul Mamelor „Ruth"– or. Orhei, Centrul parohial „Sfântul Stelian" din Republica Moldova – s. Feteşti/r-nul Edineţ, Depozitul de bunuri „Aproape de aproapele" – or. Chişinău etc.

AO Misiunea Socială Diaconia (mun. Chişinău) se ocupă de acordarea susţinerii materiale sau financiare persoanelor nevoiaşe, prin colectarea de bunuri materiale (produse alimentare, îmbrăcaminte, încălţaminte, bani etc.) de la persoane fizice şi juridice din ţară şi din străinătate, dar şi distribuirea acestor bunuri persoanelor defavorizate. Iar pe parcursul activităţii sale această organizaţie a desfăşurat mai multe activităţi cu implicarea voluntarilor: Campania de Paşti „Masa Bucuriei", beneficiari fiind bătrânii singuratici de la centrele parohiale şi la două cantine sociale – „Sf. Maria Magdalena" (s. Roşu/r-nul Cahul) şi „Sf. Ilie" din or. Leova. Organizaţia a mai înfiinţat în anul 2012 trei centre de reabilitare pentru victimile traficului şi consumului de alcool (Chişinău, Leova, Orhei) şi Centrul parohial „Sf. Stelian", în s. Feteşti/r-nul Edineţ [137].

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe propria răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat se referă la propriile activități și realizări de cercetare științifică, în caz contrar îmi asum responsabilitatea să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

BUDURINA-GOREACII Carolina

Semnătura

Data

CV-ul AUTORULUI

Numele, prenumele Budurina-Goreacii Carolina

Data şi locul naşterii: 13.03.1985 (Republica Moldova, or. Şoldăneşti)

Cetăţenia: Republica Moldova

Studii:

2011 - 2015: Studii doctorat (frecvenţă redusă) la specialitatea 561.01–Teoria, metodologia şi istoria politologiei; instituţii şi procese politice, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova

2008 - 2010: Studii de masterat, specializarea Studii diplomatice (Bologna), Catedra Relații Internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova (Magistru în ştiinţe politice)

2004 - 2008: Studii de licenţă, specialitatea Relații internaționale, Catedra relații internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat (Licențiat în relații internaționale)

Stagii de practică:

Februarie-martie 2010 Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale

Octombrie-noiembrie 2007 Parlamentul Republicii Moldova, Comisia pentru politică externă şi integrare europeană

Domenii de interes ştiinţific: Relaţii internaţionale, diplomaţie, drepturile omului, societate civilă, limbi străine

Activitatea profesională:

2010- prezent: Lector universitar, Departamentul Relaţii Internaţionale, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea de Stat din Moldova

Participări la conferinţe, forumuri ştiinţifice naţionale şi internaţionale:

27-29 mai 2016 Conferinţa internaţională „International Conference Proceedings, the Xth Edition”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România

13 noiembrie 2015 Conferinţa ştiinţifică internaţională „Ştiinţa politică şi societatea în schimbare”, dedicată celei de-a 20-a aniversări a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, USM, Chişinău, Republica Moldova

22-24 mai 2015 Conferinţa internaţională „International Conference Proceedings, the IXth Edition”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România

10-11 noiembrie 2014	Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare”, USM, Chişinău, Republica Moldova
23-25 mai 2014	Conferința internațională „International Conference Proceedings, the VIIIth Edition”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România
3 iunie 2014	Conferința științifică internațională anuală a tinerilor cercetători, „Perspective de dezvoltare a științei în viziunea tinerilor cercetători”, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice și Universitatea AȘM , Chişinău, Republica Moldova
1-3 iunie 2013	Conferinţa internaţională „Vth International Scientific Conference “E-Governance”, Universitatea Tehnică din Sofia, Sozopol, Bulgaria
30 mai 2013	Conferința științifică internațională anuală a tinerilor cercetători, „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice și Universitatea AȘM, Chişinău, Republica Moldova
12 aprilie 2012	Conferința științifică internațională anuală a tinerilor cercetători, „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice și Universitatea AȘM , Chişinău, Republica Moldova
17-19 iunie 2012	Conferinţa internaţională „IVth International Scientific Conference “E-Governance”, Universitatea Tehnică din Sofia, Sozopol, Bulgaria
22-28 noiembrie 2012	A V-a sesiune a Forumului ONU cu privire la minoritățile etnice, religioase și lingvistice, Geneva, Elveția
29-30 martie, 2012	Conferința științifică „Black Baltic –Sea intermarum: Paradigms of Regional Development and Transformation of Law”, Vilnius, Lituania
19-21 decembrie, 2011	Training de instruire „Drepturile omului şi HIV-SIDA, nediscriminarea şi mecanisme de protecţie a drepturilor persoanelor care trăiesc cu HIV-SIDA” pentru reprezentanţii organizaţiilor nonguvernamentale şi ai grupurilor comunitare de iniţiativă, organizat de IDOM, Chişinău, RepublicaMoldova

Lucrări ştinţifice:	în total 55, inclusiv la tema tezei de doctorat 31 de articole publicate în reviste din ţară şi străinătate.
Distincţii:	**Medalie** *Student eminent al USM*, decernată pentru performanţe academice, 2008 **Diplomă de gradul III** pentru merite academice şi activitate extracurriculară în cadrul concursului **Burse de merit 2009**, pentru studenţii instituţiilor de învăţământ superior din Moldova, organizat de către Centrul de Informaţii Universitare, sub egida rectorilor din Republica Moldova
Cunoştinţe IT:	Windows, Internet Explorer, Microsoft Office (PowerPoint, Word, Excel)
Limbi vorbite:	româna (maternă), engleza (nivel avansat), rusa (nivel intermediar)
Date de contact:	Adresa: str. Danubius 59, ap. 56, Chişinău, Republica Moldova Email: carolina.budurina@gmail.com